

מהלכות חנוכה

ועניניו

בקצרה ע"פ פסקי המשנ"ב ופוסקי זמננו

לתגובות: ת.ד. 3373 בני ברק
לקבלת העלון בדוא"ל ניתן לשלוח בקשה
ל: H616169@gmail.com

זכרונות וניצוצות היוצאים מתחת הפטיש רבינו הגאון הגדול רבי שריה דבליצקי זללה"ה

מאת נכדו הג"ר חיים מרדכי דבליצקי שליט"א מו"צ בבית ההוראה של הגרש"א שטרן שליט"א - עמ' כ"ד

תוכן

לימוד הלכות חנוכה.....ב
ימי החנוכה.....ב
לימוד התורה גמ"ח צדקה ותשובה בימים אלו..ג
חיוב ההדלקה.....ג
נשים בנר חנוכה.....ד
הדלקת קטן.....ד
מקום ההדלקה.....ד
הדלקה בעששית.....ז
בני הישיבות.....ז
הדלקה בחלון או במרפסת.....ח
הדלקה בפתח.....ח
מקום ההדלקה בחוץ לארץ.....ט
גובה הנרות.....י
הדר בקומה גבוהה.....י
מי שביטו נמוך מקרקע רשות הרבים.....יא
דיני אורח ואכסנאי ומי שאינו נמצא בביתו בזמן
ההדלקה.....יא
דין בן אצל אביו וחתן אצל חמיו.....יב
אשה הנמצאת בבית חולים או בית החלמה.....יב
הנוסע לשבת חנוכה () – דין הדלקתו בערש"ק יג
הנוסע לשבת חנוכה – דין הדלקתו במוצש"ק יג
הדלקת חתן בליל חופתו.....יד
דין המנורה.....יד
דיני הנרות, השמן והפתילות והכנתם להדלקה טו
נר השמש.....יח
שיעור השמן הנצרך להדלקה.....יח
דברים האסורים קודם ההדלקה.....יח
דיני ההדלקה.....יט
זמן ההדלקה.....יט

הדלקה ע"י שליח.....כא
הדלקה במקום שיש רוח.....כב
צורת ההדלקה.....כב
ההכנה למצוה.....כב
הדלקת נר מנר אחר.....כד
דינים בהדלקה.....כד
ברכות ההדלקה.....כה
ההדלקה.....כו
הפסק בדיבור ועניה לדברים שבקדושה לאחר
ברכות ההדלקה.....כח
הנרות הללו.....כח
נשפך השמן.....ל
כבו הנרות או חלקם.....ל
טלטול הנרות.....ל
כבוד הנרות.....ל
איסור הנאה מנרות חנוכה.....ל
שיירי השמן והפתילות.....לא
הדלקת נרות במסיבות חנוכה או באסיפות
ציבוריות.....לא
הדלקה מפני החשד.....לא
הדר בחצר או בבנין שיש לו שני פתחים.....לא
מי שאינו בביתו בימי חנוכה.....לב
עניני היום.....לב
עשיית מלאכה.....לב
הספד תענית וסיגוף.....לג
הליכה לקברים.....לג
תפילות.....לג
דיני 'על הנסים'.....לד
שמחה וסעודות בחנוכה.....לה

אכילת מאכלי חלב וסופגניות.....לה
ברכת הסופגניות.....לו
ברכת סופגניות שנלושו עם שמן וביצים וכיוצ"ב
בכמות מרובה שיש בה דין פת הבאה בכיסנין. לו
ברכת סופגניות שלא ערבו בעיסתם הרבה שמן
וכיוצ"ב (מצוי בסופגניות הנמכרות בחנויות)..לו
ברכת הלביבות.....לז
ערב שבת חנוכה.....לח
הדלקת נרות חנוכה בערש"ש.....לח
שבת חנוכה.....לח
הדלקת נרות חנוכה במוצש"ש.....לט
זאת חנוכה.....מ
הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת ובית המדרש
מניין אנשים בשעת הברכה וההדלקה בבית
הכנסת.....מ
זמן ההדלקה בבית הכנסת.....מא
שיעור זמן שצריכים הנרות לדלוק בבית הכנסת
מא
בית הכנסת שיש שם כמה מניינים.....מא
מדיני הנרות בבית הכנסת.....מא
הדלקה בבית הכנסת שיש בו שני חדרים.....מב
בית הכנסת שאין מתפללים שם מנחה וערבית מב
מקום ההדלקה בבית הכנסת.....מב
ברכה על הדלקה שבביהכ"נ.....מב
סדר ההדלקה בבית הכנסת.....מב
הדלקה בבית הכנסת בשחרית.....מג
הדלקה בבית הכנסת בערב שבת.....מג
המודליק בבית הכנסת ואח"כ מדליק בביתו....מג
המודליק בביתו ואח"כ מדליק בבית הכנסת....מג

מהדורה זו נתרמה לידי חרצים

לעילוי נשמת

ה' מאיר יעקב
בהג"ר אהרן זצ"ל

הרה"ג רבי בן ציון
יהודה ב"ר יצחק זצ"ל
תנצב"ה

להצלחת

רחל בת עמליה
וכל משפחתה
בכל מילי דמיטב
ברו"ג

לעילוי נשמת
הרה"ג רבי יצחק
בן שמעון ראובן
זצ"ל

לעילוי נשמת רבי אפרים
ב"ר טובים זצ"ל תנצב"ה
לע"נ הרבנית שרה הינדא
ב"ר חיים יהודה לייב ע"ה
תנצב"ה

לימוד הלכות חנוכה

◇ **"יש לנו לדעת שצריך להבין ולהשכיל בכל מצוה ומצוה לדעת סיבתה ועניינה, כי כל אחת מהן יש לה ענין גדול ונכבד להודיע... והמשכיל בהם תתעלה נפשו בעולם הרוחני, ותדבק בעליונים משרתי עליון להדבק אליהם לעבוד בורא עולם בקצה העליון שבעבודתו. ומן הענין הנכבד הזה יצא לו שיחמוד ויכסוף לקיים כל מצוה. ובאשר יקיים אותה מצוה יעשה אותה בכונה נכונה שלימה ונאמנה, במחשבה טהורה זכה וברה, ולא יעשה המצוות מצות אנשים מלומדה דרך הרגל בלי כוונה"** (שער העבודה המיוחד לרבינו יונה).

◇ **"... נוסף לזה מנחיל עמל התורה אהבה נפרזה ומסירות נפש לקיום פרטי המצוה של הלכה זו שהוא עמל בה, ומוסרי כליותיו ויסוריהו לדעת כי לכך נוצר"** (החזו"א זצ"ל - 'אמונה ובטחון' פ"ג אות ז').

◇ **כתב האדר"ת זצ"ל** ('נפש דוד' עמ' מ"ט אות י"ד) **"בכל יום מימי חנוכה למדתי בגמ' או בשו"ע הלכותיה, וכשלא היה לי פנאי הייתי אומר לשון הגמ' לבד, (מסכת שבת) מדרג כ"א ע"א עד דף כ"ד ע"ב, ובכל שנה ושנה נתחדשו לי חידושים יקרים ב"ה מעת ילדותי"** (ויעו' עוד 'שלמת חיים' אות סי' שס"ו) ⁽⁸⁾.

◇ **כתב השל"ה הק'** (מסכת שבועות עמ' קפ"ה) **"העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר"ש בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם (פנהדרין ק"א). על כן בני הזהירו ללמוד בימי ניסן פרק ערבי פסחים... וכן בחנוכה הלכות חנוכה... כי זו התורה היא ביותר חביבה ומביא לידי מעשה כהוגן, ותורה זו חביבה במאוד מאוד לפני הקב"ה כי יפה היא ובזמנה היא, עכ"ל** (והובא בכף החיים תכ"ט ו' בקיצור, והביא שם ממסכת סופרים (פי"ג ה' א') דכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן).

◇ **בספר מנהגי החת"ם** (פרק א' אות י"ז) הביא "סמוך לימי החג או פורים וחנוכה למד ההלכות הנוגעות להם".

◇ **"התלמוד מיפה את המעשה ומשלימו, והמצוה המהודרת יותר בשיוצאת מפי הורע ענינה"** (מאורי סופ"ק דב"ק).

ימי החנוכה

א. בכ"ה בכסלו מתחילין שמונת ימי חנוכה, כי בבית שני כשמלכו מלכי רשעה גזרו גזירות על ישראל וביטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ומצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאוד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החרבן השני. וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, בכ"ה בכסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, ונעשה נס והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו הימים האלו שתחילתן כ"ה בכסלו, ימי שמחה והלל ⁽²⁾ ⁽¹⁾, ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס, והוא מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה, וימים אלו הן הנקראים חנוכה, רוצה לומר חנו כ"ה, שביום כ"ה חנו מאויביהם (שו"ע תע"ר ומשנ"ב שם סק"א).

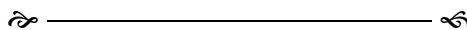
◇ **בתיקוני הזוהר החדש** (דף ע"ב ע"ג) כתב דימי החנוכה נקראים 'מועד' ונכללים בפסוק **"אלה הם מועדי"** (ויקרא כ"ג ב'), (הובא ביסושה"ע) ⁽¹⁾.

◇ **כתב החת"ם** ('שו"ת חת"ם יור"ד סי' רל"ג) **"קביעת יום מועד ביום עשיית נס הוא ק"ו דאורייתא, ולפענ"ד לפ"ז יום פורים וימי חנוכה דאורייתא הם, אך מה לעשות בהם אם לשלוח מנות או להדליק נרות או לעשות זכר אחר זהו דרבנן, והעובר ואינו עושה שום זכר לימי חנוכה ופורים עובר על מצות עשה דאורייתא, אך העושה שום זכר יהיה מה שיהיה עכ"פ ביום אחד מימי חנוכה, ואפי' לא הדליק נרות, ולא שלח מנות כפורים וכדומה אינו אלא עוברין דרבנן, ואפשר קריאת הלל ומגילה ק"ו דאורייתא לומר שירה, כמו שצויה בפסח לספר יציאת מצרים בפה הכי נמי ממוות לחיים חייב לומר שירה בפה דוקא"** עכ"ל (ויעו' מש"כ בזה בהשגות הרמב"ן לספח"צ שורש א' ד"ה והפליאה, וכמו"כ יעו' ב'העמק שאלה' פרשת וישלח שאלתא כ"ז אות א').

◇ **כתב בסדר היום** (סדר חנוכה) **"ימי חנוכה אין להתעצב בהם כי אם להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עמנו אלו קינו בימים האלו"**.

◇ **איתא במחזור ויטרי** (מהדורת מקיצי נרדמים הר' הורבין ע' 203) **"סימן הוא בדינו... 'חנוכה' - חן, בכ"ה בכסליו מצאו חנוכה מצאו חנינה" - וחיינו שבימים אלו אפשר למצוא חן וגם חנינה מאת הקב"ה"**.

◇ **כתב החיד"א** (כסא דוד תחילת דרוש ה') ז"ל **"ואפשר שזה נכלל בנוסח שתקנו רז"ל 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה', פירוש: דבימים ההם הגדיל ד' להשפיע שפע ישועה ורחמים ואיתרחיש להו ניסא, וגם בזמן הזה מתחדש השפעת רחמים ואורות עליונים כאשר היתה באמנה בימים שנעשה חנם ... כי אורות החסד הנשפעים בנס חן ... עולת תמיד ביום ההוא מידי שנה בשנה שנות דור ודור"**, עכ"ל.

(א) כתב רבינו ירוחם (תולדות אדם נתיב תשיעי) ז"ל **"וקבעום לדורות להיותם ימים טובים לקרות בהם ההלל ולהזכיר דינם ולהודות עליו"** עכ"ל. - ובציץ אליעזר ח"ז סי' א' כתב דמבואר מדבריו דפירש דזה שקבעום לדורות להיותם ימים טובים הוא גם לענין "להזכיר דינם", והיינו לדרוש בהם מענינו של יום כמו בשאר ימים טובים. ומבואר דגם בחנוכה ישנו חיוב דרישה בענינו של יום, דקבעוה לענין זה כמו שאר ימים טובים עכ"ל בעל ה"ציץ אליעזר" זצ"ל. **ובעיקר ד' יל"ע**, ראשית, דלפי פירושו דתיבות "להזכיר דינם" הכוונה ללמוד דינם, מהו הלשון "להזכיר דינם" הו"ל לכתוב "ללמוד דינם" וכיוצ"ב. ועוד דקדום קובעים יו"ט ואח"כ יש דיני היו"ט, ולא יתכן לקבוע יו"ט להזכיר דינו - דללא "יו"ט" אין "דין" של יו"ט. ועוד יל"ע אמאי רבינו ירוחם מזכיר להא ד"מזכיר דינם" בין ההלל לבין ההודאה, הא "הלל והודאה" חדא הם בפנ"ע, והזכרת דינם חדא בפנ"ע הוא. עוד יש לדקדק במש"כ "להודות עליו" מהו ה"עליו" דקאמר ועל מה קאי. אלא נראה לבאר דכוונת רבינו ירוחם בתיבות "להזכיר דינם" היינו הדין שנעשה ביונים וכדאמרין ב"על הנסים" - "רנת את דינם", והיינו "קבעום ימים טובים להזכיר דינם" דחלק מעצם היו"ט הוא להזכיר דינם - ה"דין" ומשפט שנעשה בהם. ושפיר מש"כ תיבת "להזכיר" דינם, וכמו"כ שפיר מה דמוזכר בין ה"הלל" ל"להודות" דכולהו חדא הם להזכיר הדין שנעשה ביונים ולהודות עליו (ח"א שליט"א).

(ב) הוא לשון הרמב"ם (חנוכה ג' - ג') דכ' שהתקינו שיהיו שמונת ימי חנוכה "ימי שמחה והלל" (ובפשטות כוונת הרמב"ם דבחנוכה יש לנהוג משתה ושמחה וכ"ה בב"ח סי' תע"ד בדעת הרמב"ם יעו"ש). אמנם השו"ע תע"ר - ב' כתב שלא קבעום למשתה ושמחה. ואמר החזו"א זצ"ל דיתכן דמש"כ הרמב"ם "ימי שמחה" היינו לענין איסור הספד ותענית ולא שקבעום למשתה ושמחה (מעשה איש ח"ה עמ' קע"ח) וכן ביאר הגרי"ז זצ"ל (קונטרס חנוכה ומגילה סי' י' עמ' ט"ל).

(ג) מה שלא הזכיר הרמב"ם שקבעום "להודאה" (ורק בדין תפילה הזכיר להזכרת "על הנסים") אמר החזו"א זצ"ל, דמש"כ הרמב"ם "והלל" היינו "דברי הלול" וכלול בזה גם הודאה ד"על הנסים" (מעשה איש ח"ה עמ' קע"ח).

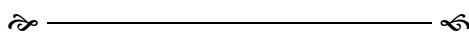
(ד) כתב בכף החיים (תי"ט ו') **"יפה להיות ג' מיני בגדים מלבד בגדי חול, אחד לשבתות ואחד ליו"ט ואחד לחנוכה ופורים ור"ח וחול המועד, כל אחד כפי מעלת היום"**.

- ◊ בספר מנהגי החת"ם (פרק ט' אות א') כתב "בחנוכה הזהיר להתעסק בלימוד התורה הקדושה יותר מבשאר הימים, והקפיד מאוד על זה שמבלים ימים האלו בהבלי שחוק, כי אמר כאשר נזכר ג"כ בספרים, שעצת היצר הרע הוא להפריע את העם מעבודת ה' ומתלמוד תורה בימי חנוכה אשר תיקנו לנו חז"ל להודות ולהלל, והלימוד הוא ענין גדול בזמן הזה, כי אז נמסרו סודות התורה למשה רבינו ע"ה".
- ◊ יעו"ו פרי מגדים (תרע"א) דהיוונים ביטלו את ישראל מתורה ועבודה, "ומפני זה אנו מחוייבים בימי חנוכה ללמוד תורה, ועבודה בלב זה תפילה והודאה, וגמ"ח בממוץ וגוף".
- ◊ כתב השל"ה הק' (מסכת תמיד, פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות קנ"ב) "...תוכחת מוסר לחנוכה, יחשוב שעיקרו נתקן להלל ולהודות להשם יתברך על כי היוונים חשבו לבטל תורה ומצוות, א"כ הימים הקדושים האלה ראויים ביותר להתמדת תורה מבשאר הימים כי תלמוד תורה נגד כולם, ובעונותינו הרבים רוב העולם נוהגים בהם ביטול תורה וחולכים אחר ההבל. ומה שרבותינו הקדמונים פסקו ישיבה בימים ההם, עשו בשביל הנערים שיחזרו ויחזרו על תלמודם מה שלמדו שיהיה שגור בפייהם, על כן השומע ישמע ויתעורר בימים ההם ביתר שאת בתורה ובמצוות". עכ"ל.
- ◊ המתחזק בנפשו בעול התורה בימים ההם [=ימי החנוכה] יהיו נפתחים לפניו השתוקקות למעינותיה של תורה. כי הרי דוקא ימים אלו בתשועתם ביססו כח התורה שבע"פ בכנסת ישראל, ואילו יצועת החשמונאים היה נאבד ח"ו פליטת סופרינו בבית שני. אלא דכלל הוא דכל הקדוש מחכירו חרב מחכירו והמלך זקן וכסיל יודע היטב איפה ובאיזה זמן לארוב אחרי האדם וליקח ממנו השלל היותר שאפשר ליקח. על כן דוקא אז תתחזק בקניני התורה ובתפילה להשי"ת שבזכות ראית הנרות חנוכה יאירו עיניך באור תורה שבע"פ לירבק בה ללמוד לשמור ולעשות ולקיים (הגר"א ווינשטוב זצ"ל – 'אגרות דעת' אגרת ס"א).
- ◊ מרבה היה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לזרו בשיותיו לבני הישיבה במסיבות שנערכו בימי החנוכה, על גודל הזהירות מרפיון ח"ו בלמוד התורה בפרט בימים אלו (הליכות שלמה ע' רצ"ו הערה 2).
- ◊ אמר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל "בימים האלה צריכים להתחזק בלימוד התורה ובעבודת ד', ולהתפלל בכוונה יתירה את התפילה שאנו מתחננים ומתפללים מידי יום ביומו "והאר עינינו בתורתך", וכמו שבימים ההם בזמן הזה זכו אבותינו להתגבר כנגד אלה שעמדו להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, כן יתן ד' שהימים האלה ישפיעו עלינו להתעורר בלמוד התורה ובשמירת המצוות, ונזכה שימלא ד' תפילתנו" (הליכות שלמה ע' רצ"ו הערה 2) ^(נ).
- ◊ מספר עד ראיה שפעם ראה את הגר"ש אלישיב זצ"ל יוצא מחבית מיד אחר גמר סדר ההדלקה בדרכו לאהל שרה, ואמר לו הגר"ש זצ"ל, אנשים חושבים שחנוכה הוא חול המועד וזמן לביקורים, ולכן אני בורח קודם שיגיעו המבקרים (איש על העדה ח"ב עמ' רמט הע' כה ^(נ)).
- ◊ כתב ביסוד ושורש העבודה (שער י"ב פ"א), "חובא בספרים כי ימים אלו מסוגלים מאוד לתיקון פגמי נפשו בנתינת הצדקה, וביחוד ללומדי תורה להחזיקם, ובוודאי מי שיעיין בזה"ק ובתיקונים ובכתבי האריז"ל ויתבונן שורש הדברים בימים אלו במידות וספירות העליונים הקדושים, גם גודל קדושתו שנקראים מועדים ונכללים בפסוק 'אלה הם מועדי' ואז יתבונן ג"כ גודל מעלת התיקון של נתינת הצדקה בימים אלו וגודל המעשה יותר מן העושה" עכ"ל (וכ"ה בקיצו"ע קל"ט א' "מרבם בצדקה בימי חנוכה כי הם מסוגלים לתקן בהם פגמי נפשו ע"י הצדקה וביחוד ללומדי תורה העניים להחזיקם").
- ◊ כתב הדברי חיים מצאנז זצ"ל (עדת עניני חנוכה ע' כ"ה) "הנה ידוע שנה חנוכה נותנין על פתח חצירו מבחין, ובחשכת לילה, והוא מרמז למקום ששולטין שם וכו'... מרמז שהאור גדול כל כך, וקדושת המצוה שאפי' בין הוזהמא והחומרות המגושם מאוד יכנע לבבו לפני הבורא ברוך הוא וברוך שמו, וזה רמז שאפילו מי שהוא רחוק מהשם ומגושם מאוד, וברוך שפל, ובין אנשים לא טובים, ומקרים לא טובים, אעפ"כ יכולין להחזיק בדביקות ד', כי לית אתר פנוי מיניה, ויוכל למצוא בכל מקום כבוד השם... שנה חנוכה הוא לרמז לקרב רחוקים מאוד ג"כ לקדושה, ואם כן, יש בחנוכה מקום לשוב אפי' על אותן עבירות שאין להם תשובה ח"ו כגון מוציא ז"ל, כי הטעם שאין מועיל תשובה לחטא זה, הוא מחמת שקלקל דעתו ומזוהם מאוד, ולכן באמת בקושי גדול מהני תשובה, ויש דברים מסוגלים לזה כמבואר בספח"ק, אך בחנוכה שאז מתפשט האור למרחוק, ואז אפי' לאיש כזה מהני ליה תשובה בנקל. ועל דרך משל: המלך כשיושב בעיר משכנו, לא יוכלו פחותי הערך ובפרט המעונישים ע"פ המלך לבוא לפני המלך להתחנן לו, כי המה מתועבים ליכנס בחיכל המלך, אולם בשעה שהמלך נוסע ע"פ המדינה ודרכו לבקר בתי הענושים היושבים במסגר כלואים, אז כולם דבקים במלך ומתחננים הושיעה המלך. כן הנמשל בבוא עת התעוררות האור הקדוש יתירה עלינו, והתעוררות הקדושה מאוד מאוד למרחוק אפילו במקום שחין לקדושה, אז גם אותם פחותי ערך הנדרים מהקדושה יכולים להחזיק ולבקש על נפשם מאת המלך, וגם כי ח"ו הוא בתוך חיצונים וקיוא חיל שבלעז, עכ"ל.

♦ ♦ ♦ ♦

חיוב ההדלקה

- ב. עיקר מצות הדלקת נר חנוכה הוא נר אחד בכל לילה, וכל בני ביתו יוצאים בנר זה ^(נ), והמהדרין ^(נ) מדליקין נר לכל אחד ואחד מבני הבית, והמהדרין מן המהדרין מוסיפין נר בכל לילה (יום ראשון מדליק אחד, יום שני שנים וכו') עד שכלילה האחרון יהא שמונה, שבזה ידעו ויזכרו הכל בכל לילה כמה ימים עברו בהתמדת הנס, ובה שמזכירין שהנס נמשך זמן רב, יש פרסומי ניסא ושבה יותר להשי"ת ויכולתו הגדולה. ועוד שמעלין בקודש (שבת כ"א, שו"ע ורמ"א תרע"א ב', לברש שם ומשנ"ב וביאה"ל שם).
- ג. דעת השו"ע (תרע"א ב') שלמהדרין מן המהדרין מדליק רק בעל הבית, ובני ביתו (ובכלל זה הסמוכים על שלחנו בקביעות) יוצאים בהדלקתו ^(נ), ודעת הרמ"א (שם) שכל אחד מבני הבית מדליק ^(נ) ויעו"ו הערה ^(נ).

- (ה) והובא שם משמיה דהגרש"ז זצ"ל: לפיכך בעל הנסים' של חנוכה מסיימים 'וקבעו שמונת ימי חנוכה', משא"כ בשל פורים שמסיימים רק 'ותלו אותו ואת בניו על העץ' ולא נזכר שקבעו אותם לימי משתה ושמחה, - מפני ששם עיקר השמחה ממפלת המן ובניו, אבל בחנוכה הרי רצו בהשכחת התורה ובהרחקת מעבודת ד' ולכן מדגישים את ההיפך שהתקרבנו אל ד' ביתר שאת ע"י קביעות ימי הודאה והלל לד', ולכן הימים האלה צריכים להשפיע עלינו שפע של אהבת ד', אהבת התורה ושמחת המצוות (הליכות שלמה' שם).
- (ו) מהרה"ג ר' אהרן מאיר קרביץ שליט"א.
- (ז) ותימה גדולה אמאי הטור ובעקבותיו השו"ע לא הזכירו כלל עיקר הדין.
- (ח) בר"ן בחידושו (שבת כא:) פ"י "המכבדין המצוות ושומחים בהם", אכן רש"י (שם) פ"י "המהדרין אחר המצוות" (והיינו מחזירין אחר המצוות).
- (ט) והיינו דלמהדרין מן המהדרין אין מקיימים את דין המהדרין, והוא דעת תוס'. והטעם דאם מדליקים בלילה הראשון נר לכל אחד מבני הבית וידליקו בלילה השני שני נרות לכל אחד ואחד, אין היכר לתוספת הנס דיאמרו שיש הרבה בני בית ולכל אחד יש שם נר נר אחד (והיינו כשכל הנרות דולקים במקום אחד זה אצל זה) (ביאה"ל שם ד"ה לא).
- (י) דהיינו שגם למהדרין מן המהדרין מקיימים דין המהדרין, והוא דעת הרמב"ם.

ד. אע"פ שאשה חייבת בנר חנוכה^(א), מ"מ המנהג שנשים נשואות יוצאות בהדלקת בעליהן^(ב) ובנות יוצאות בהדלקת אביהם^(י).

ה. מדינא האשה יכולה להדליק ולהוציא יד"ח אפי' את בעלה, אבל אמרו חכמים 'תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו' (והיינו כשהוא בביתו) (משנ"ב תרע"ה סק"ט וביאה"ל שם ד"ה אשה).

ו. אשה שאין לה בעל או שאין האיש בבית, מדלקת בברכה, ומוציאה בזה את כל בני ביתה. ויכולה לבקש מאיש אחר שידליק עבורה, ותעמוד שם בשעת הברכה ותשמע הברכות [ותכוון לצאת בזה] (שו"ע תרע"ה - ג' ומשנ"ב שם סק"ט^(ט)), ויכולה לברך שעשה נסים ושהחיינו בעצמה^(יט) (משנ"ב תרע"ט סק"א). אבל אינה יכולה לצאת בהדלקת קטן (דאין עליו חיוב מצוה) (שו"ע תרע"ה ג' ומשנ"ב סק"ג). ואם יש בבית בן גדול, נהגו שהבן מדליק בברכה ובני הבית יוצאין בהדלקתו (ואין האשה מדלקת בפני עצמה), ויעו' הערה^(י). וי"א דל"מהדרין" רצוי שתדליק אף היא בעצמה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - פניני חנוכה עמ' ל"ו).

הדלקת קטן

ז. קטן שהגיע לגיל חינוך, צריך להדליק^(יח) (רמ"א תרע"ה ג'). י"א דהיינו דוקא משיגיע לגיל שהוא מבין ענין חנוכה ויודע להדליק בעצמו, והיינו כבן שש או שבע (הגר"נ קרליץ שליט"א - 'חנוכה הלכות ומנהגים' ע' מ"ח). וי"א דאי"צ שיבין ענין חנוכה אלא אם יכול להדליק בעצמו בלא סיוע חשיב שהגיע לכלל חינוך והוא בערך מגיל 4 שנים (תשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ו אות ט"ו).

ח. יש לחנך הקטן לקיים מצות ההדלקה כהלכתה ולפיכך לא ידליק הקטן בתוך הבית אלא במקום שיש פרסומי ניסא לבני רשות הרבים^(יט). ומ"מ די שידליק בכל לילה נר אחד (משנ"ב תרע"ה סק"ד) (והמנהג לחנכם בהדלקת כל הנרות^(כ)). ויכול הקטן להדליק בנרות שעוה וכדומה שמקיים בזה את המצוה לכתחילה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' כ"ח).

מקום ההדלקה

ט. עיקר מצות הדלקת נר חנוכה נתקנה להיות על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ משום פרסומי ניסא. ולפיכך אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתח הבית, ואם יש חצר לפני הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתח החצר (כ"ה דעת התוס' (שבת כ"א: ד"ה מצוה) וכ"פ השו"ע תרע"א ה'). [אכן דעת רש"י (שם ד"ה מבחוץ) דאם ביתו פתוח לחצר והחצר פתוחה לרה"ר, לא ידליק ברה"ר בפתח החצר אלא ידליק בפתח ביתו הפתוח לחצר. ובביאה"ל (ס' תרע"א סעי' ד, ד"ה פתח החצר) הביא דהר"ן והאור זרוע העתיקו כרש"י. וכמו"כ בערוך השלחן (סי' תרע"א סעי' כ) כתב דכדעת רש"י כן הסכימו הר"ן והרמב"ם ור"י וסמ"ג והגמ"י דרבים הם. ויעו' עוד להלן דין י"ח].
י. דעת החזו"א זצ"ל דלחצורות שבזמננו אין דין חצר (רד"ן חצר הוא רק כשעיקר תשמישי הבית שם וכבדורות ראשונים משא"כ בזמננו^(כא)), ולדעתו אין להדליק בפתח החצר ואף לא בפתח בנין מגורים משותף כיון שאין עיקר תשמיש הבית שם, אלא ידליק בחלון הפונה לרשות הרבים^(כב) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות', והוסיף שם הגר"ח שליט"א דאם החלון פונה רק לחצר [שרק בני החצר רואים נרותיו] ופתח דירתו פונה לאחר המדרגות, עדיף שידליק בפתח דירתו הפונה לאחר המדרגות שבכה"ג מקיים דין הדלקה בפתח). - מאידך דעת הגרי"ז זצ"ל^(כג) והגרי"ש אלישיב זצ"ל^(כד) (וכ"ה מנהג ירושלם וגדוליה)

⚡ ————— ⚡

(יא) יעו' פרמ"ג (משב"ז תרע"א א') שכ' 'עייני שו"ת מהרי"ל סי' קנ"ו ומהדרין נר לכל אחד היינו שמתכוונים שלא לצאת בשל חבירו' ומשמע מד' דבני הבית הרוצים לקיים ההדלקה כ'מהדרין' צריכים לכוון שלא לצאת בהדלקת בעה"ב. אכן בשו"ת רעק"א (מהדר"ת סי' יג) כתב בתוך דבריו 'כיון דרצונו להיות מהמהדרים כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק וממילא מחויב מדינא ... כיון דאין רצונו לצאת בהדלקתו של זה, המה מחוייבים מדינא בהדלקה והוי נר חנוכה ממש'. - ומד' משמע דאי"צ כוונה להדיא שלא לצאת ע"י בעה"ב, אלא עצם רצונו להיות מהמהדרים היא היא 'כוונה שלא לצאת בהדלקת בעה"ב', וכע"ז כתב בכתב סופר או"ח סי' קל"ד ז"ל "...דכל מי שהוא מן המהדרים ומדליק לעצמו בוודאי אינו רוצה לצאת בהדלקת בעה"ב ורוצה לעשות עיקר המצוה בגופו... דלהכי איתכוון להיות מן המהדרין למיעבד מצוה בגופו ואינו רוצה לצאת, ומעשיו מוכיחים עליו', עכ"ל. נמצא דאי"צ כוונה מפורשת שלא לצאת בהדלקת בעה"ב דממילא כיוון וכהנ"ל, ואפשר דזהו ג"כ כוונת הפרמ"ג, ויל"ע. - וכן יעו' משנ"ב תרע"ז סק"ב שהביא מהבגדי ישע דטעם דעת המהרש"ל דאם לא ידע שהדליקו עליו בביתו, כשחזר יכול להדליק בברכה, משום דכיון דלא ידע מתחילה, מסתמא היתה דעתו להדליק בעצמו ולא לצאת בשל חבירו, ממילא חל עליו תקנת חכמים. ע"כ. והוא כמשנ"ב.

(יב) שאף הן היו באותו הנס שהאויבים באו לאבד הכל אנשים נשים וטף. ויש מפרשים שע"י אשה אירע להם הנס הגדול ההוא, ושמה יהודית שהיתה בתו של יוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר מאד, ואמר מלך יון שתשכב עמו, והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתנה לרוב וישתכר וישכב וירדם, והי' כן וישכב וירדם ותיקח חרבו וחתכה ואישו ותביאהו לירושלם, וכראות החיל כי מת גיבורם וינוסו (כל בו סי' מ"ד). (משנ"ב תרע"ה סק"ט ושעה"צ י', ומשנ"ב תרע"א סק"ט).

(יג) דאשתו כגופו, ועוד דנשים טפילות לאנשים (משנ"ב תרע"ה סק"ט ושעה"צ י', ומשנ"ב תרע"א סק"ט).

(יד) ובהליכות שלמה' (ע' רח"צ בדבר הלכה אות ד') הביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל: צ"ע דבנות שאינן נשואות מה טעם נהגו שאינן מדליקות כלל, ובשלמא בקטנותן שפיר אי"צ להדליק מדין חינוך שהרי לכשינשאו ידליק רק הבעל [א.ה. צ"ב אמאי אין דין חינוך בעבור השנים משתגדל עד שתנשא. ואין לומר דבאלו השנים הוי רק הידור דיכולה מדינא לצאת בהדלקת אביה, ואין מתנכים להידור, דהא חזינן דעכ"פ הרמ"א תרע"ה ג' פסק דהמדליקים מהדרין מתנכים אף הקטנים לכך. וחזינן דיש דין חינוך בהאי הידור (והיינו משום דאי"ז כהידור מצוה דכה"ת דהוא רק תוספת על המצוה, אלא שאני הכא דלאחר שקבע אדם בדעתו לנהוג כ"מהדרין" מעתה כן הוא צורת קיום גוף המצוה ממש אלא שהיא יותר 'מהודרת' מגוף המצוה באופן של איש וביתו) אבל בגדולות צ"ע. והחת"ס (בחי' לשבת כא:) כתב דכיון שבזמן התקנה שהדליקו על פתח הבית מבחוץ לא נמצאה שום אשה שתהיה מהמהדרין כי אין כבודה לצאת בחוץ לרה"ר לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים, לכן השתא נמי לא זז מנהג הראשון ממקומו. ע"ש. והוא דוחק וצ"ע. - ונראה דע"כ צריכים אנו לומר דכיון דכל בתולה עומדת להנשא ואינה עתידה לנהוג בהידור זה כל ימיה, לא חיישינן לנהוג כן בשנים הספורות שעד הנישואין. - עכ"ד הגרש"ז זצ"ל שם. ואכתי צ"ב דאמאי לא חיישינן להני מצוות יקרות במשך אותם השנים (וכמו"כ אין לידע כמה שנים תמתין עד שתנשא). ועכ"פ האי טעמא הנ"ל (לעיל הערה י"ג) דנשים טפילות לאנשים שייך אף בבנות.

(טו) ושם מבואר דאם אינה עומדת שם אין השליח יכול לברך, ודלא כשאר המצוות, ויעו' אגרות משה ח"א סי' ק"צ.

(טז) דלא גרעה מרואה נרות אצל אחר (שעה"צ תרע"ט אות ג').

(יז) יעו' ט"ז תרע"א' א' דמשמע דבאופן זה הבן מדליק ולא האשה וכ"פ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה' ע' ר"ס הערה 19). אכן בספר "אום אני חומה" ח"ב להגר"מ גרוס שליט"א סוס"י ק"י עמ' ט"ז הסיק דאם נשים מדליקות על פתח הבית הפונה לאחר מדרגות (דאז ליכא לטעמא דצניעותא דכל כבודה של בת מן פנימה), עדיף שהאשה תדליק מאשר הבנים גם בהגיעם לגיל י"ג כיון שחובת הבנים מדין הידור, ומשא"כ האשה רמי' עלי' חובה מעיקר המצוה.

(יח) ויעו' בביאה"ל שם ד"ה 'ולדידך' שהביא ממג"א בשם שלטי גבורים ומהמאירי דקטנים פטורים, דנהי דמחוייב לחנכו היינו בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין אבל בזה דגם בגדול הוא רק משום 'הידור מצוה' אינו מחוייב לחנך בו הקטן.

(יט) הגרי"ש אלישיב זצ"ל ע"פ הריטב"א סוכה ב' ע"ב וביאה"ל סי' תרנ"ז ד"ה כדי ('באר ישראל' להגרא"צ ישראלזון שליט"א עמ' כח). ויעו' עוד משנ"ב תרנ"ח סק"ח ושעה"צ אות ל"ו.

(כ) ספר 'מבית לוי' ע' קט"ז.

(כא) יעו' חזו"א או"ח סי' צ' סקכ"ג וסי' ק"י סקי"ט וביו"ד סי' קס"ח סק"ו.

(כב) דעיקר ההדלקה הוא לפרסומי ניסא, ואיכא פרסומי ניסא טפי בחלון במפתח דירתו - וכן נהג החזו"א זצ"ל דאע"פ שהיה לו פתח בדירתו הפונה לרה"ר מ"מ הדליק בחלון, כיון שמהפתח ראו רק קצת אנשים ובחלון ראו הרבה (שם). אמנם הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני' עמ' ט"ו) הביא שדווקא אם מפתח ביתו לא יראו כלל הנרות לבני רה"ר כגון שאין שם מעבר לרבים וכיוצ"ב אז יש להדליק בחלון ביתו במקום שיראה לבני רה"ר שכן נהג החזו"א זצ"ל. אכן אם מפתח ביתו יש פרסומי ניסא אין להדליק אלא בפתח ביתו דזהו המקום שתקנו חז"ל אע"פ שבחלון ובמרפסת יש יותר פרסומי ניסא. ויעו' עוד כע"ז ב'הליכות שלמה' עמ' ע"ד בדבר הלכה אות ו'.

(כג) כך אמר בנו הג"ר רפאל זצ"ל משמו וכן נהג חתנו הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל (שמחת המועדים ע' רמ"ז).

(כד) הובא ב'שבות יצחק' ח"ה ע' ז' ל"א.

טו. י"א דמאחר וההדלקה בחוץ בטפח הסמוך לפתח כדי לפרסם הנס היא מעיקר התקנה, לכך יש חיוב להוציא ממון בשביל שיוכל לקיים הדלקת נר חנוכה בחוץ (כהתקנת עששית או אמצעים אחרים להגן מפני הרוח) ולכה"פ כשאר מצוות (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ח"ה ע' ל"ג ויעוי' עוד שאילת יעב"ץ סי' קמ"ט. אכן יעוי' ערוך השלחן תרע"א כ"ד (י^ה)).

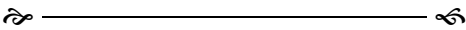
טז. כל דין ההדלקה בפתח הפונה לרה"ר אינו לעיכובא ואפי' הדליק נר חנוכה בתוך ביתו על שלחנו יצא יד"ח בדיעבד (י^ה) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' רע"ז וכ"מ באגרות משה ח"ד סי' ק"ה אות ז' (י^ז) וכ"ד הקה"י זצ"ל - 'ארחות רבנו' ח"ג עמ' י"ב (י^ז) והגראי"ל שטינמן זצ"ל - 'הלכות חג בחג' עמ' מ"ג בהערה. וכ"ד הגרמ"מ קארפ שליט"א שם ויעוי' עוד 'שבט הלוי' ח"ז סי' פ"ד שכ' 'דרך למוד זכות' על המדליקים בזמן הזה בתוך הבית (י^ח). ויעוי' עוד 'ערוך השלחן' תרע"א כ"ד). ויש הסובר דהמדליק בתוך ביתו ממש שלא 'בשעת הסכנה' אינו יוצא יד"ח וברכתו 'ברכה לבטלה' (כן הורה הגרי"ז זצ"ל להרה"צ ר' דוד'ל פרנקל זצ"ל (י^ט) ויש הסובר דמי שיוכל להדליק בפתח ביתו הסמוך לרה"ר והדליק בתוך הבית אפי' הדליק בחלון הפונה לרה"ר, לא יצא יד"ח (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - ספר 'חנוכה הל' ומנהגים' ע' ע"ב (י^ט) ר'פניני חנוכה' ע' נ"ג (מ^א)).

יז. מי שאינו יכול להדליק בפתח חצירו או בפתח הבנין ופתח ביתו הפונה לרה"ר, מדליק בחלון כהנ"ל בדין י"ג. ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאם יכול להדליק בחוץ אלא שבפנים יכול להדליק באופן מהודר יותר, צריך להדליק בחוץ. וכגון אם מבחוץ יכול להדליק רק נרות שעווה ולא בשמן זית, או אם בחוץ יכול להדליק בשאר הימים רק נר אחד, אע"פ כן ידליק בחוץ. וכמו"כ אם אינו יכול להדליק בעצמו בחוץ משום חולי כ"א רק ע"י שליח, ובפנים או בחלון יכול להדליק בעצמו, ידליק בחוץ ע"י שליח (י'שבות יצחק' ח"ה ע' ל"ז). ואפי' אם יש בחלון יותר פרסומי ניסא ממה שיש בפתח בחוץ, ידליק בפתח שזהו עיקר התקנה (י^מ). אכן לדעת החזו"א זצ"ל אם בחלון הוי טפי פרסומי ניסא (מפתח ביתו הפונה לרה"ר (י^מ) מדליק בחלון (דהעיקר הוא הפרסומי ניסא והוא הקובע את מקום ההדלקה) (י^מ)).

יח. רבים נוהגים להדליק בב' המקומות הן בפתח החצר (או פתח הבנין), והן בחלון ביתם (או בפתח דירתם הפונה לחצר), לצאת יד"ח גם לדעת רש"י וסייעתיה הנ"ל (י^מ) (וכמו"כ בכדי לחשוש לשיטת החזו"א הובא לעיל דין י'). - והנהוגים כן מברכים על ההדלקה בפתח החצר או הבנין ומכוונים לפני תחילת הברכות, שהברכות יחולו גם על ההדלקה בבית (או בפתח דירתם הפונה לחצר), ולאחר ההדלקה בפתח החצר או הבנין לא מפסיקים בדיבור ולא אומרים 'הנרות הללו' עד לאחר ההדלקה בבית (יעוי' מועדים וזמנים ח"ו סי' פ"ז ותשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב ב') (וב'הליכות שלמה' ע' ער"ה בידבר הלכה' אות כ"ד הביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל דבכל מקרה שיוצא מספק בב' הדלקות, יכוון ויתנה לצאת בהדלקה היותר טובה).

יט. יש הסובר דפתח החצר (י^מ) שהעוברים ושבים ברה"ר לא רואים בהילוכם את הנרות הדולקים בו אלא א"כ יטו ראשם ככוונה כדי לראותו, אי"ז פתח כשר להדלקה (י^מ) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' נ"ד).

כ. בית הארחה שיש בו הרבה בתים מפוזרים, ובין הבתים יש שבילים בחוץ שעוברים שם הנופשים, אין להדליק אלא בפתח החצר החיצונית של בית הארחה הפתוח לרחוב (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות').

(לד) דכ' שם ז"ל 'והנה עתה אין אנו מדליקים בחוץ ואף שאין סכנה אצלנו, מ"מ כמעט הוא מהנמנעות מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגרור גשם ושלג ורוחות חזקים, ואי אפשר להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזכויות, וכולי האי לא אטרחוהו רבנן' וכו' יעוי"ש.

(לה) דמריהטא דסוגיא דשבת כ"א ע"ב דאמרינן נר חנוכה 'מצוה' להניחה על פתח ביתו מבחוץ, נראה שגם מעיקר התקנה להדליק על הפתח זהו דוקא ל'מצוה' ולא לעיכובא (כמו שהצריכו להדליק למטה מעשרה, ומשמאל לכניסה דהוי רק לכתחילה), אבל בדיעבד אפי' לא דר בעליה ושלא בשעת הסכנה, כל שניכר שלא הדליקו לצרכו אפי' הדליק בתוך הבית על שלחנו יצא יד"ח בדיעבד (ורק ברמב"ם חנוכה ג' - ג' משמע קצת דפתח הבית לעיכובא). - עוד הוסיף הגרש"ז זצ"ל, דרבים נוהגים לכתחילה גם היום דאין שום סכנה, להדליק בתוך הבית והם סומכים על כך דהא דאיתא בשבת כ"א ע"ב דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו 'ודיו', היינו שמאז נשתנה הדין ויוצאים יד"ח גם בהנחה על השלחן ('הליכות שלמה' שם בדבר הלכה אות ל').

(לו) דיעוי"ש דבעיקר תקנת חז"ל תיקנו את ה'פרסומי ניסא' בפנ"ע ואינו מעכב בעיקר מצות נר חנוכה, והביא שם דחזינו דאיתא בגמ' דבשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. ולא אמרו דבשעת הסכנה 'תיקנו' להניחו על שלחנו. - והיינו כהנ"ל דאי"צ לתקנה מיוחדת, דכבר מתחילת התקנה לא תיקנו שיהא הפרסומי ניסא עיכוב בעיקר מצות נר חנוכה, ועל כן בשעת הסכנה שא"א לקיימה בפרסומי ניסא מחוייב עכ"פ לקיים עיקר מצות נר חנוכה ע"י שידליק על שלחנו. וכע"ז בתשובות והנהגות ח"ה סי' רכ"ה דהביא ד' הריטב"א (שבת כ"א): דכתב דלאחר שתכלה רגל מהשוק מצוותו להדליק בפנים, דאע"פ דלא מצי למעבד היכרא לרשות הרבים אכתי לא נפטר מלעשות היכרא לו ולבני ביתו, דהא אמרינן שבשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. עכ"ד. - ומבואר דגם בזמן התקנה להדליק בחוץ, אכתי כשמדליק בפנים ג"כ מקיים המצוה, והיינו דהמצוה כתיקונה הוא להדליק על פתח ביתו שנראה לבני רה"ר ומתפרסם הנס, אכן את עיקר מצות נר חנוכה שפיר מקיים גם כשמדליק בפנים דעל כן כשכלה רגל מן השוק דליכא פרסומי ניסא לבני רה"ר, אכתי נשאר עיקר המצוה להדלקה בפנים. וכמו"כ הוכיח מהרשב"א דכ' דגם בזמן הגמ' שהדליקו על פתח ביתו בחוץ אם לא הדליק עד שתכלה רגל מהשוק מדליק אח"כ, ונפסק כן בטור ושו"ע תרע"ב וחזינו דאין הפרסומי ניסא מעכב את עיקר ההדלקה, וא"כ ה"ה שיוציא בדיעבד גם בהדלקה בפנים. ומסיים שם דעל כן נראה דעיקר מצות נר חנוכה הוא רק מצוה להדליק נר, ויש עוד מצוה בפנ"ע להדליק לפרסומי ניסא לבני רה"ר, אכן אי"ז מעכב את קיום עיקר המצוה דהדלקת נ"ח.

(לז) דאמר הקה"ר זצ"ל דמאחר והרמ"א תרע"א פסק דבזמן הזה כולם מדליקים בפנים אע"ג דבזמן הרמ"א אפשר דהיה סכנה והוים אין, מ"מ מאחר דכך פסק, כך הפסק לכל הדורות אף אם בטלה הסכנה.

(לח) שם ביאר ע"פ תשו' הריב"ש סי' קי"א דכ' דמנהג ההדלקה בבית כנסת נתקן מאחר דלא היו מדליקים בחוץ כיון דיד האומות היתה תקיפה, והפרסומי ניסא הי' רק לבני הבית, על כן הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסומי ניסא לרבים. ומבואר דבמצוות נר חנוכה איכא ב' פרסומי ניסא, לעצמו ולבני ביתו (דהוה מתקיים בכל אופן) ושנית, פרסומי ניסא לרבים - ע"י שמניח על פתח הבית או על פתח החצר, וכיון שהיו זמנים שלא יכלו לקיים צד זה של המצוה, תקנו להדליק בבתי כנסיות לפרסם הנס גם ברבים כד' הריב"ש הנ"ל. - ומאחר ותקנה זו קיימת גם בזמנינו, על כן אין להרעיש על אלו שלא מניחים הנרות בפתח הבית (ומדליקן בתוך הבית) כיון דפרסום הנס ברבים מתקיים עכ"פ ע"י ההדלקה בבתי כנסיות - וכן נראה 'עכ"פ דרך לימוד זכות' עכת"ד שם.

(לט) 'עובדות והנהגות לבית בריסק' ח"ד עמ' ק"ד.

(מ) להגר"צ כהן שליט"א.

(מא) אכן ב'שיעורי הגר"ש' משנים קדומות יותר (ספר 'הערות במסכת שבת' כא): לא היתה דעתו מוחלטת כן, דהובא שם "אם יש לו פתח הבית ואין לו חשש סכנה ולא שיטלוהו ויכבוהו, והדליק בפנים, בפשטות דעת הראשונים מלבד הריטב"א דלא יצא, ואף אם הדליק בחלון, כיון שאינו מקום הדלקה מתקנ"ח רק לדר בעליה, אי"כ לכאורה תליא בפלוגתת הראשונים אם יצא, ועכ"פ יש לחשוש שלא יצא יד"ח". עכ"ד.

(מב) הגרא"צ ישראלון שליט"א בשם להבחל"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ובדין האחרון כ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (גליון 'מים חיים' להגרי"א דינר שליט"א), וכ"ה בתשובות והנהגות ח"ה סי' רכ"ג אות י"ג.

(מג) אכן פתח החצר או פתח הבנין בלאו הכי אי"ז מקום הדלקה כלל לדעת החזו"א כדהובא לעיל.

(מד) ארחות רבינו ח"ג ע' י"ב.

(מה) וכן נהג הגר"ש דבליצקי זצ"ל להדליק בפתח חצרו (היינו פתח מרשה"ר לשביל המוביל לביתו) כדי לקיים דעת השו"ע שפסק כתוס' להדליק גם בפתח ביתו לקיים דעת רש"י (ומבדק על פתח חצירו) (וכפ' ב'שומע ומוסיף' ה'תשע"ז) וכ"נ הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות' ח"ג סי' ר"ט) והגר"ש אויערבאך זצ"ל (שמחת המועדים' עמ' רמ"ט).

(מו) ולכאור' ה"ה בחלון.

(מז) וכדמוכח מנר למעלה מכ' אמה שלא יצא יד"ח משום 'דלא שלטא ביה עינא' אף שבדואי אם יעמדו ויסתכלו למעלה יראו את הנר אך כיון שדרך הילוכם אין רואים אותו לא יצא יד"ח, וה"ה בזה (הגר"ש אלישיב זצ"ל שם). אכן חידוש זה לא נמצא בשאר פוסקים, ויתכן דלא ס"ל כן, משום דסו"ס חזינו דחז"ל הזכירו לפסול למעלה מכ' אמה ולא הזכירו מקרה זה שודאי הי' מצוי מאד גם בזמנם, ועל כרחק שאני הרמת ראש למעלה מכ' אמה דחשיב "לא שלטא עינא" כיון דהוא הרמת ראש למעלה לגמרי, דבר שאינו מצוי בדרך הילוכו של אדם, אכן הזזת ראש לצדדים ובכלל זו הטיית הראש ככוונה לראות, שפיר רגילות הוא לעוברים ושבים ואכתי הוי בכלל "שלטא עינא".

כא. בשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניח הנרות על שלחנו ודיו (שו"ע תרע"א ה'). ובריטב"א (הנדפמ"ח - שבת כא: ד"ה ובשעת) כתב דלאו דוקא שעת הסכנה, אלא אפי' סכנת צער או איבה או שנושב רוח שאי אפשר להדליקה בחוץ ג"כ יכול להדליק על השלחן בתוך ביתו. אמנם מהתוס' (שבת מה. ד"ה מקמי) מבואר דס"ל דאין להדליק בבית כ"א רק בסכנת נפשות. והגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר דדברי הריטב"א אינם כפשטות דברי הגמרא דמשמע דוקא סכנה כללית ולא סכנה או מניעה פרטית. ועל כן בסכנה פרטית, ידליק בלא ברכה, שמא אין הלכה כהריטב"א (פניני חנוכה' ע' ס"ט. אכן יעו"י ערוך השלחן תרע"א כ"ד).

כב. הגרי"ז זצ"ל נהג כשהיה רוח חזקה שלא היה אפשר להדליק בחוץ והדליק בפנים, ופסקה הרוח, לחזור ולהדליק שוב בחוץ ^(מ) (קונטרס חנוכה ומגילה להגרח"א טורצין זצ"ל ע' י"ד).

הדלקה בעששית

כג. מותר להדליק נר חנוכה בקופסא מזכוכית וכיוצ"ב (דאף ראייה מבעד לזכוכית שפיר מיחשב ראייה ^(ט)) [וכן נוהגים המדליקים מחוץ לביתם בכדי להגן מפני הרוח] (ערוך השלחן תרע"ג - ד').

בני הישיבות

כד. בחור ישיבה הנמצא כל שעות היום בישיבה והולך לישון בבית הוריו, מותר לו להדליק בישיבה אם אוכל בה אפילו סעודה אחת ביום ^(י) (שבט הלוי ח"ג סי' פ"ג), ^(כא) וי"א דאם לומד בעירו יאכל בימי החנוכה בביתו (ומספיק סעודה אחת ^(כב)) ושם ידליק (הגר"נ קרליץ שליט"א - חנוכה הלכות ומנהגים' ע' נ"א). וכשלומד כל היום בעיר אחרת וחוזר לביתו אחר תחילת הלילה, ידליק במקום לימודיו (הגר"נ קרליץ שליט"א - שם והגר"מ שטרנבוך שליט"א - תשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ו אות י"ג).

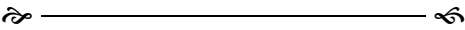
כה. בחור ישיבה שאוכל וישן בישיבה, י"א שידליק בחדר האוכל של הישיבה (כ"ד החזו"א זצ"ל ^(כג), הגר"א קוטלר זצ"ל ^(כד) והגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שע"ה), וי"א שידליק בחדרו ^(כה). ^(כז) והרוצה לאפוקי נפשיה מפלוגתא זו, יאכל סעודה אחת או שתיים (יעו"י הערה) בחדרו ושם יהיה מקום הדלקתו לכו"ע ^(כז) ^(כח) (ויעו"י להלן בסמוך) ^(כט).

כו. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שפנימיה שפתחה פתוח לחצר של הישיבה, ולחצר יש פתח לרה"ר, צריך להדליק בפתח החצר הפונה לרה"ר (כיון שכל שטח הישיבה חשיב כחצר השותפים), אמנם אם עוברים בחצר של הפנימיה אחרים שלא מבני הישיבה לקצר דרכם דרך חצר זו, באופן זה אפשר להחשיב החצר כרה"ר ויכולים להדליק בפתח הפנימיה הפונה לחצר הישיבה (פניני חנוכה' ע' ס"ד, ס"ה).

כז. בחורי ישיבה המתגוררים בדירה שיש בה מספר חדרים, לא ידליקו בני חדר אחד בחלון שבחדר השני, - אמנם במרפסת הצמודה לדירה גם אם הכניסה אליה היא רק מאחד החדרים, רשאים כל בני החדרים להדליק שם (משום שהמרפסת שייכת לכל הדירה באופן שווה, וכן שלפעמים נכנסים אליה, שפיר חשיב כחלק מדירתם ומותרים להדליק בה) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' ער"ד). (ויעו"י להלן דין ל"ב מח' הפוסקים גבי מרפסת פתוחה).

כח. י"א שבחור הדר בישיבה והדליק את הנרות של בית המדרש שבישיבה, יצא יד"ח בהדלקה זו (דאע"פ שלכתחילה עדיף שידליק בחדרו, מ"מ כל מקום בבנין הישיבה שהוא רשאי להשתמש בו כשר להדלקתו, והיכל ביהמ"ד בכלל זה) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' ערה' ובדבר הלכה אות כ"ה וכן יעו"י לעיל דין כ"ה הערה נ"ו דעת הגר"ש ואזנר זצ"ל ומנהג ישיבת טלז). וי"א שלא יוצא יד"ח (אפי' אם חדר האוכל הוא כאותו בנין של ביהמ"ד) וחוזר ומדליק ומברך בחדרו (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'נר חנוכה' עמ' צ"ח הערה ג') (ויעו"י עוד לעיל דין י"ז).

כט. בחור ישיבה מבני עדות ספרד [נהוגה כדעת השו"ע (תרע"א ב') דרק בעה"ב מדליק] שנמצא בישיבה ויש לו חדר בפנימיה לדור בו, י"א שידליק בברכה דאינו יוצא יד"ח בהדלקת אביו בביתו (דכיון שהוא בישיבה אינו סמוך על שלחן אביו) (החזו"א זצ"ל - 'מעשה איש' ח"ד עמ' קל"א וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ח"ח עמ' ר"ד והגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' קי"ח הערה ג' וכ"ה בתשובות והנהגות' ח"ד סי' קס"ט) (והגר"ש ואזנר זצ"ל הורה דמ"מ יכוון שלא לצאת בהדלקת אביו - שם). וי"א דמעיקר הדין אינו חייב כלל להדליק ויוצא יד"ח בהדלקת אביו בביתו (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' ערה' וכ"ד

(מח) דס"ל דינא דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו, נאמר רק **בשעת** הסכנה, אכן אם אח"כ נתאפשר לו להדליק מבחוץ, חייב להדליק מבחוץ פעם נוספת (הגר"ז זצ"ל שם). **(מט)** וראי' לדבר דחזינן באורח סי' ע"ה דאסור לקרות ק"ש כנגד ערוה בעששית משום דיש בזה משום "ולא יראה בך ערות דבר" יעו"י ש' ומוכח דראייה בעששית מקרי ראייה וה"ה בנר חנוכה (ערוך השלחן שם).

(נ) וראייתו מד' הב"ח סי' תרע"ז דכ' דהא דבעינן שיאכל בקביעות במקום אחד ולא מהני כשאוכל סעודה בדרך עראי אצל חבירו, זהו משום חשדא מב"ב שכשיראוהו שאינו מדליק במקום שרגיל להיות, יאמרו שלא הדליק - ומבואר דמעיקר הדין טגי באכילת סעודה אחת בלבד במקום שנמצא בכדי שיוכל להדליק שם. וא"כ בחורי ישיבה שהם קבועים בישיבה ואי"ז אכילת עראי וגם לא שייך חשד הנ"ל שפיר יכולים להדליק בישיבה אפי' אכלו שם רק סעודה אחת (שבט הלוי שם).

(נא) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' מ"ח) כתב דאם אין ביטול תורה יש לקבוע סעודה בימי חנוכה במקום השינה ולהדליק שם, אבל אם יש ביטול תורה באופן זה, ידליק במקום האכילה [דיש לצרף הלימוד בישיבה כל היום להאכילה שם]. וכע"ז דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דראוי שישבו לביתם להדליק נר חנוכה בזמנו, אך אם גרים בשכונה מרוחקת דעי"ז יגרם להם ביטול תורה גדול, רשאים להדליק בישיבה (דכיון שהם שוהים כל שעות היום בישיבה חשיב כמי שיש לו שני בתים ומעיקר הדין יוצאים יד"ח כאן וכאן) (ואם בדעתם לשוב לביתם רק בשעה מאוחרת כגון בשעת עשר - ודאי עדיף שידליקו בישיבה בתחילת זמן ההדלקה) - 'הליכות שלמה' עמ' עד"ר, ובדבר הלכה' אות י"ט. ויעו"י ש' בעמ' רע"ג הערה 29 אות ה').

(נב) הגר"א קלופט שליט"א. ויעו"י עוד הערה לעיל ראיית השבט הלוי'.

(נג) והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב (בספר 'נר חנוכה' ע' י"ג) דדעת החזו"א זצ"ל היתה דידיקו בחדר אוכל בברכה ובחדר שינה בלא ברכה.

(נד) דמקום פיתא גורם (הובא בתשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב).

(נה) משום שמקום הלילה הוא מיוחד יותר לבחור באופן פרטי, שנקבע לכל אחד באיזה חדר הוא ישן, וגם כל חפציו שיש לו מניח שם, וגם יש לו מטה קבועה שם שעומדת במקום אחד כל הזמן (וגם איכא קצת בעלות), משא"כ בחדר אוכל שהוא מיוחד לכולם ואין לו שם מקום מיוחד כלל, ואף אם יש לו מקום קבוע בשעת האכילה מ"מ מצד הנהלת הישיבה אין שום קפייד היכן הוא יושב (אגר"מ או"ח ח"ד סי' ע' אות ג' ויד"ח ח"א סי' י"ד אות ה'), שבט הלוי ח"ג סי' פ"ג, ומועדים חמנים ח"ו סי' פ"ח וכתב שם שכן הורו גאוני ירושלם זצ"ל, ויעו"י עוד מנחת יצחק ח"ז סי' מ"ט).

(נו) ובישיבת טלז, מנהג הישיבה (ע"פ הוראת הג"ר אלי' מאיר בלאך זצ"ל) שכל הבחורים יוצאים בהדלקה שבבית המדרש (מאחר שבית המדרש הוא עיקר ביתם, אלא שיש חדרים לשאר צרכיהם בחדר אוכל וחדר שינה) ("מנהגי טלז" עמ' ס"ג). וכ"כ הגר"ש ואזנר זצ"ל [דמדינא אין הבלד בין מקום אכילה למקום שינה כמו דאין הבלד בבית פרטי אם מדליק בחדר זה או בחדר אחר, אלא שבישיבות עם ריבוי בחורים יותר טוב שידליקו בחדרם כיון שמיוחד להם יותר מחדר האוכל שיש שם רבים ואינו ניכר כ"כ, אכן] דגם בביהמ"ד יכולים להדליק כיון שהוא באותו בית ששוהה ואוכל שם והוי כחדר אחד בדירה פרטית וכמו"כ הבית מדרש נקרא "בי רבנן" על שם שדרים שם כל היום ושוהים שם כביתם (דעל כן מותר להם גם לאכול ולשתות שם כמבואר בש"ס מגילה ובאורח קנ"א - א') (שבט הלוי ח"א סי' פ"ג). וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל יעו"י להלן דין כ"ח.

(נז) תשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב אות י"א שהחזו"א עצמו הורה להדליק בחדר שינה ולאכול שם סעודה אחת או שתיים לצאת מכל ספק. וב'ארחות רבינו' ח"ג ע' כ"ה אות צ"ב הביא מהחזו"א דמוטב שיאכל בחדר שישן לפחות **פעמיים** ביום בימי חנוכה וידליק שם בברכה, ושם (אות צ"ג) הביא דכ"ד הקה"י זצ"ל דתלמיד ישיבה יאכל פעמיים בחדר שישן שם וידליק שם וזהו עדיף משידליק בחדר אוכל עכ"ל. וכ"ד הגרי"י פישר זצ"ל (שם) דמה טוב אם בימי החנוכה יאכלו ב' סעודות במקום השינה וידליקו במקום השינה. - ובספר 'חנוכה הלכות ומנהגים' (ע' ע"ה הערה ל') הביא בשם הגר"נ קרליץ שליט"א דאי"צ לאכול שם כבר בצהרים שבערב חנוכה, משום דבעצם ההחלטה לאכול בחדר הוי כאילו כבר עקרו דירתם לשם הואיל דכבר הם נמצאים שם.

(נח) ויעו"י באגרות משה (יו"ד ח"ג סי' י"ד אות ה') דמצד חשש סכנת דליקה מחוייבים אלו שלנים ומדליקים בחדרם להטיל גורל ביניהם מי שישמור היום, ומי שישמור למחר על כל הימים.

(נט) והגר"ש אויערבאך זצ"ל (שהיה דר בבנין ישיבתו) נהג להדליק בישיבתו בפתח הבנין, ודעתו דכל בני הישיבה יוצאים מדינא בהדלקתו לפי שסמוכים על שלחנו ואוכלים משלחן אחד (הלכות חג בחג' עמ' מ"ה הערה 5).

הגרב'צ אבא שאול זצ"ל - קובץ 'מבקשי תורה' חנוכה קובץ ל"ו עמ' כ"א ^(ט) והגרש"ע יוסף זצ"ל - 'חזון עובדיה' חנוכה ע' קמ"ד וכן היה מורה הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל ^(טא), ואעפ"כ אם יש לו חדר מיוחד שדר שם בהיותו בישיבה ידליק שם בלא ברכה. ואם נמצא עמו בחדרו בחור בן אשכנז המדליק בברכה, ישתתף עמו בפרוטה ויצא יד"ח בברכתו (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - שם) ^(טב). [ולהני פוסקים המובאים לעיל הערה נ"ו ודין כ"ח יכול לאפוקי נפשי' מפלוגתא ע"י שהוא יהיה הש"ץ המדליק בבית המדרש, או שיבקש מהש"ץ המדליק בביהמ"ד לכוון להוציאו (וישתתף עמו בפרוטה)].

ל. י"א דאף לדעת הסוברים דבן ישיבה מעדות ספרד נפטר בהדלקת אביו (כדעה ב' בדין הסמוך לעיל), מ"מ אם הוריו מתגוררים בחו"ל והוא נמצא בארץ ישראל או להיפך ואין זמן חיוב ההדלקה שווה בשני המקומות, צריך להדליק במקומו בברכה (כיון שבזמן שהם מדליקים אי"ז זמן החיוב אצלו ואינו נפטר בהדלקתם ^(טג)) (ומ"מ טוב שיכוון שלא לצאת יד"ח בהדלקתם ^(טד)) (הגרב'צ אבא שאול זצ"ל - קובץ 'מבקשי תורה' שם עמ' כ"ב). וי"א דאפי' במקרה זה יצא יד"ח (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' ער"ה בדבר הלכה אות כ"ב).

הדלקה בחלון או במרפסת

לא. הדר בעליה (בית שאין לו פתח פתוח לרה"ר, וגם אין לו פתח פתוח לחצר (הפתוחה לרה"ר) אלא הוא פתוח לתוך בית), יניח נרותיו בחלון הסמוך לרה"ר (שו"ע תרע"א ה', ומשנ"ב סקכ"ג. ויעוי' הערה ^(טז)), וה"ה שיכול ג"כ להניחם במרפסת סגורה (שיש לה קירות ותקרה) הפונה לרה"ר (יעוי' 'פניני חנוכה' ע' ס"ו ס"ז) (ובדין מרפסת פתוחה יעוי' להלן בסמוך).

לב. י"א דאין יוצאין יד"ח בהדלקת נרות על מעקה של מרפסת פתוחה (שאין לה קירות ותקרה), (שאינה נחשבת כחלק מהבית כי אם כחצר, והוי כמעמיד על גדר של חצר שאין זה מקום הדלקה כלל) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ח"ה ע' ל"ה, ר'פניני חנוכה' ע' ס"ז). וי"א דאפשר להדליק שם (דהמרפסת חלק מן הבית) (הגר"נ קרליץ שליט"א - וכן הקה"י זצ"ל הורה להדליק על המעקה אף במרפסות פתוחות והוא מדין חלון - 'חוט שני' חנוכה ע' ש"ח, וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - קובץ 'מבקשי תורה' ג' י"ח ע' ט"ו).

לג. המניח נרותיו במרפסת, טוב שיניחם ליד הפתח שדרכו נכנסים מן החדר למרפסת מול המזוזה (כדי שיהא מוקף במצוות וגם מדליק בטפח הסמוך לפתח) (הגר"ח קניבסקי שליט"א 'חנוכה הלכות ומנהגים' והגר"נ קרליץ שליט"א 'חוט שני' ע' ש"ח). אמנם אם במעקה המרפסת יש יותר פרסומי ניסא יניחם שם, ולא בטפח הסמוך לפתח (הגרי"ש אלישיב זצ"ל ^(טז) 'באר ישראל' ע' נ' ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א שם ^(טז)). וי"א דרק אם פרסום הנס יהיה הרבה יותר גדול אם יניח במעקה המרפסת, יש להניחה שם. אך אם פרסום הנס יהיה גדול רק במקצת, ידליק בפתח המרפסת (הגר"ח קניבסקי שליט"א שם).

לד. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דהמדליק בחלון ביתו צריך להניח הנרות דוקא בחלל החלון או בטפח הסמוך לחלון (דומיא דפתח הבית) מבחוץ, או כנגד החלון מבפנים על גבי כלי סמוך לחלון, אבל אין להרחיק יותר מטפח הסמוך לחלון (דהוי תקנה קבועה שבכל מקום שמדליק, מדליק בטפח הסמוך) ואפי' למי שיש מעקה עם בטן, אין להניח שם הנר חנוכה בריחוק יותר מטפח הסמוך לחלון, דהסורגים אינם חלק מהבית ^(טז) ('פניני חנוכה' ע' ס"ז, 'באר ישראל' ע' מ"ט). ובדיעבד אם הדליק על הסורג בריחוק יותר מטפח הסמוך לחלון יצא יד"ח ^(טז) ('הלכות חג בחג' עמ' מ"ג הערה 4 ויעוי' עוד 'הליכות שלמה' עמ' רע"א ב'דבר הלכה' אות י' דמשמע דדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דאי"צ כלל להקפיד בזה).

לה. אף המדליק בחלון יש לו להניח הנר בימין החלון (אם אין גרע עי"ז מהפרסום) (דכל מיילי דמצוה ימין עדיף - משנ"ב תרע"א ס"ק ל"ד גבי הדלקה בפתח ולכאורה ה"ה בחלון, וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ^(טז) - הליכות שלמה ע' רס"ט דבר הלכה ג' והגר"ח קניבסקי שליט"א - 'מועדי הגר"ח' עמ' רפ"ד. ויעוי' 'העמק שאלה' שאילתא כ"ו אות כ"ב). וי"א דאי"צ להעדיף להניח מימין לחלון (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' נ"ג, הגרי"י פישר זצ"ל, דדין ימין אינו אלא בפתח ולא בחלון - 'הליכות אבן ישראל' ע' שמ"ט, וכ"ד יבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'דולה ומשקה' ע' רל"ט).

לו. מי שאין לו פתח או חלון הפונה לרה"ר, אלא רק חלון של בית הכסא בלבד (מצוי במקום שאחורי הבנינים פונים להרים ויש דירות שכל החלונות לכיוון ההרים מלבד חלון ביה"כ) לא ידליק בבית הכסא (דאי"ז כבוד המצוה) אלא ידליק בתוך ביתו (יעוי' ביאה"ל תקפ"ח ב' ד"ה שמע) (הגר"נ קרליץ שליט"א - 'חוט שני' חנוכה ע' שיי"ב).

הדלקה בפתח

לז. המדליק בפתח, יניח הנר מבחוץ (משום פרסומי ניסא) (שו"ע תרע"א ה' ומשנ"ב סקכ"א). ומצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח ^(טא) (שו"ע תרע"א ז'). והיינו שהנר עצמו יהיה בטפח הסמוך לפתח, ואין די שמעמיד המנורה (או ה'בית חנוכייה') בטפח הסמוך לפתח והוא מדליק בקצה השני ^(טב) (הגר"נ קרליץ

(ס) וטעמו דכיון שלא עזבו לגמרי את ביתם, ומזמן לזמן חוזרים לשם כגון כשאין לימודים בישיבה או כשהם חולים וכדו', חשיבי כ'סמוכים על שלחן אביהם' וזאת אפי' אם שבים לבית הוריהם רק פעם בששה חודשים דאכתי בית הוריהם נחשב ביתם (הגרב'צ זצ"ל שם).

(סא) הגרב'צ אבא שאול זצ"ל ואמר דכן מנהג בני ספרד (קובץ 'מבקשי תורה' שם).

(סב) ודעת הגרי"י פישר זצ"ל דאם אביו אינו משלם מזונותיו מחוייב להדליק בברכה, וכשאביו משלם מזונותיו אם הוא לומד באותה עיר שבה דרים הוריו אכתי נחשב בן ביתו. וכשנמצא בעיר אחרת הסתפק הגרי"י זצ"ל אם שייך לומר שהוא סמוך לשולחן אביו אפי' אם מפרנסו ('הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' עמ"ז).

(סג) והוסיף הגרב'צ אבא שאול זצ"ל די"ל טעם נוסף לזה, דכשביט הוריהם בחו"ל לא שייך הטעם הנזכר לעיל בהערה ס'. דהרי אם יחלו וכדו' לא ישובו לביתם, ואף אם מאיזו סיבה לא יוכלו להשאר בישיבה לא יחזירו לביתם אלא יחפשו מקום אחר, על כן י"ל דלא חשיבי סמוכים של שלחן אביהם ולפיכך ידליקו במקומם בברכה (קובץ 'מבקשי תורה' שם עמ' כ"ב).

(סד) דאף אם נאמר שאביו פוטרו בהדלקתו, הרי י"א שאם מכוון שלא לצאת מהני (יעוי' רמ"א תרע"ז ג' ומשנ"ב שם סקט"ו) ומתחייב בהדלקה במקומו (הגרב'צ זצ"ל שם).

(סה) ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל כל זה הוא בעליה דוקא שאין לו אפשרות של הדלקה בפתח חצרו או בפתח הבנין (פניני חנוכה' ע' ג"ג). - דס"ל דדינא דגמ' דהדר בעליה מדליק בחלון היינו דוקא כשפתח הדירה העליונה הוא בתוך הדירה התחתונה, ולא במקום הפונה לרה"ר או לחצר, אכן כשהדרים בקומות העליונות פתח דירתם הוא לחדר המדרגות או לרשה"ר, נשאר עיקר תקנת חז"ל להדליק בפתח החצר או בפתח הכניסה לבנין, וכשמדליק בחלון לא מקיים את חיובו מתקנת חז"ל (ולא יוצא ידי חובתו). - וכ"ה בבית יוסף סי' תרע"א (ד"ה ומניחה) זל"ש ... 'אם היה דר בעליה וכי' בשאלו' לו פתח פתוח לרה"ר מיירי, כלומר שאם היה פתח העליה פתוח לרה"ר, מניחה על הפתח, ואם היה פתוח לחצר, מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לרה"ר, אבל הכא מיירי כשהעליה פתוחה לבית, דהשתא כי מנח לה אפתח הבית או על פתח החצר לא מינכרא מילתא דמשום עליה הוא ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לרה"ר" עכ"ל. [וכן בשו"ע שם סעיף ה' כתב 'ואם היה

דר בעליה שאין לה פתח פתוח לרה"ר מניחה בחלון הסמוך לרה"ר"]. - ומבואר דדוקא אם מדרגות העליה פתוחות לתוך בית חברו אינו יכול להדליק בפתח החצר, משום שבית חברו מפסיק בניהם ואין ניכר שייכות הנר לעליה, אבל אם מדרגות העליה אינם פתוחות לתוך בית חברו אלא לחצר, כיון שהמדרגות יוצאות לחצר בלי הפסק בית חברו, שפיר ניכר שייכות הנר אליה כמו לשאר בתי החצר. והובאו ד' הבית יוסף במשנ"ב הנ"ל (סקכ"ג) ובשעה"צ אות כ"ז. וכ"ה בחידושי הגר"א למס' שבת ז"ל "ולפי' התוס' שפסקו שיניחם על פתח החצר כשיש שם חצר, צ"ל שאין להעליה חצר כלל אלא פתוח לבית חברו כמו ארובה וגם אין לר"ה פתח" עכ"ל (שבות יצחק' פ"א אות א' ע' ב' ג').

(סו) ובתנאי שהיא מרפסת סגורה וכדהובא לעיל.

(סז) ואפילו אם המרפסת פתוחה וכדהובא לעיל.

(סח) כיון שא"א לשבת ולעמוד שם, ולא מהני מה שהילדים יושבים שם (שם).

(סט) דכל הסורג נחשב לחלק אחד גדול שהרי משתמשים בו תשמישי חלון ומניחים בו דברים ויושבים עליו ומבואר בראשונים דכל שניכר שבעה"ב הדליקים שם שפיר דמי ('הלכות חג בחג' שם).

(ע) דהא דאמרינן דכל מידי דמצוה ימין עדיף הוא לאו דוקא בפתח, ואף בשאר מילי מצינו דימין עדיף כמו בלבישת בגדים וכדו' (הגרש"ז זצ"ל שם).

(עא) שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם (רש"י שבת כב, הובא במשנ"ב תרע"א סקל"א).

שליט"א - 'חוט שני' חנוכה ע' שייג והגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' צ"א) (אכן מסתבר שאי"צ שדוקא השלחת תהא בטפח הסמוך לפתח, אלא סגי שהנר נמצא שם - הגר"נ קרליץ שליט"א שם. אכן יעור' להלן דין ג.)

לח. ידליק בצידו השמאלי של הפתח (מול המזוזה) (כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ויהיה מסובב במצוות) ^(ע"פ), ואם מניחו בחלל הפתח, יניחו בחצי החלל אשר לצד השמאלי, ויכול להניחו בכל שטח אותו החצי. וי"א דראוי להחמיר להניחו בצד שמאל בקצה האחרון ממש סמוך לכותל. - ואם אין מזוזה בפתח, ידליק בצד ימין ^(ע"פ) [בין כשמדליק מחוץ לפתח, ובין כשמדליק בחלל הפתח] (שו"ע תרע"א ז' ומשנ"ב סקל"ו).

לט. בדיעבד אם מניחו מימין כשיש מזוזה יצא (משנ"ב תרע"א סקל"ג).

מ. דין הדלקה בטפח הסמוך לפתח אינו מעכב בדיעבד (כ"מ בביאה"ל תרע"ו ה' ד"ה ובליל שני וכ"ה בערוך השלחן תרע"ו י"א, וכ"ד הגרש"ז אויערבאך 'הליכות שלמה' ע' רס"ח), וי"א דהוא מעכב, ובלא"ה לא יצא יד"ח (וצריך לחזור ולהדליק, ואם חלף זמן רב מהברכה יצטרך ג"כ לברך שוב) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' פ"ט).

מא. כשיש כמה וכמה המדליקים בפתח ואין מקום בטפח הסמוך לפתח בשמאל להדלקת כולם, ידליקו גם בטפח הסמוך לימין. וכשכבר אין מקום אף בטפח הסמוך לפתח מימין, יכולים להדליק לאורך כל הכותל זה בצד זה (בהפסק הראוי) אע"פ שרק נרותיו של הראשון הם בטפח הסמוך לפתח (הואיל וניכר שכולם שייכים לפתח זה) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' רס"ח ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א 'חוט שני' חנוכה ע' שיי"ג). וי"א דכשאין מקום בטפח הסמוך לפתח מימין ומשמאל ידליקו גם למעלה מ' טפחים עד סוף המזוזות, וכשאין מקום גם שם, ישתתפו השאר בשמן עם המדליקים (ולא ידליקו רחוק יותר מטפח הסמוך לפתח) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ח"ח ע' י"ב).

מב. כשיש מזוזה בפתח צריך להדליק בצד שמאל אפילו אם אינו יוצא מהפתח שמדליק בו ^(ע"פ) (מנחת יצחק ח"י נ"ב).

מג. פתח שיש בו מזוזה, אך אם ידליק בימין יהיה פרסומי ניסא גדול יותר, י"א דידליק בימין (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' פ"ח ויבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א בספר 'חנוכה הלכות ומנהגים' ע' ע"ג - משום דהפרסומי ניסא הנוספת עדיפא על מוקף במצוות).

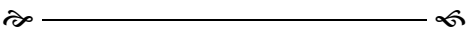
מד. צריך להדליק נר חנוכה משמאל לפתח גם במקרה שכבר הדליק שם אדם אחר (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' רס"ט ^(ע"פ), והגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' נ"ג ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א - 'חוט שני' חנוכה ע"מ' שיי"ג).

מה. פתח שיש בו מזוזה ובאו שכנים ותפסו לעצמם את מקום ההדלקה מצד שמאל (ואין שם עוד מקום להדליק), השכן הבא אחריהם אי"צ להקפיד ולתבוע גורל וכדו' ויכול שפיר להדליק מצד ימין (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' פ"ח).

מו. שנים הבאים להדליק נרות חנוכה בפתח שאין בו מזוזה י"א שידליק האחד מימין הפתח, והשני משמאל הפתח ^(ע"פ) (שבות יעקב ח"ב סי' מ"א, ומקור חיים לבעל החוות יאיר סי' תרע"א ס"ז בשם ספר זכרון משה סי' י"א). וי"א דשניהם ידליקו בימין הפתח ^(ע"פ).

מקום ההדלקה בחוץ לארץ

מז. בחו"ל שדרים בין אומות העולם נהגו להדליק בתוך הבית ^(ב), ואם יש לו חלון הסמוך לרה"ר ולא שכיח היזקא, נכון שיניח הנרות בחלון ^(פא). ואם אינו מניח בחלון, יניח בטפח הסמוך לפתח מבפנים ^(פא). ואם יש כמה בני הבית המדליקים, יזהרו שלא לערב הנרות יחד (דע"י כך לא יהא היכר כמה

(עב) דלא מסתבר לומר דכיון דהוה גוף אחד סגי בזה (הגר"נ קרליץ שליט"א שם).

(עג) ענין זה להיות 'מוקף במצוות' פירושו (כדאיחא במנחות מ"ג ע"ב ו') כמש"כ הרמב"ם לענין מצות מזוזה (מזוזה ו' י"א ז"ל ⁽¹⁾ "וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד (ה') שמו של הקב"ה, ויזכור אהבתו, ויעור משנתו ושגיוניו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו, והולך בדרכי מישרים, אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו ויצאית בבגדו ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ד' סביב ליראיו ויחלצם" עכ"ל. ועל דרך זה ענין 'מוקף במצוות' שמקיים אותו 'מזכירים' (הם המלאכים) שמצילין אותו מן החטא. וכמו"כ בלבוש (תרע"א ז') כתב "ויכנס ויוצא בין שתי מצוות, וכתוב חונה מלאך ד' סביב ליראיו".

(עד) ובהג' מוהר"א אזולאי זיע"א על הלבוש (תרע"א א') הביא סימן לזה מפרשת מקץ שבה חל החנוכה ברוב השנים: "מקץ שנתי"ם ימ"ם" נטריקון: שנתי"ם - ש'מאל נ'ר ת'דליק י'מין מ'זוזה עכ"ד.

(עה) דכל מילי דמצוה ימין עדיף, ועוד דאיכא פרסומא ניסא טפי משום שהכל פונים לימין (משנ"ב תרע"א סקל"ד).

(עו) דאף כשלא שייך ענין 'שיהא מסובב במצוות' מ"מ התקנה להניח בשמאל (כשיש מזוזה) לא בטלה (שם).

(עז) ואע"פ דבלא"ה הריהו כבר מסובב במצוות מ"מ לא אמרינן דבכה"ג חזרת ימין להיות עדיפא, דלא פלגינן בתקנת חכמים (דבר הלכה' שם אות ב').

(עח) כדי שיעבור בין שתי מצוות. - והיינו דענין 'מוקף במצוות' קיים אף במצוות דחבריה.

(עט) כ"מ בפתחי' תשובה (ס' תרע"א) בשם תשובת שדה הארץ (ס' מ), וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' רס"ט משום דהדלקה בימין עדיפא, וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל ('באר ישראל' ע' נ"ג) ובאר שם טעמו: דאין כל מעלה במסובב במצוות של חברו, וע"כ עדיף להדליק בצד ימין, וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א - גליון 'נשיח בחוקיך' (ויעור' אליה זוטא סי' תרע"א ס"ק ז ובאליה רבא שם ס"ק ט). ויעור' לעיל הערה ע"ג מהות ענין 'מוקף במצוות' ומשמע מדברי הרמב"ם שם דהמלאכים הנבראים מהמצוות שמקיים הם מצילים אותו שלא יחטא, וזה שייך רק במצוות ידיה ולא דחבריה.

(פ) ובספר 'שבות יצחק' (חנוכה ע"מ ל"ט) הביא: דהנה תמה האור זרוע (הל' חנוכה אות שכ"ג) ז"ל "והאידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין מדליקין בחצירות". ובעיטור (הל' חנוכה) משמע דעמד בתמיהה זו וכ' ליישבה, ז"ל 'ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחה מבחוץ ואם לאו על פתחו' עכ"ל. והיינו דמאחר שהחלו במנהג זה בשעת הסכנה המשיכו לנהוג כך אע"פ שעתה אין סכנה. ובאר הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאמנם האידנא ליכא חשש סכנה כ"כ שמחתמו היו חז"ל מורים להדליק בפנים, אך מ"מ גם האידנא במקומות שדרים בין הגוים עלול להגיע מחמת ההדלקה בחוץ לידי סכנה, וכיון דבתחילה היה סכנה ממש ואכתי איכא צד שישתעף מזה סכנה, די בזה כדי להמשיך כמו שנהגו עד עתה להדליק בפנים. וכמו"כ באורחות חיים (הל' חנוכה אות ג') כ' ז"ל "ועכשיו בגלות שאין אנו יכולים לקיים המצוות בשלימות, מניחה על פתח ביתו מבפנים בטפח הסמוך לדלת". ובאות ט"ו כ' ז"ל "וכתבו מקצת הגאונים ז"ל דבזמן הזה שמדליקין בפנים מפני חשש שמא יכבוה עכו"ם שאנו דרים ביניהם לא חיישינן לרגל מן השוק". ונראה דמש"כ באות ג' שא"א לקיים המצוה בשלימות כוונתו למש"כ שם באות ט"ו 'מפני שיכבוה עכו"ם'. ובאר הגר"ש זצ"ל ד"ל דכוונת האורחות חיים כמו שפי' בדעת העיטור הנ"ל, דאמנם אין סכנה בעצם ההדלקה בחוץ, אבל יש חשש שאם ידליקו בחוץ יכבוה העכו"ם ואז יעמדו ישראל כגדם ועלול להסתעף מזה סכנה, ואף דלא היו חשש סכנה כ"כ, מ"מ סגי בחשש זה כדי להמשיך במנהג להדליק בחו"ל בפנים. **ובאופן נוסף** ביאר שם בעהמח"ס 'שבות יצחק' עפ"ד הריטב"א שבת כ"א ע"ב דכ' בביאור דברי רש"י שם "ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו פי' לא סוף דבר סכנת נפשות דא"כ פשיטא דעל מצות עשה לא ייהרג, אלא אפי' סכנת צער או איבה כמו בצרפת". מבואר דדעת הריטב"א (ורש"י שם) דגם חשש 'צער ואיבה' הוי בכלל שעת הסכנה. ואפ"ל דזהו ג"כ כוונת האורחות חיים הנ"ל. וכע"ז ב'דרכי משה' תרע"א סק"ט בשם רבינו ירוחם בנ"ח ח"א "ועתה נהגו להדליק מבפנים לפתח הסמוך לרה"ר, ויש נוהגים להדליק מבפנים לפתח הסמוך לחצר משום דשיכיח גנבים וכו'" יעור"ש. - ואפ"ל כהנ"ל בדעת הארחות חיים. - ובספר הנייר כתב ז"ל "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, דביני גוים דיירינן כשעת הסכנה הוא, ומניחה בגו ביתא בכל מקום" עכ"ל. - ומשמע דעצם זה שדרים בין הגוים הוי דינו כשעת הסכנה. ואע"ג דבזמן הגמ' הדליקו בחוץ גם הדרים בין הגוים, צ"ל דאחר שכבר היה סכנה והדליקו בפנים, המשיכו במנהגם מטעם דבין הגוים עלול שוב להסתעף מזה סכנה וכהנ"ל. וכמו"כ בלבוש תרע"א ח' כתב "שלדידן שיד האומות תקיפה עלינו ואין אנו מדליקין בחוץ ברחוב העיר אלא מדליקין בפנים". וקצת משמע דיש היתר כללי להדליק בפנים כשאנו תחת שלטון האומות, וכדעת ספר הנייר הנ"ל דעצם כך דנותנים תחת ידם הוי כשעת הסכנה. וכ"מ בחיי אדם קנ"ד י"ב ד"בזמן הזה שאנו דרים בין האומות מנהגנו להדליק כל א' בביתו". ומשמע דכוונתו אע"ג דאין צד סכנה. ע"כ מספר 'שבות יצחק' שם. וכמו"כ בערוך השולחן תרע"א כ"ד כתב "ועתה אין אנו מדליקין בחוץ ואף שאין סכנה אצלנו מ"מ כמעט הוא מהמנענות מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגרור גשם ושלג ורוחות חזקים ואי אפשר להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזוכית וכולי האי לא אטרחוהו רבנן, ועוד דבזה לא יהיה היכר למצוה כ"כ וגם לא בכל המקומות יניחו לעשות כך ולכן כולנו מדליקין בבית" עכ"ל. ויעור' עוד לעיל דין ט"ז ומקורותיו שם.

(פא) ומקור הדברים הוא במג"א תרע"א סק"ח ופי' הלבושי שרד דמעלת פירסומי ניסא עדיפא מן המעלה שיהא מסובב במצוות. ויעור' עוד באגר"מ או"ח ח"ד סי' קכ"ה דכ' בפ' ד' המג"א דמאחר שפירסומי ניסא הוא מעיקר מצות הדלקת נר חנוכה, וטעם שיכנס בין ב' המצוות אינו שייך לעצם המצוה ולזכרון הנס, לכן עדיף להדליק בחלון ולא אצל הפתח, דאף שעיקר בזמן

נרות מדליק כל אחד) אלא ידליקו כל אחד במקום מיוחד (ועדיף שידליקו כל א' במקום מיוחד ולא יתערבו הנרות מאשר שידליקו כולם בטפח הסמוך לפתח), ומ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקים הנרות כל השנה (דאז לא יהא היכר כלל שהדליקו למצות נר חנוכה ופרסומי ניסא, דאע"פ שההיכר הוא רק לבני הבית מ"מ היכר קצת מיהא בעי') (רמ"א תרע"א ז' ומשנ"ב שם סקל"ח). ומ"מ אף בחו"ל במקום שאין חשש סכנה כשמניח בחוץ, מצוה להניח בחוץ אע"פ שאין חיוב ^(פד) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' חנוכה עמ' מ"ו ו'פניני חנוכה' עמ' פ"ד).

גובה הנרות

מח. מניח את הנרות למעלה מג' טפחים ^(פה) מן הקרקע ^(פב) (שו"ע תרע"א ו') ומ"מ בדיעבד אם הניחם למטה מג' יצא (משנ"ב שם סקכ"ו). מט. מצוה להניח הנרות למטה מעשרה טפחים מן הקרקע ^(פב) (שו"ע תרע"א ו'), ואם מניחם למעלה מעשרה טפחים יצא יד"ח (שו"ע שם). אכן מי שדינו להניח נרותיו בחלון יניחם שם אפי' אם החלון גבוה יותר מי' טפחים מקרקעית הבית ^(פב) (משנ"ב שם סקכ"ז).

נ. החושש שהילדים יהפכו את הנרות, מותר לכתחילה להניחם למעלה מי' טפחים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' נ"ד).

נא. מי שעומד בפניו ב' אפשרויות: להדליק תוך י' טפחים אך באופן זה לא יוכל להדליק בצד שמאל מול המזוזה או שיכול להדליק בצד שמאל אם ידליק למעלה מי' טפחים, י"א דידליק תוך י' טפחים ולא משמאל ^(פט) (הגר"ז וזלברשטיין שליט"א בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'חשוקי חמד' חנוכה ע' נ"ד).

◊ י"א דטוב להניח את המנורה מעט למעלה מז' טפחים (ויש לזה מקום בכתבי האריז"ל על מה לסמוך) (שערי תשובה תרע"א סק"ח ובבן איש חי שנה א' פ' וישב אות ה' אכן יעוי' כף החיים שם סס"ק מ"ו).

נב. המדליק נרותיו (בין בבית בין בחוץ) למעלה מ-20 אמה ^(ג) מרה"ר לא יצא יד"ח (דלא שלטא בי' עינא), ואפילו אם לקחם לאחמ"כ והניחם פחות מכ' אמה לא יצא (דהדלקה עושה מצוה), וצריך לחזור ולהדליק בברכה (שו"ע ורמ"א תרע"א ו' ומשנ"ב ס"ק כ"ח כ"ט). וי"א דאם ההדלקה (של למעלה מכ') היתה בבית צ"ע אם יברך שנית (משום דדעת הראב"ה (הובא בטור שם ^(צא)) דהמדליק בבית אפילו למעלה מכ' אמה יצא יד"ח) (פרמ"ג א"א תרע"א סק"ז וצויין במשנ"ב שם סקכ"ט) (יעוי' שעה"צ שם אות ל"ג).

נג. שיעור של עשרים אמה הוא על מקום הלהב ולא על מקום הנר (שעה"צ תרע"א ל"ג). וכן שיעור ג' טפחים ^(צב) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' ע' ער"ב דבר הלכה אות י"ג). וכן שיעור י' טפחים (כף החיים תרע"א ס"ק נ"ב, ומקור חיים תרע"א ו' וכן נוטה דעת הקה"י זצ"ל - כתבי קה"י החדשים שבת סי' ט"ו). וי"א דשיעור י' טפחים הוא על מקום הנר (לקט יושר ע' 150 ^(צב) יעוי' עוד ערוך השלחן תרע"א כ"ב).

נד. יש ליתן את הדעת דכשהובא שיעור 7-10-3 טפחים היינו מקרקע שעליה מונחות הנרות (וכשמונחות על אדן החלון, מקרקע הבית) וכדו', ושיעור 20 אמה היינו מרה"ר.

הדר בקומה גבוהה

נה. הדר בקומה שחלונה גבוה מ-20 אמה מקרקע רה"ר, יותר טוב להדליק בפתח הדירה הפונה לחדר מדרגות (יעוי' חיי אדם קנ"ד ט"ז, ובשעה"צ תרע"א אות מ"ב בשם הפתחי תשובה, וכ"ה ב'חוט שני' - חנוכה ע' ש"ז) (ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל היינו דוקא כשאין לו אפשרות להדליק בפתח החצר או בפתח הבנין עצמו, יעוי' 'פניני חנוכה' ע' נ"ג) ^(צד).

נו. מי שדירתו בגובה עשרים אמה מקרקעית חצרו, אכן כלפי רה"ר הוא פחות מגובה עשרים אמה, יכול להדליק שם ^(צה) (כן מצדד הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל שונה הלכות ע' רפ"ו, וכ"ה הגר"נ קרליץ שליט"א - קונטרס 'פסקי הלכות' (נרות חנוכה) להגרי"א דינר שליט"א (התשס"ו) ע' מ"א והערה י"ג), (וב'תורת

הזה הוא ההיכר לבני הבית מאחר שא"א להדליק בחוץ מ"מ מה שאפשר לעשות ביותר פרסום ודאי יש לעשות כן וכן אני נוהג וכו' עכ"ד. - ומבואר מד' דאין חיוב להדליק בחלון אלא רק עדיפות. וכמ"כ בחיי אדם קנ"ד ט"ז כ' "ונראה לי לדלידן מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח דבחלון יש היכר לבני רה"ר" - ומדויק מדבריו דהוי רק מצוה ואי"ז חיוב. וכן במשנ"ב תרע"א סקל"ח שהביאו כתב ד'נכון יותר' שיניחנו בחלון אם לא במקום דשכיח היזיקא, ג"כ משמע דאי"ז חיוב. - וביאור הדברים דכיון שדרים בין הגויים ושכיח היזיקא בהדלקה בחוץ, על כן גם בחלון עלול הדבר להביא לידי היזק, ועוד כיון שיש מקומות דגם בהדלקה בחלון יש חשש סכנה לפיכך אין מחלקים בחוץ לארץ בין מקום למקום לענין חיוב הדלקה בחלון. ומ"מ במקום דלא שכיחא היזיקא נכון להדליק בחלון משום פרסומי ניסא ('שבות יצחק' חנוכה עמ' מ"ג).

(פב) וכן נוהג למעשה הגר"מ שטרנבוך שליט"א, שאע"פ שבהיותו בארץ ישראל נוהג להדליק ברה"ר ממש (וגם בחלון הבית לצאת שיטת רש"י וסיעתיה שמדליקין בביתו לחצר) מ"מ כשנמצא בחו"ל נוהג ככל ישראל הנמצאים שם להדליק בחדר בפנים הבית בפתח ליד דלת בגובה פחות מעשרה טפחים (אא"כ יש פרסומי ניסא יותר בחלון וכנ"ל) (תשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ז).

(פג) ובספר 'תשובות והנהגות' (חנוכה עמ' ע"ד) כתב דבחו"ל כשמדליק בתוך הבית, ידליק בפתח החדר שאוכל בו (בצד שני מהמזוזה פחות מעשרה טפחים).

(פד) וב'שבות יצחק' שם דייק כן מדברי העיטור הנ"ל בהערה לעיל בסמוך, דאחר שכתב בשיוב המנהג להדליק בפנים וביאר דאחר שנהגו על הסכנה נהגו, הוסיף "ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחה מבחוץ ואם לאו על פתחו", משמע שאינו חייב להדליק בחוץ כיון שכבר נהגו כן על הסכנה וכנה"ל, ומ"מ מי שיכול להניח בחוץ מצוה לעשות כן. - אכן דוקא בחו"ל שדרים בין האומות ונרות אלו לצנינים בעיניהם שמסמלים ניצחון ואיכא סרך סכנה, עדיין נמשך המנהג להדליק בפנים וכנה"ל, אבל בארץ ישראל שמעולם לא היתה שעת הסכנה דגם כשגרו בין הערבים (טורקים וכדו') הדליקו בחוץ, וגם היום לא גרים ביניהם כלל הדרינן לדינא דגמ' וחייבים להדליק בחוץ (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' שם ו'פניני חנוכה' שם). **(פה)** שיעור טפח לדעת החזו"א 9.6 ס"מ ולדעת הגר"ח נאה 8 ס"מ.

(פו) דכל למטה משלשה כאילו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה"ב הניחו שם (משנ"ב שם ס"ק כ"ו).

(פז) דאיכא פרסום הנס טפי כשהוא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה (משנ"ב שם ס"ק כ"ז).

(פח) דטוב יותר להניח הנרות בחלון הסמוך לרה"ר אפי' שהוא למעלה מעשרה טפחים מלהניח בטפח הסמוך לפתח במקום שרבים לא רואים, אפי' שהוא למטה מעשרה טפחים (דלענין זה שצריך היכר לרה"ר יש מקור גדול בגמרא, משא"כ מה שאמרו דלכתחילה צריך להניחו מתחת לעשרה יש כמה ראשונים שדחו זאת מההלכה) (שעה"צ שם סק"ל).

(פט) דמעלת ההדלקה תוך י' טפחים היא מעלה בעצם הדלקת נר חנוכה שלא יאמרו לצורכו הדליק, משא"כ הדלקה משמאל שנובעת מכך שיהא מוקף במצוות (שם).

(צ) שיעור 20 אמה לחזו"א זצ"ל הוא 11.52 מטר (57.6 ס"מ לאמה). ולהגר"ח נאה זצ"ל הוא: 9.60 מטר (48 ס"מ לאמה).

(צא) ובשעה"צ שם אות ל"ג.

(צב) ומ"מ עדיף שלא יניח המנורה על הארץ ממש, אף אם היא גבוהה ג' טפחים, דנראה כמדליק להאיר את רה"ר, אלא יניח דבר מה תחתיה שיהא ניכר שהיא למצות נר חנוכה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה על ער"ב דבר הלכה אות י"ג).

(צג) דגבי הדין להניח הנרות למטה מעשרה טפחים כתב ז"ל "גם אמר, אם תחתון של נר תוך י' טפחים, אע"פ שעליון גבוה הרבה אין בכך כלום" עכ"ל. ומבואר דאזלינן בתר תחתון של נר ולא בתר מקום השלהבת. - יעוי' 'תשובות והנהגות' (ח"ב סי' שמ"ב אות י') דביאר דלדעת הלקט יושר סגי שהמנורה תהא למטה מעשרה דע"י כך ניכר שהדליק למצוה ולא צרכיו - יעוי' משנ"ב תרע"א ס"ק כ"ז, אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' ס"ה אות ב') כתב דמהא דהלקט יושר כתב 'תחתון של נר' ולא 'תחתון של מנורה' מבואר דרק בנר גופא אם קצת מהנר תוך י' טפחים אין בכך כלום אם השאר מעל י' טפחים, אכן אם רק המנורה תוך י' טפחים והנר כולו למעלה מי' טפחים בודאי הוי קפיידא יעוי"ש טעם הדבר. (וכעני"כ כ'ב"אז נדברו" ח"ד סי' ל"ז סק"ב בדעת הלקט יושר). ויעוי' תשובות והנהגות שם דכל זה מדינא, אכן על פי סוד דשכינה יורדת למטה מעשרה ראוי שהלהב שבו מקיימין המצוה יהא למטה מעשרה.

(צד) יעוי' הליכות שלמה ע' רע"א דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל הורה למעשה להדליק בחלון אף למעלה מכ' אמה גם כשאין דיירים ממול, וכדעת החולקים על החיי אדם (יעוי' פמ"ג במשבצות זהב סוף סק"ה דכתב דאף בכה"ג ידליק בחלון דקצת הכירא איכא לבני רה"ר) וכדעת הריטב"א (החדשים) דכתב דכיון דלא אפשר ליה אלא בהכי חשבינן לעשרים אמה לגבי העומד בבית יעוי"ש (אמנם בחיי אדם שם ושעה"צ שם מבואר דמ"מ טוב יותר להניח בפתח).

(צה) דהרי פסול גובה עשרים אמה נאמר גבי בני רה"ר דלא שלטא בהו עינא, וכאן שלטא.

המועדים' שם הוסיף בשם הגר"ח שליט"א דכ"ז בתנאי שבאלכסון אין עשרים אמה לרה"ר, אבל אם באלכסון יש עשרים אמה לבני רה"ר, אין להדליק שם, אכן יעוי' להלן דין נ"ז נ"ח ובהערה שם).

נז. הבא להדליק בחלון, וחלון ביתו הוא למעלה מכ' אמה מקרקע רשות הרבים אבל יש בתים גבוהים מול ביתו, שמהם אין הנרות גבוהים עשרים אמה, י"א דיכול להדליק בחלונו ^(צ) (ואף אם בין הבנינים יש מרחק יותר מכ' אמה - הגר"י פישר זצ"ל ^(צא)). וי"א דלא מהני (הקהילות יעקב זצ"ל - 'כתבי קה"י החדשים' מועד (שבת) סי' י"ז עמ' צ"ו, וכ"ד בנו הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'דולה ומשקה' עמ' רל"ג וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א - 'דיני הדלקת נרות חנוכה' (להגר"א דינר שליט"א) עמ' ט"ל, וכמו"כ בספר 'חשוקי חמד' חנוכה (הנדרפ"ח) ע' נ"ט הביא הגר"י זילברשטיין שליט"א ששמע מלהבחל"ח הגר"ש אלישיב זצ"ל דשכנים אלו נחשבים יחידים רבים ולא רשות הרבים, וחז"ל קבעו להדליק ולפרסם הנס ברה"ר, וכן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לא היה ברירא ליה להכשיר מהאי טעמא שרבים רואים אותו, משום דסו"ס לאו גדר 'רשות הרבים' עליהו, (ומ"מ התיר מטעם אחר אפי' אם אין ידידים ממול כדיעוי' לעיל הערה צ"ד)).

מי שביתו נמוך מקרקע רשות הרבים

נח. י"א דמי שביתו נמוך מקרקע רה"ר 20 אמה (ומצוי בעיר הבנויה על הרים, שרה"ר בהר וביתו בעמק), יכול להדליק בפתח או בחלון ביתו הפונה לרה"ר אע"פ שהם נמוכים 20 אמה מרה"ר (דמה שאמרו בגמ' דלא שלטא עינא הוא רק כלפי מעלה אבל כלפי מטה לא מצינו) (הגר"י"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' ע' נ"ו) ^(צב).

דיני אורח ואכסנאי ומי שאינו נמצא בביתו בזמן ההדלקה

נט. מי שסועד אצל חבריו באקראי ויש לו בית באותו העיר, צריך לילך לביתו להדליק שם נר חנוכה (משנ"ב תרע"ז סק"ב).
ס. מי שלן בבית חבריו (אפי' אוכל על שלחן בעה"ב, מ"מ כיון דאורח הוא ואינו סמוך על שלחנו בקביעות) ואין מדליקין עליו בביתו, חייב בהדלקת נרות ואינו יוצא יד"ח בהדלקת בעה"ב - והנכון ביותר שידליק בעצמו בבית חבריו ^(צג). ואם לאו, לכה"פ יתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן ונפחיות ^(צד) של נר חנוכה ועי"ז מקנה לו בעה"ב חלק בשמן [ונפחיות], או שיקנה לו הבעה"ב חלק מהשמן [ונפחיות] [של כל לילה ולילה] במתנה באחד מדרכי הקניינים (ולא באמירה בעלמא), וכגון שיגביה האורח את כלי השמן [ונפחיות] המיועד להדלקה או (אם כבר ניתן השמן במנורה) יגביה את המנורה. וי"א שצריך הבע"ב להוסיף מעט שמן בשביל האורח יותר מהשיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה בשביל עצמו. ואורח המשתתף בהדלקת בעה"ב צריך לשמוע הברכות מבעה"ב (שו"ע תרע"ז א' ומשנ"ב סק"ג ד', ושעה"צ אות ט', וביאה"ל ד"ה להשתתף).

סא. מי שאינו בביתו בשעת ההדלקה, ואשתו מדליקה נרות בביתו, יוצא בזה יד"ח ואי"צ להדליק ואי"צ להשתתף בפרוטה עם בעה"ב שאצלו מתאכסן ^(קא) [אע"פ שאינו שומע ממנה הברכות] אם יודע בבירור שהיא מדלקת עליו (אבל אם אינו יודע בבירור כן, יש לו להדליק ולברך - יעוי' עוד להלן דין ע') ^(קב) (שו"ע תרע"ז א' ומשנ"ב שם סק"ב ותע"ה סק"ט) [ויעוי' עוד להלן דין קכ"ז].

סב. אף מי שמדליקים עליו בביתו כנ"ל, מ"מ טוב להיות בזמן ההדלקה במקום שמדליקים בו, כדי לשמוע את ברכות 'שעשה נסים' ו'שהחיינו' מן המדליק, ויכוון המדליק להוציאו יד"ח בברכותיו, והוא יכוון לצאת יד"ח בשמיעתו ^(קג). וי"א דאף מדליק במקום הימצאו בלא ברכה ויהדר לשמוע ברכות ממי שחייב בהדלקה ויענה אמן (חיי אדם קנ"ד - ל"ג והו"ד בביאה"ל סי' תרע"ז ג' ד"ה ולהדליק).

סג. מי שבליל ראשון של חנוכה לא היה בביתו בשעת ההדלקה ויצא יד"ח ע"י הדלקת אשתו בביתו ^(קד) (חשיבא כמי שהדליק בעצמו ואף הברכות שברכה אשתו עולות לו, ועל כן) אם בליל שני בא להדליק בעצמו, לא יברך 'שהחיינו' ^(קז) (משנ"ב תרע"ו סק"ז).

סד. יש מי שאומר דמי שיוצא בהדלקה שמדליקים בביתו, אותם המדליקים בביתו צריכים לכוון בשעת ההדלקה שמדליקים גם עבורו ^(קח) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' ע' רס"א בדבר הלכה' י' וב' ארחות הלכה' שם 23).

סה. מי שאינו מדליק בעצמו וסומך על מה שמדליקין עליו בביתו, יזהר עכ"פ ליתן אל ליבו להודות ולהלל [כשעת ההדלקה בבית] (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"ז בדבר הלכה אות כ"ב ע"פ משנ"כ להלן הערה רל"ו יעוי"ש).

(צו) דעכ"פ יש רבים הרואים את הנרות (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'פניני חנוכה' ע' ס"ז, ובאר ישראל' ע' נ"ה, אכן יעוי' להלן ד' הגר"י זילברשטיין שליט"א) וכ"ד הגר"י פישר זצ"ל (שם ובאבן ישראל' ח"ט סי' ס"ג, ושבת הלוי ח"ד סי' ס"ה). ושם כתב דשיעור המרחק ממול הוא, שאפשר להסתכל בראיה רגילה. וכ"ד הגר"ב אבא שאול זצ"ל - ובלבד שהידידים ממול רואים הם בבירור את הנרות. אבל אם אין הנרות נכרים כ"כ ורואים ממול רק כעין ניצוצי אור בעלמא לא סגי בהכי (אור לציון ח"ד עמ' רמ"ו).

(צא) 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' שמ"ו. ויעוי' עוד להלן בדין הסמוך. אכן יעוי' לעיל דין נ"ז דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א ובהערה להלן בסמוך.

(צב) אמנם יעוי' 'תורה תמימה' פ' ו' ישב (בראשית ל"ז כ"ד) עה"פ "והבור ריק אין בו מים" דהביא מאמר הגמרא ד"מים אין בו אבל נחשים ועקרים יש בו", ולפ"ז כתב דבהכרח שלא ראו ראובן והשבטים מה יש בבור דא"כ ראובן לא היה אומר לזורקו למקום מיתה וזדאית וכן השבטים אם היו רואים שניצל בכזה נס לא היו מוזכרים אותו למדיינים, ומה שלא ראו הבור, הביא ל"מפרש" למס' תמיד דאין 'השלכה' פחות מעשרים אמה והכא שנאמר "וישליכו" בהכרח שהבור היה עמוק עשרים אמה ויותר, וקו"ל דלמעלה מעשרים אין עינו של אדם שולטת כמו דקו"ל לענין נר חנוכה וסוכה עכ"ד. ומבואר דס"ל דגם על עומק כ' אמה אין העין שולטת. וכ"כ ב"טעמא דקרא" להגר"ח קניבסקי שליט"א עמ' מ"ט בשם רבי העשיל זיע"א. ויעוי' עוד לעיל דין נ"ו.

(צט) לצאת ידי דעת המהר"י וויל דס"ל דהיום שהמנהג בעלמא להיות מן המהדרין ולהדליק נר לכל אחד ואחד, אם לא ידליק בעצמו אתו לחושדו שלא הדליק נר חנוכה (שעה"צ שם אות י').

(ק) כ"ה לשון הרשב"א בתשובות ח"א סי' תקמ"ב "שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות", וכן הורה הגר"ש ואזנר זצ"ל ע"פ ד' רשב"א אלו (שבת הלוי ח"א סי' ר"ה על סי' תרע"ז) אכן המג"א תרע"ז סק"א הביא לד' רשב"א אלו, ולא העתיק תיבת "פתילות" ויל"ע.

(קא) ואם הוא נמצא בביתו ורוצה לצאת יד"ח בהדלקת אשתו יעוי' לעיל דין ה'.

(קב) אכן אם הבעל והאשה נסעו מביתם לאכול ולישן במקום אחר, ורק ילדיהם נשארו בבית מחוייבים ההורים להדליק במקום המצאם ואין הדלקת הילדים בביתם מהני לפוטרים מהדלקה (דמה שהשאירו הילדים בבית לא חשיבי להחשיבם כקטורים לביתם) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

(קג) ובתרומת הדשן סי' ק"א משמע דאפי' אם אינו יודע זה בבירור, רק שהוא יודע שאשתו יודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בתוך ביתה לפי שהמצוה מוטלת על מי שבתוך הבית או אפי' אם אינה יודעת אבל בני ביתה יודעים דין זה גם ככה"ג אי"צ להדליק (שעה"צ תרע"ז אות ד').

(קד) ובזה יוצא יד"ח כמה מהראשונים דס"ל דמ"מ חייב בברכת על הנסים על הראיה להודות על הנס, ובברכת שהחיינו (וכך פסקו הב"ח פ"ח וא"ר) (יעוי' משנ"ב תרע"ו סק"ז ושעה"צ אות ט'), וכך מבואר בשו"ע תרע"ז ג' דאע"פ שמדליקין עליו בביתו מ"מ מחויב בברכות (ויעוי' משנ"ב שם סק"י י"ד והשו"ע סותר עצמו בדב"ט תרע"ו ג' מבואר דמי שמדליקין עליו בביתו נפטר אף מחיוב הברכות, יעוי"ש ובשעה"צ תרע"ז אות כ"א) ולמעשה פסק המשנ"ב (שם) דאין כדאי לעשות כן למעשה דספק ברכות להקל, אכן כששומע מאחר שפיר יוצא ידי חובתו.

(קה) ולכא' ה"ה אם בליל ראשון התארח אצל חבריו והשתתף עמו בפרוטה.

(קו) דאמנם לפי המבואר מהשו"ע תרע"ז ג' דגם מי שמדליקין עליו בתוך ביתו ונפטר מחיוב ההדלקה, עדין מחוייב בברכות שעשה נסים ושהחיינו (ובפרט לפי מה שמצדד הביאה"ל תרצ"ב א' ד"ה ושהחיינו ושעה"צ תרע"ו ג' דברכת 'שעשה נסים' (ושהחיינו) קאי על עיצומו של יום (זמן חנוכה שנגעשו בו נסים ונפלאות ואי"ז ברכה על ההדלקה או על ראיית נר חנוכה כ"א על 'הזמן') והביא שם דכ"ה שיטת המאירי) ומאחר שלא בירך ולא שמע בליל ראשון 'שהחיינו' אכתי מחוייב בליל שני בברכה זו, וכמ"ש השו"ע (תרע"ו א') דאם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור בשאר לילות, אכן מאחר דבשו"ע תרע"ו ג' פסק דכשמדליקים עליו בביתו נפטר גם מחיוב הברכות, על כן אמרינן ספק ברכות להקל וכמש"כ למעשה המשנ"ב תרע"ו סק"ו ותע"ז סק"י"ד. ויעוי' עוד רעק"א בהג' על השו"ע רס"י תרע"ו דכ' 'לשיטת האחרונים הסוברים דאם אשתו מדלקת עליו בביתו אי"צ לברך על ראייתו, היינו כיון שיוצא בהדלקתה והיא ברכה כדינא, הוי כאילו הדליק ובירך הוא בעצמו'.
(קז) דבשבת כג. אמר ר' זירא 'לא צריכנא, דמדליקין עלי' (ופירשי' שם בשבילי) בנו ביתא"י וכ"ה לשון הראשונים והשו"ע שמדליקין עליו, ומלשון זה משמע לכאורה שצריכים לכוון עבורו בשעת ההדלקה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בדבר הלכה' שם. ויעוי' ב'ארחות הלכה' שם שכן פסק למעשה, יעוי"ש) ואם שחוו לכוון בעבורו צ"ע (דבר הלכה'שם).

סו. נסע אחד מבני הבית למדינה אחרת, ובשעה שמדליקין עליו בביתו אי"ז עדין זמן הדלקה אצלו, י"א דיוצא יד"ח בהדלקה שמדליקים עליו בביתו (ואף בהדלקת נר ראשון של חנוכה, אע"פ שבמקום שהותו עדין אינו חנוכה מ"מ יוצא יד"ח) ^(קכ) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' ע' ר"ס ו'דבר הלכה' שם אות י' ויבלחט"א הגר"נ קרליץ - 'חוט שני' ריבית עמ' קמ"ה). וי"א דאינו יוצא בהדלקת אשתו וב"ב וצריך להדליק בעצמו במקומו, או עכ"פ להשתתף בפרוטת (הגר"ש אלישיב זצ"ל ע"י ויבלחט"א הגר"י דרוי שליט"א - קובץ 'מבקשי תורה' חנוכה קובץ ל"ו עמ' י"ח וכ"ד הגר"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שע"ח והגר"מ פיינשטיין זצ"ל 'שמענתא דמשה' ע' תע"ד מ'מועדי ישרון' פ"א הערה 19 וכ"ד הגר"ב אבא שאול זצ"ל - יעו"י לעיל דין ל').

סז. מי שיצא מארץ אחת קודם זמן ההדלקה שם והגיע לארץ אחרת אחר זמן ההדלקה, הפסיד המצוה (הגר"ש אלישיב זצ"ל ע"י הגר"י דרוי שליט"א - קובץ 'מבקשי תורה' חנוכה קובץ ל"ו עמ' י"ח, והביא שם דכן שמע מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל דאפשר דבכה"ג הפסיד המצוה) ^(קט).

סח. הנוסע מביתו לכל ימי חנוכה ולן ואוכל במקום אחר ומדליקין עליו בביתו, דינו כהנ"ל בדין ס"א (יעו"י להלן הערה קכ"א מש"כ מספר 'הלכות חג בחג'), וי"א דבכה"ג נעקר מביתו ומחויב בהדלקה בברכה במקומו, גם אם מדליקים עליו בתוך ביתו (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' קי"ג) (ויעו"י עוד להלן דין ע"א).

סט. מי שנמצא מחוץ לביתו בשעת ההדלקה ומדליקים עליו בביתו, ורוצה להחמיר ולהדליק בעצמו במקום המצאו - רשאי, ויכול לברך עליהם ^(קי) ובלבד שיכוון במחשבתו לפני זמן ההדלקה שאינו רוצה לצאת יד"ח בהדלקת אשתו. וי"א שידליק בלא ברכה ^(קיא), והיותר טוב לעשות, להדרר לשמוע הברכות מאחר ויכוון לצאת בהם ויענה 'אמן' וידליק, או שידליק במקום המצאו זמן מה קודם הדלקת אשתו ויברך על הדלקתו (רמ"א תרע"ז ג' ומשנ"ב סקט"ו - ט"ז).

ע. מי שלא ידע שידליקו בביתו, ובא לביתו ומצא שהדליקו עליו - דעת המהרש"ל (שו"ת סי' פ"ה) דצריך להדליק ולברך (דכיון שלא ידע, מסתמא היתה דעתו להדליק בעצמו ולא לצאת בשל אשתו וממילא חל עליו תקנת חז"ל), ודעת המג"א (ריש סי' תרע"ז) שידליק בלא ברכה (הו"ד במשנ"ב שם סק"ב). ויעו"י הערה ^(קיב).

עא. י"א דהמתארח במקום שמשלם שם שכר על שהותו (כבית מלון וכיוצ"ב), חייב להדליק נר חנוכה בברכה, אפילו אם אשתו מדלקת עליו בביתו (שו"ת מהרש"ם מברעזאן זצ"ל ח"ד סי' קמ"ו). וי"א דגם בזה נפטר ע"י מה שאשתו מדלקת עליו בביתו (יעו"י 'כף החיים' תרע"ז סק"ג בשם גן המלך סי' מ"א דמפרש דין אכסנאי שבשו"ע תרע"ז א' בכה"ג).

עב. הנמצא בביתו בזמן ההדלקה ובדעתו אח"כ לילך לישון באותו לילה בבית אחר, מדליק בביתו (דמקום הדלקתו נקבע לפי מגוריו בזמן ההדלקה) ^(קיג).

דין בן אצל אביו וחתן אצל חמיו

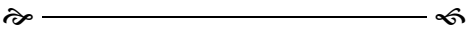
עג. מי שהולך לבית אביו או לבית חמיו לכל שמונת ימי חנוכה וישן וסועד שם, מדליק בבית אביו או חמיו, אפי' אם אוכל ביום אכילת עראי בביתו (פר"ח הובא בביה"ל תרע"ז ד"ה במקום).

עד. אף הנוהג כדעת השו"ע (תרע"א ב') דרק בעה"ב מדליק, מ"מ אם הוא דר אצל אביו או חמיו (אפי') לתקופה של כמה חדשים אינו יוצא בהדלקת בעה"ב וצריך להדליק בעצמו ^(קיד) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מעדני שלמה ע' קי"ז). וי"א דבמתארח יותר משלושים יום [אפי' כשנמצא בתחילת הל' יום ובדעתו להתארח יותר מל' יום] חשיב 'סמוך על שולחן אביו' בקביעות (וכדמצינו לענין עירוב חצירות בשו"ע סי' ש"ע ח' ובמשנ"ב סק"גה) והוי בכלל בני ביתו (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ח"ח ע' קפ"א).

אשה הנמצאת בבית חולים או בית החלמה

עה. אשה הנמצאת בבית חולים או בבית החלמה וכיוצ"ב, ובעלה מדליק נר חנוכה בביתם, פטורה מלהדליק (שו"ע תרע"ז א' ומשנ"ב שם סק"ב, ושו"ע ורמ"א תרע"ז ג', ומשנ"ב שם ס"ק ט"ו), אכן טוב לה להיות בזמן ההדלקה במקום שמדליקים בו כדי לשמוע ברכות ההדלקה ('שעשה ניסים' בכל הימים, ו'שהחיינו' ביום הראשון), ויכוון המדליק להוציאה יד"ח בברכותיו והיא תכוון לצאת יד"ח בשמיעתם (יעו"י לעיל דין ס"א - ס"ב כשהאיש אינו בביתו וה"ה הכא כשהאשה אינה בביתה, ויעו"י עוד דעת הי"א שם. ובמקרה שרוצה להדליק בעצמה, יעו"י לעיל דין ס"ט וה"ה הכא).

אכן אם הבעל אינו מדליק בביתם (כגון שעבר לבית הוריו וכדומ') י"א דאינה נפטרת בהדלקה של בעלה (וצריכה להדליק במקום בו היא נמצאת) ^(קטז) ^(קטז) ^(קטז) (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' קי"ח ^(קיז) וקובץ 'מבקשי תורה' ג' - י"ח עמ' ל' והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' רס"ב בדבר הלכה אות י"ג) ^(קטט), וי"א

(קח)דעיקר חובת פרסום הנס תקנוהו על הבית כמבואר בל' הרמב"ם (פ"ד חנוכה ה"א) ז"ל "מצוה שיהיה כל בית ובית מדליק" וכו' ובתוס' בסוכה מו. ד"ה הרואה דכתב דהטעם שהתקינו חכמים ברכה גם על הרואה נר חנוכה (משא"כ בסוכה ובלולב) הוא מפני אלו שאין להם בית ואין בידם לקיים המצוה, ובפני יהושע שבת כא: דתקנו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית. וכך היא המצוה שאחד מבני הבית ידליק, וכיון ששם חלה כבר חובת ההדלקה שפיר דמי וחשיב גם הוא בהיותו במקום שהותו כמקיים המצוה בביתו (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - שם ע' רס"א בדבר הלכה אות י').

(קט)וצריך להשתדל שלא להפסיד המצוה באופן זה של יציאה מארץ לארץ. ומ"מ אינו חייב להשתדל עד כדי לשאול על הפתחים או למכור כסותו כדאיתא בשו"ע תרע"א א', דשאני התם דמירי במי שנתחייב במצוה ואין לו שמן להדליק. משא"כ הכא הוא מפיק עצמו מהמצוה ע"י שאין לו בית בזמן החיוב, ולא בא לכלל חיוב הדלקה (הגר"ש אלישיב זצ"ל שם).

(קי)ואין כאן משום ברכה לבטלה, דכיון דאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו חל חיוב הדלקה עליו (משנ"ב תרע"ז סקט"ו).

(קיא)דאחר שחז"ל פטרוהו ע"י הדלקת אשתו לאו כל כמיניה לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי (משנ"ב שם סקט"ז).

(קיב)והגר"מ פיינשטיין זצ"ל הורה למעשה דאם הדליקה אשתו בזמן בלי ידיעתו ושב לביתו, חוזר ומדליק ומברך רק את ברכות 'שעשה ניסים', ו'שהחיינו' (ביום הראשון) (שמענתא דמשה ע' תע"ד ממועדי ישרון פ"א הערה 16) - ובטעם הדבר יעו"י ש'במקור השמועות' אות ל"ח די"ל דהברכה על ההדלקה עצמה אינו מברך דחיישין שיצא כבר יד"ח בהדלקת אשתו ומ"מ שאר הברכות מברך, דהא בשו"ע תרע"ז ג' מבואר דאע"פ שמדליקין עליו בביתו מ"מ מחוייב בברכות, אלא דכיון דהשו"ע סותר עצמו דבסי' תרע"ז ג' מבואר דמי שמדליקין עליו בביתו נפטר אף מחיוב הברכות על כן כתב המשנ"ב (תרע"ו סק"ז) דלמעשה לא יברך דספק ברכות להקל, משא"כ בנידון דידן דיש ספק אם בכלל יצא יד"ח גוף המצוה, יש לסמוך דעכ"פ יברך ברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו' [ושכן פסקו הב"ח פ"ח וא"ד בכל גווני שמדליקין עליו - יעו"י שעה"צ תרע"ו ט'].
(קיג)כ"ד הגר"ק זצ"ל - 'אמת ליעקב' אור"ח סי' תרע"ז הערה 590, וכן יעו"י עוד להלן דין ע"ח דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א שזהו מקום הדלקתו. - אכן יעו"י ש'דעת הגר"י פישר זצ"ל'.

(קיד)דהו"ל כשוכר חדר אצל אחר אלא שאין בעה"ב תובע ממנו דמי שכירות, ובשוכר פשיטא שאינו נחשב סמוך על שלחן בעה"ב (הגרש"ז זצ"ל שם).

(קטו)דדוקא כשמדליקין על האדם בביתו נפטר הוא בהדלקה, לא כשמדליק בבית אחר.

(קטז)ובספר 'תורת היולדת' ע' שס"ט הביא דאמר לו הגר"ש אלישיב זצ"ל, דלפי מש"כ הפר"ח (יעו"י להלן הערה קכ"א) הוא דוקא אם נמצאת שם רוב ימי חנוכה, אבל בפחות מכך תמנה שליח שידליק בביתה, עכ"פ, ויעו"י להלן דין ע"ז מחלוקת הפוסקים בזה.

(קיז)ולדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מקום ההדלקה בבית חולים, הוא בפתח הבנין שבו נמצא (ולא בכניסה לכל המתחם מאחר וזהו שטח גדול, הוי כמו שמקיפים עיר בגדר ואינו מוגדר כ'חצר') ('פניני חנוכה' עמ' ס"ה סי'). אכן לדעת החזו"א זצ"ל מקום ההדלקה הוא בפתח חדרו או בחלון שבחדרו הפונה לרה"ו. וכ"ד הגר"י פישר זצ"ל דפתח בית חולים אי"ז מקום הדלקה כלל דהוא מקום שבאים אלפי איש יהודים ונכרים ואין הפתח משתייך אליו כלל וכלל (וגרע טפי מפתח חדר המדרגות יעו"י). וכשהגר"י זצ"ל היה מאושפז בביה"ח סדרו עבורו חדר עם מרפסת, והגר"י מינה שליח שידליק עבורו במרפסת הפונה לחוץ (וביקשו שכשיצא למרפסת יברך הברכות בקול רם שיכול לשומעם) ('הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' שע"ט).

(קיח)והביא שם מחבר הספר דכ"ה בלקט יושר (ע' 152) ז"ל "ופעמים שאיש ואשתו חייבים בנר חנוכה כגון שאין להם בית מיוחד, ואין שניהם יחד".

(קיט)ואם הבעל נוסע לאחר לידת אשתו לבית חמיו לשהייה ארוכה, ואשתו תצטרף אליו לאחר כמה ימים כשתחזור מבית החלמה וכיוצ"ב, יל"ע דיתכן דתפטר בהדלקת בעלה מאחר שקבעו דירתם בבית חמיו לתקופה זו, דאמנם האשה עצמה עדין לא באה לשם, מ"מ ע"י דיורי בעלה נקבע גם מקום דירה שלה בבית חמיו.

דיוצאת האשה בהדלקתו, כיון שמדליק בעצמו, אבל אם אינו מדליק בעצמו ורק משתתף בפרוטה בהדלקת בעה"ב אינה יוצאת על ידו (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קט"ו).

הנוסע לשבת חנוכה ^(קכ) – דין הדלקתו בערש"ק

(וה"ה הנוסע ליום או יומיים בשאר ימי חנוכה)

עו. המתארח בבית אחרים אפי' ליום אחד (ולא השאיר מבני משפחתו בביתו) וסועד ולן שם, זהו מקום הדלקתו (אפילו אם ברוב ימי חנוכה נמצא בביתו), ולפיכך הנוסע לחמיו או לאביו ב"שבת חנוכה" ידליק אצלם (הגר"שז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' רע"ח וכ"מ באגרות משה יו"ד סי' י"ד אות ה') אלא דיעוי"ש אם חייב מצד חשדא, וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ק"כ - קכ"א והערה ז' שם ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א - 'חוט שני' חנוכה ע' ש' ולהבחל"ה הגר"ב זילבר זצ"ל - תורת היולדת ע' שס"ט וכ"ה בתשובות והנהגות ח"א סי' שצ"א, וב'הלכות חג בחג' ע' ל"ט הע' 25, ויעוי' הערה ^(קכא). וכן בספר 'באר ישראל' ע' ס"ז הביא שסיפר לו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שכשהגיע אליו חתנו הגר"ח קניבסקי שליט"א לשבת חנוכה, אמר לו החזו"א זצ"ל שידליק נרות בערב שבת בבית חמיו בירושלם ^(קכב). וי"א דכיון שרוב ימי חנוכה נמצא בביתו, נחשבת דירתו כביתו וצריך להדליק שם גם ביום שאינו ישן שם, ^(קכג) ולדעה זו הנוסע מביתו לשבת חנוכה (אם נוסע למקום קרוב ידליק נרות חנוכה בביתו [אחרי פלג המנחה] ואח"כ יסע למקומו [ושם תדליק האשה נרות שבת], אכן באופן) שאינו יכול להדליק בעצמו בביתו, ימנה שליח שידליק עליו בביתו, והשליח יברך על נרות עצמו וידליק, ולאחמ"כ ילך לבית חבירו וידליק גם שם (דקיי"ל סי' תל"ב סעי' ב' לענין בדיקת חמץ דהליכה לא היה הפסק, וה"ה הכא) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל ע"פ דברי הפר"ח שהובאו בהערה קי"ח - 'באר ישראל' ע' ס"ה ס"ו ע"ג ו'פניני חנוכה' ע' ק"ב ק"ט ^(קכד), ויעוי' הערה ^(קכה)).

הנוסע לשבת חנוכה – דין הדלקתו במוצש"ק

(וה"ה בשאר ימי חנוכה כשנמצא בזמן ההדלקה במקום אחר)

עו. י"א דכששהה יום אחד במקום אחר (כגון הנוסע לשבת לבית אביו או חמיו) ונמשכה שהותו שם עד תחילת הלילה הבא (וכגון במוצ"ש) אע"פ שיכול לשוב לביתו ולהדליק מ"מ עדיף שידליק במקום שהותו (משום שכבר הגיע זמן ההדלקה) ובלבד שיששה שם חצי שעה לאחר הדלקתו (ואי"צ לסעוד שם לאחר ההדלקה) (הגר"שז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' רע"ט, וב'דבר הלכה' שם ל"ה ל"ו, וכ"ד הגרא"מ שך זצ"ל ^(קכז)). וי"א שידליק בביתו ולא בבית האכסניא. ואם אינו יכול להדליק שם בעצמו, ימנה שליח שידליק בביתו בזמן ההדלקה (דס"ל דמקום חיוב ההדלקה נקבע לפי היכן שחושב להיות ביום שלמחרת, וכיון שברעתו לשוב לביתו בלילה צריך להדליק בביתו) (החזו"א זצ"ל - ע"י יבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א הובא ב'שאלת רב' פל"ח ע' שצ"ב אות י"א, וב'מעשה איש' ח"ד ע' קל"ב וכ"ה בתשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ו ז', וכתב שם דעל כן יקפיד למהר ולחזור מיד במוצ"ש להספיק להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל - 'חזון עובדיה' עמ' קנ"ה ^(קכז)), ואם אינו יכול להגיע לביתו בזמן ההדלקה, יעשה שליח שידליק בשבילו בביתו [ויכול להדליק במקום שנמצא בלא ברכה כדין אכסנאי שמדליקין עליו בביתו], ורק אם אוכל שם ב' סעודות מדליק בבית האכסניא בברכה (וכגון במוצ"ש שיאכל שם סעודת מלוה מלכה וישן שם ויאכל למחרת בבוקר פת שחרית) (החזו"א זצ"ל שם). (אכן לפי דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובאה בדין לעיל בסמוך, גם בזה צריך להדליק דוקא בביתו כיון שנסע רק ליום יומיים). 'קנח' וי"א דאם אינו חוזר מאוחר ימתין וידליק בביתו (ובזמנו במוצ"ש בעיר עכ"פ עד השעה 10:00-10:30 עדין אינו מאוחר) ואם חוזר מאוחר ידליק היכן שנמצא במשך השבת (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' קכ"א) ^(קכט).

(קכ) הגאון רבי חיים קריסוויטער זצ"ל גאב"ד אנטוורפן היה מקפיד שלא לנסוע ממקומו לשבת חנוכה, ואמר שכן נהגו בפולין שבימי חנוכה לא היו נוסעין מחמת השאלה על מקום הדלקת הנרות ('פניני חנוכה' ע' ק"ט בהערה). וכמו"כ אחד שבא לשאול את הגרי"י פישר זצ"ל דמאחר שבכוונתו לנסוע למירון לשבת חנוכה היכן ידליק, וענהו הגרי"י זצ"ל מ'פארט נישט (לא נוסעים), והלה ניסה לומר: אני נוסע, ורק באתי לשאול כיצד לנהוג לענין ההדלקה, ושוב ענה לו הגרי"י: מ'פארט נישט ('הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שע"ב הערה 6). ופשיטא שכל מקרה לגופו ולפי הצורך וכו' וכל אחד עושה כהוראת רבותיו. והגר"ח קניבסקי שליט"א נסע לבית חמיו בשבת חנוכה.

(קכא) דהנה הפר"ח (סי' תרע"ז והובא בביא"ה"ל שם ד"ה במקום) כתב דאם "הולך הוא וכל אנשי ביתו לבית אביו או חמיו בקביעות על ח' ימי חנוכה, דבר ברור הוא שכיון שסועד וישן אצל אביו כל שמונת ימי חנוכה ... שם ידליקו" ומשמע מדבריו דעקירה מביתו חשיבא רק אם עקר לכל ימי חנוכה, אכן יעוי' שם ב'הליכות שלמה' דהגר"שז אויערבאך זצ"ל סבר דמש"כ הפר"ח כל שמונת ימי חנוכה לאו דוקא ח' ימים, דלא משמע כן מלשון הפוסקים, והוי רק שיגרא דלישנא מפני שכן היה הרגילות בזמנם, אבל לדינא ברור דכל יום ויום נידון בפנ"ע ודינו ככל אכסנאי ואי"צ להדליק עליו בביתו כלל עכ"ל. - ובספר 'הלכות חג בחג' (שם) ביאר דברי הפר"ח: דהפר"ח איירי במי שיש לפניו ב' הדירות, ובאותה העיר הלך אצל חמיו לסעוד שם כל החנוכה, ומשתמש עדין בביתו ואוכל שם עראי כמש"כ הפר"ח, בדזה בעי קביעות לכל ימי החנוכה שהרי ביתו לפניו ויכול להדליק שם. אכן מי שעקר מביתו והלך לשבות בעיר אחרת ואוכל ולן שם ואין איש מאנשי ביתו שם, זהו דין אכסנאי שמדליק היכן שהוא מתאכסן, או שמשתתף שם, ובזה אין חילוק בין יום א' לח' ימים. והביא שם שכן משמע להדיא בט"ז (תרע"ז סק"ב) דכל שקבע עצמו לאכילה ושינה אפילו על יום אחד, מדליק היכן שמתאכסן, ואין צריך להדליק עליו בביתו (ויעוי' גם משנ"ב סי' תרע"ז סק"ב), וכן ביארו הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל (הובא בתורת היולדת ע' שס"ט הערה ב') והגאון רבי נסים קרליץ שליט"א ('חוט שני' חנוכה ע' ש"י) את דברי הפרי חדש ושם כתב דמה שנקט הפר"ח ח' ימים" הוא מפני שזו השאלה שנשאל, אבל העיקר אינו תלוי בנוסע לכל ימי החנוכה או לרוב ימי החנוכה אלא קבע עצמו לאכול ולישן במקום אחר דאז חשיב שגר שם.

(קכב) וכמו"כ בספר 'שבות יצחק' חנוכה ע' ק"י הביא דשמע מהגר"ח קניבסקי שליט"א דכשהיה בחור בישיבת לומז'א בפתח תקוה ובא לשבת חנוכה לבית אביו זצ"ל אמר לו החזו"א זצ"ל להדליק נר חנוכה בבית הוריו, וכן הביא הגר"נ קרליץ שליט"א ('חוט שני' חנוכה ע' ש"י) דהחזו"א הורה שהנוסע מביתו לבית הוריו לשבת והם מתגוררים בעיר אחרת, חשיב שנמצא שם בקביעות ומדליק שם. עכ"ל.

(קכג) דביתו של אדם היא הדירה הקבועה ולא דירה עראית, ורק אם ישהה שם רוב ימי חנוכה יחשב שעקר ממקומו וידליק במקום שנמצא (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - שם).

(קכד) והביא שם שהגרי"ש אלישיב זצ"ל ס"ל כן מסביר (ולא על סמך ד' הפר"ח ח"ב'ל).

(קכה) ובספר 'פניני חנוכה' ע' ק"ו הביא דבפעם אחרת פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל לבחור ישיבה דאפי' אם עוקר למחצית ימי חנוכה לבית הוריו (ואפי' אם עקר לארבע ימים בחנוכה שהם רק ג' ימי הדלקה, כגון שבא ביום ראשון של חנוכה ביום וחוחר ביום רביעי דחנוכה), ג"כ יכול להדליק במקום שימצא.

(קכו) כ"ה בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' תקצ"ו וסי' תנ"ז מהג"ר חנוך הענין קרלנשטיין זצ"ל ששמע מהגרא"מ שך זצ"ל גבי בחור שבא לשבת חנוכה לבית אביו ובמוצש"ק בזמן ההדלקה נמצא שם, דדינו דמדליק שם ואי"צ להשאר בבית הוריו ביום שלאחר ההדלקה. וכ"ה ברבבות אפרים ח"ב סי' קע"ט אות א'.

(קכז) וכע"ז פסק הגרי"י פישר זצ"ל לבני ישיבה הנוסעים לביתם לשבת חנוכה, דבמוצ"ש אם יכולים לחזור מיד לישיבה (לפני שתכלה רגל מן השוק) ידליקו שם בברכה, ואם אינם יכולים לחזור מיד, ידליקו בביתם וישארו שם עד למחרת בבוקר, ויאכלו שם סעודת שחרית ('הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שע"ו).

(קכח) והרוצה לצאת יד"ח ב' השיטות יתכן דיכול למנות שליח להדליק בביתו בזמן וכמו"כ להשתתף בפרוטה עם בעה"ב במקום שהי' בשבת ולהתנות שרוצה לצאת יד"ח בהדלקה המהודרת יותר. ויל"ע.

(קכט) ודעת הגר"נ קרליץ שליט"א ('חוט שני' חנוכה ע' ש"י) דבמוצ"ש אם הם חוזרים לביתם מוקדם, יש להם להדליק בביתם, ואם לאו ידליקו במקום שהיו בשבת ויחזרו לביתם רק אחר שכלתה רגל מן השוק דהיינו שכבר אין עוברים ושבים ברחוב שבו הם גרים, שאם יחזרו לביתם קודם לכן הרי הם נכנסים לשאלה אם יש להם לחזור ולהדליק. עכ"ל.

עח. חתן שחופתו באחד מלילות חנוכה, מדליק בבית אביו [הואיל ובזמן ההדלקה עדין לא עקר דירתו משם וכעת זה ביתו ומקום קביעותו] (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' ער"ה והגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' ס"ט ^(פ) וקובץ 'מבקשי תורה' ג' י"ח ע' כ"ט וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' קכ"א, וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א - 'חוט שני' ריבית עמ' קמ"ה וחנוכה ע' ש"י והגראי"ל שטינמן זצ"ל ^(פא)). וה"ה אם הוא בן ספרד (שלמנהגם מדליק רק גדול הבית) פטור מלהדליק באותו לילה (שעדין יוצא יד"ח בהדלקת אביו) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' שם וב'דבר הלכה' שם את כ"ו). וי"א דאינו יכול להדליק בבית אביו (מאחר שמקום אכילת החתן בלילה ולמחרת לא יהיה בבית אביו) (הגר"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שע"ה). ולדעה זו יש לעשות כמובא להלן בסמוך.

עט. אם החופה מבעוד יום וכשיגיע זמן ההדלקה כבר אינו דר בבית הוריו, אינו יכול להדליק בבית הוריו (דכבר עקר דירתו משם) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - שם, ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א - שם). ועל כן העצה היא, שהחתן והכלה ילכו אחר החופה (קודם סעודת הנישואין) לבית מגורם החדש, ויאכלו שם סעודה קלה כדי לקבוע דירתם ולאחר מכן ידליק החתן נרות חנוכה, ושוב יחזרו לבית החתונה (ספר הנשואים כהלכתם פט"ו הע' 130 בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, והובא ב'הליכות שלמה' ע' רע"ו הע' 47). וי"א דיכול להדליק בלילה כשיגיע לדירתו החדשה (ומותר לו לאכול בסעודת החתונה, הגם שעדין לא קיים מצות הדלקה, מכיון שעכשיו הוא כמו הולכי דרכים שאין להם בית כלל ואינם חייבים במצות נר חנוכה) (הגר"נ קרליץ שליט"א - 'פסקי הלכות' להגר"א דינר שליט"א (ה'תשס"ו) ע' נ"ט ובהערה שם). ויעוי' הערה ^(קל).

דין המנורה

פ. טוב שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו (משנ"ב תרע"ג סקכ"ח). והמהרש"ל קנה מנורה של כסף. וכן ב'סדר היום' כתב דמי שידו משגת יעשה של כסף (באר היטב שם סקי"ג).

◇ "... שהרוצה לזכות עצמו יכופ יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו ... והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הקל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב" (רמב"ם איסורי מובה ד' י"א).

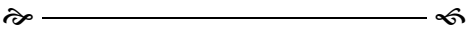
◇ "'כבד את ה' מהונך' (משלי ג' ט') כבדהו יותר מהון שלך, אם יש לך הון ועושר כסף וזהב וכל מחמדים אתה מכבדו – קונה ארגו יפה ונאה וסוגרו בו, כן תעשה להפצי ד' ... אם יש לך הון אתה מכבדו ומיפהו להראות את יופיו לכל, כן תעשה להפצי שמים, כי כל הפצים לא ישוו בה" (ספר חסידים אות ער"ה).

◇ "ובענין הנרות שידליקו בהן, כל אחד יעשה אותן כפי כוחו, וכל המהיר אותם ביותר הרי זה משובח, ומי שידו משגת לעשות אותם מכסף יעשה אותם... וכל זה אם אינו מעכב מראש בה חביבות המצוה, והפצו, והשמחה שיש לו בה שהוא עיקר העבודה" (סדר היום, סדר חנוכה).

◇ בחסד לאברהם (סב החד"א, מעיין ב' נהר נ"ה) ^(קל) מנה 15 מיני כלים הראויים להדלקת נר חנוכה, וכל הקודם במניין, משובח יותר משום "זה קלי ואנוהו" – א. וזהב. ב. כסף. ג. נחושת קלל (דומה לזהב). ד. נחושת אדומה. ה. ברזל. ו. בדיל. ז. עופרת. ח. זכוכית. ט. כלי עץ. י. כלי עצם. י"א. חרס מצופה בעופרת. י"ב. חרס בלתי מצופה וחדש. י"ג. קליפת רימון. י"ד. קליפת אגוז. ט"ו. קליפת האלון (יעוי' להלן דכבר כתב כן רבי יצחק סני נהור בן הראב"ד).

פא. המדליק בכוסיות זכוכית העומדים על מנורה של כסף, הרי"ז כמדליק במנורה של כסף ^(קל) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' רפ"ה הערה 17, והגר"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' ש"ס וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל וכן נהג בעצמו - ספר 'מבית לוי' עמ' קכ"ג ובהערה ג' שם, וכ"ד הגר"ב צאבא שאול זצ"ל - אור לציון ח"ד עמ' ע"ר ^(קל)). ואדרבה עדיף ליתן זכוכית בראשי הקנים מאשר כלי מתכת דאז ניכר ונראה השמן והוי מהודר טפי (הגר"ב צאבא שאול זצ"ל שם וכע"ז בשו"ת 'שבט הקהתי' ח"ה סי' קי"ד ב') ^(קל).

פב. הקונה מנורה חדשה (וה"ה משומשת שלא היתה שייכת לו בעבר) וליבו שמח בה (וכגון חנוכייה מכסף), יברך עליה ברכת שהחיינו בשעת הקנייה ^(קל) (היינו אחר שקנה) (יעוי' שו"ע רכ"ג ג' ומשנ"ב סקי"ג), ויזהר לברך קודם שיתרגל ותסתלק השמחה ממנו (משנ"ב שם סקט"ו) ויעוי' הערה ^(קל). (ולענין מי שלא בירך שהחיינו בשעה שהגיעה המנורה לידו יעוי' להלן דין קנ"ו). ולא יברך עליה ברכת הטוב והמטיב אפי' אם הוא פוטר בהדלקתו את בני ביתו ^(קל), [ואפי' אם הם נהנים מראיית החנוכייה בביתם] ^(ק) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'חנוכה הלכות ומנהגים' [להגר"צ כהן שליט"א] ע' ס"ח).

(קל) וה"ה בכל מי שעובר דירה בימי חנוכה, אם בשעת ההדלקה נמצא עדין בביתו הקודם ידליק שם, אפילו אם בלילה כבר לא יישן שם, כי כעת זה ביתו ומקום קביעותו (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' ע' ס"ט).

(קלא) דכן היה מעשה בחתן שהוריו דרים בירושלם וחתונתו בב"ב והולך לדור בכרמיאל, שהורה הגראי"ל שטינמן זצ"ל שיצא בהדלקת הוריו, מכיון שעד החופה אין נקרא עקר דירתו, שכן אם הכלה תברח ילך לבית הוריו (שיעורי הגרמ"ב זילברברג שליט"א ה'תשע"ג).

(קלב) ושם בעהרה כתב הגר"א דינר שליט"א דיל"ע אם יכול לברך מאוחר בלילה כשמגיע שם עם הכלה, האם יספיק אדם אחד לפרסומי ניסא, דמהשעה צ' תרע"ב אות י"ז דכתב "שיקיץ ב' או ג' מהם" משמע דאחד לא מספיק, ועל כן יבקש אחד מהמשפחה וכיוצ"ב להצטרף עמו בדירה החדשה בכדי שיוכל לברך ברכות ההדלקה. עכ"ד שם. ויעוי' עוד להלן הערה קצ"ה.

(קלג) הובא בפתחי עולם סי' תרע"ג סקי"ג ובכף החיים תרע"ג סק"ס.

(קלד) דהואיל ואינם עשויים לעמוד בפנ"ע אלא בתוך המנורה, בטלי לענין זה לגבי המנורה. וכע"ז במתני' דכלים פכ"ד מי"ז (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' שם).

(קלה) וטעמו דכיון שעיקר המנורה היא של כסף, ואדם המסתכל על מנורה זו בכללותה, רואה לפניו מנורה של כסף ולא של זכוכית, וגם מי שקנה מנורה זו שילם ממון בשביל מנורה של כסף והראה חביבות המצוה שטרח וקנה מנורה של כסף, על כן יש כאן הידור מצוה של הדלקה בכלי כסף (הגר"ב צ' זצ"ל שם).

(קלו) אכן יעוי' 'תשובות והנהגות' ח"ה סי' רכ"ג א'.

(קלז) ובפמ"ג (תרע"ג א"א סקי"ה) הביא דהמהרש"ל קנה מנורה מכסף, ולא בירך שהחיינו בשעת הקניה, אלא הדליק בה לראשונה בליל שני, ובירך ג' ברכות (להדליק, 'שעשה נסים' ו'שהחיינו' על המנורה). ובפמ"ג שם כתב ד"עשה כן לחיוב מצוה, ומ"צ צ"ע אם יש לנו לעשות כן, דלא מחזי כיוהרא, ושאינ אדונינו המהרש"ל ז"ל, ועוד דהרואה אומר דמברך זמן בליל ב' עכ"ל.

(קלח) אכן יעוי' כף החיים (רכ"ג ב') דכתב גבי ברכת שהחיינו על כלים חדשים "לא ראיתי נזהרים בזה". וכן בקצות השולחן ח"ב סי' ס"ד סק"ג כתב ד"על שאר כלי תשמישי אדם, אפילו כסף וזהב אין נוהגים לברך כלל". וכמו"כ יעוי' 'הליכות שלמה' תפילה (ע' רפ"ג דין ט"ו ובהערה 70 שם) דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל הורה דאין מברכים על כלים חשובים שהחיינו ואפי' על תכשיט חשוב, ויעוי' שם דכשיש שמחה על התכשיט (וכיוצ"ב) טוב לברך על פרי או בגד חדש ולכוון גם על התכשיט, יעוי"ש. - ועכ"פ אף הנוהג לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא שמסתפק אם "לבו שמח בה", או דאינו נוהג לברך שהחיינו, מ"מ יכול לפטור עצמו בברכת שהחיינו שבשעת ההדלקה כדיעוי' להלן בסמוך.

(קלט) לפי שאין נחשב שבני ביתו משתמשים במנורה זו, דאין הוא מוציא אותם ידי חובה בהדלקה, אלא הדלקתו פוטרת אותם מלהדליק, ואף לגבי אשתו שנאמר עליה שנפטרת מדין "אשתו כגופו", אי"ז כגופו לענין השתמשות כאילו הדליקה בעצמה, אלא לענין שאי"ז כשליחות (הגר"ח קניבסקי שליט"א - ס' 'חנוכה הלכות ומנהגים' שם).

(קמ) דאי"ז הנאת השתמשות המחייבת ברכת "הטוב והמטיב", אכן הביא שם בשם הגר"ח שליט"א דמ"מ אם קנה חפץ שלא לשימוש אלא להנאת ראיה מברך שהחיינו, כי ברכה זו מברכים על כל דבר שנהנה ממנו, עכ"ד. (וכנראה כוונת הגר"ח שליט"א דהמודד אם לברך שהחיינו או הטוב והמטיב מתלא תליא בכוננת הקונה בקניית החפץ, ועל כן מנורה שכוונת הקונה לקנותה בעבור הנאת השתמשות ולא הנאת ראיה, לפיכך אע"פ שבני ביתו נהנים ג"כ הנאת ראיה מ"מ כיון דרק המדליק נהנה בה הנאת השתמשות, מברך עליה 'שהחיינו' ולא 'הטוב והמטיב'; אכן בכל חפץ אחר שמטרת קנייתו היתה לשם הנאת ראיה בלבד, שפיר מייחשב השתמשות בראיה בלבד ומברך ('שהחיינו' כשאחד נהנה, ו) 'הטוב והמטיב' כששניים נהנים).

פג. מותר להדליק בפמוטות (העשויים קנים שיוצאים סביב בעיגול והקנים חלולים, ומחיצת כל קנה מפסיק בינו לבין חברו), ובתנאי שכל קנה מרוחק מחברו לכה"פ רוחב אצבע, אך מ"מ א"י הידור לנר חנוכה (כיון דהמצוה מן המובחר הוא שיהיו כל הנרות בשורה אחת ממש דוגמת המנורה שהיתה בביהמ"ק שכל הנרות הם בשורה אחת - רב פעלים ח"ד סי' ל') (רמ"א תרע"ד' ומשנ"ב סק"ז י"ח וביאה"ל ד"ה מותר).

פד. נר שיש לו שתי פיות (היינו שהפתילות מבפנים מונחות יחד, ורק בבליטתו לחוץ נחלקות לשני מקומות) כיון שבמקום הנחת הפתילות בחוץ ניכר שהם שתיים, נחשבות כשתיים (שו"ע תרע"ג' ומשנ"ב סק"א).

◇ אמרו חז"ל "הרגיל בנר חנוכה זוכה לבנים תלמידי חכמים" (שבת כג:) ובמזמור (תרע"א) כתב "הזהיר בנר חנוכה" (ואף הגר"א בביאורו על השו"ע והלבוש ריש סי' תרע"א הביאו דברי הגמרא וכתבו 'הזהיר') ^(קמא). ובזכות מצוה זו אף הוא עצמו ראוי לזכות לחיות תלמיד חכם, אלא קמ"ל דאפילו אם הוא כבר ת"ח גם יזכה שיהיו לו בנים ת"ח (יעו"י לבוש ופרי חדש ריש סי' תרע"א).

◇ בקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה המיוחס לרבי יצחק סגי-נחור בן הראב"ד כתב "אמרו חז"ל הזהיר בנר חנוכה הוין ליה בנים זכרים שיהיו תלמידי חכמים, והרי כו"ע מדליקין נרות חנוכה ואין כולם ולא רובם זוכים לבנים תלמידי חכמים, אין לתמוה מזה, שהאמת הוא חכמים הם אמת ודבריהם אמת, וכפי מה שכל העולם מדליקין נרות חנוכה שרובא דרובא יוצאין ידי חובה, אבל מעוטא דמעוטא זהירין להדליק כפי כל פרטי המצוה והקדושים, שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה יקנה וישיג בכח המצוה ובסגולתה בנים זכרים תלמידי חכמים". עכ"ל (ועי"י להלן ב'הכנה למצוה' בכללי החיי אדם בהנחיות בכל מצוה).

ושם בתחילת הקונטרס פירש עשרה תנאים שהמדקדק בהם יקנה וישיג בכח מצוה זו ובסגולתה בנים זכרים ת"ח, ואלו הם התנאים (בקיצור): א. באיזה כלי ראוי להדליק (פ"ו כלים ראויים, וכל הקודם קודם בהם משובה: כלי זהב, כלי כסף, כלי מתכות כוהב מטיח הנחושת ודומה לגזון הזהב וכו') יעו"י"ש ויעו"י עוד בדברי הכף החיים שהובאו לעיל). ב. שיעור חלל הכלי - שלא יפחות מאצבע על אצבע בגודל. ג. באיזה שמן ראוי להדליק - רצוי לחזור אחרי שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הוא יותר משובה. ד. שיעור השמן - שלא יפחות ממשיקל ב' דרהמין ורביע בכל נר ונר. ה. באיזה פתילה - רצוי לחזור אחר צמר גפן, ו. שיעור כמות הפתילה, יעו"י"ש. ז. באיזה מקום ראוי להניחה - בטפח הסמוך לפתח משמאל הנכנס. ח. כמה תהיה גבוהה מהקרקע - למעלה מג' מפרחים ולמטה מ"ו. ט. באיזה מקום מהנרות יתחיל להדליק - צריך להתחיל להדליק מהנר הסמוך לפתח. י. באיזה סדר ידליק הנרות בכל הח' לילות. יעו"י"ש.

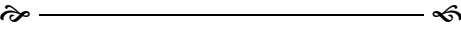
◇ הגרי"ש אלישיב זצ"ל פירש דהא דאיתא בשבת (כג:) דהרגיל בנר זוכה לבנים ת"ח, היינו שהוא מכבד ומחבב את המצוה של הדלקת הנר (תמצית ההלכות הל' שבת ע' ר"ב).

◇ איתא במדרש רבה (בראשית מ"ט ד') תני רבי שמעון בן יוחאי אומר כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת, והקב"ה מתמלא עליו ברחמים. ובזוהר הק' (מדרש רות) כתב דכל חנוניה בן בעוה"ז ^(קמב) ומלמדו תורה ומעשים טובים אין מלאכי חבלה וגיהנום שולטין בו. וכמו"כ איתא בתנא דבי אליהו זוטא (פ"ב) "עמי הארץ, שהקרו והשנו את בניהן תורה, בניהן מצילין את אביהן מאותה בורא וחרפה, ומאותה בלימה, ומדינה של גיהנום" ^(קמב). ואף כלפי האשה כך הוא, כדכתב בראשית חכמה (פ' דרך ארץ שער ד') "...זכות של אשה לעוה"ב הוא שיהיו בניה עובדין את השי"ת ועושים רצונו וכשהיא בבית עולמה ובניה עוסקים בתורה ומצוות, יחשב לה כאילו היא בחיים ועושה כל המצוות, ותהיה במעלות עליונות לעוה"ב". עכ"ל.

◇ יהודי הגיע לפני הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והסיה לפניו את ליבו, שלמרות שהוא אברך שיושב ולומד וביתו מושתת על דקדוק ההלכה, לא זכה שבניו ילכו בעקבותיו, בדרך התורה, ובניו מזלזלים בכל הקדוש והיקר. מאידך שכנו שהוא יהודי פשוט הצליח מאוד בחינוך בניו, וכל בניו נעשו תלמידי חכמים ויראי השם. אמר לו הגרש"ז, הגמ' בשבת (כ"ג ע"ב) אומרת דרחים רבנן הוה ליה בנין רבנן, והנה אצלך בסעודות שבת, כאשר עלתה על הפרק דברי חכמים באיזה דבר מסוים, היית מזלזל בפני בני ביתך ^(קמב), ולפעמים היית מורה שאתה אינך סבור כך, או שהיית מעלה ביקורת על הדברים, והיית אומר את דעתך, וממילא הכנסת בילדיך ספיקות בגדולי התורה, וממילא אהבת התורה כהתה אצלם. מאידך שכנך אכן אינו ת"ח גדול, אך כאשר עלתה על הפרק שאלה שהורו בה גדולי ישראל, היה מתבטל כלפיהם כעפרא דארעא, והורה בביתו שכל מה שיאמרו קדוש, ולא זו אף זו אלא גם כעיתות מחלוקת ומריבה היה מדבר בביתו בשבחה כל גדולי ישראל, ואומר שאין לנו להכנים ראשינו בין ההרים הגבוהים, וכיון שהיה מחבב את לומדי התורה על בני ביתו, זכה לדור ישרים מבורך (יחשוף חמד' חנוכה ע' רי"ב).

דיני הנרות, השמן והפתילות והכנתם להדלקה

פה. הנהיגין להדליק אחר תפילת ערבית, מן הנכון שיכינו הנרות קודם התפילה כדי שיהי' מוכן תכף אחר התפילה להדליק, דאם יעשה הכל אחר התפילה בודאי יש לחוש שיעבור עיקר זמן הדלקתו (משנ"ב תרע"ב סק"א).

(קמא) דכתיב 'כי נר מצוה ותורה אור' - ע"י נר מצוה דשבת או חנוכה יבוא אור התורה לבניו (יעו"י רש"י שבת שם ולבוש רס"י תרע"א).

(קמב) ובספר 'יוסף אומץ' (לרבי יוסף יוסף ז"ל דיני שלוש ימים י"ב חדש עמ' 331) כתב "ענין הקדישים וברכו ולמנצח וברכת המזון לאבילים, ידוע שמעלים המה ע"י כן מגיהנום, ולהתפלל כל התפילה טוב יותר ויותר, אכן תיקון זה אינו רק לעמי הארצות, אבל לימוד תורה מועיל שבעתים מכל התפילה וע"י כן מכניסין המת לגן עדן, ואם הבן מחדש חידושי תורה אין ערך להכבוד שזוכה אביו ע"י כן בישיבה של מעלה" עכ"ל.

(קמג) ובמדרש הנעלם רות פ"ב איתא, מעשה ברבי זמירא שיצא לכפר אונן, והנה הוא רואה בדרכו בקעים באדמה ומהם עולות להבות, התקרב אל המקום והטה את אוזנו והנה הוא שומע קולות, פגש שם ערבי אחד שאמר לו בא ואראה לך פליאות נעלמות מבני אדם. הלך אתו מאחורי סלע אחד וראה שם בקעים אחרים, אשר גם מהם עולות להבות, ואף שם שמע קולות שאומרים אוי אוי. אמר לעצמו ודאי מקום זה הוא אחד מן המקומות שבגיהנום. משהלך אותו ערבי ונשאר הוא לבדו, הטה שוב את עצמו אל אחד מן הבקעים, וראה אדם אחד שהיה צועק בקול ולוקחים אותו ומכניסים אותו לענומק מדור אחר, עד שנעלם ולא ראהו יותר. ישב לו רבי זמירא באותו מקום ונדרם. ובחלומו ראה הוא את אותו האיש, אמר לו מי אתה, אמר לו יהודי חוטא אני, שלא עזבתי רעות וחטאים בעולם שלא עשיתי. אמר לו מה שמך, אמר לו איני יודע, שהרשעים שבגיהנום אינם זוכרים את שמותם. אמר לו ומהיכן אתה, אמר לו קצב הייתי בגליל העליון, ובשביל הרעות הרבות שעשיתי שם דנים אותי שלוש פעמים ביום ושלוש פעמים בלילה. התעורר רבי זמירא משנתו והנה חלום. הלך משם לגליל העליון וחיפש אחרי אותו אדם רשע שראה בחלום, פגש ילד אחד ושאל אותו האם אתה מכיר קצב אחד שהיה כאן ומת, ענהו הילד שיבא כך וכך לאותו אדם רשע ולאותה מינקה שהניקה אותו על כל הרעות שעשה כאן. שאל אותו האם בן השאיר אחריו בעולם, אמר לו הילד כן, ילד אחד עזב אבל רשע גם הוא כאביו, והוא הילד המשרת בבית המטבחיים. חיפש רבי זמירא אחר הילד עד שמצאו, לקחו עמו והחל מלמדו מקרא ותפילה וקריאת שמע אחר כך לימד אותו משנה וגמרא והלכות ואגדות, עד שהתחכם הרבה ונסמך להיות רבי ונקרא בישראל רבי נחום הפקולי. ולמה נקרא שמו פקולי, על שם הכותב ישעיהו (נח ז) פקו פליליה שהוציא את אביו מדינה של גיהנום, וכמה חכמי הדור שיצאו ממנו נקראו בשמו פקולי. לאחר כל זאת בא אותו קצב אל רבי זמירא בחלום הלילה, ואמר לו רבי כמו שאתה ניחמת אותי כן נחם הקב"ה אותך כי מאותו היום שידע פסוק אחד הוציאני מדיני שלוש פעמים ביום ושלוש פעמים בלילה לפעמיים ביום ופעמיים בלילה, ומשהחל לקרוא קריאת שמע העבירו את דיני לפעם אחת ביום ופעם אחת בלילה, כיון שלמד בבית רבו בטלו את דיני מכל וכל, וביום שקראו לו רבי התקינו את כסאי בין הצדיקים שבגן עדן ובכל יום ויום שמתחדשת תורה בשמו מעטרים אותי בעטרה עליונה שהצדיקים מתעטרים בה ובשביילך זכיתי לכל הכבוד הזה, אשרי מי שעוזב בן שעמל בתורה בעולם הזה (ע"פ תרגום - אמרות טהורות עמ' ק"ס).

(קמד) סיפר הגר"מ שך זצ"ל על הג"ר משה שמואל שפירא זצ"ל רב העיר בברויסק (אחיו של הג"ר רפאל זצ"ל ראש ישיבת וולוז'ין) שהקפיד שבביתו לא ידברו כלל אודות בני אדם (הגר"מ שפירא זצ"ל - לשמש שם אולם "ח"ב עמ' א' כ').

פו. הרוצה להנות מהשמן והפתילות לאחר שיעור הדלקת מצוה, לכתחילה טוב שיתנה שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה (דיש מן הפוסקים שסוברים שאם נתן סתם, הקצה הכל למצותו) (משנ"ב תרע"ב סק"ז). 'קמה' (קמו)
פז. **יעשה הנרות יפה** (משנ"ב תרע"ג סקכ"ח) **ניש ליתן לב במשך ימי החנוכה שהכוסיות לא יהיו עם שחוררית דמסתמא אף זה בכלל יעשה הנרות יפה** וכדלעיל בשם ה'פלא יועץ'. וכן יש לעשות פתילות נאות וגם הפמוט מצוה שיהא נאה ומהודר ('ערוך השלחן' תרע"ב - ט').

◊ הגרי"ש אלישיב זצ"ל ה' נוהג להכין את נרות חנוכה בעצמו, וגם ה' גודל את הפתילות בעצמו וה' נוהג להדליקם אז ולכבותם ('איש על העדה' ח"ב עמ' רל"ט).

פח. כל השמנים כשרים לנר חנוכה (אכן ל'משמש' בערב שבת חנוכה, יש להשתמש רק בשמנים שמותר להדליק בהם בשבת ^(פס)) (משנ"ב תרע"ג סק"ג). וכן יכול להדליק לכתחילה אף בנר שעוה (שו"ע תרע"ג א'). ומ"מ מצוה להדליק בשמן יותר מבנרות של שעוה דעל ידי השמן נעשה הנס (משנ"ב שם סק"ד), ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית (רמ"א שם) משום שאורו זך ונקי (יעו" שבת כ"ג. וביאור הגר"א שם) ועוד משום שבו נעשה הנס (דרכי משה בשם הכלבו, לבוש תרע"ג ב').

◊ כתב החיד"א זיע"א (מהזקן ברכה רס"ב ב') ז"ל "...על כרחך הא דזוכה לבנין רבנן, היינו אם עושה יותר מחייבו לעשותו נר יפה ע"ש, ומטעם זה צריך להזהר בשמן זית – לזכות לבנים מאירים בתורה שמחים בחלכה בשמן זית", עכ"ל.

◊ בפלא יועץ (ערוך נר שבת ונר חנוכה) כתב **"ענין הזהירות הוא שיהא חבלי שמדליק בו נאה ונקי ושידליק בשמן זית זך"** (ובשו"ע רס"ג א' לענין נר שבת כתב יהא זהיר לעשות נר יפה, ומקורו בסו"ר. ושם כתב חב"ח "וכן דחנוכה נמי הוי פירושו שעושהו יפה").

◊ בספר חסידים (אות ער"ב) **"מעשה באחד שהאריך ימים ולא מצאו לו זכות אלא שלא היה מדליק בחלב בער"ש אלא בשמן זית"** (וכנראה ח"ה בחנוכה, דהאי מצוה כלפי שניהם נאמרה, ואף גבי שכר המצוה מימרה אחת לתרודה בשבת כג.).

פט. **י"א דראוי להדר להדליק בשמן זית הראוי לאכילה וכן בשמן שלא מבושל** (כבישה קרה). (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' קל"ט, ו'באר ישראל' ע' פ"א ^(פס)).

צ. אסור להדליק נר חנוכה בשמן זית של שביעית (דכיון דאסור להשתמש לאור נרות חנוכה, נמצא שאינו נהנה מהדלקה זו, ונהנה של מצוה לא חשיבי הנאה, דמצוות לאו ליהנות נתנן) והוי כמפסיד פרות שביעית) (הרידב"ז זצ"ל בחיבורו על 'פאת השלחן' סי' ה' סעי' ט' וכ"ה בשו"ת 'אמרי יושר' להגר"מ אריק זצ"ל ח"א סי' ק' הו"ד ב'שערים מצוינים בחלכה' על קיצור שלחן ערוך קל"ט ג', וכ"ד החזו"א זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"ב ע' של"ד אות נ"ב) ^(פס).

צא. שמן זית קרוש העשוי כעין צורת נרות שעוה דינו כשמן זית לנר חנוכה ^(פס) (שבת הלוי ח"ט סי' קמ"ג. אכן יעו" בדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל לעיל בסמוך ובהערה).

צב. **י"א דשמן שיש בו לכלוך חיצוני** (כגון שנפל לתוכו שיריים מפוחמים מהפתילה) (ואינו 'זך'), חסר בו בהידור להדלקת נר חנוכה ^(פס) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'פניני חנוכה' ע' קמ"א קמ"ב). (ויתכן דג"כ חסר כאן ב'יעשה הנרות יפה' יעו" לעיל דין פ"ז).

צג. שמן גזול צ"ע אם כשר לנר חנוכה (משנ"ב תרע"ג סק"ב).

צד. שמן שהניחו תחת המיטה שישנים עליה, לא ידליק בו נר חנוכה (דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה כשנמצא תחת מטה שישנו עליה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס ג"כ למצוה משום 'הקריבהו נא לפחתך') (בן איש חי פ' וישב אות י"ב, הו"ד בכף החיים תרע"ג י"א וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א דאינו ראוי - 'שמחת המועדים' ע' רע"ט). וי"א דאפשר להשתמש בזה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'חשוקי חמד' חנוכה ע' ל"א ^(פס) וכ"ד הגר"ח קרליץ שליט"א דהוא כשר להדלקה - גליון 'נשיח בחוקיך' 45).

צה. צריך שהנרות שמוסיף בשאר הלילות יהיו דומים במינם לנר העיקר (או כולם בשעוה או כולם בשמן) (דכיון דתוספת הנרות לפי מניין הימים הוא משום פרסומי ניסא, אם ידליק חלק בשעוה וחלק בשמן זית, נראה כב' הדלקות שונות ויאמרו שני אנשים הדליקום ואינם מהמהדרין מן המהדרין 'קנג') (משנ"ב תרע"ג סק"ב).

צו. **י"א דמי שלא מצא שמן זית, ולקח נרות שעוה לנר חנוכה ודיבקים והתחיל לברך, ובתוך כך הביאו לו שמן זית, אע"פ שעדיין לא אמר את שם ד', אלא רק "ברוך אתה", יגמור את הברכה על נרות השעוה, ולא ישליכם ליקח שמן זית** (דזהו בזיון לנרות השעוה שנתקדשו בתחילת הברכה, ואין לביישם בשביל הידור מצוה) (ערוך השלחן תרע"ג - ו'). ואם קודם שהתחיל הברכה (לאחר שדיבק הנרות שעוה), הביאו לו שמן זית, **י"א דימשוך ידיו מנרות של שעוה וידליק בשמן זית** (תשובת חכם צבי סי' מ"ה הו"ד בבאר היטב תרע"ג סק"א וכ"פ בערוך השלחן שם). וי"א דגם כשדיבקן ולא התחיל לברך, ידליק בנרות השעוה ('שובת יעקב' ח"א סי' ל"ז הו"ד ב'באר היטב' שם).

צז. טוב שגוף הנרות (פרט לשמש) יהיו שווים בגודלם ובמראם ובמינם משום הידור מצוה (כף החיים תרע"ג סקכ"ג).

צח. הנרות יהיו בשורה אחת בשווה, לא אחד גבוה ואחד נמוך (חיי אדם קנ"ד י' וקיצושו"ע קל"ט ס"ט) (אכן הקפידא הוא רק באופן שאפשר להכיר שגר אחד גבוה ביותר מחבירו, אבל גבוה מעט אין קפידא, והביא שם דפחות משיעור אצבע לאו כלום ואי"צ להקפיד - רבבות אפרים ח"א סי' תל"ד אות ז').

◊ מה טוב ליתן מים ושמן למעלה, להורות על הנס שבו תרמוז בזה כי גבר ישראל שנמשלו לשמן, על האומות שהם מים הוידונים (כף החיים תרע"א סקל"ב).

קמה) ידועה סגולה בשם הרבי מקוצק זצ"ל לרפואת שושנה, ליטול שמן שנשא נרות חנוכה ולמרוח על מקום החולי, ורמז ע"ז "ומנות קנקנים נעשה נס לשושנים" - אכן העושים כן, יש להם להזהר להתנות כהנ"ל דבלא"ה מותר השמן אסור בהנאה (כדיעו' להלן דין קפ"ט) - ואם לא התנו כהנ"ל יש להם להשתמש רק בשיירי השמן הנשאר בבקבוק השמן יעו" להלן דין ק"צ. ויש שהטעימו זאת דנאמר "מנות קנקנים נעשה נס לשושנים". (ואף אם התנו כהנ"ל פעמים שאפ"ה אסור להשתמש במותר השמן, וכגון שכבה הנר בתוך זמן ההדלקה כדיעו' להלן).

קמו) ובעשיית התנאי הנ"ל נפטר מחיוב שריפת שיירי השמן והפתילות לאחר חנוכה והשיירים מותרים בהנאה - יעו" להלן דין רנ"ה.

קמוז) ושאר נרות חנוכה בערב שבת, מותר להשתמש אף בשמנים ופתילות הפסולים להדלקת נרות שבת. וזאת אם נותן בהם רק כדי שיעור מצוות. - אכן אם נותן בהם יותר משיעור מצוות אסור דיש חשש שמא יטע אותו נר להשתמש בו אחר שיעור ההדלקה (שאו מותר להנות ממנו) (רמ"א תרע"ג א' ומשנ"ב סק"ו).

קמח) ושם נתבאר טעמו דכיון דהא דמצוה מן המובחר להדליק דוקא בשמן זית הוא משום שהוא דומיא דמנורה של ביהמ"ק שבו נעשה הנס, על כן כל כמה שהשמן דומה יותר לשמן שבמקדש עדיף טפי, ובמקדש שמן שאינו ראוי לאכילה או שמן מבושל היה פסול להדלקת המנורה כדיעו' מנחות פ"ו, ורמב"ם פ"ו מאיסור"מ הל"ד. [ועי' עוד מאירי שבת כא. כע"ז לענין החלפת הפתילות הובא להלן בסמוך ויעו" עוד ד' הרשב"א והבעל המאור להלן הערה קנ"ה], וכן דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א דראוי שהשמן יהיה כשר להדלקה בביהמ"ק ('שאלת רב' פל"ח ע' שצ"ז אות י' ובקונטרס 'גם אני אודך').

קמט) אכן דעת הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל ('אור לציון' שביעית עמ' מ"ב, ושם ח"ד עמ' רס"ח) להתיר משום דשפיר חשיבא הדלקה לצורך ולא חשיב הפסד. אכן לאחר שעבר זמן הביעור של השמן אין להשתמש בו, דלאחר זמן הביעור צריך לאבד השמן וכדעת הרמב"ם שמיטה יובל ז' ג'. ועי' באור לציון שביעית (שם פ"ג תשובה ד') שכך צריכים לנהוג בני ספרד ודלא כהנהגים כשיטת הרמב"ן שביעור פירות שביעית הוא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם.

קנ) ואף שלהדלקה בביהמ"ק פסול, דכיון שנקרש בטל מהות השמן, מ"מ לענין נר חנוכה אין לדחותו אפי' מהידור, כיון דהאש דולקת מהחלק שנמש ונהפך שוב לנוזל ויש לו טבע השמן ואיכותו (שם).

קנא) דפסול להדלקה בבית המקדש וחסר בשמן זה ב'דומיא דמנורה' (הגרי"ש זצ"ל שם).

קנב) יש לציון שהגר"י זילברשטיין שליט"א כתב בהקדמה לספר שם שהדברים המובאים בספר בשם הגרי"ש אלישיב אינו יודע אם כתב את הדברים במדויק.

קנג) באר היטב שם סק"א בשם תשו' 'שער אפרים' ס' ל"ט.

קג. נוהגים להדליק נר נוסף (שמש') כדי שאם ישתמש לאור הנרות יהא זה לאור השמש. ויניחנו רחוק קצת משאר נרות מצוה (שו"ע תרע"ג א') (קסז). קד. כשהחשמל דולק במקום שדולקים נרות חנוכה, מדינא אי"צ להדליק נר 'שמש' (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה' ע' ש"ט (קסח), והגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' פ"ג), אכן מאחר שמצוי לפעמים שנכבה החשמל על כן טוב לחוש ולהדליק שמש בכל ענין (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שם בהערה 59, וכעיי"ז דעת יבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' ש"ג). קה. יש לעשות ה'שמש' יותר ארוך משאר הנרות או להעמידו גבוה קצת משאר הנרות (קס"ט) (רמ"א תרע"ג א' ומשנ"ב סק"כ).

◊ כתב בקב הישר (פ' צ"ו) (קפ) **י"ש קדושה גדולה גם בנרות של השמשים** (הנקראים שרפים) ...**שהנר השמש הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק בביהמ"ק, ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדישין שיאירו פני כפא כבודו יתברך (קע"א)...** וכל מי שמדקדק במצוה זו, ואינו מזוז את השמש ממקומו, יזכה לראות את נרות העתידין להדליק בבית קדישינו במהרה בימינו אמן" עכ"ל.

שיעור השמן הנצרך להדלקה

קו. בשעה שמדליק (אף אם מדליק בפלג המנחה, ואף לנוהגין להדליק בשקיעה) צריך שיהיה שמן בנר כדי שיעור ההדלקה (דהדלקה עושה מצוה) (שו"ע תרע"ה ב'-ב'). ושיעורו הוא 'עד שתכלה רגל מן השוק' שהוא כחצי שעה אחרי צאת הכוכבים (יעוי' שו"ע תרע"ב א' ב'). וכיון שבזמנינו זמן כלות הרגל מן השוק הוא מאוחר מבזמן חז"ל, נכון ליתן שמן בנר שיהיה ראוי לדלוק עד זמן 'כלות רגל' של זמננו, יעוי' הערה (קע"ב), אכן יותר מזמן זה (כלות רגל מן השוק) אין שום מצוה ליתן (משנ"ב תרע"ב סק"ו). קז. אם בייך והדליק כאשר עדין לא היה שמן כדי שיעור הדלקה, ורק אח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא יד"ח, וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה כשיש בו כדי שיעור, בלא ברכה (שו"ע תרע"ה ב' ומשנ"ב סק"ח). קח. בזמננו (שה'כלות רגל' מאוחר מבזמן חז"ל) אם איחר להדליק אחר צאה"כ אפילו לא נשאר זמן חצי שעה עד שתכלה רגל מן השוק, מחויב ליתן שמן קודם הדלקה בשיעור שידלק חצי שעה לכה"פ (יעוי' משנ"ב תרע"ב סק"ה). ואף אם איחר להדליק עד אחר 'כלות רגל מן השוק' (דאו הדלקתו היא פ'רסומי ניסא' רק לבני ביתו) צריך ליתן שמן בשיעור שידלק כחצי שעה (משנ"ב שם).

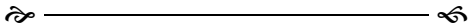
דברים האסורים קודם ההדלקה

קט. מחצי שעה קודם זמן ההדלקה אסור להתחיל באחד מהדברים הבאים: שינה (אפי' דעתו לישן רק מעט), תספורת, רחיצת הגוף, בורסקי (ולענין שאר מלאכות יעוי' להלן בדין הסמוך) לימוד תורה, סעודה, ושתית משקה משכר יותר מכביצה (דילמא אתי לאמשוכי בהן וישכח להדליק) (שו"ע רל"ב ב' ומשנ"ב שם סק"ב וסקל"ה ומשנ"ב רל"ה סק"ט, י"ז, ומשנ"ב תרע"ב סק"י ושעה"צ שם אות י"ד) (קע"ג).

קי. י"א דאף כל שאר המלאכות (או מקצועות למיניהם כגון חשבון וכיוצ"ב) שאפשר להמשך בהם או שיכולים לגרום טרדה אסור להתחיל בעשייתם בתוך החצי שעה הסמוכה לזמן הדלקת הנרות, אכן י"א דרק מלאכה (שאפשר להמשך בה או יכולה לגרום טרדה ו) שאין רגילות להפסיק בה באמצע (וכגון תספורת וכיוצ"ב) אסור כהנ"ל, אכן תפירה וכתיבה ושאר הדברים שאדם רגיל להפסיק בהם באמצע, מותר לו להתחיל בהם בתוך החצי שעה הסמוכה לזמן הדלקת הנרות (וכשיגיע הזמן יפסיק בהם), ובמקום הצורך יש לסמוך להקל כדעה אחרונה זו (משנ"ב רל"ב סק"ט וביאה"ל שם ד"ה לבורסקי ומשנ"ב סי' רל"ה סקי"ז ושעה"צ אות י"ח) (קע"ד).

קיא. איסור אכילת הסעודה קודם ההדלקה הוא דוקא אכילת פת או עוגות יותר מכביצה (יעוי' הערה (קע"ה) ובתבשיל העשוי מחמשת מיני דגן (קע"ו) אסור לאכול ממנו שיעור קביעות סעודה. ושאר מאכלים ופירות ומשקאות שאינם משכרים מותר אפי' אם אוכל או שותה מהם הרבה (שו"ע רל"ב ג' ומשנ"ב סקל"ד, ל"ה).

קיב. האיסור לאכול ולעשות מלאכה חצי שעה לפני ההדלקה נוהג גם בנשים (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' ע' רצ"ט ושו"ת 'בצל החכמה' ח"ד סי' נ"ח שכן המנהג) (קע"ו). אכן י"א דאשה שאינה מדלקת נרות חנוכה בעצמה אלא יוצאת בהדלקת בעלה או אביה מותרת בכל הדברים הנ"ל (מאחר שכל האיסור הוא שמא ישכח, ואין הדבר תלוי בה שאפי' אם תשכח, בעלה יזכור) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' י"ט, והגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ק"י).

(קסז) ובכף החיים (תרע"ג מ"א) כתב דיניח השמש לצד ימין (של הנרות) כדי שכשידליק, ידליק על הסדר משמאל לימין, ולא יצטרך לחזור לשמאל להדליק השמש, יעוי"ש עוד מש"כ בזה (דהיינו לדעת השו"ע ומדליקים משמאל לימין. אכן לדעת הט"ז דההדלקה היא מימין לשמאל יצטרך להניח השמש משמאל לנרות כדי שלא יצטרך לחזור לימין).

(קסח) דהרי זה כמדליק במקום שיש מדורה דפסק השו"ע תרע"א ה', ומשנ"ב שם סקכ"ה דאי"צ נר שמש דע"י המדורה יש היכרא שהנר של מצוה, וה"ה הכא כשיש חשמל אין דרך להשתמש לאור הנר (הגרש"ז זצ"ל בדבר הלכה שם).

(קסט) ובמהרי"ל (מנהגים אות ג') הביא סימן לדין זה ליתן השמש גבוה מכל הנרות והוא: לשום שפלים למעלה, ועוד סימן 'שרפים עומדים ממעל לו', ר"ל ל"ו נרות חנוכה מלבד השמשים שמדליקים בהם, הם השרפים - יעמדו ממעל ה"לו".

(קע) דברי הקב הישר' דלהלן הם ע"פ המהרי"ל שבהערה הסמוכה לעיל.

(קעא) וכתב שם "ומכאן תראה **הפגם הגדול** מה שראיתי בעו"ה שרוב העם נוהגים שלוקחים נר השמש מן הנרות ועושין לאורו עסקי חול, ומכ"ש עתידין ליתן את הדין מהעון הפלילי שמשחקין באור השמש בקלפים שקורין קארטי"ן או קבייא"ו ת... **ואינם יודעים שהשמשים הם קדושה יתירה יותר מנר חנוכה** כמ"ש הרב הגאון מהר"ל ז"ל הרמז "שרפים עומדים ממעל לו" ר"ל שהשמשים עומדים ממעל להל"ו נרות של חנוכה, **ע"כ המזלזל במצוה זו בודאי עונשו יהיה קשה מאוד**". עכ"ל.

(קעב) דכתב הריטב"א שבת כא: גבי הזמן של תכלה רגל מן השוק **"ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא"**. והגר"ז זצ"ל ביאר דזהו כוונת הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ה) במה שכתב דזמן כילוי רגל מן השוק הוא כמו חצי שעה **"או יותר"** (הובא בקונטרס חנוכה ומגילה מהגרנ"א טורצ'ין ע' כ"ג, וכן נהג הגרי"ז זצ"ל וכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' רצ"ב, וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל דמצד הדיור מצוה יש להניח הנרות שידלקו עד שתכלה רגל מן השוק של זמנינו - 'באר ישראל' ע' ל', מ"ב), ויעוי' בריטב"א שם דכתב "והמנהג הפשוט שישערו כל זמן שהחנויות מוכרים שמן וכיוצ"ב פתוחות", והיינו דצריך ליתן שמן בנר באופן שיידלק עד זמן סגירת החנויות בכל מקום כפי מה שהוא. ויעוי' תשובות והנהגות ח"ב סי' רכ"ג אות ט' דכתב בדבזמנינו הזמן הוא 7:00, וב7:30 נגמר עיקר זמן ההדלקה, וראוי להחמיר שהנרות ידלקו עד 7:30 (ובזמנינו שהחנויות פתוחות עד 8 הזמן הוא עד 8:30), והגרש"ז אויערבאך זצ"ל השיב לשואל שנראה לו שנכון שיהא ראוי לדלוק כשעתיים לאחר השקיעה, והמהדרין יוסיפו עוד יותר, והוא עצמו נהג ליתן שמן שידלק עד כ-11 בלילה (הליכות שלמה שם). והגר"ש דבליצקי זצ"ל כתב (שוועת ומוסיף' התשע"ז) דבערים הגדולות זמן 'כדי שתכלה רגל מן השוק' הוא עד קרוב ל-11 בלילה ושאר המקומות כל מקום לפי מה שהוא.

(קעג) אמנם יעוי' משנ"ב רל"ה סקי"ז דהביא דהאליה רבא מצדד להתיר להתחיל בעשיית אחת מהמלאכות הנ"ל (וכ"ש שאר מלאכות) קודם שהגיע זמן ק"ש, ואסור בזה רק משהגיע זמן ק"ש. ולפי"ז הוא הדין דמותר להתחיל לעשות מלאכה קודם שהגיע זמן הדלקת הנרות. - אכן בשעה"צ תרע"ב אות י"ד סתם להחמיר כדעת הפוסקים בסי' רל"ה ב' (ומשנ"ב שם סקי"ז) האוסרים להתחיל עשיית מלאכה כבר מחצי שעה הסמוכה לזמן הדלקת הנרות.

(קעד) ומלאכות שאין בהם 'שיהוי' כלל (כגון הדלקה וכיבוי האור וכיוצ"ב) ודאי מותר לתתחילה לכו"ע ואף כשכבר הגיע זמן ההדלקה, דהא כל האיסור הוא מחמת שמא ימשך במלאכה וישכח מלהדליק.

(קעה) במשנ"ב בסי' רל"ב (ס"ק ל"ה) סתם דיותר מכביצה פת אסור, ולכא' ה"ה פת כסנין. אכן מאידך יעוי' משנ"ב בסי' רפ"ו (ס"ק ח' ושעה"צ אות ז') ומשנ"ב סי' תרל"ט (ס"ק ט"ו) דמבואר בדבריו דלאכול יותר מכביצה עוגות (פת הבאה בכיסנין) באופן שאינו קובע ע"ז סעודה הוי מחלוקת באחרונים ולא הכריע שם.

(קעו) חיטה, שעורה, כוסמין, שיפון ושיבולת שועל.

קיג. מי שנמצא בעיר אחרת והוא בדרך להדליק בביתו, אסור לו לאכול קודם ההדלקה אע"פ שבזמן הזה ממילא אינו יכול להדליק (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' ק"י).

קיד. מותר ללמוד הלכות חנוכה אף בתוך החצי שעה הסמוכה לזמן ההדלקה (כמו שמותר ללמוד בשבת פ' 'במה מדליקין' לאור הנר) (הקה"י זצ"ל - וכ"נ הגר"ח קניבסקי שליט"א ללמוד עד חנוכה עד ההדלקה - 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' י"ז, וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א - 'חוט שני' חנוכה עמ' שי"ח).

קטו. לדעת הפוסקים דיש להדליק בשקיעה צריך להחמיר חצי שעה קודם לכן בכל הנ"ל. אכן לענין לימוד אין להחמיר בזה (דיש לסמוך על שאר פוסקים שסוברים דומנה של ההדלקה הוא עם סוף השקיעה) (שעה"צ תרע"ב אות י"ד).

קטז. אם התחיל באחד מן הדברים הנ"ל (אע"פ שהתחיל באיסור בתוך החצי שעה הסמוכה לזמן ההדלקה. וכ"ש אם התחיל בהיתר קודם אותה חצי שעה), אי"צ להפסיק בתוך חצי שעה זו (שו"ע רל"ב ב). אכן כשיגיע זמן הדלקת הנרות חייב להפסיק את כל הדברים הנ"ל (משנ"ב תרע"ב סק"י).

קיו. אם יש לו שומר שיזכירנו להדליק מותר לו לעשות כל הדברים הנ"ל עד זמן ההדלקה (יעו"י משנ"ב רל"ה ס"ק י"ח, ומשנ"ב רל"ב ס"ק כ"ט, ובארחות רבינו ח"ג ע' ט"ז מובא שהקה"י נהג להעמיד שומר והיה לומד. ויעו"י הערה (קע"ח)).

דיני ההדלקה

◇ כתב הרמב"ם (חנוכה ד' י"ב) **"מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבת הקל והוריה לו על הנסים שעשה לנו" עכ"ל**. – וכבר האירו דו המצוה היחידה שבה הרמב"ם כותב **"מצוה חביבה היא עד מאוד"**.

◇ **"...יודה וישבח לאדון הכל שזיכהו במצוה החייה, ויעשה אותה באהבה וחיבה, ויאמר מי אני ומה חי שפל ואפל לרא"ש וחלואי אעבוד בכל כחי וגופי וממוני ביום ובלילה ואשיג צד מה רצונו וחפצו שימצא נחת רוח בעבודתי ומעשה ידי אחר כל ההכנסות שאני מוכעיס בפועל כפי ובעלילותי בעבור רצונו בכל רגע ובכל שעה, והוא מאריך אפו ונותן לי חיים ושלום ואינו מקפח מזונותי וטובותי מפני זה, ואיך אני לא אכיר בטובתו הגדולה ובגמולו השלם, וכשיבא לידי מצוה גדולה וקטנה אשתעבד עצמי וממוני לעשיית המצוה החייה בכל לב ובכל נפש, ובפנות האדם אל הענין הזה לא יתרשל בשום מצוה להניחה שתעשה ע"י אחרים אלא יאזור כגבר חלציו ויעשה המצוה בכבודו ובעצמו בזירות ובזירות (סדר היום, סדר חנוכה).**

◇ **"וענין מצות חנוכה זו אל תחי קלה בעיניך מפני שהיא מדברי סופרים, כי היא מן הגדולות ונוראות, כי בזמן הזה הקב"ה גמלנו רב טוב והציל את נפשינו ממוות ולא נתן למוט רגלינו ביד מבקשי רעותינו, וכל המזלזל בענין זה נראה שכופר בטוב שהיטיב עמנו אלוקינו יתעלה ויתברך, ואינו שמח בשמחת ישראל ואינו חושש בגאולתם ובנחמתם ח"ו"** (ספר סדר היום, סדר חנוכה).

◇ **"כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, ואפילו הקב"ה גזור גזירה, הוא מבטלה" (שבת סג).**

◇ אנשים מן השורה היו עומדים משתוממים לנוכח המתיחות של הגר"י סאלאווייצק זצ"ל המורגשת בעליל סביב ענין קיום המצוות כהלכתם. אלו מתוכם שהיו מבני החמון השטחי התקשו להבין על שום מה חרד את כל החרדה הגדולה הזאת. מה היתה מיכה של אותה חרדה? הגר"י זצ"ל התייחס לכך לעתים, וכך היה אומר: הכל מבינים שכאשר מונח סכום כסף של מליון דולר במזומנים באמתחתו של אדם, אך טבעי הוא שימשימש בכיסו כל שעה כדי לוודא שהסכום הגדול עודנו מונח בטח ברשותו. גם אם אין חשש סביר שהסכף כבר הספיק להעלם לאחר שכבר בדק זמן מה קודם לכן, אף אחד לא ישתומם על המתח הרב בו הוא שרוי. ואם יבחינו בו שהוא בודק שוב ושוב בכיסו, על מנת להבטיח לעצמו שהסכום הגדול עודנו ברשותו והוא שומר היטב, יתקבל הדבר בהבנה. שהרי לא דבר של מה בכך הוא – "מליון דולר"! – **"בעיני", אמר, "המצוות הן המליונים, ואין פלא, איפוא, שאני בה מתוח וחרד עליהן..."** (מפי הגר"א ארלנגר שליט"א ששמע מעד נאמן – הובא בספר 'הרב מכריס' [להרח"ג רש"י מלך שליט"א] ח"ב ע' 379).

◇ **"חירא את דבר ד', יחמיר וידקדק וישים נפשו בכפו על מצוה קלה כמו על החמורות, כי לא יבינו לאשר המצוה הזאת קלה לעומת החמורות, אך יבינו לגדולת המהירות עליה יתברך"** (רבינו יונה שע"ת ג' כ"ג).

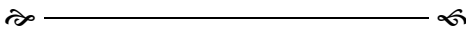
◇ **"נתן נפשו על כל דקדוק ודקדוק מנאמרי חז"ל, ללמוד וללמוד ולקיים את כל דברי תלמוד תורתם, כמעט נפשו יצא עליהם"** (הגאון רבי אברהם זצ"ל, על אביו הגר"א מוילנא זיע"א בהקדמה לשנות אליהו סדר זרעים).

◇ פעם התבטא מרן הגר"י זצ"ל ואמר **"לקיים מצוות אי"ו דבר קשה כל כך... אולם לדקדק במצוות בכל הדקדוקים וההקפדות זהו הדבר הקשה... וזה מה שהקב"ה רוצה מואיתנו..."** (עובדות והנהגות לבית כריס ח"ג ע' רס"ח בשם הגר"א ארלנגר שליט"א).

◇ הקהילות יעקב זצ"ל אמר לאחד: **לעתיד לבוא יהא ההבדל בין מי שמדקדק בהלכה למי שאינו מדקדק, כמו הבדל בין קוף לאדם** (ספר 'דרשו ד' בהמצאו' ע' קס"ה).

זמן ההדלקה

קית. י"א שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים (שאו העם עוברים ושבים ורואים, וגם הנרות מאירים ואיכא פרסומי ניסא) (קע"ט) (ספ) (ומנהג עדות בני ספרד בארץ ישראל להדליק כ- 15 ד' לאחר השקיעה כזמן צאת הכוכבים לדעת הגאונים) (ספ) – 'תורת המועדים' סי' ד' עמ' צ"ב, וב'אור לציון' ח"ד עמ' רנ"ג כתב דיש להדליק כרבע שעה – עשרים

(קעז) ודעת הגר"ח קניבסקי שליט"א דאף קטן טוב להזהר בהנ"ל (מועדי הגר"ח עמ' רפ"ג).

(קעה) ובעיקר דין שומר, י"א דקטן אינו מועיל להיות שומר (יעו"י ערוך השלחן סי' רע"ה י' לענין שומר בנר שבת ושמן נר חנוכה שאני). וי"א דאם יש לו דעת, מועיל להיות שומר (הגר"ח קניבסקי שליט"א אשי ישראל תשובה רס"ט לענין תפילה, וה"ה הכא). – וגבי **שעון מעורר** י"א דמהיה לשמש כמזכיר לענין איסור אכילה קודם תפילה (וה"ה לענין נר חנוכה) אבל גבי איסור שינה לא מועיל דחיישין שמא יתעורר ויכבנו וימשיך לנמנם וישקע שוב בשינה (הגר"ש איוערבאך זצ"ל – שבות יצחק ח"ב פכ"ג אות ג), וי"א דאם יודע בעצמו שמתעורר ע"י שעון מעורר יכול לסמוך ע"ז (וגם לענין שינה קודם תפילה בין בשחרית ובין במנחה וערבית כה"ג יכול לסמוך ע"ז כדן שומר – הגר"ש אלישיב זצ"ל – 'באר ישראל' ע' י"ט). **וסימן ששם בבגדיו וכדומ' לא מועיל כלל** (שבות יצחק שם).

(קעט)משא"כ ביום דשרגא בטיהרא מה מהני (טור שם ולבוש שם ומשנ"ב שם סק"א).

(קפ) דאיתא בשבת כא: נר חנוכה 'מצוה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק' ודעת ר"ת (הובא בתוס' במנחות דף כ: ד"ה 'נפסל' וכו' בספר הישר סי' רכ"א) דבכל מקום שהוזכר 'משתשקע החמה' משמע סוף שקיעת החמה (שכבר שקעה החמה) והיינו צאת הכוכבים (דאי בעינן להדליק בתחילת שקיעה 'עדיין הוא יום גדול והוא שרגא בטיהרא') (וכשמוכר 'משקיעת החמה' משמע תחילת השקיעה). וכ"ה דעת המרדכי שבת רפ"ב (סי' תנ"ה), וכ"ה ברא"ש שבת פ"ב סי' ג' דכ' ... 'להדליק נר חנוכה בתחילת הלילה' (והיינו צאה"כ, וכ"ה בב"ח תרע"ב בדעתו) וכ"מ בריטב"א הנדמ"ח שבת כא: וכ"פ הטור ושו"ע סי' תרע"ב. וכ"פ הב"ח שם והמג"א שם סק"א והלבוש שם והאליה רבא שם סק"א והמאמר מרדכי שם סק"א וחיי אדם קנ"ד – י"ח וקיצושו"ע קל"ט – י', ובן איש חי שנה ראשונה פ' וישב בה' חנוכה דין ז', וכפ' החיים שם סק"ב.

(קפא) דאע"פ שהשו"ע סי' רס"א פסק דזמן צאת הכוכבים הוא כדעת ר"ת, מ"מ מנהג ארץ ישראל הוא דלא כר"ת כמש"כ בספר 'נחפה בכסף' להגאון מהר"י גבון זצ"ל (דף קנ"ד ע"ג), ואמנם בד' שיש חשש דאורייתא ראוי להחמיר כדעת ר"ת מ"מ בד' שהם מדרבנן שפיר יש לסמוך על מנהג ארץ ישראל ובפרט כה"ג דהוי חומרא הבא לידי קולא, דבנר חנוכה דעת רבים מהפוסקים

ד' לאחר השקיעה יעו"ש, אכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דיש לנהוג שזמן צאה"כ לענין זה הוא כחצי שעה לאחר שקיעת החמה ^(קפ) - 'באר ישראל' ע' ל"ז). וי"א בשקיעת החמה ^(קפ).

ק"ט. החזו"א זצ"ל נהג להדליק נר חנוכה כ-20 דק' לאחר השקיעה ^(קפ) ('ארחות רבינו' ח"ג ע' י"ד) ^(קפ). וי"א דהזמן הראוי ביותר להדלקה הוא 10 דק' לאחר תחילת השקיעה (כ"ד האגר"מ ח"ד סי' ק"א אות ו', והגר"ש אלישיב זצ"ל יעו"י הערה ^(קפ), ויכ"ה בספר 'נברשת' ח"ב דף מ"ג ע"ב דכ' דאפי' מהדירים לצאת דעת הגר"א ימתינו 8 עד 10 ד').

קכ. הנוהגים בכל דבר כדעת ר"ת שזמן צאה"כ הוא 72 דק' אחרי השקיעה - אם נוהגים כר"ת בתורת ודאי (היינו אפי' לקולא ולכה"פ במילי דרבנן) ינהגו כן גם לגבי נר חנוכה. אכן אם נוהגים כן רק משום חומרא, בזה לא ינהגו כר"ת (דאדרבה עליהם לחוש שמא זמן צאה"כ הוא קודם לכן, ולדעת הרמב"ם (פ"ד ה"ה) לאחר זמן זה מפסיד את המצוה והוי קולא ולא חומרא) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - ספר 'חנוכה הל' ומנהגים' עמ' פ"ד).
קכא. י"א דצריך להדליק קצת קודם הזמן באופן שבהגיע הזמן יהי' דלוק כבר (דאם ידליק תוך זמנו ממש, הרי חסר קצת מזמן ההדלקה) (הגר"ז זצ"ל - קונטרס חנוכה ומגילה עמ' ט').

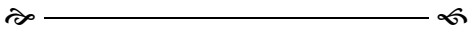
קכב. הנוהגין להתפלל מעריב בזמנו (אחר צאה"כ), אף אם הם מהמדליקין בצאה"כ, טוב ונכון שידליקו קודם צאה"כ (אך יתנו שמן בשיעור שידלוק חצי שעה אחר צאה"כ) ואח"כ בזמן צאה"כ יתפללו מעריב ^(קפ). ואם הגיע זמן צאה"כ ועדין לא הדליקו (וכמו"כ אף אם הם נוהגים להדליק בשקיעה והתאחרו) יתפללו קודם מעריב ורק אח"כ ידליקו (משנ"ב תרע"ב סק"א, וביאה"ל ד"ה לא מאחרים). (ומן הנכון שיכין את השמן בתוך המנורה קודם התפילה, כדי שיהא מוכן להדליק מיד לאחר התפילה, דאם יעשה הכל לאחר מעריב, יש לחוש שיעבור עיקר זמן הדלקת הנרות שהוא חצי שעה לאחר צאה"כ - משנ"ב שם). ומי שרגיל להתפלל מעריב במנין מאוחר יותר מצאה"כ, או דעכ"פ באותו יום אין דעתו להתפלל מעריב בזמן צאה"כ, יכול להדליק קודם נרות חנוכה ואח"כ להתפלל מעריב בזמן שרוצה (הגר"מ שטרנבוך שליט"א - 'תשובות והנהגות' ח"ב סי' של"ח. וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ק"ז. וכ"ה ב"ישועות יעקב' סי' תרפ"א סק"א וב"שגת אריה' סי' כ"ב ^(קפ)).

קכג. נער שנעשה בר מצוה בימי החנוכה, ומנהגו להדליק בשקיעת החמה, מ"מ ביום שנעשה בר מצוה, ידליק בצאת הכוכבים (שאו נכנס לחיוב תורה ומצות) (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קט"ז וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל דעדיף לעשות מצוה בגדלותו מאשר יעשה מצוה בקטנותו ואף כשהמצוה מדרבנן - 'חשוך חמד' חנוכה הנדפס"ח ע' קצ"ח וכ"ד הגר"א'ל שטינמן זצ"ל שטוב יותר להדליק כ-35 דק' לאחר השקיעה - 'שלמי תודה' עמ' נ'). וי"א דיכול להדליק נר חנוכה בשקיעה כמנהגו ואי"צ להמתין לזמן צאה"כ (הגר"ש אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' קפ"ו בדבר הלכה י"א וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א - 'חנוכה' עמ' פ"ט והגר"מ שטרנבוך שליט"א - 'תשובות והנהגות' ח"א סי' של"ז).

קכד. מי שלא יהי' לו פנאי להדליק בזמן ההדלקה, יכול להדליק בברכה מפלג המנחה ולמעלה ובלבד שיתן בה שמן בשיעור שידלק עד שתכלה רגל מן השוק שהוא (לכמה פוסקים) כחצי שעה אחר צאה"כ (דאם לא ידלוק בלילה ליכא פרסומי ניסא). ואם נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה, צריך לכבותה ולהוסיף בה שמן כשיעור, ולחזור ולהדליקה בלא ברכה (שו"ע תרע"ב א' ומשנ"ב ס"ק ב' ג' ד' ושע"ה צ' וביאה"ל ד"ה ובלבד). ומ"מ טוב שלא להדליק בפלג המנחה, אלא יעשה שליח שידליק עבורו בזמן (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' פ"ז אות י"ד, 'באר ישראל' ע' ל"ט ו'פניני חנוכה' ע' ק"ע ^(קפ)). וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל - 'שבט הלוי' ח"ד סי' ס"ו והגר"נ קרליץ שליט"א - 'חוט שני' חנוכה ע' שיי"ז). ואם יחזור בזמן שיוכל עדין לברך על ההדלקה (והיינו שעדיין מצויים עוברים ושבים), י"א דעדיף שידליק בעצמו מאוחר מאשר שידליק ע"י שליח בזמנו (ד'מצוה בו יותר מבשלוחו' עדיפא מ'זריזין מקדימין למצוות) (שבט הלוי שם ויעו"י עוד להלן דין קכ"ז).

קכה. אם הדליק קודם פלג המנחה, צריך לכבותם, ולחזור ולהדליק בברכה (שע"ה צ' שם סק"ד).
קכו. היודע שלא יהי' בביתו בשעת זמן הדלקת הנרות ובדעתו לחזור רק כמה שעות לאחר מכן - לאחר זמן שכלה רגל מן השוק, יזהר לבקש מאשתו (או מאחד מב"ב) שידליקו הנרות מיד בהגיע זמן ההדלקה. והוא יחדר במקום המצאו לשמוע הברכות "שעשה ניסים" ו"שהחינו" מאדם אחר שמדליק, ויענה אמן (יעו"י חיי אדם קנ"ד - ל"ג, וביאה"ל תרע"ז ג' ד"ה ולהדליק).

קכז. מי שיצא מביתו מבעוד יום ולא יספיק לחזור לביתו להדליק בתוך חצי שעה שלאחר צאה"כ אבל יספיק לחזור כשעדיין מצויים עוברים ושבים, י"א דראוי שיאמר לאשתו או ימנה שליח להדליק בעבורו בזמן ההדלקה, ולא יאחר להדליק כשיחזור לביתו (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'שבות יצחק' פ"ז אות י"ד "'באר ישראל' ע' מ"א, [אכן במוצש"ק לדעת הגר"ש זצ"ל הדין שונה יעו"י להלן הלכות ההדלקה במוצש"ק]. הגר"ש אויערבאך זצ"ל בספר הליכות בת ישראל פכ"א ד' [אם אין בזה פגיעה בשלו' בית] ובספר 'הליכות שלמה' ע' רע"ט הערה 65 ^(קפ) וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א - חוט שני עמ' שיי"ח). וי"א דעדיף להמתין עד שיחזור

דאחר שכלתה רגל מן השוק עבר זמן המצוה (תורת המועדים שם).

(קפב) אכן לענין מלאכה במוצש"ק ס"ל דאסור לעשות מלאכה עד 40 דק' לאחר השקיעה וכדעת החזו"א זצ"ל ('באר ישראל' שם).

(קפג) כ"ה פשוט לשון הרמב"ם חנוכה ד' - ה' (וכפ"י הביאה"ל תרע"ב - א' ד"ה 'זלא מקדימים' בדעתו), וכן הביא הדרכי משה תרע"ב - ד' ד'המהרי"ל כתב שהי' נוהג להדליק מיד אחר שקיעת החמה. וכ"פ הפר"ח ריש סי' תרע"ב וכ"פ בביאור הגר"א סי' רס"א סק"י"א (אכן מאידך בביאורו על השו"ע יור"ד רס"ו סק"ז פסק דבחנוכה מדליקין בשקיעה אחרונה (צאת הכוכבים). וכבר העיר זאת שם המג"ו, וכ' דמש"כ הגר"א שם הוא לד' ר"ת וסיעתו, אבל הגר"א עצמו ס"ל כמש"כ בביאורו אור"ח סי' רס"א הנ"ל). (ויעו"י עוד מש"כ בביאורו יור"ד רס"ב סק"ט). וכ"ה ב'מעשה רב' אות רל"ה, וכן משמע דנוטה לפסוק המשנ"ב תרע"ב סק"א ובביאה"ל ד"ה 'עם סוף'. וכ"ה המנהג הוותיק בירושלם עיה"ק ת"ו (הגר"ש אויערבאך זצ"ל 'שבות יצחק' חנוכה עמ' ע"א), וכן מנהג אשכנזים פרושים בארץ ישראל (זה השלחן להגר"ש דבליצקי זצ"ל ח"ג עמ' ס"ג, וישומע ומוסיף' חנוכה התשע"ז בסוף הספר ההערה 35), וכן נהגו הגר"ח זוננפלד זצ"ל (ספר 'תורת חיים' ח"ב הנהגות ופסקים להגר"ח זצ"ל הוצאת הרב ווינר שליט"א עמ' 113) והגר"ז זצ"ל ('תשובות והנהגות' ח"ב סי' שמ"ב אות ו') והגר"י פישר זצ"ל ('הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ש"מ).

(קפד) ב'חוט שני' חנוכה עמ' שי"ח הביא דהחזו"א זצ"ל נהג להדליק י"ח דקות לאחר השקיעה.

(קפה) וביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א דיתכן דנהג כן משום שבעת השקיעה עדין יש אור ושרגא בטיהרא מאי אהני, ובשם גיסו הגר"ש ברזם זצ"ל אמר שכנראה הטעם שבזה יוצאים ידי שני הדעות (ספר 'חנוכה הלכות ומנהגים'). אמנם בספר 'מבית לוי' ע' ק"ז, הביא מהגר"ש ואזנר זצ"ל, שהחזו"א זצ"ל אמר שכך נהגו אבותיו בעירו קוסובה שבליטא ע"פ שיטת הגר"א. וכ"ה ב'ארחות רבינו' שם. וב'פאר הדור' ח"ד עמ' קצ"ה הערה 32 הביא עדות הגר"ד צ"ל הילמן זצ"ל שהחזו"א זצ"ל השיבו (בטעם מה שמדליק 20 דק' אחר שקיעה) שכך מקובל לו מהגר"א ז"ל (ויעו"י ביאור הגר"א יור"ד רס"ו סק"ז).

(קפו) דאמנם דעת הגר"א להדליק בתחילת השקיעה מ"מ כיון שזמן השקיעה האמיתי לא ברור לנו דהא להגר"א ע"פ הגאונים זמן צאה"כ הוא כ-13.5 דק' לאחר השקיעה, ובמציאות לא נראים הכוכבים ב-13.5 דק' אחר זמן השקיעה שבלוחות, ומזה נראה שזמן השקיעה מאוחר יותר, ולכן לא מתפללים מעריב בזמן זה ולכן יש מדליקים קרוב ל-10 דק' לזמן השקיעה שבלוחות דאז קרוב להניח שכבר הגיע זמן השקיעה וגם נראה בחוש דלא הוי כשרגא בטיהרא. עכ"ד (שבות יצחק ע' ע"א וכע"ז ב'פניני חנוכה' ע' ק"ז).

(קפז) דאין כדאי לדחות תפילת מעריב מפני ההדלקה, דיש בה מצות קריאת שמע שהיא דאורייתא, וגם דתדיר קודם. ומה גם דהרבה ראשונים סבירא להו דלכתחילה יש להדליק קודם (וכיד' לעיל), ובפרט להרמב"ם שדעתו שמדליקין בתחילת השקיעה ודעתו שמצות הדלקה היא רק כחצי שעה או מעט יותר, ואם עבר זמן זה לא ידליק עוד, א"כ אם ידליק בצאה"כ אינו יוצא כלל מצות הדלקה להרמב"ם והעומדים בשיטתו, ואף להמקילים ביניהם (שיכול להדליק אח"כ) הוא ג"כ רק מטעם ספק לכמה פוסקים (שם).

(קפח) דכל דין 'תדיר ושאינו תדיר' הוא בדוקא בעומד לקיים שניהם עתה, משא"כ כשאינו עומד לקיים שניהם עתה אין חיוב להקדים התדיר.

(קפט) משום דהדלקה בזמן פלג המנחה הוא רק בדיעבד, משא"כ הדלקה ע"י שליח מהני לכתחילה, ומה דק"ל מצוה בו יותר מבשלוחו הוה רק הידור במצוה, אך אין המצוה נעשית בדיעבד ע"י כך.

(קצ) וכמו"כ סיפר הגר"ח קניבסקי שליט"א שכשנסע לבית חמיו לשבת חנוכה מב"ב לירושלם, הורה לו החזו"א שישלח שליח שידליק עבורו בביתו בב"ב במוצש"ק ולא ימתין עד שיחזור

קצח. יזהר האדם שמיד בהגיע זמן ההדלקה (שקיעה או צאה"כ, כל אחד כפי מנהגו) ידליק מיד (וכלשון הרמב"ם חנוכה ד' ה' 'אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין' ומשם בשו"ע תרע"ב - א'. ויעו' עוד ביאה"ל שם ד"ה לא מאחרים). ובאבני נזר (או"ח סי' תק"ד אות ג') כתב "ורחייב להדליקה עם שקיעתה כמש"כ הרמב"ם ז"ל והשו"ע, ואם מקצת מזמן זה היה ככה, ביטל קצת מהמצוה". (וכן הגרי"ז זצ"ל נהג להקפיד מאוד להדליק בתחילת השקיעה בדיוק, וסיפר בנו הג"ר רפאל זצ"ל שאביו נהג לפני חנוכה לכוון השעון בדיוק כדי להדליק בזמן ולא להפסיד רגע מזמן המצוה - 'שבועת יצחק' עמ' ע"א. והגרי"י פישר זצ"ל ה' עומד זמן מה לפני השקיעה עם הנר בידו, מוכן להדליק מיד בעת השקיעה ממש - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' ש"מ).

קל. אף מי שאיחר ולא הדליק בתחילת זמן ההדלקה, יזהר למהר להדליק (כדי להדליק לפני שתכלה רגל מן השוק, שמעיקר דינא הוא חצי שעה לאחר צאה כ - ולדעת הרמב"ם פ"ד ה"ה לאחר שכלה רגל מן השוק אינו מדליק כלל, ולהגרא (מעשה רב סי' רל"א) מדליק בלא ברכה, ואע"פ דלא קי"ל הכי מ"מ ראוי להזהר בזה ויעו"י עוד לעיל דין קכ"ח דברי האבני נזר). ומ"מ גם אם עבר כבר זמן שתכלה רגל מן השוק, בדיעבד יכול להדליק כל עוד לא עלה השחר (שו"ע תרע"ב ב') ומשנ"ב סק"א), אך במקרה זה לא יברך אא"כ יראו בני ביתו את הנרות (משנ"ב שם), או שיראום עוברים ושבים (אגרא"מ ח"ד סו"ס ק"ה - דאין שום טעם לומר דבעי דוקא מב"ב ולא יועילו אנשי אחרוני). - ואם בני ביתו ישנים, מן הנכון שיעיר 2 או 3 מבני ביתו בשביל שיוכל להדליק בברכה (וב"ערוך השלחן' תרע"ב ז' כתב דאפי' "אם רק יש איש אחד או אשה אחת או תינוק ותינוקת קצת בעלי דעת - יברך" (קצ"ח), ואם א"א להעירם ידליק בלא ברכה (מג"א שם סק"ו הוד"י במשנ"ב שם), והרוצה להדליק עם ברכה אע"פ שאין מי שרואה את הדלקתו אין מוחין בו (שעה"צ שם ושעה"צ סק"ז. ויעו"י אגרא"מ ח"ד סי' ק"ה אות ז') דכתב דשיטת המג"א צ"ע ולדעתו מחויב לברך וכפשטות לשון השו"ע שיוכל להדליק כל הלילה ומשמע עם ברכה. וכע"ז דעת הגר"ש ואזנר זצ"ל דכן המנהג - ספר 'מבית לוי' עמ' ק"ט) (יש ליתן לב דכל הנדון הנ"ל אם בשביל לברך צריך שיראו בשעת ההדלקה, זהו רק משום דמדליק לאחר שכלה רגל מן השוק).

קלא. המדליק בתוך חצי שעה הסמוכה לעלות השחר ג"כ מדליק בברכה (שבט הלוי ח"ח קנ"ו אות ב' (קצ"ח)).

קלב. לא הדליק ועלה עמוד השחר אין לו תשלומין (שו"ע תרע"ב ב').

כא

כשסיפרו לפני הגר"א שטיינמן זצ"ל על אחד מגדולי ראשי הישיבות זצ"ל שהיה נוהג להתריע על הביטול תורה שיש סביב הדלקת נ"ח, באומרו נרות הנוכה הוא דרבנן, אבל לשבת וללמוד הוא דאורייתא. אמר על כך הגר"א זצ"ל: אכן נרות הנוכה הוא מדרבנן, אבל בזכות הדרבנן יש קיום ללימוד התורה. שהמציאות מראה שרק אם מקיימים את כל המצוות בין דאורייתא ובין דרבנן, ובין את כל המנהגים שנהגו ישראל מתוך 'חיות', ועושים מכך עסק שלם ובגישמאק, הרי זה מחזיק לדורות הבאים. אמנם הדלקת נ"ח הוא רק מדרבנן, אבל בזכות מה שבכל הדורות עשו 'עסק שלם' סביב ההדלקה, זה גרם שלימוד התורה והערכה בעסק המצות, המשיכה לדורות הבאים, אבל אם מקיימים את המצוה בלי כל העסק שמסביב, גם כאשר הכוונה היא בשביל למנוע ביטול תורה וכמודמו, אין ערובה כ"כ לדורות הבאים. אמנם הגר"א זצ"ל מתריע תמיד שלא להתבטל בימי החנוכה על מסיבות וכמודמו, ואדרבה אלו ימים שצריך להתחזק מאוד בלימוד התורה, אבל כאן הכוונה על התייחסות וצורת קיום הדלקת נ"ח עצמו. (כאילו תערוג' הנוכה עמ' כ"ה (קצ"ט)).

הדלקה במקום שיש רוח

קלה. צריך לזהר שלא להעמיד את הנרות במקום ששולט הרוח (משנ"ב תר"פ סק"א, ומשנ"ב תרע"ג סקכ"ה).

קלו. המדליק בחוץ בתוך בית זכוכית, רשאי להדליק בעוד שדלתותיו פתוחות (אע"פ שיכולה רוח מצויה לכבות את הנרות) הואיל ובדעתו לסגור (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"א ⁽¹⁾, וכ"ה ב'הר צבי' אר"ח ח"ב סי' קי"ד אות א', וב'שלמת חיים' סי' רס"א). אמנם המהרי"ל דיסקין זצ"ל היה מהדר שלא לפתוח הבית מנורה בשעת ההדלקה כי אם רק את שוליה למטה, כדי שכבר בשעת ההדלקה יוכלו הנרות לדלוך אף בלי הסגירה (הר צבי שם) ^(1א).

קלו. הדליק את נרותיו במקום שהרוח שולטת וכבו, יחזור וידליקם במקום שאין הרוח מצויה ^(1ב), ומ"מ לא יחזור ויברך (שמא לא היה ברור שיכבה) (משנ"ב תרע"ג סקכ"ה ושעה"צ אות ל').

קלה. המדליק נרותיו ורואה שהאש לא נאחזה היטב בפתילה ובודאי תכבה במהרה, אינו יוצא יד"ח בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקם לאחר הכיבוי (משנ"ב שם).

צורת ההדלקה

קלט. ג' שיטות נאמרו בצורת ההדלקה:

א. דעת השו"ע (תרע"ו ה') (וכ"ה בדרכי משה): שבלילה הראשון יתן את נרו בקנה היותר ימני שבמנורה (כדי שבהדלקתו בימים הבאים שמדליק משמאל לימין יברך בכל לילה על הנוסף באותו לילה שהוא מורה על תוספת הנס (אבל אם יניח בלילה הראשון בקנה השמאלי, נמצא שמברך על אותו הנר כל החנוכה)) (בין שמדליק מימין לפתח ובין שמדליק משמאלו), ובלילה השני יוסיף עוד נר משמאלו וכן בשאר הלילות, ולעולם יברך וידליק את הנר היותר שמאלי, ויפנה לימין (שכל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין) (ואע"פ שעי"ז נדחה מה שאמרו דלכתחילה מצוה להתחיל בטפח הסמוך לפתח, אין לחוש לזה). (וכן נהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'מעדני שלמה' ע' ק"י והגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שס"ד).

ב. דעת הט"ז (שם סק"ו וכ"ד הלכוש שם סעי' ד' וכן נהג הפרמ"ג משב"ז סק"ה): (דמה שאמרו כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין, הכוונה מימין לשמאל ^(1א). ולפי"ז) בלילה הראשון יתן את הנר במנורה על הקנה השמאלי ביותר, ובלילה השני יתן שני נרות בשני הקנים השמאליים של המנורה ומדליק תחילה את הנר הימני (הנוסף) וממשיך להדליק הנר השמאלי וכן בשאר הלילות.

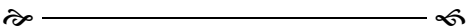
ג. דעת המהרש"ל (שו"ת סי' פ"ה) והגר"א (ביאורו תרע"ו סק"ו): דלעולם (בין כשמדליק בימין הפתח ובין כשמדליק בשמאלו) יתחיל להדליק בנר הסמוך לפתח ואחריו ממשיך ומדליק את הנר הסמוך לו וכן הלאה (דמאתר שהנר הנוסף נתקן רק למהדרין, א"כ איך יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות, ועוד דהעיקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח שהוא העיקר וממנו יש להתחיל - הגר"א שם - הו"ד בשעה"צ שם אות י"ד). (וכדעה זו נהג החו"א זצ"ל (הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' 'נר חנוכה' ע' י"א) (וכן נוהגים רוב בני אשכנז - 'לוח ארץ ישראל'). להלכה: דעבד כמר עבד ודעבר כמר עבד (דאין בנו כח להכריע - שעה"צ שם) (משנ"ב שם סק"ט).

כל השיטות הנ"ל הם רק לענין לכתחילה, באיזה מקום נכון יותר להתחיל להדליק ממנו, אכן בדיעבד בכל גיוני יוצא לכו"ע (ביאור הלכה תרע"ו ה' סוד"ה כדי). - ואם יכול מה טוב ונכון להניח את כל המנורה בתוך חלל הפתח, דעי"ז כל הנרות יהיו בטפח הסמוך לפתח (משנ"ב תרע"ו סק"ט).

קמ. המדליק בחלון ביתו (אף בזה איכא מח' השו"ע והט"ז וכהנ"ל) לדעת הגר"א יניח ביום הראשון את הנר בקנה השמאלי של המנורה, וביום השני מניח את שתי הנרות בשני הקנים השמאליים של המנורה, ומתחיל להדליק מהנר השמאלי וימשיך לימני, וכן בשאר הימים מניח הנרות בצד השמאלי של המנורה ומתחיל תמיד מהנר השמאלי לכיוון ימין (משנ"ב תרע"ו ס"ק י"א). וי"א שבחלון גם לדעת הגר"א מדליק כדעת השו"ע (כן משמע בחי' אדם קנ"ד כ"ג ^(1ב)) (ומניח את הנר בקנה הימני של המנורה, וביום השני מניח בשתי הקנים הימניים של המנורה, וכן הלאה בשאר ימים ומדליק משמאל לימין).

ההכנה למצוה

◊ "אמר רבי שמעון בן יוחאי, אמר הקב"ה לישראל, היו מכבדין את המצות שהן שלוחי, ושלוהו של אדם כמותו. אם כבודת אותן, כאילו לי כבודתני. ואם בזית אותן, כאילו לכבודי בזית" (מדרש תנחומא פ' ויגש).

ואעפ"כ נודרו לקיים מצוה חביבה זו בעצמם כתיקון חז"ל (הליכות שלמה' עמ' רצ"ו ובדבר הלכה שם אות א' ובהערה 2), וכ"ד הגר"א זצ"ל שטיינמן זצ"ל (יעו" דבריו בהנ"ל), וכן המנהג בישיבת בית מדרש גבוה ליקווד מימי הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל להדליק בזמנו (הליכות חיים' עמ' קכ"ח מהג"ר ישראל טאפלן שליט"א). - מאידך דעת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל דמי שיוכל להזדרז לילך לביתו ולהדליק בזריות ולצאת אחר זמן קצר לחזור לתלמודו מה טוב, אכן אם א"א כן, אינו כדאי כלל להפסיד כמה שעות יקרות של לימוד התורה (שכתב הגר"א זצ"ל בשנות אליהו מס' פאה שכל חיבה וחיבה מצוה בפנ"ע ושוה כתר"ג מצוות), אלא יעמיד שומר שזיכרנו להדליק נר חנוכה (וקשה לסמוך בזה על אשתו משום שטרודה במילי דביתו - ומוטב לסדר ששון מעורר שישלצל בשעת חזרתו הביתה ויעמיד עליו פתק שכתוב עליו נר חנוכה [כדיעו"י יור"ד סי' פ"ח דמהני היכרא במדי' דחיישנן שישכח ועוד כהנה רבות]) (ועדיף להדליק לאחר סדר ב' משום חינוך הילדים שא"א בשעה מאוחרת לאחר סדר שלישי וגם משום של' ביתו כשנמנע משמחה עם כל בני ביתו) או שאשתו תדליק בעבורו (ממבואר בשו"ע תרע"ו א' ומשנ"ב שם סק"ב) והוא ישמע הברכות מאחר, (ויעו"י מש"כ עוד פרטים אם מדליק במקומו וכיצד) ובלבד שאין בזה משום 'שלו' בית' (כל הנ"ל מתוך מאמרו הגר"ח פ' זצ"ל בקובץ 'עם התורה' מהדורא ג' חוברת א' תשמ"ז עמ' ה').

(קצ"ט)ו"מזקנים אתבונן" עמ' 191.

(ר) דכיון דעומד שם על דעת שלא יסלק ידו עד שידלק היטב והרוח לא תכבנו, חשיבא שפיר הדלקה כשירה (שם).

(רא) ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דעדיף אם אפשר לעשות טעדיקי שבית המנורה יהיה סגור בשעת ההדלקה, לכן יקח שמש ארוך ויכניסנה דרך פתח דק שגם בשעת ההדלקה לא תשלוט שם הרוח, ומ"מ אי"ז מעבך (באר ישראל ע' ג"ז).

(רב) דזהו הוי כאילו לא נתן בה שמן כשיעור.

(רג) דכתב שם דמה שאמרו חז"ל כל פינות שאתה פונה יהיו לימין, היינו התחלת הפינה, דכשיש לך ימין ושמאל אומרים כל שאתה מתחיל תפנה לימין, והיינו בפעם הראשונה.

(רד) ויעו"י בדברי שלמה (להגאון רבי שלמה כהן זצ"ל מו"צ דוילנא בעמ"ס חשק שלמה. הובא במעשה רב השלם) דכתב ששמע בשם הגאון רבי יששכר בער זצ"ל (מחבר המעשה רב) שהגר"א לא הקפיד רק בנר חנוכה שמדליק בביתו שמצותו בטפח הסמוך לפתח, אבל בבית הכנסת ובבית המדרש שאין מדליקין אצל הפתח, אדרבה טפי עדיף לברך על הנוסף כמו שמבואר בשו"ע. ולכא"ו ה"ה בחלון כדמשמע במשנ"ב שם שדינן שווה.

◇ יעו"י 'העמק דבר' להנצי"ב מוואלאזין זיע"א (שמות י"ט ב, ושם כ"ח ג, ובדברים י"ז י"ח) דכתב דבכח ההכנה למצוה להגדיל את הקדושה השורה מהמצוה, וככל שהאדם מכין עצמו יותר למצוה כן הקדושה השורה מבח המצוה גדולה יותר. ויעו"ש דביאר בזה הא דאיתא בב"מ פ"ה: "גדולים מעשה הייא, דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל. מאי עבידנא, אזילנא ושדינא כיתני [זורע אני זרעוני פשתן] וגדילנא נישבי [וקולע אני ממנו רשתות ומכמורות] וציידנא טביא [ואני צד צביים] ... ואריכנא מגילתא [ומתקן אני מעורתייהם קלפים. רש"י] וכתבנא חמשה חומשי ... לינוקי". דלכאורה תיקשי דכל זה מורה בכדי, דהא לקדושת המגילות סגי לקנות עורות מן השוק ולעבדן לשמה, אלא ביאור הענין הוא שרצה ר' הייא להגדיל כח קדושת המגילות, כדי שיהא בבחן לפעול כלב התינוקות בשפע יתירה, על כן התחיל להקדיש פעולותיו לשם קדושה הרבה לפני השעה ההכרחית ע"פ דין שהוא העיבוד, עכ"ד, ויעו"ש עוד משי"כ בזה.

◇ כתב החיי אדם (כלל ס"ח כ"ה) ז"ל "שומר מצוה לא ידע דבר רע" רוצה לומר שמהחייב כשירצה לעשות איזו מצוה לא יעשה אותה בחיפזון ובפתאום רק שישמור וימתין ויתישב בדבר היטב איך יעשה וכו' וזהו היכון לקראת אלוך ישראל רוצה לומר שתכין עצמך מקודם ולא בפתע פתאום וכבר בהנתי בנסיון שכאשר עשיתי מצוה בפתאום לא קיימתי כראוי. עכ"ל.

◇ כתב בספר חסידים (ס' תקכ"ט) "טוב לאדם אם יש בידו מצוה אחת ומקיים בהלכתה, ממצוות הרבה ואינו מקיים בהלכתן".

◇ כתב הרמב"ם (בפירוש המשניות – מכות פ"ג משנה מ"ז) "מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונות העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה ... הנה זכה בה לחיי העולם הבא".

◇ בחיי אדם (כלל ס"ח) כתב כמה תנאים הנצרכים לקיום כל מצוה ומצוה, ובין היתר כתב: < א. "שצריך לעשות המצוה בהידור ש"בכל כוחו תהיה נאה מה שאפשר", ובכלל זה "שיבחר המין המשובח ומעולה הראוי לאותה מצוה בדכתיב מבחר נדרך". < ב. "זריזין מקדימין למצוות", דבר שמצותו ביום יקדים בבוקר לעשותו ודבר שמצותו בלילה יקדים בתחילת הלילה. < ג. שידקק לעשות המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה כדאמרין שיורי דם שיורי מצוה ומעלה עליו כאילו לא כיפר. (ובספר תולדות אדם מהנה"ק ר' זלמח"ל מוואלאזין זצ"ל שבכל עת שהיה לו לעשות איזה מצוה, קודם קיומה חזר הלכותיה). < ד. שיעשה בשמחה גדולה (וכפירוש הארז"ל שזה שכתוב "תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה מרוב כל" רוצה לומר שלא שמחת בעבודה יותר מאיל מצאת חב ל העמלים ונבים סוכת ומרגלות). < ה. שירזין וירדוף אחר המצוה (בדכתיב דרך מצוותיך ארזין). < ו. יטרה הרבה במצוה ולפום צערא אגרא ^(ט). < ז. שיהיה ממתין ומצפה מתי תבוא לידו לקיימה. < ח. שלא יעשה בחינם אלא יקנה אותה בשכר שלם. < ט. שיעשה מאהבת ד' לא לשום פניה ולא לשום הנאה שבעולם. < י. וגם שלא יעשה כאילו הוא חייב בדבר ורוצה לפטור ממנה והיא עליו כמשא, אלא יעשה מאהבה שאפי' לא היה מצווה בה היה משתוקק לעשותה לעשות נחת רוח לקב"ה שרצונו בזה". עכ"ד.

◇ בתוס' מועד קטן (ה' ד"ה לפי) כתב דהטעם דאין עושים מצוות חבילות חבילות "דבעינן שיהא ליבו פנוי למצוה אחת, ולא יפנה עצמו הימנה". – ומבואר דצריך שכל ליבו יהיה עסוק רק במחשבת קיום אותה המצוה.

◇ ר' יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" (אבות פ"ה מ"ב, פסחים ק"ד), וברש"י (פסחים שם) "הוי עז כנמר" – "התחזק במצוות יותר משהיכולת בידך".

◇ כשמוקיים אדם מצוה – כיון דקיי"ל דצריך כוונה לצאת ידי המצוה שצונו ד' יתברך, ומאחר וכוונה זו חשובה בדברי תורה ולא גרע מהרהור בדברי תורה, על כן אסור לעשות את המצוה כשגופו אינו נקי או במקום שאינו נקי. – וכמו"כ י"ל בפשיטות דבשעה שאדם מוקיים מצוה הוי 'עבודה', ואין לעשות עבודת ה' דרך בזיון, דאפילו בהבשר מצוה מצינו דאסור לעשותה בדרך בזיון וכל שכן את המצוה עצמה (ביאור"ל תקפ"ח ב' ס"ד"ה שמע ^(ט)).

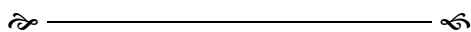
◇ כתב הרמב"ם (סוף הלכות לולב) "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הקל שצוה בהן עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ד' אלוךך בשמחה ובטוב לבב", עכ"ל.

◇ כתב רבינו בחיי (ריש פרשת נשא עה"פ במשלי כ"א, מ"ז) "שמחה לצדיק עשות משפט ומדותיה לפעול און". בתוך דבריו ז"ל "שלמה המלך ע"ה כיוון בזה להודיענו, שיתחייב האדם לחיותו שמה במצוות כשיעשה אותן או יראה אחרים עושין ... וידוע כי השמחה במעשה המצוות, מצוה בפני עצמה, וכשם שהמצוה עבודה לה' יתברך כך השמחה על המצוה נקראת עבודה, וכן כתיב (דברים כה, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה, והוא שכתוב (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה, ביאר כי השמחה שלימות העבודה". (וכע"ז כתב בפרשת כי תבוא עה"פ תחת אשר לא עבדת את ד' אלוךך בשמחה, ושם הוסיף) "ועל כן יענש ככאן למי שעובד עבודת המצוה כשלא עשה בשמחה, ולכך צריך שיעשה אדם המצוות בשמחה ובכוונה שלמה". עכ"ל. וב"כד הקמח" (אות ס' ערך שמחה) כתב, שהשמחה בעבודת הש"ת ובמעשה המצוות היא מצוה מן התורה, נצטוה אדם עליה כי היא עבודה גמורה להש"ת, חשובה יותר מן המצוה עכ"ד.

◇ כתב בספר סדר היום (סדר מצות סוכה) "וזו עיקר בכל המצוות, שיהיה האדם שמח וטוב לב לזכות בעשייתה, עד שמפני כך עושה בה תוספת טובה יותר ממה שנצטווה מפני חיוב המצוה, ובה יש לו שכר אחר נוסף על שכר עשייתה, וע"ז אמרו "תחת אשר לא עבדת וגו'", כלומר עבדת, אבל לא בשמחה, וזה עיקר הטענה" עכ"ה.

◇ "התנאי השני והשלישי לעשות המצוה ביראה ובאהבה רבה כדאמר רשב"י: כל פקודא דלאו היא בדהילו ורדומו לאו פיקודא. – והתנאי הרביעי השמחה הגדולה במצוה דכל מצוה ומצוה שתזדמן לו, דורנא הוא דשדיר ליה קוב"ה ולפי רב השמחה יגדל שכרו" (חרדים – הקדמה למצוות) ^(ט).

◇ כתב הרמב"ן (ויקרא י"ח – ה') [ועה"פ "ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם"] ז"ל "ודע כי חיי האדם במצוות כפי הכנתו להם. – כי העושה המצוות שלא לשמן ע"מ לקבל בהן פרס בעולמו, יחי' בהם בעולם הזה ימים רבים בעושר ונכסים וכבוד ... וכן אותם אשר הם מתעסקין במצוות ע"מ לזכות בהן לעולם הבא, שהם העובדים מיראה – זוכין בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים, ונפשם בטוב תלין. והעוסקין במצוות מאהבה כדין ובראוי עם עסקי העוה"ז ... – יזכו לעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם, ובחיי העולם הבא זכותם שלמה שם ... ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצוות "למען יאריכון ימיך" "למען תחיו" "והארכת ימים" – כי הלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי בכל אחד" עכ"ל. ועפ"ז כתב הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (יארד יחזקאל) מכתבים מכתב קצ"ה עמ' קפ"ח: "הכל תלוי כפי ההכנות אשר האדם מכשיר את עצמו ... יתכן כי שני בני אדם עוסקים בעניני תורה וכפי הנראה הם שווים בעבודתם, והם באמת רחוקים בהצלחתם ממזרח למערב, כי הכל תלוי בכוונת הלב, כפי הלשון בחובת הלבבות (שער יהוד המעשה) מעט חזק – הוא רב

(רה) ויעו"י עוד רש"י סוטה כב. ד"ה וקיבול "...למדנו שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר".

(רו) אכן יעו"י משנ"ב ס' מ"ז סק"ז דכתב שם בשם הגר"א זיע"א דלכו"ע מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם ברכת התורה אע"ג דבעת מעשה בודאי הוא מהרהר בדין הזה, אפ"ה מותר דכל שאינו מתכוון ללימוד אי"צ ברכה.

(רי) ובשבת (נפ) "הנעלבים ואינם עולבים שומעין חרפתן ואין משיבין עושים מאהבה (ופרש"י שם "עושים מצוות מאהבת המקום ולא ליטול שכר ולא מיראת פורענות) ושומחים ביסורים עליהם הכתוב אומר 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' (לעתיד לבוא יאירו שבעתים אחר שבעת הימים 'שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש במספר ארבעים ותשע שבועות" רש"י שופטים ה' ל"א)".

בלתי זך, ואין חר' תלוי ברב הכמות, רק איכות הלב, וכמדומני כי בלי לימוד המוסר קשה הוא לאמר כי כל כוונתו הוא רק אך ורק למלאות רצונו ית', מה גודל הוא הרווחים של אף מעט ההתחכמות בלימוד התמידי הלימוד המוסרי".

◇ "אמר רבי אלעזר: בכל מעשיו של האדם צריך לו **שיהיו כולם לשמו הקדוש**. מהו לשמו הקדוש? שיוכיר בפיו את השם הקדוש על כל מה שהוא עושה (היינו מעשה המצוות) **שיהיה הכל לעבודתו**, ולא ישרה עליו הסטרא אחרא, משום שהסטרא אחרא נכון תמיד אצל בני האדם ויכול לשרות על המעשה שהוא עושה" (תרגום זוהר הקדוש פרשת תזריע נ"א ע"ב).

◇ כתב במסילת ישרים (רפ"ז): בשעה שאדם בא לקיים מצוה "ינקה בעת עבודתו מפנות אל השבחה ואל התהילה אשר יהללהו בני אדם ותהיה מחשבתו פונה ביחוד אל אדונינו אשר הוא תהילתנו והוא כל טובנו ושלמותנו ואפס זולתו", והדרך להגיע לידי כך הוא "ההומנה לדברי העבודה והמצוות והיינו שלא יכנס בקיום המצוה כפתע פתאום שאין דעתו עדין מיושבת עליו ויכולה להתבונן במה שהוא עושה, אלא יזמין הדבר ויבין ליבו במיתון עד שיכנס בהתבוננות ואז יתבונן מה הוא הולך לעשות ולפני מי הוא הולך לעשות, שהרי בהכנסו בעיון הזה, קל הוא שישליך מעליו הפניות החיצוניות ויקבע בליבו הכוונה האמתית הרצויה". ע"כ.

◇ "כל מציאות היחוד שאנו מייחדים הוא לייחד המאציל ונאצלים שיהיו כולם אחדות אחד, והשכינה שהיא השוכנת עמנו להעלות אותה, שתהיה מיוחד למעלה ע"י תפילותינו ועבודתינו, ואם תהיה בתפילה החיה או במצוה ובעבודה חלק ליצר, נמצא החיצוני תופס בה, ואינה יכולה להעלות, ואינה טהורה" (קיצור ראשית חכמה שער היראה פי"ד ע' קצ"א הנצאת מישור).

◇ "הנרצה ביותר בעבודת ד' הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה" (מסילת ישרים פי"א).

◇ "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא [מקדמתו לפני מיתתו מכרות עליו - רש"י] שנאמר "והלך לפניך צדקך" (סוטה ג).

◇ איתא בזוה"ק (פרשת במדבר ק"ה ע"א) וז"ל "בא אדם ועושה מצוה אחת, המצוה החיה עומדת לפני הקב"ה, ומתעטרת לפניו, ואומרת: פלוני עשה אותי, ומן פלוני אני, משום שהוא עורר אותה למעלה, כי כמו שהוא עורר את המצוה למטה בן היא מתעוררת למעלה, ועושה שלו' למעלה ולמטה" עכ"ל.

◇ "הכנה רבתי שהי' ה"לשם" זיעא עושה לפני קיום המצוה, בכל פעם שהיתה מוזמנת לפניו, היתה תפילתו להשי"ת מקירות הלב בדמעות שליש שיוזכו לקיים את המצוה בשלימות..." (משוש דור ודור ח"א עמ' 83).

הדלקת נר מנר אחר

קמא. מדינא מותר להדליק נר חנוכה אחד מנר חנוכה אחר ^(ר"ה) ובלבד שלא ידליק ע"י אמצעי ^(ר"ט) (שו"ע תרע"ד א'). אך נהגו להחמיר משום דעיקר המצוה אינה אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ ^(ר"י) (רמ"א שם).

קמב. שמש, מדינא אין להדליק מנר חנוכה (משנ"ב תרע"ד סק"ז).

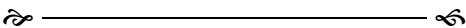
דינים בהדלקה

◇ קודם שהדליק הגרי"ש אלישיב זצ"ל נרות חנוכה הי' נוהג לומר את התפילה המודפסת בסידור אוצר התפילות והי' אומרה בנעימה ובהתרגשות, ובשהי' מגיע לתיבות שלח אורך ואמתך וכו' ללמוד וללמד את תורתך הק' תורה שבכתב ותורה שבע"פ בהתמדה גדולה וכו' וכן בשהי' מגיע לויחיו זרעו זרע זרעו ת"ח וכו', הי' מתרגש ביותר (איש על העדה ח"ב עמ' רמ"ב בשם הגאון רבי בנימין אלישיב שליט"א).

קמג. הנוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק, יזהרו להדליק כל אחד ואחד במקום בפני עצמו כדי שיהיה ניכר מהדלקת כל אחד כמה נרות מדליקין באותו הלילה ^(ר"ב) [ואפי' בלילה הראשון יש להזהר בזה ^(ר"ה) ובשעת הדחק יש להקל בלילה הראשון] (רמ"א תרע"א ב' ומשנ"ב שם סקי"ב ושעה"צ שם אות ט"ז).

קמד. במגורות שיש שמונה קנים, יכולים שני אנשים להדליק במנורה אחת, זה בקצה זה, וזה בקצה זה (כל זמן שיש ביניהם קנה' שלא הודלק בו) ^(ר"ה) (משנ"ב תרע"א סקי"ב מחיי אדם).

קמה. המדליק נרות וחסר ממס' הנרות הנצרכות לאותו היום וכגון שעומד בליל שביעי, וסבר שהוא ליל שישי [ובירך] והדליק ו' נרות, ואח"כ נודע לו שהוא ליל שביעי, ידליק נר נוסף, אך בלא ברכה (כיון דמדינא סגי בהדלקת נר אחד לכל הבית, ושאר הנרות הם משום הידור, ואין מברכים על "הידור" גרידא) (פרי חדש סוס"י תרע"ב, וכן מצד הפרמ"ג שם א"א סק"ג מהאי טעמא הנ"ל, ^(ר"ט) וכ"פ רעק"א - שו"ת מהר"ת סי' י"ג סוד"ה נ"ל" וכן בסוף תשובתו שם ובהגותו על השו"ע

(רח) דאין בזה ביזוי מצוה כיון דשתיהן של מצוה הן (משנ"ב תרע"ד סק"ב).

(רט) דע"י אמצעי נראה כמבזה נר של מצוה שמדליק ממנו נר של חול אעפ"י שהוא עושה לצורך מצוה (משנ"ב שם סק"ג).

(רי) ומשמע מדבריו דנהגו להחמיר בכל הנרות, אף נר שלישי משני, ואע"ג דבזה לא שייך האי טעמא דהלא תרווייהו משום הידור. - אמנם ב'שבט הלוי' ח"ג סי' צ"ו ב' כתב ד"בנר מהדרין זה מזה לא נמצא בזה איסור, ואולי גם רמ"א לא כיוון לזה (דכיוון רק להדליק מנר ראשון או שני אנשים זה מזה) ואם אולי רמ"א כיון גם לזה מ"מ אי"ז מעיקר המנהג אלא רק נהגו סלסול" ע"כ (ויעוי' בזה עוד בבית הלוי עה"ת בדרוש לחנוכה ד"ה שבת, רב אמר וכו').

(ריא) ויעוי' במשנ"ב שם סק"ו דמבואר דכוונת הרמ"א הוא ג"כ בשנים הסמוכים על שלחן אחד לא להדליק מנר של מנורה אחת לנר של מנורה שניה, דמדינא סגי באחד והשני מדליק למהדרין. ויל"ע להמבואר לעיל הערה י"א דהנוהגים מנהג מהדרין מתכוונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב ועל כן מחוייבים מדינא בהדלקה, נמצא דנר דמדליק השני (הנוהג מנהג המהדרין) נר מצוה ממש הוא ואמאי נהגו להחמיר בזה. - ויעוי' פמ"ג (א"א תרע"ד א') דמ"מ אין מדינא כ"כ מצוה. וביאר ב'שבט הלוי' ח"ג סי' צ"ו ב' דכיון דמן הדין יכול לפטור עצמו בשל חברו, אע"פ שעכשיו באמת נר מצוה הוא ולא נר מהדרין, על כן נוהגין שאין מדליקין זה מזה.

(ריב) דבאופן זה גם תוס' מודו שיכולים להדליק יותר (ביאה"ל תרע"א ד"ה ויזהרו).

(ריג) דאף דהטעם הוא כדי שלא יטעו לומר שריבוי הנרות הוא מכמה בני אדם ולא הוספה דזה לא שייך בלילה הראשון דמדליקין בו רק נר אחד, מ"מ משום 'לא פלוג' יש להזהר אף בלילה הראשון (שעה"צ שם אות ט"ז).

(ריד) דהרי רואים הרואים שהדליקו שני אנשים דאם רק אחד הדליק, היה מדליק כסדר אחד אצל חברו (שם).

(ריו) וסותר בזה למש"כ בספרו "ראש יוסף" שבת כג. ד"ה "נסתפקתי" דשם כתב דלייק מד' הארחות חיים לר' אהרן הכהן מלוניל דאם בשעה שבירך על הדלקת הנרות הראשונים לא היתה דעתו על הנר הנוסף - כשחזור ומדליק הנר הנוסף יחזור לברך.

ריש סי' תרע"ו, וכ"מ ד' המשנב"ב תרע"ב סק"ו). וי"א דמדליק בברכה (כ"מ ב"ארחות חיים" לר' אהרן הכהן מלוניל הל' חנוכה סק"י ^(יטו)) וכן הביא המג"א תרנ"א סקכ"ה מהאבודרהם בשם הרמב"ם בשו"ת 'פאר הדור' סי' קי"א, וכ"מ בלבוש תרע"ב - ב' ^(יט) והאלי' רבא שם סק"ז). קמו. מי שלא הדליק נר חנוכה לילה אחד, ידליק בשאר הלילות כמות נרות כשאר בני אדם (ולא אמרינן דיוסיף וילך ע"פ הלילה האחרון שהדליק בו) (רמ"א תרע"ב ב').

קמו. כשמדליק בחלון בפנים, אם החלון שקוף יכול לסוגרו. אמנם אם החלון מחוספס שרואים כללית שנרות דולקים אך אין רואים את מספר הנרות שדולקים, אין ראוי לסגור את החלון (לפי שנראה כמדורה). ובשעת הדחק כשהקור גדול יכול לסגור כיון שסו"ס רואים קצת (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל שונה הלכות ע' רפ"ב). וי"א דמותר אפילו אם מבחוץ נראים הנרות כולם כאבוקה אחת ^(יטו) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - קובץ 'מבקשי תורה' ג' י"ח ע' כ"ט וכ"ד הגר"ש ואונר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קי"ד). קמח. ידליק כשכל בני הבית מקובצים יחד (משום פרסומי ניסא - קיצור שו"ע קל"ט - י') (משנב"ב תרע"ב סק"י).

✪ **"כשיעשה האב מצוה מן המצוות** (כגון שקישר הלולב וכיוצ"ב) **יעשה לפני בנו, וילמדנו לעשות כך כדי שיהיו המצוות תאכילם – הביבים – עליו"** (שלה"ה הק' שער האותיות אות 'דרך אר"י).

✪ כתב הקב הישר (פצ"ו) בשם המהרי"ל "נכון הוא ליטול ידיו קודם שיברך על הדלקת נר חנוכה, אך מפני שלא יחשב כיוהרא ראוי להביא עצמו לידי חיוב נטילה, כדי שיטול ידיו אח"כ קודם הדלקת הנרות" (ובפרט דלפעמים הידים אינם נקיות מהכנת הנרות להדלקה, יעוי' משנב"ב קפ"א סק"א, וסקב"ג ושעה"צ ל"ב, ויעוי' עוד משנב"ב תל"ב סק"ב דהביא י"א שטוב שיטול ידיו קודם שמברך על ביעור חמין משום נקיות ויעוי' עוד שו"ע סי' ז' ב' דאף גבי ברכות איכא דין דהיכון לקראת אלווקך ישראל). ומ"מ מדינא אין חיוב בזה אלא א"כ יודע שנגע בדבר שאינו נקי (דק"ל סתם ידים כשרות לברכה - משנב"ב צ"ב סקכ"ה).

✪ "ולכבוד המלאכים קדישין הבאים לבית בשביל מצוה זו, ידליק הנרות כשהוא לבוש בבגד עליון כמו שהולך לביהכ"נ" (קב הישר פצ"ו ותובא בכף החיים תרע"ז סק"ח). (וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל להתלבש ככובע ובגד עליון להדלקת נר חנוכה, ולבשם קודם לכן כשהתפלל התפילה שקודם ההדלקה - איש על העדה' ח"ב עמ' רמ"ג **(ריט')** וכ"ג הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'אור ישראל' בתחילת הספר).

קמט. אף בני בית היוצאים בהדלקת בעה"ב (כדוגמת אשתו, וילדיו הסמוכים על שלחנו) **לכתחילה צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה ולשמוע את הברכות מבעה"ב** (הגר"ש דבליצקי זצ"ל ^(יט)) והגרי"ו פושר זצ"ל 'הלכות אבן ישראל' ח"ב ע' שס"ה) **ובדיעבד אי"ז מעכב** (הגר"ש דבליצקי זצ"ל). קנ. צריך שידליק הנר במקום הנחתו, ואם הדליקו בפנים והוציאו לחוץ (או להיפך) לא יצא (שהרואה אומר שלצרכו הוא מדליקה) (ויעוי' עוד להלן דין קפ"ג) (שו"ע תרע"ה א' ומשנב"ב סק"ה).

✪ במועד לכל חי (להגרי"ה פלאגי ויע"א סימן כ"ז סעיף ע"ה) כתב "דבשעה שבא להדליק נר חנוכה בלילה הראשון לפחות, יבדוק הציציות בעת ההיא אם הן כשרות, כדי שיקויים בו 'זהחוט המשולש לא במהרה ינתק' והם מזוזה מימין, ונר חנוכה משמאל, ובעל הבית באמצע בטלית מצויצת, וכל זה אם הן כשרות. לכן ראוי לבדוק אותן לעיתות כאלה" (וכבר הוזכר ענין זה בשאליות דרב אחאי גאון שאילתא כ"ו ובשבלי הלקט סימן קפ"ה (הו"ד באליה רבה תרע"א סק"ג ובאליה זוטא סק"ט), ובריטב"א שבת כ"ב. ובמאירי שם הוסף 'ויכוא בעל הבית בתפיליו ובטלית מצויצת ביניהם, חונה מלאך ד' סביב ליראיו ויהלצם". עכ"ל ^(יכא)). (ומקיים שלש מצוות ביהד וראשי תיבות שלהם 'צמ"ח' צ"צ'ת מזוזה חנוכה, וכוכות זה יכוא משיח צדקנו 'צמ"ח שמו' - כן איש חי שנה א' פ' וישב הל' חנוכה אות ד').

קנא. בשעה שבא לקיים מצות הדלקת הנרות מצוה לרוץ לקיים המצוה (שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה') (שו"ע או"ח צ' י"ב).

ברכות ההדלקה

קנב. אם יש ריח רע ליד פתח ביתו או חצרו, ידליק שם אבל לא יברך (שם) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'פניני חנוכה' ע' ל"ג ויעוי' עוד ביאה"ל תקפ"ח ב' ד"ה שמע, ומשנב"ב תר"ל סק"ד). (אכן יכול להתרחק ממקום הריח (בריה שיש לו עיקר צריך להתרחק ד' אמות, ושאין לו עיקר די להתרחק ממקום שכלה הריח) למקום שרואה משם את נרותיו ולברך שם הברכות, ושוב להתקרב לנרותיו ולהדליקם (דאע"פ דלכתחילה אין להפסיק כלל בין הברכות להדלקה - יעוי' להלן דין ק"ס, מ"מ בדיעבד מהני ושאינ הכא דאין לו ברירה וזה עדיף משלא יברך כלל). ועכ"פ יש לו לכוון לקיים ולצאת יד"ח המצוה במקום נקי לחשוש לד' הביאה"ל (תרפ"ח שם) דמצדד דכוונה לצאת ידי המצוה זה גופא ג"כ חשיב כדברי תורה ולא גרע מהרהור בדברי תורה ואסורה במקום שאינו נקי. ופשיטא דאי"צ שהכוונה לצאת ידי המצוה תהא במקום עשיית המצוה).

קנג. בלילה הראשון המדליק מברך בא"ה אמ"ה אקב"ו להדליק נר של חנוכה (משנב"ב רסי' תרע"ו, והמהרש"ל כתב שיאמר "שלחנוכה" במילה אחת. והעולם אין נוהגים להקפיד בזה - משנב"ב שם), וי"א שיאמר להדליק נר חנוכה (שו"ע שם, וכ"ה בכף החיים סק"א ב' בשם האריז"ל, ומעשה רב ס' רל"ט). וכמו"כ מוסיף לברך ברכת "שעשה נסים" ^(יכב), וברכת "שהחיינו". ומליל שני מברך רק "להדליק נר" ו"שעשה נסים" (שו"ע תרע"ו א' ב').

(רטז)זל"ש"מי שלא הדליק בליל ג' אלא ב' נרות או בליל ד' אלא ג' וכיוצ"ב, זה הי' מעשה בלוניל והסכימו שידליק מה שחסר להדליק ואי"צ לברך פעם אחרת, כי הברכה שעשה בתחילה - על חיוב כל הנרות עשאה, א"כ קמיתא פטר בתרייתא" עכ"ל. ודייקן הפרמ"ג (תרע"ב א"א סק"ג ובס"י תרע"ו משב"ז סק"ה, ובספרו 'ראש יוסף' שבת כג. ד"ה נסתפקתי) ורעק"א (שו"ת מהדו"ת סי' י"ג) בד', דמה דאין מברך הוא משום שבשעת הברכה היתה דעתו על כל הנרות - אכן משמע דאם בשעת הברכה לא היתה דעתו גם על הנר הנוסף ורק אכ"כ נדמון לו נר נוסף, חוזר ומברך (ויעוי' רעק"א שם דתמה האיק הפר"ח הביא ה"ארחות חיים" הנ"ל כרא"י לשיטתו יעוי"ש). **(ריז)** כן דייק הא"ר מדבריו שם סק"ז יעוי"ש.

(ריח) משום שכל בר דעת יודע ומבין שבחלון שאינו שקוף, כך רואים את הנרות מבחוץ ואי"ז הדלקה בעצם כמדורה, והוא כדבר חיצוני והדלקה עושה מצוה (קובץ 'מבקשי תורה' שם מהגר"ש זצ"ל ובהלכות חג בחג' עמ' מ"ג הערה 4). עכ"ד. ולכאוי' יל"ע דנהי דליכא חסרון משום ד"נראה כמדורה" מ"מ הא כל טעמא דמהדרין מן המהדרין הוא כדי שבריבוי הנרות כפי מספר הימים יתפרסם ריבוי הנס "שבזה ידעו ויזכרו הכל כמה ימים יצא בהתמדת הנס וכשיזכירו זה שהי' הנס משך זמן רב יש בו פרסומי ניסא ושבח יותר לד' יתברך" (לשון הביאה"ל תרע"א - ב' ד"ה בלילה), ומעתה שאין רואים בני רשה"ר מס' הנרות לכאוי' איכא חסרון במצות פרסומי ניסא הנ"ל.

(ריט) מעדות הרה"ג ר' ישראל חסיד שליט"א.

(רכ) וטעמו דלא גרע מהנמצא במקום שאין בו ישראל דפסקו השו"ע ורמ"א (תרע"ז ג') דמדליק בברכה אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, ומבואר דאע"פ שנפטר מגוף חיוב ההדלקה ע"י שמדליקין עליו בביתו מ"מ מחויב בברכות. ואף בני ביתו שמחוייבים בהדלקה מדינא, נהי דנפטרו מעצם ההדלקה ע"י הדלקת בעה"ב, מ"מ אכתי' מחוייבים בברכות, ועל כן אם לא שמעו הברכות מבכה"ב ישמעו עכ"פ מאדם אחר - ומ"מ בדיעבד אי"ז מעכב משום דהשו"ע סתר עצמו דבסימן תרע"ו ג' מבואר דמי שמדליקים עליו בביתו נפטר הן מההדלקה והן מחיוב הברכות (יעוי' משנב"ב תרע"ז סק"ד ושעה"צ אות כ"א) עכ"ד. - ויעוי' עוד ב"ח תרע"ו (ו"ה 'זמ"ש אין מדליקין עליו") שכתב בתוך דבריו "מה שמדליקין עליו בביתו אינו אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת 'שהחיינו' הוא כחיוב על גופו ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו אם לא שעמד שם בשעת ברכה וענה אמן" עכ"ל, וה"ה בני ביתו הגדולים של אדם המחוייבים מדינא בהדלקה וברכותיה ויוצאים יד"ח מהדלקת אביהם.

(רכא) ויעוי' בהעמק שאלה (שם) דהקשה הא בזמן ההדלקה כבר אי"ז זמן מצות ציצית ויעוי"ש מש"כ בזה. ועכ"פ דבר זה שייך בהדלקה בער"ש שמדליקים מוקדם, וכן נהג הגר"ש דבליצקי **זצ"ל בהדלקה בער"ש, להדליק מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין** (ובדין הנחת תפילין משעת הנמחה בער"ש יעוי' ביאה"ל סי' ל"ז ב' ד"ה בשעת ובשעת" שם סק"ג). **(רכב)** וגר' ג"כ יכול לברך 'שעשה נסים לאבותינו' (משנב"ב תרע"ה סק"ד').

קנר. יברך כל הברכות לפני תחילת ההדלקה, שיהיו הברכות עובר לעשייתן (רמ"א תרע"ו ב' ומשנ"ב שם סק"ד) (וי"א דאת ברכת "להדליק" שהיא ברכת המצוות יברך לפני ההדלקה ואת הברכות האחרות יאמרם לאחר שהדליק את הנר הראשון שיהיה הרואה נר [נס] ויברך עליו ^(יב)).

✧ כתב הקב הישר (פצ"ו) ז"ל "ידוע שבכל מצוה ומצוה שאדם עושה נולדים ונבראים מלאכים קדושים ממנה, ולכל מצוה שנבראים ממנה מלאכים, הן נקראים מנהג של מצוה זו, וזהו פשוט שבכל מצוה שמברכין עליה מתכנשין אליה אותן המלאכים ועומדין כסיבות המברך ושומעים הברכה ועונים אמן". עכ"ל.

✧ "יכוון היטב בברכות של הדלקת הנרות לאומרים מתוך שמחה באשר המצוה היא חביבה בשעתה לזמן פעם אחת בשנה". (קב הישר שם והובא בכף החיים תרע"ו סק"ח).

✧ "באיזה ברכה שתהיה, כשיאמר 'ברוך אתה' יצייר במחשבתו כאילו ממש אמר ברכה זו כנגד הכורא יתברך ויתעלה, שזהו פירוש הברכה 'ברוך אתה' – לשון נוכח" (יבשה"ע).

✧ "כשיאמר בכל ברכה שם ד' יזהר מאוד לכוון את הכוונה הראויה לאותו שם" (יבשה"ע).

✧ יודעך כל גופו ואיבריו קודם שיזכיר את ד' ויביט אם הוא במקום הראוי והוא מקיים מצות 'את ד' אלוךך תירא' וכתוב 'ויראוני ומפני שמי נחת הוא'" (קיצור ראשית חכמה שער היראה פט"ו ע' קצ"ג. הוצאת בלומנק).

✧ הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל חי' מספר שבתור אברך חיתה להם חבורה בראשות המשגיח הגה"צ ר"ליונישטיין זצ"ל של 'עשירי קודש', כלומר כל עשרה ימים מיום כיפור נקבע ליום של התכונות עם קבלה. בין המשתתפים ב'חבורה' זו חי' הגרמ"ל שטינמן זצ"ל. אחת הקבלות חיתה: לכוון בכל הזכרת שם שמים, שלא תצא לבטלה, ומי שהוציא שם שמים ללא כוונה צריך לשלם קנס בפני הוועד, והגרמ"ל זצ"ל העיר שהגרמ"י זצ"ל אף פעם לא הוצרך לשלם קנס. – והגרמ"י זצ"ל עצמו אמר שעד כמה שזכור לו הוא אף פעם לא אמר שם ד' בלי כוונה, אך בשנים האחרונות קשה לו ב"הי כבוד" זה לוקח לו יותר לאט כי יש שם הרבה שם שמים (אבל יהוד עשי לך' עמ' ל"ה מנכדו רבי יוסף קורלנסקי שליט"א).

✧ "כשיאמר בכל ברכה 'אלוקינו מלך העולם' יזהר שלא לחטוף ג' תיבות אלו, כ"א יחשוב פירוש תיבות אלו ויחשוב בליבו בלשון נוכח 'שאתה ד' אלוקינו', וישמח שמחה עצומה בתיבת 'אלוקינו' על אלוקותו יתברך ויתעלה עלינו. ובתיבות 'מלך העולם' יחשוב על גודל מלכותו ו'שאתה הוא מלך על כל העולם' כי בודאי מה שאמרנו כנ"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה אין כוונתם שיאמר שם ומלכות בפיו, וליבו כל עימו להבין פי' המילים לכה"פ, וג"כ ישמח שמחה עצומה על גודל מלכותו" (יבשה"ע).

✧ "כל מצוה אפי' מצוה קלה דרבנן מרומז בתורה הקדושה ונתקנה ע"י אנשי כנסת הגדולה (שבהם היו כמה נביאים) ע"פ סודות גדולות ונוראות לתיקונים גדולים בעולמות העליונים הקדושים, גם לתקון נשמתו וגופו, ועל כן אף במצות הדלקת נר חנוכה בודאי מתקן במצוה זו נשמתו וגופו וליבו תיקון גדול בעולמות העליונים, לכן שייך שפיר הלשון בברכה זו של הדלקת נרות חנוכה 'אשר קדשנו במצוותיו' כי במצוה זו נעשה האדם קדוש, ובודאי חובב על האדם לברך ברכה זו בשמחה רבה ועצומה שבמצוה זו קידש אותנו הכורא ית"ש ויתעלה" (יבשה"ע).

✧ "בבחימת הברכה באומרו 'להדליק נר של חנוכה' יכניס בליבו ובמחשבתו שמחה עצומה באלוקותו ית"ש, על עוצם הנס שנעשה בימים האלו בביהמ"ק בפך של שמן שכשנכנסו היוונים להיכל טמאו כל השמנים ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים" (יבשה"ע).

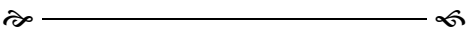
✧ "בברכה הראשונה של נר חנוכה יש י"ג תיבות, וצריך לכוון שהן מעוררים י"ג מידות רחמים. וכן יש י"ג תיבות בברכה שניה שהן מעוררים י"ג מידות רחמים, ושתיהן יחד הן כ"ו תיבות כנגד שם הוי"ה" (קב הישר שם) (וזהו דוקא לנהוגים לברך "להדליק נר חנוכה" יעוי' לעיל דין קנ"ג).

✧ "בברכת 'שעשה נסים לאבותינו' יתן הודאה עצומה במחשבתו ושבח גדול ליצרנינו ובוראינו ית"ש על כלליות כל הנסים והישועות הגדולות שעשה עם אבותינו בימים האלו. ויצייר במחשבתו בהודאה זו כאילו עשה ית"ש עמו ממש הישועות והנסים בימים ההם" (יבשה"ע) ^(יב).

קנה. יכוון ב'שהחיינו' הן כלפי המצוה דהדלקת נרות ^(יב), והן כלפי עצם הזמן דחנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות (יעוי' שעה"צ תרע"ו סק"ג ^(יב)). קנו. מי שקנה או קיבל במתנה מנורת כסף חדשה, ולא בירך שהחיינו בשעה שהגיעה לידו, יכוון בברכת שהחיינו שמברך על הדלקת הנרות (בליל א') גם על המנורה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"ח).

קנו. גר ג"כ יכול לומר "שעשה נסים לאבותינו" (משנ"ב סוס"י תרע"ה).

קנת. בברכת 'שהחיינו' יאמר 'והגיענו לזמן הזה' (הלמ"ד בחיריק ולא בפתח) ^(יב) ('מטה משה' סי' תתק"פ, מג"א ר"ס תרע"ו וא"ר שם סק"א, ו'מקור חיים' לבעל החור"י תרע"ו - א', וכ"כ במשנ"ב תרע"ו סק"א ו'כף החיים' שם סק"ו ^(יב) וכן מורה הגר"ח קניבסקי שליט"א לנהוג - 'דעת נוטה' עמ' שע"ז הערה 816). וי"א דיאמר הלמ"ד בפתח (כ"ה בסידור רבי שבתי סופר מפרעמישל זיע"א 'רבט' 'רל' וכ"נ הקה"ק זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' י"ז, וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל שכן המנהג - 'פניני חנוכה' עמ' ^(יב)).

(רכג) כ"ה לדעה א' בריטב"א שבת כ"ג. וכן נהג הגר"ח מברסק זללה"ה דביללה הראשון בירך כל הג' ברכות לפני ההדלקה, אכן מהלילה השני נהג לברך 'להדליק' וכו' ולהדליק נר אחד, ואח"כ בירך 'שעשה נסים' והדליק שאר הנרות (וטעמו דנסתפק אם ברכת 'שעשה נסים' קאי על ההדלקה והוי ברכת המצוות או קאי על הראיה והוי ברכת הרואה, וכשעושה כן יוצא ממ"נ דאם הוי 'ברכת הרואה' הרי ראה נר ראשון, ואם הוי ברכת המצוות שייך עוד לברך, דאכתי עוסק במצוה) [תשובות והנהגות ח"ב סי' של"ט]. ויעוי' עוד בלקט יושר ע' 152 מנהג דומה.

(רכד) יעוי' ביאור הלכה תרצ"ב א' ד"ה 'ושהחיינו' דמצד דברכת שעשה נסים (וברכת שהחיינו), קאי על עיצומו של יום, (זמן חנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות (וא"ז ברכה על ההדלקה או על ראיית נר חנוכה אלא ברכה על הזמן)) והביא שם דכ"ה במאירי, יעוי' ש' (והביא גם בשעה"צ תרע"ו ג') (וכן משמע בלשון השאלות (וישלח כ"ו) 'דמחיין [ד] בית ישראל לאודי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמתרחש להו ניסא... וכד מטי יומא דאיתרחש להו ניסא לישראל גנון חנוכה ופורים מחייב לברוכי ברוך אשר עשה נסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא... ומאן דמדיק מחייב לברוכי, ומאן דחזי מחייב לברוכי' - מבואר דברכת 'שעשה נסים' אי"ז ברכה על מעשה ההדלקה כ"א היא ברכה להודות ולשבח על 'עיצומו של יום' - זמן חנוכה, על ניסא דאיתרחש לישראל בהאי זמן, ורק שהסמיכה למעשה ההדלקה - הלכות חג בחג ע' קי"ז). ועל כן ראוי לכוון אף בברכה זו להודאה על עיצומו של יום, ועל כל כלליות הנסים והנפלאות שנעשו בזמן הזה.

(רכה) בב"ח (תרע"ו) כתב בביאור הברכה "ברכת שהחיינו היא באה על שמחת ליבו של אדם שהגיע לזמן הדלקת נר חנוכה".

(רכו) דמצד דברכת 'שהחיינו' קאי על עצם הזמן של חנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות (וכמו בברכת שהחיינו בכל יו"ט דקאי על עצם היו"ט) אלא דלכתחילה סמכו את הברכה לזמן ההדלקה, (ויעוי' עוד לעיל הערה רכ"ד) והביא דכ"ה במאירי בשבת יעוי"ש.

(רכז) הסוברים דצריך לומר "לזמן" בפתח תחת הלמ"ד היינו טעמיה דע"י כך הוא מורה שאי"ז "זמן" סתם אלא זמן המיוחד, דהלמד בפתח משמשת במקום ה' והרי כאומר "להזמן הזה". אכן הסוברים דצריך לומר "לזמן" בחיריק תחת הלמ"ד, הוא משום דסברי דמאחר שאומר "לזמן הזה" - בתיבת "זהה" כבר הורה דהוי "זמן המיוחד" ולא סתם זמן, ואי"צ להורות כן גם בתיבת "לזמן" (יעוי' מטה משה שם).

(רכח) וכן בסידור 'אשי ישראל' עמ' ק"ה הביא שכ"ה הגירסא בכל סי' בין בנוסח פולין ובין בנוסח אשכנז מערבי.

(רכט) תלמידו של בעל ה"לבוש". וסידורו מעוטט בהסכמת הסמ"ע המהרש"א השל"ה הב"ח בעל ה"מגלה עמוקות" ובעל ה"כלי יקר" ועוד.

(רל) בהקדמה כללית פ"ד עמ' 37 הוצאת יש"י נר ישראל ארה"ב התשס"ג, ויעוי"ש מה שהאריך לסתור ראיותיו של המ"טה משה, וסיים דבריו "ואילו הייתי יודע את דברי הרב כשהי' הרב בעל מטה משה בחיים הייתי מורה לו הדרך הישר בעניין זה, ובלי ספק ה'י מודה לי, וה' חוזר מדקדוקו".

ל"ד, וכן דעת הגרש"ז אוערבאך זצ"ל שכן המנהג - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' רפ"ג הערה 65, וכ"נ הגרא"ל שטינמן זצ"ל - 'כאיל תערוג' התשע"ה גליון 70, וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל ושכן מנהג בני ספרד - 'ילקוט יוסף' ח"ג מועדים עמ' רכ"ה, וכ"ד הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שכן המנהג - 'אור לציון' ח"ד עמ' עד"ר).

◇ **"בברכת שהחיינו יברך ג"כ בשמחה וחודאה עצומה במחשבתו לד' שהאריך ימי חייו עד זמן זה לקיים מצוותיו הקדושים"** (שם).

◇ פעמים רבות היה הגרש"ז אוערבאך זצ"ל משנן, שאם כי מטבע ברכת שהחיינו נתקנה על עניינים מיוחדים ומסוימים בלבד מ"מ דעת נכון נקל שבהזדמנות זו שמורה לד' על שהחיהו והגיעהו לאותו זמן, ראוי ונכון שיעלה על לבו כל הטובות והחסדים שנמלחו ד', ויכלול בחודאה זו, חודאה גם עליהם (ובפרט על דברים שיש עליהם פסג ברכת שהחיינו) **ופעם בליל א' דראש השנה בגשת אליו אחד ממיודעיו שבמהלך השנה שחלפה הבריא ממחלה מסוכנת, אחוזו הגרש"ז זצ"ל בידיו ואמר ברגש רב, עומד אתה לקדש עתה על הכוס, בך אפוא ככוונה ובחתעוררות ברכת "שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה", שיש לה לגביך היום משמעות יתירה** (הליכות שלמה ע' י"א בהערה).

◇ כתב הרוקח (הל' תשובה סי' כ"ה) ז"ל **"יזהר כשמברך הברכות, את שם ד' אלוך תירא, בחזקת שמו ירעדו כל אבריו, ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, עבדו את ד' ביראה, וכן כל שמותיו הקדושים"** (תו"ד בשל"ה הק' מס' תמיד ריש פ' דרך חיים תוכחת מוסר).

קנט. לא יפסיק בין הברכות להדלקה בשתיקה יותר מ'כדי דיבור' (ר"א), ואם הפסיק, אפי' שהה הרבה יותר מ'כדי דיבור' אי"צ לחזור ולברך כל שלא הסיח דעתו בינתיים (ואם הסיח דעתו חוזר ומברך ויעו' הערה (ר"ב) (שו"ע ורמ"א ר"ו ג', ומשנ"ב ס"ק י"א י"ב).

קס. לא יפסיק בין הברכות להדלקה בדיבור (אפי' מילה אחת), ואם הפסיק שלא לצורך ההדלקה, צריך לחזור ולברך (ויעו' הערה לעיל בסמוך). ואם הפסיק לצורך ההדלקה, אי"צ לחזור ולברך (שו"ע ר"ו ג' ומשנ"ב ס"ק י"א י"ב, ויעו' רמ"א קס"ו ר' ומשנ"ב ס"ק ל"ו) (ואם ענה אמן על ברכת אחר יעו' שעה"צ רט"ו אות ב').

קסא. מי שהדליק נר חנוכה ושכח לברך על הדלקתה, אם נזכר קודם שסיים להדליק כל שאר הנרות, יכול לברך כל הברכות (ר"ג) (רעק"א מהדו"ת סי' י"ג, ובהגהותיו על השו"ע ריש סי' תרע"ו), אכן אם נזכר לאחר שסיים להדליק כל הנרות, לא יברך ברכת 'להדליק', כ"א רק ברכת 'שעשה נסים' ו'שהחיינו' (רעק"א שם ופרמ"ג תרע"ו משב"ז ס"ב (ר"ד) (הו"ד במשנ"ב תרע"ו סק"ד).

ההדלקה

קסב. קודם תחילת המצוה יכוון לקיים ולצאת יד"ח מצות הדלקת הנרות שתקיננו חז"ל (יעו' שו"ע סי' ס' סעי' ד' ומשנ"ב שם סק"י, ומשנ"ב סי' תרפ"ה סקט"ו ושעה"צ תר"צ אות מ"א [דהכריע דאף מצוות דרבנן צריכות כוונה], ובס"י תרצ"ה סק"ד). וכמו"כ יכוון לקיים בזה ג"כ מצות עשה לשמוע לדברי חז"ל [שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה (דברים ז' י"א), ונאמר (שם ל"ב ז') "שאל אביך ויגידך זקניך ויאמרו לך"] ומצות לא תעשה שלא להמרות פי חז"ל [שנאמר "לא תסור מן הדבר אשר יגידוך לך ימין ושמאלך"] (שבת כג. - סידור "אור השנים" ע' ג' וע' תרי"ז).

◇ **מחשבת האדם** (בשעה שבא לקיים מצוה) **לצאת יד"ח המצוה ג"כ חשיב כדברי תורה והוי כמחזהר בדברי תורה** (ביאה"ל תקפ"ח סוד"ה שמע. אכן יעו' משנ"ב סי' מ"ז סק"ו דכתב דלכ"ע מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם ברכת התורה אע"ג דבעת מעשה בוודאי הוא מחזהר בדיון הזה, אפי"ה מותר, דכל שאינו מתכוון ללמוד אי"צ ברכה, ויל"ע).

קסג. יכוון בשעת ההדלקה שכוונתו בהדלקה זו להודות ולהלל לד' על ניסי המלחמות נס הישועה ונצחון המלחמה, שכוונה זו היא מעיקר המצוה (הגרש"ז אוערבאך זצ"ל הליכות שלמה ע' ד"ש, יעו' הערה (ר"ב)).

קסד. כשמדליק נרות כפי מספר הימים יכוון שע"י כך ידעו ויזכרו הכל כמה ימים היה התמדת הנס ויזכרו שהנס נמשך זמן רב, וע"י כך יגדל הפרסומי ניסא והשבח להשי"ת (יעו' ביאה"ל תרע"א ב ד"ה בלילה).

קסה. המדליק את הנרות יתן אל לבו להתבונן ולבוא ע"י ההדלקה להודות ולהלל לד' (ואי"ז דומה לקריאת המגילה שיוצא גם אם אינו מבין, דהתם סו"ס סיפר את הנס, אבל בהדלקת נר חנוכה צריך להוסיף ולהתבונן בגודל הנסים כדי להודות ולהלל לד' עליהם) (הגרש"ז אוערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"ז ב'דבר הלכה' אות כ"ב ע"פ משנ"ב בהערה רל"ו יעו"ש).

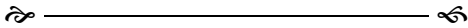
קסו. יעמוד מול הנר שאותו רוצה להדליק באופן שיפגע בו תחילה ולא יצטרך לעבור עם ידו ליד שאר נרות (שלא יצטרך להעביר על המצוות) (משנ"ב תרע"ו סק"א ושעה"צ י"ט).

קסז. אחר הברכה לא יסלק ידו המדלקת עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מן השמן (כדי שיהא הלהב עולה יפה מיד כשיסלק ידו, כמו שהי' הענין בהדלקת המנורה - משנ"ב רס"ד ס"ק כ"ו) (ביאה"ל תרע"ב ב' ד"ה הדלקה) (ר"ב).

קסח. אם מדליק הנר כשאוחר בידו, לא יצא (שהרואה אומר לצורכו אוחרו) (ודעת הט"ז דהיינו דוקא אם אוחרו כל זמן מצוותו אבל אם אוחרו בידו קצת זמן ואח"כ מניחו כשהוא דולק יצא, אבל כמה אחרונים דעתם דאין להדליק עד שיהיו מונחים תחילה במקומם) (שו"ע תרע"א א' ומשנ"ב סק"ז).

קסט. בשעת ההדלקה אסור לו לעסוק בדבר נוסף (ביאה"ל קצ"א ג' ד"ה אסור).

קע. מי שנזדמן לו איזה דבר נחוץ, לאחר שהדליק אחד הנרות, יכול אחר להשלים בשבילו את שאר הנרות (משנ"ב תרע"א ס"ק מ"ט).

(רלא) כ'די דיבור' הוא כאמירת "שלו עליך רבי".

(רלב) והיינו דוקא ברכת "להדליק" אבל ברכת "שהחיינו" אינו חוזר (יעו' משנ"ב תרע"א ס"ק מ"ה), ולענין ברכת 'שעשה נסים', יתכן דלדעת המאירי (הובא בשעה"צ תרע"ו ג' ובביאה"ל תרצ"ב א' ד"ה ושהחיינו) והשאלות (הו"ד לעיל הערה רכ"ז) דברכת 'שעשה נסים' אינה ברכה על ההדלקה, אלא על 'עיצומו של יום' - זמן חנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות ורק שסמכו להדלקת הנרות (וכן מצד הביאה"ל שם ו"ה בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג ט"ס), לפ"ז אף אם הפסיק בין הברכה להדלקה אינו חוזר לברך ברכת 'שעשה נסים'. אמנם לדעת הברכי יוסף (הובא בביאה"ל תרצ"ב שם) דברכת 'שעשה נסים' היא ברכה על ההדלקה בדוקא, חוזר לברך אף ברכת 'שעשה נסים'. וכ"מ בזרע אמת' ח"א סי' צ"ו. וכ"מ במשנ"ב (תרע"א סקמ"ה).

(רלג) אכן אם קודם שהדליק הנרות הנוספות, כבו הנרות הראשונות לא יברך ברכת להדליק כ"א רק ברכת 'שעשה נסים' ו'שהחיינו' (רעק"א שם יעו"ש טעמו והו"ד בשעה"צ שם אות ה').

(רלד) אכן בספרו 'ראש יוסף' שבת כג. ובפרמ"ג סי' רס"ג א"א סק"א כתב ד"נר חנוכה" היא מצוה שיש לה "משך זמן" (אע"פ שאם כתבה אין זקוק לה, מ"מ כל זמן שהיא דלוקה עד שתכלה רגל מן השוק מקיים מצוה), ועל כן יכול לברך ברכת להדליק אף לאחר שסיים ההדלקה יעו"ש. ויל"ע.

(רלה) שם ביאר הגרש"ז זצ"ל דעיקר תקנת חכמים להדליק נרות חנוכה אינה זכר לנס פך השמן, כי אם בכדי שע"י הדלקת הנרות יהיה חודאה לד' על הנסים הגדולים שעשה הקב"ה לאבותינו בימים ההם בניצחון המלחמות, וכדמוכח מהא דבנוסח "הנרות הללו" איתא "הנרות הללו אנו מדליקין... כדי להודות ולהלל" ולא נזכר כלל נס פך השמן, וכמו"כ בנוסח ועל הנסים "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמן הגדול" אין אומרים "להדליק נרות ולהודות" ומבואר דליכא תרי חיובא, כי אם חיוב אחד - **הדלקת הנרות שעל ידו מודים ומשבחים לד' על ניסיו ונפלאותיו**. ומבואר דכוונת הלב בשעת ההדלקה להודות ולהלל לד' על ניסי המלחמות היא מעיקר המצוה. וכע"ז מבואר ג"כ במקור חיים (לבעל החוות יאיר סי' תרע"ב הובא בהנ"ל).

(רלו) וז"ל הבן איש חי (שנה שניה פרשת נח דין ט"ו): ידליקו נרות שבת רוב היוצא מן הפתילה, שאם לא ידליק אלא ראש הפתילה ויסלק ידו ממנה, חשיב כאילו דלקה מאליה ואינו מקיים מצוה בהדלקה וכן היה בנרות המנורה של בית המקדש, וצריך להזהר בזה גם בנרות חנוכה.

הפסק בדיבור ועניה לדברים שבקדושה לאחר ברכות ההדלקה

קצא. אין להפסיק בדיבור עד לאחר גמר הדלקת כל הנרות (יעוי' ט"ז תקצ"ב סק"ב ^(ר"ל) וראש יוסף' שבת כג. ד"ה "נסתפקתי". ופרמ"ג תרע"ב - א"א סק"ג ובסי' תרע"ו משב"ט סק"ה ^(ר"ל) וכ"ה ב'פתחי עולם' תרע"א סק"ח ^(ר"ל) ו ב'ברכי יוסף' סי' רס"ג ב'שיורי ברכה' אות ה' לענין נר שבת וה"ה הכא). קעב. מי שדיבר לאחר הברכות בדברים שאינם בענין ההדלקה קודם שהתחיל להדליק נר ראשון, צריך לחזור ולברך ברכת להדליק (וברכת 'שהחיינו' לא יחזור. ולענין ברכת 'שעשה נסים' - יעוי' לעיל הערה רל"ב). אכן אם דיבר בענין הנצרך להדלקה (כגון שאומר להביא לו גפרור וכיוצ"ב), אי"צ לחזור ולברך (יעוי' שו"ע סי' קס"ז - ו' ומשנ"ב שם סק"ז, ושו"ע סי' תקצ"ב - ג' ומשנ"ב שם סק"ד). ואם דיבר לאחר שגמר להדליק נר ראשון קודם שסיים הדלקת שאר נרות, לדעת המשנ"ב (תרע"ב סק"ו) אי"צ לחזור ולברך, אף אם דיבר שלא מענין ההדלקה כלל. יעוי' הערה ^(רמ). ומי שאמר 'הנרות הללו' קודם סיום הדלקת נר ראשון יעוי' להלן דין קע"ה.

קעג. המדליק נרות ולאחר הדלקת נר ראשון כשעדיין לא סיים הדלקת שאר הנרות, שומע אחת משלשה ברכות הדלקה של חבריו, מותר לו לענות 'אמן' (דחשיב 'מענין ההדלקה' ^(רמא)). אכן לא יענה 'אמן' על שאר ברכות, ושאר דברים שבקדושה קודם שסיים הדלקת כל הנרות של אותו יום ^(רמב) ^(רמג) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל, והגרב"צ פלמן זצ"ל - 'שלמי תודה' עמ' ק"ו). וי"א דלאחר שהדליק נר ראשון מותר להפסיק לכל דבר שבקדושה כקדושה, קדיש, אמן וכיוצ"ב ^(רמז) (הגר"מ גרוס שליט"א - קובץ 'תל תלפיות' ס"ב עמ' מ"ז, וכ"ה ב'ילקוט יוסף' חנוכה עמ' תכ"ז).

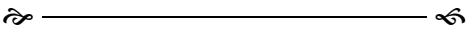
הנרות הללו

קעד. אחר שגמר להדליק נר ראשון (שהוא העיקר) אומר 'הנרות הללו' ^(רמז) (מקורו במסכת סופרים פ"כ ה"ו) ויגמור הדלקת הנרות בעודו אומר 'הנרות' וכו' ^(רמז) ומי שנוהג לומר 'הנרות הללו' לאחר גמר הדלקת כל הנרות ^(רמח), נמי שפיר דמי (משנ"ב תרע"ו סק"ח), ועכ"פ לא יאחר מלאמרו תיכף אחר ההדלקה (יוסף אומץ אות תתרע"ד).

קעה. מי שהתחיל לומר 'הנרות הללו' קודם שסיים הדלקת הנר הראשון, בדיעבד אי"צ לחזור ולברך ^(רמט) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל, והגר"מ גרוס שליט"א - יעוי' לעיל הערה רמ"ו).

✪ **יזהר באמירת הנרות הללו לאומרם ככוונה, ויאמר הודאה זו בשמחה ובהודאה עצומה במחשבתו** (ויסושה"ע). וביאר הגר"שז' אויערבאך זצ"ל דטעם אמירתה כדי שידע האדם לכיוון בשעת הדלקתו על נם הישועה ועל נצחון המלחמה (מנחת שלמה תנינא סי' נ"ה אות ד').

קעו. כתבו האחרונים שבנוסח הנרות הללו יש ל"ו תיבות (חוץ מהתיבות 'הנרות הללו' ב' פעמים) כמנין ל"ו נרות שמדליקין במשך ימי החנוכה (משנ"ב תרע"ו סק"ח). ולפי דבריהם הנוסח הוא "הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו על ידי כהניך הק'. וכל שמונת ימי חנוכה, הנרות הללו קודש, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל ניסיך ועל ישועתך" (תשובות מהרש"ל סי' פ"ה ו'מטה משה' סי' תתקפ"א בשמו, והו"ד בשעה"צ שם אות י"ג).

(רלז) דכ' שם כללא, דכל מצוה שאדם עוסק בה, ואינו רשאי להפסיקה עד שיסיים כולה - אסור להפסיק באמצע בדיבור יעוי"ש. וכן יעוי' עוד בביאור הגר"א שם סק"י. והו"ד במשנ"ב שם סק"ח.

(רלה) דס"ל דיאמר "הנרות הללו" רק לאחר כל גמר הדלקת כל הנרות "דלמה יפסיק בין ברכה למצוה לכתחילה" יעוי"ש. וכ"ש בשאר דיבור.

(רלט) יעוי"ש דכ' דדינו כמו מגילה דאין שואלים בה מפני הכבוד משום פרסומי ניסא. יעוי"ש.

(רמ) יעוי"ש במשנ"ב שכ' דמי שבירך והדליק נר אחד בלילה השני ואח"כ נזדמן לו עוד נר, ידליקנו ולא יברך דאין מברכים על ההידור. ולפי"ז ה"ה בנידו"ד לא יברך. וכ"פ ה'בן איש חי' פ' וישב דין י' - אכן לדעת הסוברים שמברכים על הידור (יעוי' מג"א תרנ"א סק"ה) יל"ע דיתכן דשיחה לא הוי הפסק לברכה. ויעוי' משנ"ב תקצ"ב סק"ג, ובמנחת יצחק ח"ו סי' ס"ד.

(רמא) ודומיא דהמדבר בעניני צרכי סעודה לאחר ברכת המוציא קודם האכילה דלא הוי הפסק כמבואר בשו"ע קס"ז - ו' ומשנ"ב שם סק"ז, ויעוי' עוד שו"ע תקצ"ב - ג' ומשנ"ב שם סק"ד.

(רמב) ולא דמי לבדיקת חמץ ותקיעת שופר דלאחר שהתחיל בבדיקה ולאחר תקיעות דמיושב שרי לענות דברים שבקדושה, דשאני התם דלאחר שכבר בדק חלק מן הבית כבר הושלמה המצוה של בדיקה בחלק זה של הבית (דאע"פ דיש לו עוד לבדוק, מ"מ החלק שכבר בדק שפיר מצוה שלמה היא לחודא בפנ"ע) וה"ה לאחר תקיעות דמיושב שפיר הושלמה מצוה שלימה שעליל חלה הברכה ושפיר דמעתה יכול לענות ד' שבקדושה, משא"כ בהדלקת נרות חנוכה לאחר שקיבל ע"ע להדליק באופן של מהדרין מן המהדרין, כל עוד שלא סיים הדלקת כל הנרות אכתי לא נסתיימה המצוה כלל, ואין לו להפסיק בה כלל אף בד' שבקדושה (ואף אי נימא כדעה דרק נר ראשון מוגדר כ"גוף המצוה" ושאר הנרות רק כ"הידור" במצוה, י"ל דמ"מ הכל מיחשב כדבר א' שלם - המצוה והידורי' ואין להפסיק בתוכה, וזאת כדי שתחול הברכה על כל הדבר בשלמותו) (ע"פ הגר"ש שליט"א).

(רמג) ויעוי' ציון ה'חכמת שלמה' להג"ר שלמה קלוגר זיע"א על השו"ע סי' תרע"ו.

(רמד) דאף אי נימא דהנוהג כמהדרין מן המהדרין - להדליק בכל יום מס' נרות כמס' ימים, אי"ז רק "הידור" במצוה, אלא הם חלק מגוף המצוה (אלא שע"י שמדליק כמס' הימים, גוף המצוה מהודר יותר), מ"מ לאחר שהדליק נר ראשון מותר לו בהנ"ל וכדמצינו בבדיקת חמץ דאם התחיל בבדיקה לאחר הברכה, שפיר יכול לענות דברים שבקדושה, וכן בתקיעת שופר דשרי לענות ד' שבקדושה לאחר תקיעות דמיושב קודם תקיעות דמעומד (הגר"מ שליט"א - שם).

(רמה) הגרמ"ש שפירא זצ"ל בגליון השו"ע שלו, הביא 'לקט יושר' שהמשתתף בפרוטה אינו אומר "הנרות הללו" (ישורון י"ח ע' ת"ח).

(רמו) ולדעה זו - אמירת "הנרות הללו" הוי כביאור לקיום מצות ההדלקה ולא חשיבא להפסק - הגר"מ גרוס שליט"א - קובץ 'תל תלפיות' ס"ה סי' ב' עמ' מ"ז. ויעוי"ש עוד דהטעים הד', דהנה הרמב"ם חנוכה ג' ג' כתב ז"ל (וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהן מצוה מד' סופרים **בקריאת המגילה**). וצ"ב אמאי הי' צריך להוסיף ההשוואה לקריאת המגילה, ולא סגי לדבר על חיוב מצות הדלקת נרות בפנ"ע. ויעוי' בשו"ת 'משנה שכיר' להגה"ק ר' ישכר שלמה טייכטאל זצ"ל הי"ד (הנדמ"ח - אור"ח כרך ב' בהל' המועדים מכון קרן רא"ם סי' רפ"ה עמ' שלי"ט) דביאר דכוונת הרמב"ם, דהנה בהל' מגילה (ב' ה') כ' הרמב"ם דהקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא, וכ' שם הרב המגיד, דבמגילה הכל מודים דבעינן כוונה לצאת (ובלחם משנה שם נתקשה בד') ויעוי' פר"ח (תר"צ סק"ג) דכ' דבמגילה בעינן כוונה גם למ"ד מצוות אי"צ כוונה, כיון דמצוה זו באה לזכר הנס. וכ"ה ב'טורי אבן' מגילה יז. ד"ה הי' כותבה, וכ"ה בפרמ"ג תרצ"ה משב"ט סק"א גבי סעודת פורים ומקרא מגילה ומתנות לאביונים, - ומבואר דדבר הבא לזכר הנס ולפרסומי ניסא לכונ' בעי כוונה. - ולפי"ז שפיר אפ"ל דלהאי דינא השווה הרמב"ם דיני חנוכה לפורים לומר דכמו דשם בעי כוונה לכל הלכותיו כיון שהוא בא לפרסומי ניסא ה"ה בדיני חנוכה (ויעוי"ש דהוסיף לבאר בדעת הרמב"ם דלא רק הדלקת הנר בעינן כוונה, אלא אף כל המצוות השייכים בתוכה כמו ללה הודאה ושמחה הכל בעי כוונה כיוון דקאתו לזכר הנס, וכמש"כ הרמב"ם "להראות ולגלות הנס" יעוי"ש). עכת"ד בעל ה'משנה שכיר. ולפי"ז הטעים הגר"מ שליט"א די"ל דזהו סיבת אמירת "הנרות הללו" לאחר הדלקת נר ראשון היינו כהנ"ל כדי להיות בריאי דיש לו כוונה שפירתא, ואז"כ היינו ממש כחלק מן המצוה (ויעוי"ש דכ' דלפי"ז אף מי שאמר ה'נרות הללו' קודם הדלקת נר ראשון, בדיעבד לא הוי הפסק בין הברכה להדלקת הנרות כיוון דהוי לזכרון הנס ומענין הנרות - הוי כחלק מן המצוה וצורך המצוה כהא דגביל לתורי וכו'. וכ' שכ"מ במס' סופרים פ"כ ובשו"ת מהרי"ל סי' קמ"ה ויעוי"ש עוד מש"כ בזה) (תל תלפיות שם עמ' מ"ט-נ').

(רמזו) וכן נהג הגר"ש ואזנר זצ"ל - איש על העדה' ח"ב עמ' רמ"ו. והגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' שס"ה.

(רמח) וכן נהג הקה"י זצ"ל (ארחות רבינו ח"ג חנוכה אות ע"ז) והגר"מ פיינשטיין זצ"ל (איש על העדה' ח"ב עמ' רמ"ז בשם 'נפלה למשה' אות קי"ז). והגרי"ש אלישיב זצ"ל (איש על העדה' שם בשם הרה"ג ר' צבי מיכל לוין שליט"א). והגרמ"ש שפירא זצ"ל ובתשובות והנהגות (יה"סי ר"כ אות י') כתב דנהג ליהזר שלא לומר "הנרות הללו" עד גמר ההדלקה של כל הנרות, דכיון דמוכח מדעת כמה אחרונים שאין גדר המהדרין שגר הראשון בלבד עיקר המצוה והשאר הן הידור, אלא שבכל הנרות מקיים גוף המצוה, על כן שפיר יש להיזהר שלא יפסיק עד גמר הדלקת כל הנרות כדי שהברכה יעלה על כולם עכ"ד. וכן נוהג הגר"ש דבליצקי זצ"ל משום האי טעמא. וכ"נ הגר"ח קניבסקי שליט"א (אור ישראל' בהקדמה לספר).

(רמט) דאמירת "הנרות הללו" הוא פי' על גוף מעשה ההדלקה, ולא גרע מהמדבר בצרכי סעודה לאחר ברכת המוציא קודם אכילה דלא הוי הפסק כמבואר בשו"ע קס"ז - ו' ובמשנ"ב שם סק"ז, וממהדבר בענין התקיעות לאחר הברכה קודם התקיעה דאינו חוזר ומברך כמבואר בשו"ע תקצ"ב - ג' ומשנ"ב שם סק"י"ד. (ולרווחא דמילתא ניתן להוסיף שמקור אמירת נוסח 'הנרות הללו' הוא במס' סופרים פ"כ ה"ו ושם משמע דהמדליק אומר 'הנרות הללו' וכו' לאחר ברכת ההדלקה קודם ברכת 'שהחיינו' ו'השעה ניסים, ואמנם הטור תרע"ו כתב 'גרסינן במס' סופרים המדליק אחר שהדליק אומר הנרות הללו, מ"מ הרא"ש שבת פ"ב הביא המס' סופרים בלא לשונת הגירסא, ויעוי"ש בקרבן נפתאל סק"ח דכ' דמשמע מהמס' סופרים דמקדים החרוז ד'הנרות הללו' לברכת 'שעשה נסים' וסיים דאין אנו נוהגים כן. עכ"ד. ובנידו"ד דאמר 'הנרות הללו' קודם שסיים נר ראשון, יש סמך נוסף שלא יצטרך לברך שוב).

- ◇ **"חייב אדם להתבונן במדת החסד ושיזכור חסדי ד' תמיד כענין שנאמר (ישעיה ס"ג) חסדי ד' אזכיר תהילות ד' וגו'"** (כד הקמה לרבינו בחיי ערך פורים). ובחרדים (פ"ט כ"ג) **"ומעלת זכרון חסדיו ותברך ותתבונן בהם – מצוה רביעית... שכל אחד מ ישראל חייב לזכור החסדים שעושה עמנו תמיד לכלל ישראל שמציל אותנו משיני אריות... העומדים תמיד עלינו לכלותינו, וכן חייב כל אחד מ ישראל לזכור החסדים שנמלו ד' ותברך מעת שיצרו בבטן אמו ואז יבנע לפניו ויבוש וישוב בתשובה שלמה"** עכ"ל (ובענין ברבנו יונה שע"ת ג' י"ז). ועל כן טוב לפני ההדלקה לכוון ג"כ שבברכת **"שעשה נסים, בהדלקה, ובאמירת 'הנרות הללו' וכו' (ובאמירת 'על הנסים) כוונתו ג"כ לקיים מצות זכרון חסדי ד' (קובץ יד ביד' הנוכה).**
- ◇ **"אמר ר' שמואל בר חייא ור' יודן בשם רבי חנינא על כל שבה ושבה שישאל משבחין להקב"ה משרה שכונתו עליהם, מה טעם "ואתה קדוש יושב תהילות ישראל"** (מדרש רבה פ' וירא מ"ח ז, ובמהרז"ו שם **"כל מה שמוסיפין לשבח, מוסיף להשרות שכונתו ביניהם"**).

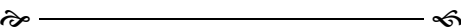

- ◇ **לא יכבה בפיו הנר שהדליק עימו** (הארז"ל הובא ב'בן איש חי' שנה ב' פרשת פנחס אות י"ח. והגר"ש אלישיב זצ"ל נהג להקפיד על זה – **"איש על העדה ח"ב ע' רמ"ד (י"ד)**).
- ◇ **ראוי להתפלל בשעת ההדלקה שיתן לו הקב"ה בנים תלמידי חכמים מאירים בתורה, כי בשעת קיום המצוה, התפילה על השכר המיוחד לאותה מצוה יותר רצויה לפניו יתברך** (מג"א רס"ג סק"א מהמטה משה בשם רבינו בחיי פ' יתרו ושם במחצית השקל – וכענין מצונו ברמ"א תרס"ז גבי מצות סוכה שכתב שכשיצאם מן הסוכה אומר יה"ר שנזכה לישב בסוכה של לווית, ויעו"י עוד בחפץ חיים על התורה (פרשת כי תבוא ע' רע"ג) דבכל פעם שמקיים מצוה היו שעת רצון וזמן טוב לתפילות ולפיכך תקנו לומר את 'הרחמן' לאחר ברכת המזון. (ויעו"י לעיל משנ"כ גבי בנים ת"ח).
- ◇ **איתא בתוספתא (מעשר שני פ"ה ה"ד) "כל העוסקין במצוות, פיהם פתוח בתפילה לפני המקום שנאמר (איוב כ"ב) ותגזר אומר ויקם לך וגו' ואומר (ישעיה ל"ח) ויסב חזקיהו פניו וגו' ויאמר אנא ד' זכור נא וגו' ואומר (דברים כ"ו) השקיפה ממעון קדשך וגו'".** ובראשית חכמה (פרק דרך ארץ שער ד'). כתב **"תפילתו של אדם נשמעת בשעה שהוא עושה מצוות"**

- ◇ **תמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפהם להתפלל על בניהם שיחיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות, ויכוון מאוד בברכת 'אהבה רבה' ובברכת התורה בשעה שאומרים 'זוהיה אנהנו וצאצאינו'** (וכן כשאומר בזכר לציון גואל' 'למען לא נגע לריק ולא נלד לבהלה') (משנ"ב סי' מ"ז ס"ק י'). וכתב החיי אדם נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד... **שלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרע זרעו, ושיחיו כל יוצ"ח עובדי ה' באמת, ושלא ימצא חי' פסול בזרעו, וכל מה שיועד בליבו שצריך לו, ואם אינו יודע לדבר צחות בלשון הקדש, יאמרנה אף בלשון אשכנז, רק שיחיה מקורות ליבו** (משנ"ב קכ"ב ס"ק ח).
- ◇ **הגר"ז זצ"ל אמר פעם לאחד מתלמידיו: כאשר היו ילדי צעירים, יושב היתי במשך שעות ושופך לב כמים בתפילה ובאמירת פרקי תהילים, בכדי שיגדלו כפי רצון ה'" (מפי הגרמ"ש שפירא זצ"ל, בעל המעשה. – ספר 'הרב מכריסן' ח"ג ע' 124).** ואמר **"הקהלות יעקב" זצ"ל שראוי שיתפלל האדם בדמעות על בניו בכל עת, והוסיף ואמר לאדם שקשה לו לבכות שיאמר בן לאשתו שתעשה זאת** (ואמר הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם אביו, שאמר שלאנשים יש תפילת נעילה פעם אחת בשנה, ואילו לנשים יש כזאת בכל שבוע) ^(הנ"ל). והגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל אמר לא פעם רואים ילדים שנחשבו כלא מוצלחים שברכות הימים עלו מעל אחיהם שנחשבו כמכושפים וכמוצלחים יותר. ואי"ז אומר שטעו באבחנה הראשונית אלא בגלל שהיתה אבחנה שכזו שילד זה הינו פחות מוצלח מאחיו, הוסיפה האמא בעת הדלקת הנרות תפילה וכוונה להצלחת אותו הילד, ובזכות תפילותיה ההצלחה האירה לו פנים (ספר 'סימן לבנים' עמ' 77). ואחד דיבר עם החזו"א זצ"ל והציע לפניו שמעוניין הוא לייסד ישיבה לבחורים חלשים, והגיב החזו"א זצ"ל בחומרה: **אין פשוטים, הדמעות של האמהות והסבתות מועילות שאין פשוטים** (הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל – 'מעשה איש' ח"ב עמ' מ"א).

- ◇ **אחר נוסח הנרות הללו ראוי לומר תכף מזמור ל' שבתהילים** (מזמור שיר חנוכה הבית) **במיתון גדול, ויכוון בהודאה של מזמור זה על התשועה שעשה עמנו ית"ש בימים אלו** (ויסוה"ע).
- ◇ בסידור ר' שבתי כתב: **"סגולה מהרמב"ן... ובשם מורי הריב"ש לומר ז' פעמים 'זיהי נועם' יושב בסתר, ויאמר אה"כ למנצח בנגינות. וכ"כ בספר זכירה (ס"ט א') "סגולה לשמירה מעולה כל השנה שיאמר בחנוכה כל לילה אחר הדלקת הנרות ז' פעמים ויהי נועם..."** (מועד לכל חי' כ"ז י"ג וספר 'מבוא ועד צאתו' ע' ע"ט הערות ה' ו').
- ◇ **ב'לקט יושר' (ע' 152) הביא מנהג רבו בעל התרומת הדשן ש"לאחר שאמר 'הנרות הללו' היה מנגנין 'מעוז צור ישועתי', לפעמים אמר אותו בדילוג".**
- ◇ **"מנהג עולם שמוסיפין אחרי 'מעוז צור' חרוז 'חשוף זרוע קדשך' וכו'" (מקור חיים תרע"ז).**
- ◇ **אחרי ההדלקה ראוי להאריך בשירים ופיוטים עד משך חצי שעה עכ"פ, ואחר זה ראוי לספר לבניו ולב"ב הנסים והנפלאות מפי סופרים וספרים שעשה לנו עם קדוש יוצרינו ובוראינו ית"ש ויתעלה, בימים ההם בזמן הזה בכדי שיתנו שבה והודאה לו יתברך על זה** (יסוה"ע, וכענין בקיצור שולחן ערוך קל"ט א').
- ◇ **במקור חיים (לבעל החזו"ת יאר סי' תרע"ב) כתב "נראה לי דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה (ולאחר ההדלקה) לראות אותם [ולשמחה בהם, כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקין אחר הנס" (י"ג) (ובענין במנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוולוז'ין ויע"א בסוף ההקדמה לשער התורה ב', ע' ק"ס ^(י"ג)). וכענין בדברי חיים מצאנו זצ"ל ^(י"ד) אמנם כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה ע' ש"ז) דאין חיוב בזה (ויעו"י"ש דבגליון ה') חנוכה שנכתבו עפ"י דבריו היה כתוב "אין צריך לשהות עם הנרות חצי שעה" וחגיגה ע"ז הגרש"ז זצ"ל אין חיוב, ובחוברת 'גם אני אודך' ע' י"ד כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא ראינו נוהגים לישב חצי שעה לאחר ההדלקה, וכן אמר הגרמ"ש שפירא זצ"ל לכן ישיבה שמספיק לשיר 'מעוז צור' ותיכף ומיד לחזור ללמוד – 'מגד תבואות שמש' עמ' ל"ח).**
- ◇ **בשו"ת שב יעקב (וא"ח סי' כ"ב) כתב "המצוה נמי לראותן כדי שיוכירין הנס כמו דאיתא בנוסח 'הנרות הללו' אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד' – משמע שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהן מצוה לראותן והיינו שיעור זמן הדלקה דלכך צריך ליתן שמן כל כך שיחא דולקים שיעור זה ולראות אותן כדי שיתפרסם הנס".**

(רג) בשם הרה"ג ר' צבי מיכל לוין שליט"א.

(רנא) הובא ב'אליבא דהלכתא' מ"ז ע' ג"ב מהרה"ג יוסף משדי שליט"א.

(רגב) כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדש, שנראה לי שלא ר"ל "הדלקת מנורה בדרך נס" שא"כ העיקר חסר מן הסיפור ב"על הנסים", והכי משמע מ"ש אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם, ולכן הרואה ג"כ מברך, ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר, עכ"ל המקור חיים.

(רגג) כתב שם בתו"ד "הדין נותן להתעכב איזה זמן אחר ההדלקה עם בני ביתו או בעצמו להכין ליבו לשמוח על פטרונו העומד לנו בעת צרותינו ולפחות כל הזמן שהנרות דולקות".

(ריג) דברי חיים עה"ת (חנוכה כ"ד ע"ב [48], ומ"ד ע"ב [88]) ד"ידוע שעיקר המצוה היא בראות הנס ונתפרסם הנס" "שעיקר המצוה הוא לראותן בלבד בעצם הראיה".

◇ בספר 'הנהגות החפץ חיים' (ע' ק"פ) הביא "בחדרת קדש הביט חרישית בחנוכה שלו, הימנה אין הוא מסיר עינו כל עוד נוצצים שביבי השמן" (בשם הרב שמואל תפליסקין זצ"ל בית יעקב שנה ד' גליון 40).

◇ ב'עבודת ישראל' לחנוכה כתב: "לראותם בלבד" – לתקן כל אחד מה שפגם מעוררו בראיית העין.

◇ כתב האדר"ת (נפש דוד ע' מ"ט) "מצות נרות חנוכה היתה חביבה עלי עד מאוד, ולולא שיחת הבריות הייתי מחדר שידלקו זמן רב כפי היכולת, והייתי מתענג לישב בחדר שבו הנרות, לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת הציבור, ובכל זאת הייתי יושב נגר הפתח מאותו החדר, כדי להסתכל כפעם בפעם והייתי שש ושמה בהם הריבה". עכ"ל.

◇ הגר"ש וואנר זצ"ל היה אומר דברי תורה לאחר הדלקת הנרות וכלשונו 'מעטרים נר מצוה בתורה אור בהלכה ובאגדה' (ספר 'מבית לוי' עמ' קכ"ש הערה י"ב).

◇ "לאחר הדלקת נר חנוכה אמר החידושי הרי"ם זצ"ל לסוככים אותו שילכו ללמוד, כי נר מצוה ותורה אור (משלי י' כ"ג), ובוראי המצוה מאיר את אור התורה, ובפרט שהוא מצוה המאירה, ואיתא (שבת כ"ג): 'שפועל לתורה' (לקוטי הרי"ם על התורה וליקוטים, חנוכה עמ' קכ"ג).

נשפך השמן

קצו. נשפך השמן בין הברכות להדלקת הנר הראשון צריך למלא שמן אחר, ולפני שידליק מברך שוב ברכת 'להדליק' (יעו' משנ"ב תקפ"ה סק"ד דשם כ' המשנ"ב שאם נטלו השופר בין הברכה לתחילת התקיעות והביאו לו שופר אחר צריך לברך שוב, וה"ה בזה - ספר 'חנוכה הל' ומנהגים' עמ' ק"ב ויעו' הערה ^(י"ה)). אכן אינו חוזר לברך 'שהחינו' (יעו' משנ"ב תרע"א סקמ"ה). ולענין ברכת 'שעשה נסים' יעו' הערה ^(י"ז). ואם באחד הנרות נשאר אפי' מעט שמן (שהיה בשעת הברכה) יוסיף שמן וידליק ולא יברך (דלחומר חיישינן שמא יוצאין יד"ח גם אם אינו דולק חצי שעה (וכשנויא קמא בגמ' שבת כא:)) וכדפסק במשנ"ב תרע"ה סק"ח - 'שלמי תודה' ע' רי"ח). ואפי' אם לא נשאר כלל שמן בקנה, אבל הפתילה ספוגה בשמן ויכולה לדלוק ע"י כמה רגעים, ג"כ לא יחזור ויברך ('שלמי תודה' שם, וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א - חוברת 'מים חיים' להגרי"א דינר שליט"א עמ' 15, ויעו' עוד שו"ת מהר"ם שיק או"ח של"ב).

קצח. אם נשפך השמן לאחר תחילת ההדלקה לפני שהשלים את הדלקת כל הנרות, יחזור וידליק ולא יברך (דחלה ברכתו על הנר הראשון ורמי לנטלו השופר באמצע התקיעות והביאו לו שופר אחר דא"י צ לברך) (יעו' משנ"ב תקפ"ה סק"ד).

כבו הנרות או חלקם

קצט. כבו הנרות בתוך זמן הבעירה, יצא יד"ח ואינו חייב לחזור ולהדליקם ^(י"ח) (ויעו' לעיל דין קל"ז קל"ח) (שו"ע תרע"ג ב', ביאה"ל שם ד"ה אם כבתה). ומ"מ ראוי להחמיר לחזור ולהדליקם בלא ברכה (רמ"א שם ומשנ"ב סקכ"ז ושעה"צ סקל"ב). וידליק מן השמש או מאש אחרת ולא מאחד הנרות שממשיך לדלוק כיון שאינו מדליק נר של חיוב (משנ"ב תרע"ד סק"ב). אכן אם כיבה הנר במזיד חייב לחזור ולהדליקו אך בלא ברכה (שעה"צ שם סקל"ב).

קפ. אם הי' זה בערש"ק קודם כניסת השבת, י"א דדינו כנ"ל ^(י"ח) (שו"ע תרע"ג ב') (ואם כבר קיבל על עצמו שבת (ויש עדין זמן היתר) מותר לו לומר לחבירו שידליקם - משנ"ב שם סקכ"ז) וי"א דקודם קבלת שבת (ויש עדין זמן היתר להדליק) חייב לחזור ולהדליק אך בלי ברכה (ט"ז הובא במשנ"ב סקכ"ו).

קפא. מי שהדליק קודם הזמן (מפלג המנחה ואילך) וכבו הנרות קודם הזמן, צריך לחזור ולהדליק בלי ברכה ^(י"ח) (ביאה"ל תרע"ב ד"ה ובלבד) (ולענין ערב שבת יעו' להלן דין רמ"ג).

קפב. אם כבה אחד מן הנרות קודם שהשלים הדלקת כל הנרות צריך לחזור ולהדליקו (אם רוצה לקיים מהדרין מן המהדרין) ^(י"ח) (ביאה"ל תרע"ג ב' ד"ה אם כבתה).

טלטול הנרות

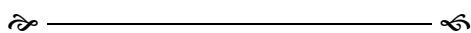
קפג. לכתחילה יש להיזהר שלא להזיז את הנרות ממקום הדלקתם עד שיושלם שיעור ההדלקה והיינו חצי שעה לאחר צאה"כ (משנ"ב תרע"ה סק"ו) ומ"מ אם הזיזם יצא יד"ח (משנ"ב תרע"א סק"ל). ויש מחמירים שלא לטלטל הנרות כל זמן שהם דולקים אפי' יותר מחצי שעה (שהרואים שלא ידעו לחלק בין תוך זמן שיעורו ללאחר זמן זה, יאמרו להשתמש נטלו, שעה"צ תרע"ב אות י"ב) (יעו' לעיל דין ק"ג).

כבוד הנרות

קפד. נהגו לכסות את הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות, משום ביזוי מצוה (רמ"א רע"ה י"ב). וכל שכן שאסור להשתין או לעשות צרכיו או להניח דבר מטונף בפני הנרות דהוי ביזוי מצוה (כף החיים שם סקמ"ב).

איסור הנאה מנרות חנוכה

קפה. אסור להשתמש באור נרות חנוכה ^(ס"א) בין בשבת לאכול סעודת שבת לאורן (אע"פ דהוי סעודת מצוה) ובין בחול, ואפילו תשמיש עראי כגון למנות מעות לאור הנרות אפילו מרחוק (שאינן ידיו סמוכות לנר) אסור ^(ס"ב). - ואפילו תשמיש של קדושה כגון ללמוד או להתפלל לאורן אסור (כל זמן שלא דלקו חצי שעה) (שו"ע תרע"ג א' ומשנ"ב סק"ט, י, י"ג). ויש מקילין בתשמיש של קדושה, ואפשר דיש לסמוך על שיטתם כשהוא בדרך עראי כגון ללמוד לאורם בדרך עראי, אם אין ידיו סמוכות לנר וצ"ע (שו"ע שם, ביאה"ל שם ד"ה ויש).

(רנה) אכן יעו' שערי תשובה סוף סי' ח' דהביא מספר 'מוצל מאש' סי' י"ד שפעם אחת נתנו לו טלית להתעטף, וקודם העטיפה בא שמש בית הכנסת וחטף מידו באומרו שבא בעל הטלית וביקש טליתו, ונתן לו אחר, ויש להסתפק אם צריך לברך שנית, והעלה שספק ברכות להקל, ולפי"ז ה"ה בשופר וה"ה הכא בנשפך השמן אינו חוזר לברך שוב. (ויתכן דהוא משום דברכת המצות הוי דין על הגביר, וכל שהגביר בירך שפיר מהני ברכתו אף אם לאחר הברכה החליף את החפצא של המצוה). וכן דעת הגר"ש דבליצי צ"ל דאין נוהגים לחזור ולברך שוב ברכת לשמוע קול שופר וברכת להדליק.

(רנו) לענין ברכת 'שעשה נסים' יתכן שחוזר לברך ברכה זו כדיעו' משנ"ב תרע"א סקמ"ה, דאפי' מי שהדליק ובירך בביה"כ חוזר לברך 'שעשה נסים' כשמדליק בביתו. מאידך יעו' לעיל הערה ה' רכ"ה דעת המאירי שם, ויתכן דלפי"ז לא יחזור ויברך ברכה זו.

(רנז) דלא בעינן פרסומי ניסא אלא רק בעת ההדלקה (ביאה"ל שם).

(רנח) ואע"ג דנכבה מבועי, כיון דבערש"ק מחויב להדליק קודם שקיעה"ח וגם כבר ברך עלי' 'להדליק נר של חנוכה', כבר הותחלה המצוה בהכשר (משנ"ב שם סקכ"ז).

(רנט) משום דע"פ הדחא אמרינן דמפלג המנחה ולמעלה כבר הותחל המצוה (ביאה"ל שם מפמ"ג).

(רס) ולקיום מהדרין מן המהדרין בעינן שבעת ההדלקה יהיו כל הנרות לפי חשבון הימים (ביאה"ל שם).

(רסא) כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס ועוד כיון שע"י נס שנעשה במנורה תיקונו, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל (משנ"ב שם סק"ח).

(רסב) כדי שלא יהא מצוות בזוית עליו (משנ"ב סק"א).

קפו. אם נתן בנר שמן יותר משיעור עד שתכלה רגל מן השוק (כחצי שעה אחר צאה"כ), ועבר זמן זה, י"א שיכול להשתמש לאור הנרות ^(רס"ג) (רס"ד) (ויעוי' הערות ^(רס"ה)) (שו"ע תרע"ב ב') ויש מחמירין בזה (שהרואה אותו משתמש לאור הנרות לא ידע לחלק בין תוך זמן השיעור לאחריו ^(רס"ו)) (אכן יכול לכבות ולהשתמש - אך יעוי' הערות דלעיל) (מהרש"ל הובא במג"א וא"ר - משנ"ב ס"ק ח' ושעה"צ י"א).

קפו. יש מחמירים ע"פ הסוד שלא להשתמש גם בשמש (בן איש חי פ' וישב סי"ד "דאם נהנה מאורה עושה פגם גדול שיתאחזו החיצונים באור העליון וכנזכר בהאריז"ל. וכל זה הוא רק בזמן שיעור המצוה" עכ"ד, וכע"ז בקב הישר פצ"ו ס"ו).

קפח. האיסור להשתמש באור הנרות הוא דוקא 'תשמיש' אפילו של עראי, אבל אם אינו 'משתמש' באור הנרות אלא יושב בביתו בחדר שהנרות דולקים בו מותר (אפי' אם לא הדליק שמש) (משנ"ב תרע"ג סק"א ושעה"צ שם אות י"א), וכמו"כ מותר לילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל, דלא מחוייב להעצים עיניו (דלא מקרי תשמיש) (שעה"צ שם).

שיירי השמן והפתילות

קפט. אם נתן בנר שמן (וה"ה נר שעוה) בשיעור שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, וכבה הנר קודם שהושלם זמן זה, הנותר מן השמן [והפתילות 'רסז'] אסור בהנאה. אכן מותר בשימוש למצות הדלקת נר חנוכה (אבל 'לשמש' אסור להשתמש בו דאינו מ'מצות הדלקה') (משנ"ב תרע"ז סק"ז י"ח), ואפי' נר שהודלק ראשון שהוא עיקר המצוה, מותר להשתמש בו בימים אחרים לשאר הנרות שהם רק משום הידור מצוה (ספר 'חנוכה הלכות ומנהגים' להגר"צ כהן שליט"א עמ' ס"ד ושכן שמע מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

קצ. כל איסור ההנאה משמן, פתילות ונרות חנוכה הוא רק לאחר שהדליק בה הדלקת מצוה ולא קודם לכן (דהזמנה לאו מילתא היא). ולפיכך שמן שניתן בתוך הכוסיות וה"ה נרות שנתנם במנורה בכדי להדליק בהם נר חנוכה ולבסוף לא הדליק בהם, מותרים בהנאה ושאר תשמישים. וכן השמן הנותר בבקבוק אע"פ שקנאו לשם הדלקת נרות חנוכה, מותר בהנאה ושאר תשמישים (משנ"ב תרע"ג סק"א ושעה"צ כ"א, וביאה"ל תרע"ז ד' ד"ה הצריך).

קצא. אם נתן בנרות שמן יותר משיעור עד שתכלה רגל מן השוק (כחצי שעה אחר צאה"כ), ועבר זמן זה יכול לכבות הנרות ולהנות מהם (משמנם וכר') (ויעוי' הערה) ^(רס"ח) (רס"ט) (שו"ע רע"ב ב' ומשנ"ב ס"ק ז') אמנם המחמירים להדליק נרותיהם עד שעה מאוחרת שתכלה רגל מן השוק ממש, אפי' אם כבה הנר לאחר חצי שעה מצאה"כ (ולא התנה), השמן והפתילות אסורים בהנאה לשימושים אחרים (דבודאי הקצה את כל השמן והפתילות למצוותו) ('הלכות חג בחג' עמ' כ"ג הערה 43).

הדלקת נרות במסיבות חנוכה או באסיפות ציבוריות

קצב. אין מברכין על הדלקת נרות חנוכה במסיבות חנוכה או באסיפות ציבוריות וכדומה ^(ר"ע) (הגרא"י וולדינברג זצ"ל - 'ציץ אליעזר' חט"ו סי' ל', וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' ש"ד ובהערה 8, והגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ו, וכ"ה ב'מנחת יצחק' ח"ו סי' ס"ה אות ג', וב'שבט הלוי' ח"ד סי' ס"ה, וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל). ואפי' אם מתפללים שם מעריב, ואפילו אם יש שם אנשים שלא הדליקו נרות חנוכה (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' שם, והגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קל"ב) ^(רע"א).

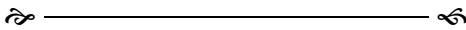
הדלקה מפני החשד

הדר בחצר או בבנין שיש לו שני פתחים

קצג. הדר בבנין (או בחצר) שיש לו שני פתחים משתי רוחות שונים (כגון בצד מזרח ובצד צפון) צריך להדליק נרות בשניהם מפני החשד (שיאמרו בני עירו מדלא הדליק בזה, לא הדליק גם בשני). ואם שני הפתחים נמצאים בצד אחד, די לו להדליק באחד מהם (שו"ע תרע"א ח' ומשנ"ב סקנ"א).

קצד. י"א דאף בית שיש בו חלונות לרשות הרבים בשני צדי הבית, צריך להדליק בשניהם מפני החשד (כ"מ בהגהות הגאון ר"ב פרענקל זיע"א סוף סי' תרע"א). וי"א דבחלון אין דין הדלקה מפני החשד (קהילות יעקב זצ"ל - ארחות רבינו ח"ג ע' ה' ויעוי' עוד להלן דין קצ"ה והערה רע"ג דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל).

קצה. י"א דבזמננו (בכל מקרה) אי"צ להדליק בפתח הנוסף מפני החשד (דכיון דאין הכל נוהגים מנהג אחד בענין ההדלקה ו[כמו"כ] רבים מדליקים בבית, ליכא כלל חשדא (כעין מש"כ הרמ"א תרע"א ח')) (הגר"ש אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' רס"ז) ^(רע"ב) והגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' (התשע"ג) ע' קי"ג, ובתשובות והנהגות

(רסג) אכן אם נתן רק כדי השיעור ודלק יותר מהשיעור (כגון שהפתילה דקה והוא חשב שהפתילה ביוגית) צ"ע אם מותר להנות ממנו (דאפשר כיון שהוא אקצי' מדעתו, אף דבטעות הוי, נאסר) (שלטי גיבורים הובא במג"א - ביאה"ל תרע"ז ד' ד"ה לשיעור הדלקה).

(רסד) ומ"מ לכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה משום דיש מן הפוסקים שסוברים שאם נתן סתם הקצה הכל למצוותו (משנ"ב סק"ז ומשנ"ב תרע"ז ס"ק י"ח).

(רסה) אמנם המחמירים להדליק נרותיהם עד שעה מאוחרת שתכלה רגל מן השוק ממש (ולא התנו), אפי' אם דולק הנר לאחר חצי שעה מצאה"כ, אסור בהנאה (דבודאי הקצה את כל השמן למצוותו - 'הלכות חג בחג' ע' ק"ג הערה 43).

(רסו) ולטעם זה לא מוהי אפי' התנה מעיקרא (שעה"צ י"ב).

(רסז) יעוי' רשב"א שבת כא: ד"ה "אי נמי", והבית יוסף בשם הר"ן בתו"ד, והטור תרע"ז הזכירו גם "פתילות" וכ"ה בחיי אדם קנ"ד ל"א וקיצושו"ע קל"ט, אכן השו"ע ומשנ"ב לא הזכירו "פתילות".

(רסח) אכן אם נתן רק כדי השיעור ודלק יותר מהשיעור (כגון שהפתילה דקה והוא חשב שהפתילה ביוגית) צ"ע אם מותר להנות ממנו (דאפשר כיון שהוא אקצי' מדעתו, אף דבטעות הוי, נאסר) (שלטי גיבורים הובא במג"א - ביאה"ל תרע"ז ד' ד"ה לשיעור הדלקה).

(רסט) ומ"מ לכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה משום דיש מן הפוסקים שסוברים שאם נתן סתם הקצה הכל למצוותו (משנ"ב סק"ז ובסי' תרע"ז סק"י).

(רע) דפוק חזי כמה דיו נשפך כדי לבאר מנהג ההדלקה בבית הכנסת, ולבאר האיק אפשר לברך על הדלקה זו, וכמה מגדולי הדורות הקפידו שלא לברך על ההדלקה בבית הכנסת יעוי' 'שבולי הלקט' סי' קפ"ה דכתב "ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה, ומורי ר' יהודה אחי שני היה נמנע מלהדליקה שלא לברך עלי', וכן דעתי נוטה וכו'" יעוי' ש, ויעוי' עוד שו"ת ריב"ש סי' קי"א, ו'ברכי יוסף' אור"ח סי' תרע"א סק"ו בשם ס' 'תניא', ושו"ת מהר"ם שיק יור"ד סי' שע"ד, ושו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' ק"ג מש"כ בזה, ואע"פ דלמעשה מברכים כפסק השו"ע, מ"מ פשוט שאין בכוחינו להוסיף עוד להנהיג לברך על ההדלקות במסיבות, ויש למנוע זאת, והמברך הוי ברכה לבטלה, והנמנע יקבל שכר על הפרישה ^(ציץ אליעזר שם).

(רעא) אכן דעת הגר"ב זילבר זצ"ל דאם מדליק בכרך העיר וברחובה של עיר שיש שם אנשים רבים, ויש שם אנשים שלא הדליקו (ואף אינם משתתפים בביהכנ"ס כל שהוא שהדליקו בו נרות), אפשר להדליק בברכה (כדחזינו דחקנו הדלקה בבהכנ"ס ועיקר טעם התקנה הוא: דהי' זה לאחר שלא הדליקו בחוץ ולפיכך תקנו להדליק במקום קיבוץ רבים לפרסומי ניסא כמבואר בריב"ש סי' קי"א ואף דאיכא טעמים נוספים, מ"מ זהו הטעם העיקרי), וא"כ כשמדליק בכרך העיר עדיף טפי מהדלקה בבית הכנסת דהוי הדלקה בחוץ ממש), וכמו"כ אפשר להדליק נרות בברכה ברחבת הכותל המערבי, ובפרט בזמננו שמקום זה מיוחד לתפילה ויש בו מחיצות ד"ל שיש לו קדושת בית הכנסת. והוסיף שם, דכל הנ"ל הוא דווקא באסיפת רבים ברחובה של עיר, אבל לא בשאר אסיפת רבים שבתוך בית וכיוצא ב"ב, ד"ל דהתקנה היתה להדליק משום פרסומי ניסא רק במקום אסיפת רבים באופן קבע כבית הכנסת וביהמ"ד שהם מקום המיוחד לרבים קבוע, וה"ה רחובה של עיר, אבל במקום אסיפת רבים באופן עראי אין מדליקים בברכה עי"ש (עפ"ד ב"א נדרבו" ח"ה סי' ל"ו, ח"ו סי' ע"ה, ח"א סי' ל"ב, וסי' ל"ד יעיי"ש). ודעת הגר"ע יוסף זצ"ל דהנהוגים להדליק ולברך במסיבות בשם ומלכות משום פרסומי ניסא, יש להם על מה ייסמכו יעוי' ש (חזון עובדי' חנוכה עמ' מ"ז).

(רעב) ומ"מ הגרש"ז עצמו בביתו הדליק גם בפתח האחורי שהיה פתוח לרה"ר ממש, בזמן שלא היו בביתו עוד מדליקים, משום מעשה שהיה שהקיש עובר אורח על אותה דלת ושאל מפני מה לא הדליקו נר חנוכה (הליכות שלמה' שם הערה 52).

ח"ג סי' רט"ו אות ו'). וי"א דאף בזמננו יש חובת הדלקה מפני החשד (כ"מ ב'ארחות רבינו' ח"ג ע' ד' אות י', י"א מהקהילות יעקב זצ"ל, וכ"מ דעת החזו"א זצ"ל - 'מעשה איש' ח"ד ע' קל"ב וב'ארחות רבינו' ח"ג ע' כ"ח אות ק"א). וכע"ז דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דגם בזמננו מן הראוי להדליק נר חנוכה בפתח הנוסף מפני החשד^(רע"ב), (אך אם כניסה אחת נראית כניסה צדדית (כמו כניסה לחניה וכדו'), אי"צ להדליק שם) (באר ישראל' ע' נ"ח).

קצו. במקום שצריך להדליק מפני החשד, חובת ההדלקה היא רק בחצי שעה הראשונה, אכן לאחר חצי שעה אי"צ להדליק (דהרואה יאמר שכבר הדליק הנרות אלא שכבו) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' רס"ז בדבר הלכה אות י"ט).

קצו. במקום שמדליק מפני החשד, אין מברך על הדלקה זו (רמ"א תרע"א ח'). ומ"מ י"א דבברכה שמברך על ההדלקה בפתח אחד, יכוון להוציא גם את ההדלקה בפתח השני (ראש יוסף שבת כג. וכ"נ הקה"י זצ"ל שכשברך במקום ההדלקה מעיקר הדין חשב בברכה גם על הנרות שידליק מפני החשד בצד הנוסף ('רעד' - 'ארחות רבינו' ח"ג ע' ד' אות י', י"א).

קצח. במקום שמדליק מפני החשד, די שידליק נר אחד בלבד (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' רס"ז הערה 52, ושם מובא שכן נהג בעצמו, הגר"י פישר זצ"ל - אבן ישראל ח"ט סי' ס"ג) ובלבד שיהא ניכר שהדליקו לשם חנוכה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - שם).

קצט. אף כשיש שני פתחים בשני צדדים, אם צד אחד פתוח למקום דשכיחי רבים טובא, והצד השני פתוח למקום דלא שכיחי רבים כל כך, די לו להדליק רק בפתח הפתוח למקום דשכיחי רבים טובא (דליכא חשד, דהרואים את הפתח בצד דלא שכיחי רבים ידעו דבצד השני שכיחי רבים יותר מכאן ומסתמא הדליק שם) (הגהות 'חכמת שלמה' סו"ס תרע"א).

מי שאינו בביתו בימי חנוכה

ר. אם אין בני הבית שוהים בבית בימי חנוכה והדבר ניכר לעוברים ושבים, פטור מהדלקת נר מפני החשד (יעו"ב שו"ע תרע"א ח' - הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' רס"ה^(רע"ב)). וכמו"כ אם מפורסם שהלכו מביתם או שדרך שלו לילך מביתו לבקר אצל אביו או חותנו, נפטר מהדלקת נר בביתו מפני החשד ('אגרות משה' יו"ד ח"ג סי' י"ד אות ה')^(רע"ב).

עניני היום

◊ נהגו לחלק מעות לתינוקות ולקטנים בימי החנוכה (מיוחד לכל חי' סי' כ"ז אות ע"ז יעו"ב^(רע"ב) שטעם לזה ע"פ מרד).

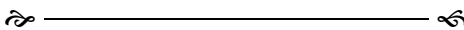
עשיית מלאכה

רא. מותר לעשות מלאכה בחנוכה, אך הנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה כל זמן שהנרות דולקים למצוותם והיינו כחצי שעה, כדי שיהיה היכר שאסור להשתמש לאורם (והחמירו הנשים על עצמם יותר מאנשים משום שהנס נעשה על ידם^(רע"ב))^(רע"ב) (שו"ע תרע"א א' ומשנ"ב סק"ד ד'). ויש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה^(רע"ב) (משנ"ב שם). והגר"ש אלישיב זצ"ל הורה שכך ראוי להחמיר שגם אנשים לא יעשו מלאכה באותו זמן ('פניני חנוכה' ע' קל"ד).

רב. הנשים נמנעות ממלאכות טויה, תפירה, וכדו'^(רע"ב), אבל מותרות במלאכות המטבח כאפיה ובישול (דכל מלאכה שיש בה עמל יש להמנע, ובעבודות המטבח לא נהגו איסור) (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' ק"י והערה י"ד שם, וכ"ד הגר"מ פיינשטיין זצ"ל^(רע"ב) - 'מסורת משה' ע' קצ"ב, וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה עמ' רצ"ט הערה 14^(רע"ב)). ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דהמלאכות האסורות הם תפירה, כיבוס^(רע"ב), גיהוץ וכדו' אבל עבודות הבית המותרות בחול המועד מותרות גם כאן - 'באר ישראל' ע' ט"ז^(רע"ב). אכן ראוי שלא להתעסק במלאכות המתמשכות לזמן רב ואפילו בישול או אפיה^(רע"ב) (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' ט"ז וקונטרס הלכות והנהגות^(רע"ב)), וי"א דבכלל המנהג ג"כ שלא לבשל ולאפות וכיוצ"ב (הגר"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שכ"ט).

◊ יש נשים שנהגו איסור מלאכה ביום הראשון והשמיני של חנוכה וכל שכן בר"ח טבת. ולא יעשו הנשים כביסה ולא יתפרו אלא א"כ פרנסתן בכך (יעו"ב מג"א תרע"ע סק"ב וחי' אדם קנ"ד - ס"ג שהביאו מנהג זה, וכ"ה בבן איש חי שנה א' פר' וישב אות כ"ז).

רג. במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה כל היום בכל ימי חנוכה, יש למחות בהם כי הבטלה עבירה היא, ומביאה לידי שיעמום (מג"א תע"ר סק"ב מהשלטי גיבורים והו"ד במשנ"ב תע"ר סק"ה).

(רע"ב) דאע"פ שבזמננו יש כמה מנהגים בהדלקת נרות וכהנ"ל, מ"מ גבי פתח החצר [או הבנין] שהוא מקום ההדלקה מעיקר הדין, אין מבטלים דינא דגמרא בסברות בעלמא (ורק גבי חלון שאינו מקום ההדלקה מעיקר הדין יש להקל בזה) (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' ע' נ"ח ובהערה נ"ג שם).

(רע"ב) ובפשוטו משמע דזהו משום דשמא מקיים מצות הדלקה גם במה שמדליק מפני החשד, אכן יעו"ב לבוש שם דכתב "ואינו מברך אלא באחת ובשני" מדליק בלא ברכה כיון שאינו אלא משום חשד הרואה ואינו למצוה" הרי דס"ל דליכא בזה מצות נר חנוכה כלל. ויל"ע.

(רע"ה) ובספר 'נר חנוכה' (ע' ס"ב הערה ל"ב) הביא דהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לו שהחזו"א זצ"ל הורה לו דכשנוסע לשבת חנוכה יבקש משכן שידליק לו בביתו, וסיפר הגר"ח ששאל לחזו"א אם יועיל לסגור את התריסים שכולם יראו שאינו בבית ולא יהיה חשד, והחזו"א לא ענה לו, ואמר הגר"ח כנראה שהחזו"א הסתפק בזה, ולמעשה אמר הגר"ח שהקל בזה ולא ביקש מאחרים שידליקו עבורו בביתו בכה"ג (שסוגר התריסים), ע"כ.

(רע"ו) ויל"ע בזמננו שרבים רגילים ליסוע בשבתות לבית הוריהם וחנותיהם יתכן דכל אחד הנוסע לשבת לא יצטרך להדליק בביתו מפני החשד אפי' שאין ידוע עליו באופן מסויים שנסע להוריו או לחמיו.

(רע"ז) ובמור וקציעה (שם) כתב דהטעם הוא "לפי שהן קלות הדעת, ויבואו לעשות מלאכתן לאור הנר של מצוה".

(רע"ח) ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דיש להקל בזה בקטנה שלא הגיעה למצוות (מאחר שאיסור זה אינו אלא מצד המנהג) ('באר ישראל' ע' ט"ז).

(רע"ט) יעו"ב מור וקציעה שם דסיים ד"ראוי לכתחילה להנהיג כן להשוות בו המידה לאנשים כנשים, אי משום יו"ט דרבנן א"נ משום דבגברי נמי איכא למיחש, אידי דטרידא בעבידתא, אתו לאשתמושי להדי נר חנוכה ולא אדעתיהו".

(רפ) וכן משטיפת הרצפה ראוי להמנע, ושטיפת כלים במטבח לפי הענין (הגר"ש ואזנר זצ"ל שם).

(רפא) דבמנהג שנושים לא עושות מלאכה בשעת הדלקת הנרות נכלל בזה רק מלאכות אמיתיות וקשות ואולי גם כתיבה של מקח וממכר, אבל לא נכלל בזה כל המלאכות האסורות בחול המועד. ועל כן סתם כתיבה מותרת (מסורת משה שם).

(רפב) ומ"מ בבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נהגו שלא לעשות כל מלאכה אפי' כתיבה ובישול וכדו', אבל בטיגון הסופגניות שאוכלים באותה שעה הקילו לפעמים (והקילו באכילה זו גם קודם תפילת ערבית בדאיכא מנין קבוע) ('הליכות שלמה' ע' רצ"ט הערה 14).

(רפג) ודעתו דאפילו ללחוץ על הכפתור להפעלת מכונת כביסה (כשכל הכביסה כבר בתוך המכונה) זהו גדר "כביסה" ואסור ('פניני חנוכה' ע' קל"ב). אכן לדעת הגר"ש ואזנר זצ"ל והגר"מ פיינשטיין זצ"ל אי"ז בכלל 'המנהג' לאסור.

(רפד) ויעו"ב ב"ח סי' תר"ע סק"ד דהאיסור שוה לאיסור המלאכה בר"ח, וכ"ה בבן איש חי שנה א' פרשת וישב אות כ"ז ויעו"ב ט"ז סי' תר"ע סק"ג.

(רפה) דהכא אי"ז איסור מלאכה כשבת וחוו"מ אלא מצד פרסומי ניסא שלא יסיחו דעתם מהגם (שם).

(רפו) ובספר 'פניני חנוכה' (ע' קל"ב) הביא מהגר"ש אלישיב זצ"ל דנהגו לאסור בזמן זה אף לערוך קניה במכולת, או לנקות את הבית, ומ"מ הביא שם משמיה דהגר"ש ד"כל הענין לא כ"כ חמור" (ויעו"ב דמבואר דכשיש צורך גדול באופן מיוחד מותר).

הספד תענית וסיגוף

רד. אין להתענות בימי חנוכה (מלבד תענית חלוש שאף בשבת מתענים) (שו"ע תקע"ג א' ורמ"א תר"ע ג'), ואפילו תענית עד חצות היום אסורה, לכן הרואה שמתאחר באכילתו עד אחר חצות היום, חייב לטעום לפני חצות כדי שלא יחשב לתענית (באר ישראל' עמ' י"ד), ויעו"י הערה (רפח).
רה. בערב חנוכה וביום שלאחר חנוכה מותר ליחיד להתענות (שו"ע תרפ"ו א' ומשנ"ב סק"א), וי"א דאף בערב חנוכה אסור להתענות (רפ"ט) (ב"ח ופר"ח הובאו במשנ"ב שם סק"א).

רו. מי שמסגף עצמו מפני תשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, בחנוכה אסור לו להסתגף בזה (משנ"ב תקכ"ט ס"ק כ').

רז. בכל שמונת ימי חנוכה אסורים בהספד מלבד הספד לחכם בפניו (שו"ע תר"ע א' ג').

רח. יש להזהר בכל ימי חנוכה שלא להתעצב דהם ימים האסורים בהספד ותענית (אפילו אבלים לא ילכו לבית הקברות ביארצייט או בגמר השבעה אם יבכו שם, ויעו"י עוד בדין להלן בסמוך) (הגה"ק ר' יוסף זונדל סלנט זיע"א^(רצ) הו"ד ב'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קמ"ט. ובסדר היום (סדר חנוכה) כתב "ימי חנוכה אין להתעצב בהם כי אם להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עמנו אלוקינו בימים האלו").

הליכה לקברים

רט. י"א דבחנוכה אין לילך לבית הקברות. ומי שיש לו יארצייט בימי החנוכה יקדים לילך יום או יומיים קודם חנוכה (מועד כל חי להגר"ח פלאגי' זיע"א סי' כ"ז אות י"א וכן איש חי שנה א' פ' וישב אות כ"ב ויעו"י עוד לעיל דין ר"ח), וי"א דעולים לקבר ביום היארצייט גם בימי החנוכה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - הליכות שלמה ע' ש"כ הע' 31, וגשר החיים פכ"ט ס"ה). ויש שכתבו שלקברות צדיקים נהגו ללכת (כן איש חי שם).

תפילות

רי. בערב חנוכה במנחה אין אומרים תחנון (רמ"א תרפ"ג).

ריא. כל שמונת ימי החנוכה אין אומרים תחנון ו"למנצח" (רמ"א תרפ"ג). ובשני וחמישי אין אומרים "א-ל ארך אפים" בפתחת ארון הקדש ו"יהי רצון" אחר קריאת התורה (משנ"ב שם).

ריב. אַבל יכול לעבור לפני התיבה בחנוכה מנחה ומעריב (מלבד הלילה הראשון^(רצא)) אבל לא שחרית (משנ"ב תרע"א סקמ"ד מפמ"ג ותרפ"ג סק"א). אמנם במשנ"ב (תקפ"א סק"ז) כתב בשם 'מחצית השקל' דאם אחר יאמר את ההלל, מותר לו להתפלל אף שחרית ויעו"י הערה (רצב), (אכן בביאה"ל סי' קל"ב קונטרס 'מאמר קדיש' כ' דבימים שא"ב בהם למנצח וקל ארך אפים אין להאבל להתפלל לפני העמוד, ומשמע אף לא מנחה ומעריב^(רצג) ויל"ע).
ריג. כל שמונת ימי החנוכה אומרים הלל השלם (שו"ע תרפ"ג א', משום שכל יום חלוק בנרותיו ועוד שבכל יום התחדש הנס - יעו"י בית יוסף שם).
ריד. צריך לזהר מאוד לומר את ההלל בשלימות, דב'הלל שלם' אם החסיר אפילו תיבה אחת, או שקרא אחת מתיבות ההלל שלא כתיקונה באופן שהשתנה הענין לא יצא וצריך לחזור מאותו פסוק ואילך עד סוף ההלל (דיין קריאת הלל השלם שוה לדין קריאת המגילה - משנ"ב תפ"ח סק"ב ושעה"צ אות ב'. ובהנהגות הגר"א מכת"י ר' סעדיה [תקנ"ח] הביא שהגר"א זיע"א היה קורא הלל כמו קריאת שמע בדקדוק ומאריך מאוד בזמן^(רצד)).

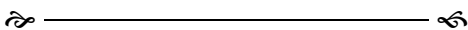
◇ "ומענין קריאת מאה ברכות או הזמירות בחיפזון ובמהירות הרי היא טעות נמורה, ומי שאינו מוכיח החזנים על זאת, חוטא, משום שכל אלה הסוגים של עבודת ה', אשר הם בדיבור, אין הכוונה בהם אלא שיהרהרו בהם כשיאמרום ויכוון אומרים את לבו וידע שאם ארון כל העולם מדבר בהם, בין שיבקש ממנו או יודה לו וישבחהו או יתאר פעליו וחסדיו או יתאר נפלאותיו בברואיו ויכולתו ... ואם הכל דיבור עמו יתעלה, כיצד מותר למחר בזה ולהסית דעת מומה שנאמר" (רמב"ם בתשובותיו ח"ב תשו' רס"א, הוצאת מקיצי נרדמים ע' 491).

◇ כתב הרמב"ם (מורה נבוכים חלק שלישי פנ"א) "ודע שמעשי העבודות האלו כולם כקריאת התורה והתפילה, ועשות שאר המצוות ... אם תתפלל בהנעת שפתיך ופניך אל הכותל ואתה חושב במקדך וממכרך, ותקרא תורה בלשונך ולבך בכנין ביתך מבלי בחינה במה שתקרהו, וכן כל אשר תעשה מצוה תעשה באברייך ... מבלי בחינה ענין המעשה החוץ, לא מי שצוה לעשותו, ולא מה תכלית כוונתו, לא תחשוב שהנעת לתכלית, אבל תהיה אז קרוב ממי שנאמר בהם 'קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם', עכ"ל.

◇ "אם אדם אומר התיבות של איזה הודאה לה' יתברך שמו בלא לב ולב בלתי התלהבות הכן עצמו מקודם להכנים שמחה עצומה בליבו כאלוקותו, אזי בלתי אפשרי שיבוא שמחה בליבו מעצמו, כי ליבו ישן בקרבו, ואין מעיר אותו לשמחה, אך צריך האדם להכין עצמו לכך, אז נתווסף שמחה בליבו עצומה יותר ויותר עד שכמעט יבטל ממצויאותו הגשמי מגודל השמחה כאלוקותו ית"ש" (יסו"שה"ע).

◇ יש הממחרים בקריאת ההלל ואומרים אותו במרוצה. ובאמת יש להזהר לאומרו בניהותא ובשמחה, שהרי עיקר תקנת אלו הימים להלל והודאה נתקנו, להודות באמירת ההלל על הנסים והנפלאות (וכדעו"י רש"י שבת כד. ד"ה ברכת המזון) ודרך הודאה שמוודה אדם לחבירו - הוא דרך שמחה וניחותא (הגר"צ אבא שאל זצ"ל - 'אור לציון' ח"ד עמ' רצ"ד בהערה).

רטו. אין אומרים הלל בבית האבל (יעו"י הערה^(רצה)), ויאמרו אח"כ כשהולך לביתו^(רצו). ובשבת אפשר לומר בבית האבל (כיון שאין בו אבילות) (משנ"ב קל"א סק"ב ותרפ"ג סק"א).

(רפז) אמנם יעו"י כף החיים (ת"ח ג') גבי איסור תענית בראש חדש דכ' דהיינו דוקא כשמקבל על עצמו שם תענית, אבל אם רק נתעכב מלאכול לית לן עכ"ד, ומסתבר דה"ל לענין חנוכה. (רפח) ובספר בירור הלכה (תר"ע) כתב "האיסור להתענות הוא אפי' אינו מכוון לשם תענית, ואפי' רק עד חצות היום, מיהו אם לומד או מתפלל עד אחרי חצות היום, מותר, ובלבד שלא ישלים עד הלילה, עוד כתב שם דבמתכוון לשם תענית אסור אפי' רק שעה אחת, הן בתחילת היום והן בסופו" עכ"ד. וכע"ז במשנ"ב רפ"ח סק"א גבי תענית בשבת.

(רפט) אכן ביום שלאחר חנוכה מותר להתענות אף לדידהו (משנ"ב שם ושעה"צ שם אות ד').

(רצ) דבספר 'נתיבות אור' (ע' ס"ב) הביא חידוש מהג"ר ישראל סלנטר זיע"א שהביא עובדא מהגה"ק רבי יוסף זונדל סלנט זיע"א שפעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי החנוכה ובתוך הדברים הזכירו בסיפורים דבר אחד של צער, ואמר להם הס, כי אין להזכיר דבר של צער בימים אלו, כיון שחז"ל אסרו ימי חנוכה בהספד יעו"י"ש. ודבריו הם חידוש - דלשמוע דברים המצערים אותו, הוה בכלל איסור הספד דאסרינן מדינא בחנוכה (מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"ט).

(רצא) משום שאומרים שהחיינו על הדלקת הנרות וצריך לזה שמחה יתירה. אכן אם אחר ידליק מותר לו להתפלל אף בלילה הראשון (שעה"צ תקפ"א אות י"א וכן מבואר במשנ"ב תרע"א סקמ"ד).

(רצב) ויעו"י"ש דהביא דהחיי אדם כתב דכמוזמה שהגר"א לא הי' מניח להתפלל אפי' שחרית בר"ח. עכ"ד. ומשמע דאפי' אם אחר מתפלל ההלל. עוד כ' שם בדליכא אחר לכו"ע מותר להתפלל.

(רצג) הגר"י"ש אלישיב זצ"ל הורה כדכ' במשנ"ב דמנחה ומעריב מתפלל, אך מנהג קהילות החסידים וכן נהג החזו"א זצ"ל כדכ' בביאה"ל דאין האבל מתפלל גם מנחה ומעריב לפני העמוד בחנוכה ור"ח (באר ישראל' ע' ק"א).

(רצד) הובא במעשה רב הוצאת הגר"י זלושינסקי במילואים ע' שנ"ח גבי הלל שלם.

(רצה) ובתרפ"ג סק"א כ' דאע"פ שהאבל עצמו בודאי לא יאמר, מ"מ לענין לומר הלל בביתו יעו"י בשע"ת, ובשע"ת שם (ר"ה גומריין) הביא מוח' הפוסקים בזה.

(רצו) וזהו דוקא בחנוכה אך בר"ח שלא בחנוכה לא יאמרו אפי' כשהולך לביתו (משנ"ב קל"א סק"ב).

רטז. לדעת הגר"א (מעשה רב אות רמ"א) בכל ימי חנוכה אומרים בשיר של יום רק מזמור שיר חנוכה הבית (מזמור ל' - שהוא מענינו של יום - מסכת סופרים פיי"ח) מלבד שבת שאומרים בו רק מזמור שיר ליום השבת (מע"ר קנ"ח), ומלבד ר"ח שאומרים בו רק ברכי נפשי גם כשחל בשבת (מע"ר קנז). ריז. י"א דלכתחילה יש להיזהר מלהתפלל מנחה קצרה בלי חזרת הש"ץ בימי חנוכה נדבתוס' (שבת כ"ד. ד"ה מהו) כתב דאומרים ועל הנסים בתפילה שהיא בציבור שיש בזה פרסומי ניסא - הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (הובא במעוררים וזמנים ח"ח סי' צ"ד), ועל כן בשיבת ליקווד בארה"ב אע"פ שכל השנה מתפללים מנחה קצרה בימי חול, מ"מ ביום ראשון ויום אחרון דחנוכה ובר"ח טבת כשלא חל בער"ש מתפללים עם חזרת הש"ץ]. (הגרי"א דינר שליט"א - 'מים חיים' ע' 38).

ריח. בערב ר"ח טבת אין אומרים בו תפילת יו"כ קטן (יעו"ר רמ"א תרפ"ג).

דיני 'על הנסים'

◊ **קודם אמירת 'על הנסים' יכוון לקיים מצות זכרון הפי' ד'** (יעו"ר כד הקמה לרבנו בה"י ערך פורים, וספר ה'זרדים' ט' כ"ג ורבנו יונה בשע"ת ג' י"ז) (קובץ יד ב"ד' חנוכה).

ריט. בנוסח על הנסים יאמר 'ועל הנסים' ב'י' הן בתפילה והן בברכת המזון ^(רצ"א) (סידור ר' שבתאי סופר זיע"א גבי תפילת שמו"ע ^(רצ"ח) ובעל ה'מטה יהודה' גבי ברכת המזון ^(רצ"ט) וכ"כ ב'מקור חיים' לחו"י סי' תרפ"ב סק"א, וכ' שם שכן קיבל מגדולי הדור, וכ"ה ב'יסוד ושורש העבודה' שער שנים עשר פרק ראשון, וכ"פ המשנ"ב תרפ"ב סק"א, וב'ערוך השלחן' שם דין א' ^(ש'). וי"א "על הנסים" בלא ו' (כ"ה בהשגות רבי מרדכי דיסלדארף זצ"ל סי' ע"א ^(ש"א) וכ' שם שכן הגירסא בכל ספרים ישנים ^(ש"ב) וכ"ד הגר"א זיע"א 'מעשה רב' אות מ"ח וכ"ד הגריעב"ץ בספרו 'לוח ארש' ^(ש"ג) וכ' שם שכ"ה בכל הספרים הישנים, וכן יעו"ר עוד קובץ "בית אהרן וישראל" ^(ש"ד) במאמר הג"ר יעקב חיים סופר שליט"א שהביא 12 גאונים וראשונים שכתבו לומר "על הנסים" בלא ו', ושכ"מ ריהטת לשון השו"ע תרפ"ב א' ותרצ"ב ג' ותרצ"ה ג' ומריהטת לשון הרמ"א קפ"ז - ד', וקפ"ח ז' יעו"ר,ש, וכ"ה הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'איש על העדה' עמ' ר"ס ^(ש"ה).

רכ. מותר להכריז במערים לפני שמו"ע 'על הנסים' על מנת להזכיר לציבור (אע"פ שהוא בין גאולה לתפילה) ^(ש"ו), ואי"ז הפסק [כיון שהוא צורך התפילה] (שו"ע רל"ו ב' ומשנ"ב ס"ק ז' ושעה"צ אות ד').

רכא. גם מי שיודע 'על הנסים' בעל פה, נכון להזהר לכתחילה להתפלל עכ"פ תפילה ראשונה מתוך סידור (משנ"ב סי' ק' סק"א).

רכב. לא אמר 'על הנסים' (בין בתפילה ובין בברהמ"ז) ונזכר קודם שהזכיר את השם בחתומת הברכה (בתפילה - קודם ד' הטוב שמך' וכו', ובברהמ"ז - קודם ד' על הארץ ועל המזון) חוזר ל'על הנסים' ^(ש"ו) (ואח"כ ימשיך: בתפילה - 'ועל כולם' וכו', ובברהמ"ז - 'ועל הכל' וכו'). ואם כבר הזכיר את השם, אינו חוזר ^(ש"ח) ויאמרו אח"כ: בברהמ"ז - כשמגיע ל'הרחמן' ^(ש"ט) (ובר"ח שבחנוכה לאחר 'הרחמן הוא יחדש' וכו' ^(ש"י) - דתדיר קודם) יאמר 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות' ^(שי"א) כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו וכו', ובתפילה - יאמרו אחר גמר התפילה דרך בקשה קודם 'יהיו לרצון' ^(שי"ב) (שו"ע ורמ"א תרפ"ב א' ומשנ"ב סק"ד, ה', ויעו"ר ביאה"ל קי"ד ו' סוד"ה במקום).

רכג. מי שנצרך להקדים להדליק נר ראשון של חנוכה לפני זמן שקיעת החמה (לאחר פלג המנחה - כדיעו"ר לעיל דין קכ"ה. וכמו"כ בשנה שחל יום א' דחנוכה בשב"ק דמקדימים להדליק קודם השקיעה), אפי' אם מתפלל מנחה לאחר ההדלקה (אע"פ שנכון להתפלל מנחה קודם ההדלקה כדלהלן דין רל"ו), אין לו לומר על הנסים (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'דולה ומשקה') וי"א דעליו לומר 'על הנסים' גם בתפילת מנחה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'חכו ממתקים' ע' שי"א ויעו"ר עוד 'הליכות שלמה' ע' שי"ז הערה 17 מש"כ בזה, ובסו"ד הביא ששמע מכמה שואלים דהגרש"ז זצ"ל אמר להם שכן היה נהוג ואף דבאמת אין הדבר פשוט מסברא יעו"ר,ש ^(שי"ג)).

רכד. מי שאמר 'על הנסים' וכו' שלא במקומו וכגון שאמרו בברכת 'ותחזינה עינינו' וגמר תפילתו, בדיעבד אי"צ לחזור (ולא הוי הפסק) (שעה"צ תרפ"ב ב').

רכה. מי שטעה ואמר 'על הנסים' והמשיך באמירת 'בימי מרדכי ואסתר' וכו' יעו"ר הערה ^(שי"ד).

⚔ ————— ⚔

(**רצ"ז**) כ"י הוא קאי על מה שלמעלה ממנו, כמו ועל נשמותינו ועל ניסך ועל נפלאותיך, וכן מתחיל אח"כ ועל כולם, כי כל אחת היא וי"ו החבור, אל מה שאמר למעלה נודה לך וכו' כלומר נודה לך על זה, וגם על זה" (סידור ר' שבתיא סופר זיע"א). וכמו"כ בברכת המזון "ועל הנסים" בו"ו וקאי על מש"כ למעלה נודה לך וכו' על שהנחתל וכו' על שהוצאתנו וכו' ועל חקיך וכו' ועל חיים חן וחסד כו' ועל אכילת מזון כו' ועל הנסים כו' ר"ל גם נודה לך על הנסים" ('מטה יהודה').

(**רצח**) עמ' 159 בהוצאת ישי' נר ישראל התשס"ג.

(**רצט**) הו"ד בספר 'לוח ארש' ב'הוספות' עמ' ר"ס הוצאת 'אוצרנו' - בעריכת הרב דויד יצחק התשס"א.

(**ש**) וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל (חזון עובדי'עמ' קצ"ב).

(**שא**) המופיע בספר 'לוח ארש' בהוספות עמ' של"ח הוצאת 'אוצרנו'בעריכת הרב דויד יצחק תשס"א.

(**שב**) וכמו"כ הביא ראי' ממה בדמפרשי הש"ס (כגון רש"י שבת סוף כא.; תוס' שם כ"ד. ד"ה מזכיר) ובכל הפוסקים דמזכירים תמיד "על הנסים" בלא וי"ו, ומאידך כשמזכירין "וכתוב לחיים" מזכירים תמיד בו"ו עכ"ד.

(**שג**) אות קע"ה עמ' ע"א הוצאת "אוצרנו" - הרב דויד יצחק.

(**שד**) קובץ ע"ד שנה י"ג ב' קובץ 5 עמ' קכ"ח.

(**שה**) שכן שמע מהרה"ג ר' צבי מיכל לוין שליט"א.

(**שו**) וזהו דוקא בין גאולה לתפילה דערבית, דכיון דתפילת ערבית רשות על כן אף "סמיכת גאולה לתפילה" שלו לא חמירא כולי האי, משא"כ בין גאולה לתפילה דשחרית אסור דחמירא טפי (שעה"צ שם).

(**שז**)אם נזכר במקום שלא נגמר הענין וכגון תיכף לאחר שאמר 'וכל החיים', יסיים קודם 'יודוך סלה' ואז יאמר 'על הנסים' וכל כיוצ"ב (יעו"ר סוף ביאה"ל קי"ד ו' ד"ה במקום).

(**שח**) דלאו דאורייתא נינהו (משנ"ב סק"ג).

(**שט**) קודם 'הרחמן הוא יזכנו' כדין ראש חדש שבחנוכה להלן בסמוך, וכ"ה ב'לוח ארץ ישראל'. אכן הביא שם בשם האדר"ת זצ"ל שיאמרנו מיד לאחר 'לעולם אל יחסרנו', דמדוייק כן מלשון הרמ"א שכתב -'כשמגיע להרחמן'.

(**שי**) ולכא' ה"ה בשבת -יאמרו אחר הרחמן דשבת.

(**שיא**) ואע"פ דאיתא בברכות ס. דאין לאדם להתפלל שיעשה לו נס, והמתפלל כן הוי תפילת שווא, יעו"ר שערי תשובה סי' קפ"ז סק"ד דהביא בשם זקנו ה'בכור שור' דכיון שאומר 'יעשה לנו' לשון רבים שפיר דמי, וגם יש לחלק דבכגון ההיא דמלחמת החשמונאים שהנסים היו דרך טבע העולם לא היה תפילת שווא, וצריך להזהר מלהתפלל שיעשה לו נס היוצא מדרך טבע העולם. עכ"ד.

(**שיב**) ומסתומת הפוסקים משמע דאף בשבת יכול לומר נוסח זה. ויל"ע הרי אסור לתבוע צרכיו בשבת כדאיתא בירושלמי הו"ד בב"י סי' קפ"ח ד"ה ובשבת ובמשנ"ב שם סק"ט [ואמירת 'רחם' וכו' בברהמ"ז] בשבת שאני כיון דכ"ה טופס הברכה תמיד כדיעו"ר שר"ע שם דין ד' ובמשנ"ב שם. וכמו"כ יעו"ר,ש במשנ"ב דאף יכול לומר בשבת כל 'הרחמן' שבסוף ברכהמ"ז, אע"פ שאינו מטופס ברכה שתקנו חכמים, דכיון שהכל נהגו לאומרים בכל פעם שמברכים ברכהמ"ז נעשה להם טכופס ברכה]. - וב'יאור הד' הוא, דהנה בשו"ע רפ"ח ו' כתב "המותענה בשבת (תענית חלום) אומר עננו אחר סיום תפילתו בלא חתימה וכוללו באלוקי נצור". וברמ"א שם "ויאמר אחר תפילתו 'רבון העולמים גלוי' וכו' כמו בחול. ובמשנ"ב שם סק"ב כתב "כתבו האחרונים דמותר לומר בשבת 'אלוקי עד שלא נוצרתי וכו' יהי רצון' וכו' **דאינו אסור שאילת צרכיו אלא כשמבקש על חולי או פרנסה ודומה לו שיש צער לפניו**, אבל חרטת עוונות טוב לומר בכל יום כיון שאינו בלשון וידוי' עכ"ל. - הרי דמבואר דכל איסור שאילת צרכיו בשבת הוא רק במקום דאיכא צערא, ועל כן באמירת 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים' וכו' דליכא צערא אין שייך בו איסור זה (הג"ר יום טוב זגור שליט"א). אכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאם שכת בשבת לא יאמר 'הרחמן' ב'אלוקי נצור' ובסוף ברכהמ"ז, כיון שאין אומרים בקשות בשבת, אלא יתחיל 'בימי מתתיהו' (באר ישראל' חנוכה עמ' ק').

(**שיג**) ובספר 'דולה ומשקה' שם בהערה הביא מהגר"י שוב שליט"א ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאינו מאמין דכן הורה הגרש"ז זצ"ל.

(**שיד**) יעו"ר מקור חיים לחו"י סי' ק"ח סוס"ק י"ב שנסתפק במי שאמר בפורים 'על הנסים' והמשיך באמירת 'בימי מתתיהו' דאע"פ שאם לא אמר כלל אינו חוזר, שמא כשהחליף גרע טפי יעו"ר,ש. - והנה השו"ע סי' ק"ח כ"ב כתב "הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפילה שלא בזמנה, לא הוי הפסקה שיהיה צריך ע"י זה לחזור לראש או לתחילת הברכה שהפסיק בה". ובמשנ"ב

רכו. אין אומרים 'על הנסים' בברכת מעין שלש^(שט) (שו"ע ר"ח י"ב ומשנ"ב תרפ"ב סק"ב).

◊ בדרשות ההת"ם זיע"א (חנוכה דף ס"ו ע"ב) כתב "על הנסים וכו' להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. – פי' כי אי אפשר להעביר על חוקי רצונך היינו 'מצות עשה', [דבשלמא 'לא תעשה' יכול לאנוס לאכול נכילות וכדו', אבל שלא לקיים 'מצות עשה', הרי ישראל יעפוק בתורת עולה – כאילו הקריב, ובתורת תפילין וציצית – כאילו הניח תפילין וציצית, אך הם רצו להשכיחם תורתך וממילא להעבירם מחוקי רצונך" עכ"ל.

שמחה וסעודות בחנוכה

רכז. דעת השו"ע (תר"ע ב') דריבוי הסעודות בחנוכה הם סעודות הרשות (שלא קבעום למשתה ושמחה אלא להלל ולהודות^(שט)) ודעת הרמ"א (וכ"ד מהרש"ל וב"ח הו"ד במשנ"ב שם סק"ט) דיש קצת מצוה בריבוי הסעודות (משום שבאותם ימים היה חנוכה המזבח). ונוהגים לומר זמירות ותשבחות בסעודות אלו, ובצירוף זה הוי סעודת מצוה (רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ט), ואם עושה הסעודה כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס או המצוה, הוי סעודת מצוה^(שי) וכ"ש ע"י דרוש בסעודה נחשב לסעודת מצוה (מקור חיים תר"ע ב')^(שח). "מצוה לשמוח בחנוכה (ומשום הכי קראו יו"ט) והן ימי שמחה (וכ"פ הרמב"ם והמרדכי) וראוי שהשמחה תהא מעורבת ובלולה בשמחת תורה, ואל תיבטל מקביעותם" (שו"ת מהרש"ל סי' פ"ה). "ובעוונותינו הרבים יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל לד' יתברך על הנסים שעשה לנו, הם מרבים בשחוק משחקי קלפים, והרבה הרעישו הספרים הק' ע"ז, והשומר נפשו ירחק מזה" (ביאה"ל תר"ע ד"ה וניהגין).

רכח. מדת החסידים אשר השם לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו, בעת שמחתם אז יותר ויותר משבחין להקב"ה אשר שמחם (משנ"ב תקכ"ט סק"א מהטור).

אכילת מאכלי חלב וסופגניות

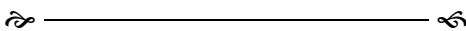
רכט. י"א שיש לאכול בחנוכה תבשילי חלב וגבינה לזכרון הנס (שהאכילה יהודית בתו של יוחנן כהן גדול את מלך יון הצורך תבשילי גבינה כדי שיצמא וישתה יין וישתכר ויישן וירדם, וכן היה, וחתכה ראשו והביאתו לירושלם, וכראות שר צבאם כי אבד מלכם וינוסו^(שיט)) (רמ"א תע"ר ב', לבוש, ומשנ"ב סק"י, חיי אדם קנ"ד ג, וקיצשו"ע קל"ט ג).

◊ כתב רבינו מימון בן יוסף (אבי הרמב"ם בחיבורו על התפילות על ענין חנוכה (והובא בספר שריד ופליט ע"ז ז"ל "אין להקל בשום מנהג ואפי' מנהג קל ויתחייב כל נכון לו לעשות משתה ושמחה ומאכל לפרסם הנס שעשה השי"ת עמנו באותם הימים, ופשט המנהג לעשות סופגניות והם הצפוחיות בדבש, והוא מנהג הקדמונים משום שהן קלויים בשמן זכר לברכתו, וכתב רבינו נסים במגילת סתרים כי בכל מנהגי האומה כאלו מנהגות כמו זה, והראש בר"ה, החלב כפורים וכמוצאי פסח, והפולים ביום הושענא רבא, ואותם המנהגים אין לנו לבזותם ומי שהנחיתם זריו ומשתדל הוא כי הם מעיקרים נעשים ולא יבזו במנהג האומה, וכבר אמר הנביא ע"ה ואל תיטוש תורת אימך, דת אימתך אל תעזוב". עכ"ל. (וכ"ה בזמר לחנוכה המיוחס לרבי אברהם אבן עזרא "איכלו משמנים ופולת רבוכה").

◊ כתב החת"ם זיע"א (שו"ת או"ח סי' נ"א) "שלא ילעג עוד על מנהגי ישראל שנעלם טעמם ממנו כי ממקור חיים הם נובעים, ורגיל אני לומר כל המפקפק על נימוסי' ומנהגנו צריך בדיקה אחריו..."

◊ הגרי"ש אלישיב זצ"ל נהג לאכול אחר הדלקת הנרות 'לאטקעס' (איש על העדה, ח"ב עמ' רנ"ג בשם בתו הרבנית ישראלזון תליט"א, והוסיפה שאפי' בשנים שקשתה לו האכילה מ"מ דקדק לטעום מעט מן הלאטקעס כדי לקיים מנהגו של ישראל).

רל. כיון שנוהגים לעשות הסופגניות ע"י בלילה עבה (כצק עבה) אע"פ שמטגנים אותן אח"כ בהרבה שמן, יש להחמיר להפריש מהן חלה בלא ברכה (יעו"י שו"ע יו"ד שכ"ט ג' ובש"ך סק"ד) (הגרי"א דינר שליט"א - 'מים חיים').

שם סקל"ח הביא דרוב האחרונים חולקים על השו"ע וס"ל דלא עדיף מאם הפסיק בשיחה באמצע התפילה דפסק השו"ע בס' ק"ד ו' דצריך לחזור לתחילת הברכה, ובשלש ראשונות ואחרונות חוזר לתחילת השלש. והביא שם המשנ"ב דהדרך החיים כתב דזהו דוקא כשהזכיר דבר שאין שייך לאותו היום, כגון שאמר 'כתבנו' וכו', דאין זמן כתיבה היום, או שאמר 'עלה ויבוא עד לאחר יום ראש חדש הזה שהוא שקר מוחלט, שהיום אינו ראש חדש, על כן דינו כשח באמצע תפילה וכהנ"ל, אבל אם לא אמר שקר כגון שאמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו, או שאמר הבדלה בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו ד' יתברך לב להבין ולהבדיל, וזה שייך בכל השנה לתת תודה לד' יתברך שחלק לו לב להבין ומדע לידע, או שאמר 'עלה ויבוא עד ביום ר"ח הזה דלא הוי שקר רק כמוסיף בתפילתו אין דינו כשח. וסיים שם המשנ"ב בדברי החי' אדם שכ' דמי שהזכיר דבר שלא בזמנו דבדיעבד אם לא חזר לתחילת הברכה, כיון שסיים הברכה אינו רשאי לחזור, וכ"ש אם כבר סיים שמו"ע שאינו חוזר. עכ"ד. – ולפי"ז בנדון הנ"ל שהזכיר בימי מרדכי וכו' אם סיים שמו"ע (אחרי 'המברך את עמו ישראל בשלח') ודאי אינו חוזר, אכן אם עדיין לא סיים שמו"ע יל"ע אם אמירת 'בימי מרדכי' וכו' נחשבת כשקר וצריך לחזור ל'רצה', או"ד נימא דהוי רק הודאה על מה שהיה בימי מרדכי וכו', ולא גרע מהאומר זכרנו וכו' וכיוצ"ב בשאר ימות השנה דאינו חוזר.

(שטו) דהא אפי' בברכהמ"ז אינו מחוייב להזכיר מדינא כ"א רק מצד מנהג, ובחנוכה ובפורים ליכא מנהג כלל ע"ז (משנ"ב ר"ח סק"ט בשם הגר"א). ובלבוש סי' ר"ח י"ב כתב בטעם הדבר דלא נהגו להזכיר בברכת מעין שלש, ז"ל "דעל הנסים הודאה היא ובברכה זו אין להם מקום להזכירם, שהרי אין אומרים בה לשון הודאה כמו בברכהמ"ז שאומר 'נודה לך' וכו', ואפי' שיש לומר בסוף אחר כי אתה טוב ומטיב לכל ונודה לך וכו' – שם אין שייך להזכיר כלום שהרי הוא אחר סיום הטוב והמטיב, ואין אומרים אותו שם אלא כדי שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה" עכ"ל. וכ"ה בתשובת מהר"ם מרוטנבורג ע"י (הובא באלי' רבא סי' תפ"ב סק"ב). – וב'לחם חמודות' פי' דחייבו להזכיר רק מה שכתוב בתורה (ור"ח כתיב וביום שמחתכם וכו') אבל חנוכה ופורים שאינם אלא תקנת נביאים וחכמים, לא הצריכו להזכיר (והו"ד בהג' מוהר"א אזולאי על הלבוש סי' ר"ח סק"י'א ובאלי' רבא שם סק"א).

(שטז) וכתב במשנ"ב שם סק"ו בשם הלבוש דנראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם חס ושל' לא היה מקבל אותם, לכן כשהצילם הקדוש ברוך הוא ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה, מה שאין כן במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים 'להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך'] ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרים לאמנותם חס ושל' לא היו מבקשים יותר אלא שהגביר הקדוש ברוך הוא יד ישראל ונצחום, לכן לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו חס ושל', ובעזרתו יתברך לא הפיקו זמזם וגברה ידנו לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלקים ולא עזבנו מעבודתו.

(שיז) מהרש"ל הובא גם בבאור הגר"א – משנ"ב סק"ט ושעה"צ י' – וכ"ה במשנ"ב תרצ"ז סק"ב דכל סעודה שעושים זכר לנפלאות ד' הוא סעודת מצוה.

(שיח) ויעו"י ב"ח סוס"י תר"ע ורס"י תרפ"ב דדעתו דקי"ל דחנוכה הוי יו"ט והסעודות שבהם הוי סעודות מצוה ולא סגי בלא פת יעו"י ש.

(שיט) ואע"פ שמעשה זה היה כמה שנים לפני הנס העיקרי של חנוכה, אך מפני דאיתו אויב היה ממלכי יון וגם הוא היה רוצה להעבירם על הדת, לכן עושים זכר לנס זה בחנוכה, כמו שאמרו לאכול זרעונים בפורים זכר לנס של דניאל (בן איש חי פרשת וישב חנוכה אות כ"ד).

ברכת הסופגניות

נא לעיין בהערה קודם קריאת הדינים הבאים ^(שכ)

ברכת סופגניות שנלושו עם שמן וביצים וכיוצ"ב בכמות מרובה שיש בה דין פת הבאה בכיסנין ^(שכא)

רלא. אם טיגנן בשמן עמוק:

א) אם רוצה לאכול מהן פחות משיעור קביעות סעודה - לכו"ע מברך מזונות ולבסוף מעין ג' (משנ"ב קס"ח סקפ"ב).

ב) אם רוצה לאכול מהן יותר משיעור קביעות סעודה - [הוי מחלוקת ב' דעות בשו"ע (קס"ח סי"ג) ולהלכה:] מדינא מברך מזונות ומעין שלש (שו"ע ורמ"א שם), ומ"מ כתב השו"ע דירא שמים לא יקבע סעודה ע"ז ^(שכב), ואם רוצה לקבוע ע"ז סעודה יאכלנו בתוך סעודת פת (יעו"י שו"ע ורמ"א קס"ח י"ג ומשנ"ב שם סקפ"ב ^(שכג)).

ג) אם רוצה לאכול סופגניות פחות משיעור קביעות סעודה ^(שכד), אבל רוצה לאוכלן בתוך סעודת פת - יכוון להדיא בברכת המוציא לפטור את הסופגניה. (או שיכוון בשעה שאוכלה בתוך הסעודה, לאוכלה למזון ולא לקינוח ופי' כנראה הוא דצריך לאוכלו כשעדיין איננו שבע ונמצא דאכילתו למזון) (יעו"י ביאה"ל קס"ח - י"ג ד"ה יורא שמים' ^(שכה) ^(שכו)).

נמצא שהבא לאכול סופגניות אלו בתוך סעודת פת (כנהוג בהרבה בתים בישראל): אם חושב לאכול מהם הרבה כדי שיעור קביעות סעודה ומעלה - נפטר בברכת המוציא לב' הדעות בשו"ע (סי"ג) (וכדיעו"י הערה שכ"ג), ואם חושב לאכול מהם מעט פחות משיעור קביעות סעודה או שמסתפק אם יאכל מהם שיעור קביעות סעודה - יעשה את אחד משני עיצות של הביאה"ל [יכוון בברכת המוציא להדיא לפטור גם את הסופגניות או שיכוון לאוכלה למזון ולא לקינוח].

רלב. סופגניות הנ"ל ^(שכז), אם טיגנן בשמן שאינו עמוק [אכן גם איננו שמן מועט הניתן רק כדי שלא ישרף]: נכון להזהר שלא לקבוע ע"ז סעודה ^(שכח) ואם רוצה לאכול מהם הרבה כדי שיעור קביעות סעודה, יאכלם בתוך סעודת פת ויפטר מברכת מזונות (לפי ב' הדעות בשו"ע סי"ג כדיעו"י הערה שכ"ג). - ואם חושב לאוכלם בתוך סעודת פת וחושב לאכול מהם פחות משיעור קביעות סעודה יכוון בברכת המוציא להדיא לפוטרם, או יכוון לאוכלם למזון ולא לקינוח (יעו"י מג"א קס"ח סקל"ו, והכרעת המשנ"ב סקנ"ו ושו"ע סי"ג ומשנ"ב סקפ"ב).

ברכת סופגניות שלא ערבו בעיסתם הרבה שמן וכיוצ"ב ^(שכט) (מצוי בסופגניות הנמכרות בחנויות)

רלג. מעיקר הדין מברך מזונות וברכת מעין ג' אפילו יאכל מהם הרבה כדי שיעור קביעות סעודה ^(שכ) אכן ירא שמים יאכל הסופגניות רק בתוך סעודת פת (אפילו אם אוכל מעט ולא קובע ע"ז סעודה), ויכוון בשעת ברכת המוציא להדיא לפטור גם את הסופגניות או שיכווין בשעה שאוכלם בתוך הסעודה, לאוכלם למזון ולא לקינוח. (שו"ע סי"ג, ומשנ"ב ס"ק ע"ז, וביאה"ל שם ד"ה יורא שמים'). ויש שעוררו ^(שלא) שהדרך המובחרת ביותר לצאת יד"ח כל השיטות ברווח היא: ליקח מאכל שברכתו וודאי מזונות (כגון: וופלה ם עוגה וכיוצ"ב) ולברך עליו מזונות לפני הסעודה, ולכוון בברכתו לפטור גם את הסופגניות שיאכל אח"כ בתוך סעודת הפת, ואח"כ יטול ידיו ויאכל פת, ויאכל הסופגניות בתוך סעודת הפת ^(שלב).

^(שכ) יש לידע דדין ברכת סופגניה מתלא תליא האיך נעשתה עיסתה של הסופגניה, אם לשו את עיסתה עם הרבה שמן וביצים וכיוצ"ב יש להם דין אחד, ואם לשו את עיסתה במעט שמן וביצים באופן שאין טעם השמן והביצים וכיוצ"ב נגדש בעיסה יש להם דין אחר. ודבר זה יכול להשתנות בין מאפיה למאפיה ובין קונדיטוריה לקונדיטוריה ויש לבדוק הדבר היטב. - אלא שבדרך כלל סופגניות הנעשות בבית לשו את עיסתם באופן שכמות השמן והביצים וכיוצ"ב הם רוב כנגד המים ועכ"פ בכמות שנרגש טעם השמן וכיוצ"ב, משא"כ הסופגניות שנמכרות במאפיות ובמכולות מצוי בחלקם שנמכרים סופגניות שאין טעם השמן וכיוצ"ב מורגש בעיסה, ועל כן נחלקו הדינים הבאים לב' סוגי הסופגניות, ומ"מ בכל פעם שיש חשש שהסופגניה נילווה רק במעט שמן וכיוצ"ב אפשר לקיים העצה המובאת בדין רל"ג ולאפיק נפשיה מכל חשש ולצאת שפיר לכתחילה ידי 'ירא שמים' שכתב השו"ע.

^(שכא) (דלשו"ע (קס"ח ט) הוא כמות שיהיה טעם התערובת של שמן וכיוצ"ב ניכר בעיסה. ולרמ"א (שם) שכמות השמן או הביצים וכיוצ"ב יהיו רוב כנגד המים שע"ז נרגש הטעם של השמן וכיוצ"ב הרבה מאוד בעיסה, באופן שטעם זה הוא העיקרי וטעם העיסה טפל (יעו"י שם משנ"ב סקל"ג).

^(שכב) ולמשנ"ב קס"ח סקד"ב טוב לחוש לכתחילה שמשיעור 4 ביצים יחשב כשיעור קביעות סעודה ולפי ספר "כזית השלם" (ע' 47) מעט יותר מסופגניה אחת הוי שיעור 4 ביצים.

^(שכג) ובמקרה זה נפטר מברכת מזונות לכו"ע, דלדעה שניה בשו"ע הוי פת כיסנין שקבע עליה סעודה שדינה המוציא וברכהמ"ז כדאינא בשו"ע קס"ח - ו'. ואף לדעה הראשונה בשו"ע דמחשבי ליה כמעשה קדירה כיון שנטגן בשמן עמוק (יעו"י משנ"ב קס"ח סק"ע), מ"מ נפטר מברכת מזונות, דמאחר שקובע על זה סעודה פשיטא דהוי אכילה ל"מזון" ולא לקינוח, וכל שאוכל למזון מבואר בביאה"ל (קס"ח - י"ג ד"ה יורא שמים) דאף לדעה הראשונה נפטר בהמוציא וברכהמ"ז (וככל שאר מעשי קדירה הבאים למזון ולא לקינוח דנפטרים בהמוציא וברכהמ"ז ואינם טעונים ברכת מזונות באמצע סעודה).

^(שכד) ולדעת המשנ"ב הנ"ל היינו פחות מ- 4 ביצים.

^(שכה) הנה מעיקר דינא (שנפסק כדעה ראשונה בשו"ע קס"ח סי"ג) האוכלה בתוך סעודת פת מחוייב לברך מזונות בתוך הסעודה (יעו"י מג"א (קס"ח ל"ה) וביאה"ל (קס"ח י"ג ד"ה יורא שמים) שדימו זאת לדין פת כיסנין המובאת בקס"ח - י"ג) אלא שאם יעשה כן לא ייצא יד"ח דעה שניה בשו"ע (וכתב השו"ע "ירא שמים יצא יד"ח שני הדעות") דאע"פ שסופגניות אלו נילווה עם סוכר וכו' דאז גם לדעה שניה הוי פת כיסנין, מ"מ כבר פסק הביאה"ל קס"ח - ח' ד"ה 'טעונים ברכה' דלדינא אין לברך בתוך סעודת פת על דבר הנילוש בדבש ומי ביצים וכיוצ"ב (דחיישין לראשונים דס"ל דאי"ז פת כיסנין האמיתית) ולפי"ז לדעה שניה בשו"ע לדינא אין לברך מזונות על סופגניה בתוך סעודת פת. אמנם העושה כאחד מעיצות הביאה"ל הנ"ל שפיר נוהג הוא כפי ב' הדעות. - ושמא אפ"ל הדכא גם הרוצה לנהוג כפי שני הדעות בשו"ע ^(סי"ג) יכול לברך מזונות בתוך הסעודה, משום דמצרפינן דעה ראשונה (בשו"ע סי"ג) (שהיא העיקרית לדינא) שסוברת דמדינא מברך מזונות בתוך הסעודה, ואף לדעה שניה הרי הוי פת שנילוש בשמן ביצים וכיוצ"ב ומצרפינן דעה שניה בשו"ע (קס"ח ט) דס"ל דפת שנילווה הוי פת כיסנין שמברכים עליה בתוך הסעודה. ולפי"ז יתכן דהמברך מזונות בתוך הסעודה על הסופגניות מקיים את ה'ירא שמים' שכתב השו"ע ^(בסי"ג) ונוהג הוא כפי שני הדעות בשו"ע. ומ"מ ודאי שאם עושה אחת מהעיצות הנ"ל של הביאה"ל ונפטר ממזונות שפיר טפי דיוצא יד"ח דעה שניה אף לפוסקים דס"ל דפת שנילווה אי"ז פת כיסנין האמיתית.

^(שכו) אכן יעו"י דעת הגרש"ז אויערבאך צ"ל, הליכות שלמה ע' שי"ח ובדבר הלכה שם אות י"ב.

^(שכז) שמצוי שלש את עיסתם עם הרבה שמן וביצים וכיוצ"ב באופן שנחשב פת כיסנין.

^(שכח) ולמשנ"ב לכתחילה הוי 4 ביצים.

^(שכט) אלא מרכיבי עיסתם דומים מאוד למרכיבי לחם (ולכל היותר למרכיבי חלה מתוקה) ואילו עיסות אלו היו נאפות בתנור היה דינם כלחם גמור (ולא כפת כיסנין) וכל הטעם לברך עליהם מזונות הוא רק משום שגמר עשייתם היה ע"י טיגון בשמן ולא ע"י אפיה [קונטרס דין ברכת הסופגניות להגרש"מ בן שלמה שליט"א].

^(של) יש להעיר שבמקרה שחשב בשעת לישת העיסה לאפותה ללחם גמור ולאחר הלישה נמלך ועשאה סופגניות אם אוכל ממנה כדי שביעה צריך מדינא לברך ברכת המזון מספק (משנ"ב קס"ח סקע"ה) ובקונטרס דין ברכת הסופגניות הביא שהיו שבדקו ומצאו במאפיות שיש פעמים שקורה להם כה"ג הנ"ל של 'נמלך' דאז אם אוכל כדי שביעה מחוייב מדינא בברכהמ"ז. והנהוג כד' השו"ע הנ"ל לאוכלם בתוך סעודת פת נפיק מחשש זה.

^(שלא) קונטרס דין ברכת הסופגניות.

^(שלב) יעו"י ^(קונטרס דין ברכת הסופגניות) דהביא דהנה בעיקר הני ב' עיצות הנ"ל של הביאה"ל יל"ע, דעל מש"כ לכוון לאכול לשם מזון ולא לשם קינוח יוקשה האיך מהני עיצה זו בסופגניות ידין שרגילות לאוכלם לקינוח ולמיתוק ולא למזון כעיקר סעודה. - וכמו"כ על מש"כ הביאה"ל לכוון בברכת המוציא להדיא לפטור את הסופגניה, הקשה ע"ז בספר שלמי תודה (חנוכה סי' ל"א ע' י"ט) דכל הטעם דהמוציא פוטר פת הבאה בכיסנין נתבאר באבן העוזר (קס"ח) דמאחר שכשקובע עליה סעודה עיקר דינה בהמוציא לפיכך אף כשלא קבע מהני ליה ברכה זו בדיעבד, אכן הני סופגניות לפי מאי דנקטינן שאינם פת, הרי הם כמעשה קדירה ותבשיל שגם בקביעות סעודה אין מברכים עליהם המוציא (וכמו שפסק המשנ"ב שם סקע"ז) וא"כ אין להם להפטר בהמוציא. - והביא שם דכן העיר הגרי"ל שטיינמן צ"ל. ויעו"י חיי אדם (כלל ג"ח סעי' א') שפסק להדיא דאין המוציא פוטר תבשיל של אחד מחמשת מיני דגן, ושם בנשמת אדם הוכיח כן מהרמב"ם ^{(פ"ח}

רלד. לביבות העשויות מחתיכות ניכרות של תפוחי אדמה שמיעכם ועשאם כעיסה או שגירדם בפומפיה וניכר צורת הפרי, ברכתן בורא פרי האדמה ^(שלב). אכן אם הליביות נעשו מקמח תפוחי אדמה באופן שעתה לא ניכר שהן תפו"א (מחמת האפיה והטיגון) מברך שהכל ^{(הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - וזאת הברכה ע' 239).}

✳️

✧ כתב בדרושי הצל"ח ^(דרוש ליה לתוכו, את ד' ע' תרש) ז"ל **"בימים הללו ראוי ליתן לב לתקן כל הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל שזה היה כוונת חיונים, והנה בעוה"ר בעת הגלות אפם מקום להשראת השכינה, כי הרב בית מקדשינו, והקב"ה ברחמיו השאיר לנו שארית, וכתוב 'ואחי להם למקדש מעט' אלו בתי כנסיות ושם השכינה שורה, ואלו המדברים בביהכנ"ס, אין לך מורד במלכו של עולם בהיכלו ולפניו גדול מזה, וזה מטמא אויר הקדוש דוגמת חיונים שטימאו המזבח, כי זה מעמיד צלם בהיכל, כי בכל עבירה נעשית קליפה ורוח הטומאה, ובעוה"ר נתפרץ הדבר מאוד" עכ"ל ^(שלי).**

✧ ————— ✧

היא), וכמו"כ יוקשה דאם סמכו על מה שברכת המוציא פוטרת מזונות מה הועילו בזה, הרי גם ברכת מזונות פוטרת בדיעבד המוציא, וא"כ איך שינהג מהני ליה ברכתו לשיטה אחת לכתחילה ולשיטה אחת בדיעבד - אמנם הנוהג כעיצה הנ"ל מפיק נפשיה מפלוגתא ויצא יד"ח כל השיטות לכתחילה. עכת"ד, ויעוי"ש מש"כ בזה עוד.

(שלב) לפי שבדרך כלל עדין ניכר לכל שתפוחי אדמה הם ולפיכך לא נשתנה ברכתן - יעוי' משנ"ב סי' ר"ב סק"מ, וכ"פ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"כ, וב'זאת הברכה' בשמו בעמ' 239, והגר"ש אלישיב זצ"ל ב'קובץ תשובות' ח"ג סי' ל"ב. - אמנם בסידור היעב"ץ בידי ברכה"נ (א' ק"ס ס"ח) כתב דאם עשאם תבשיל מברך שהכל, וכע"ז בדרך החיים.

(שולד) ודבר זה הוא **חיוב גמור מדינא דגמ'** (מגילה כח). **ונפסק ברמב"ם** (פ"א מתפילה ה') **(ובשו"ע** (ק"נ א') **)'בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה'.** ולדעת היראים סמ"ג וסמ"ק הוי **מצות עשה מדאורייתא** של 'מקדשי תיראו'. ובחפץ חיים בפתיחה לספר (עשין, ע"ה ז' בבמ"ח ס"ח) פסק כהני ראשונים דאף בזמן הזה יש **מצות מורא מקדש מדאורייתא בביהכנ"ס ובביהמ"ד**, (וכמו"כ בספר המצוות שהוציא בסוף ימיו הביא מצו"ע דמקדשי תיראו על בתי כנסיות ובתי מדרשות כמצוה דאורייתא לכל דבר יעוי"ש מצוה י"ח, וכתב שם להזהר בהם משחוק והיתול ושיחה בטילה וקדושתם חמורה מאוד יעוי"ש), וכן נראה מד' החיי אדם (כלל י"ז ו') דס"ל כן להלכה (וכ"ה בבן איש חי שנה א' פ' ויקרא אות א', ובספר לחמי תודה להרה"י בסאן זיע"א שפסקו כן להלכה). **(ובכל פעם ופעם שנמנע משיחה בטילה בביהמ"ד ובביהכנ"ס ראוי לו לכוון לקיים ולצאת יד"ח מצוה מדאורייתא של 'ומקדשי תיראו' לדעת כל הני פוסקים)**, ועכ"פ **לכו"ע** הוי איסור גמור מדינא. - ובמשנ"ב (ק"א סק"ה) הביא מהפמ"ג דאפילו שיחת חולין לצורך פרנסה אסורה בביהכנ"ס ^{(ויל"ע אי כוונתו דוקא פרנסה משום דהוי כ'עסק גדול' או"ד ה"ה אפילו כל דיבורי חול אע"פ שהם לצורך ואינם בכלל "דברים בטלים" יהיו אסורים בביהכנ"ס) (ויעוי' ב"מסגרת השלחן" שעל קיצשו"ע סי' י"ג סק"א דיש להתייר להלומדים לדבר בדברים הנצרכים כדי שלא יתבטלו מלימודם במה שיצטרכו בכל פעם לצאת חוצה.. וכ"פ הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'שומע ומוסיף' בין המצרים (התשע"ז) עמ' כ"ג-ה).}

ובמג"א סי' קנ"א סק"ג ובמשנ"ב שם סק"ג הביאו מס' הכוונות דהאריז"ל היה נזהר מאוד שלא לדבר בביהכ"נ אפילו דברי מוסר ותשובה (רק תפילות) פן ימשך ממנו דברי חול.

ויעוי' בקונטרס 'יון מצולה' (הובא בספר 'קדושת בית הכנסת ובית המדרש' ע' ז') דתיאר מעט מזעיר מהצרות שעברו אחינו בית ישראל בגזירות ח"ח-ת"ב ושם כתב שנהרגו מאות אלפים במיתות משונות ואכזריות שלא שמעתם אוזן ולא עלו במחשבה.. ולא היתה מיתה משונה בעולם שלא עשו להם, וכל ד' מיתות ב"ד. וכך היו עושים לכל קהילה וקהילה שהיו מגיעים אליה, ואת הס"ת קרעו לקרעים ועשו מהם שקים, ונעלים לרגליהם, ואת הרצועות של התפילין כרכו מסביב לרגליהם, והשליחו בראש כל חצות את הבתים של התפילין, ומשאר ספרי הקודש עשו גשרים ברחובותיהם, אשר כל השומע תיצלנה אוזניו משמוע. ובאחד המקומות, מרוב ששחטו שם יהודים, נהפכו מי נהרג לצבע אדום, ועשרות אלפי יהודים מתו מרעב ודבר ומגפות ב"מ... התקיים בהם הקללות שבתורה 'ובבוקר תאמר מי יתן ערב'. והפסוק 'גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת, וכהנה צרות רעות ורבות. עכת"ד. - ובקונטרס ש"י למורא (דף כ"ה ודף ע') הביא דידוע שהגאון בעל תוספות יו"ט זיע"א התענה וביקש רחמים שיודיעו משמים מה זה ועל מה זה נענשו כלל ישראל בעונשים קשים ומרים כאלו, ונגזרה גזירת חרב ואובדן על רבבות אלפי ישראל? **והשיבו לו בחלום, כי הגזירה באה מחמת שמוזלזלין בקדושת ביהכנ"ס וביהמ"ד, ומדברים דיבורי חול בביהמ"ד, ועל ידי שדיבורי בביהכנ"ס וביהמ"ד פגמו באות וא"ו של 'דבור' ונעשה 'דבר', ב"מ. וכשנודע לו כל זאת, תיקן התיוו"ט לעשות 'מי שברך' למי שאינו מדבר בשעת התפילה. והיה מעורר ומזהיר הרבה את חומר האיסור לאלו המדברים בביהכנ"ס וביהמ"ד עכ"ד.**

ובעת השואה הנוראה כאשר עלה הצורך מאשכנז ימ"ש והכרית ר"ל כשליש מהעם היהודי במדינות אירופה הי"ד, ובחסדי ה' אשר הותר לנו לפליטה, ואילו למדינות יהדות ספרד לא הצליח הצורך לבצע את זממו, ואמר אז כ"ק האדמו"ר מגור זצ"ל בעל אמרי אמת, **שעמדה להם ליהדות ספרד להינצל מן הגזירה בזכות ששמרו מאד על קדושת בתי הכנסת ולא היו משיחין בשעת התפילה**, ורמז לזה כדכתיב 'ה' ילחם לכן ואתם תחרישון' - אימתי 'ה' ילחם לכם" בזמן ש"אתם תחרישון" שאין אתם משיחין בשעת התפלה, ואז אתם יכולם להיות בטוחים שה' ילחם לכם (הובא בקונטרס 'קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות', ובתשובות והנהגות ח"א סי' קנ"ז, וב'טעם ודעת' על התורה).

והגר"א זיע"א כתב באגרתו: **"וכל כף הקלע הכל בהבל פיו של דברים בטלים, ועל כל דיבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו. וכל זה בדברים יתרים אבל בדברים האסורים, כגון לשון הרע וליצנות ושבועות ונדרים ומחלוקת וקללות, ובפרט בבית הכנסת ובשבת ויום טוב, על אלו צריך לירד לשאול למטה הרבה מאוד, ואי אפשר לשער גודל היסורין והצרות שסובל בשביל דיבור אחד, ולא נאבד אפילו דיבור אחד שלא נכתב" עכ"ל.**

ובדרשות החתם סופר (ח"ב עמ' ש"ט ע"ב) כתב ...**"הקב"ה ברחמיו וחסדיו השאיר לנו מקדש מעט בתי כנסיות ובתי מדרשות, אם אנו נוהגים בהם קדש, אזי... התפלות נשתלחות לשער השמים, אם אך ח"ו אנו נוהגים בהם בזיון ח"ו ומדברים בהם דברים בטלים, וההבל של דברים בטלים הוא טמא ומתלבש בו שר של חו"ל והוא גם הוא נעשה בעל הבית בבית הכנסת ר"ל ומקבל התפילות ומכניסם אל החיצונים והו"ל כעובד ע"ז" עכ"ל.**

ובמשנ"ב קנ"א סק"ב כתב "ובזוה"ק פ' ויקהל הפליג מאוד בגודל העון הזה. וכל שכן שיש לזיזר בביהכ"נ ובביהמ"ד מעון דיבורים אסורים, כגון לשה"ר ורכילות ומחלוקת וקטטות כי מלבד שהם עונות חמורים מאוד, עוד יגדל העון יותר במקום קדוש כי הוא מזולזל בכבוד השכינה ואינו דומה לחוסא בינו לבין עצמו לחוסא בפלטיין של מלך לפני המלך" עכ"ל.

[ומה שנפוץ בכמה מקומות להתייר לדבר שיחה בטילה וכיוצ"ב בביהכ"נ ובביהמ"מ משום ה'טענה' שבנו את בית הכנסת ובית המדרש 'על תנאי', טענה זו בטעות יסודה, דשיחה בטילה שחוק וכיוצ"ב הם בכלל 'קלות ראש' (במש"כ השו"ע קנ"א א') ועל דברים שיש בהם 'קלות ראש' לכו"ע לא מהני תנאי כלל וכלל (כדיעוי' שו"ע קנ"א י"א ושעה"ש שם אות כ' וביאה"ל סוד"ה אבל בישובו וכמו"כ בביאה"ל שם סוד"ה אבל בבתי כנסיות) וכמו"כ אף גבי תלמידי חכמים דהותר להם (קנ"א א' ומשנ"ב שם) לאכול ולשתות ולישן בבתי כנסיות ובתי מדרשות אם לומדים בהם (לשו"ע מדוחק ולרמ"א אף שלא מדוחק) כתב המשנ"ב (שם סק"ו) דלעשות קפנדריא או ליכנס בהם מחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים... וכל שכן שחוק והיתול ושיחה בטילה אסורים דאטו תלמידי חכם אינו מוזחר על מורא המקדש].

וביותר חמור הדבר, המדבר בשעת התפילה דכתב השו"ע (קכ"ד ז') **"לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפילה, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו".** - וכבר האירו דזהו המקום היחידי שהשו"ע מזכיר לשון זו ד"גדול עונו מנשוא" שהזכרה בתורה לגבי רצח!!! כשקין רצח את הבל אחיו (בראשית ד' יג).

ובס' 'תוכחת חיים' להגר"ח פלאג' זיע"א (ח"ב פ' תרומה) כתב ...**"ע"י שנוהג קדושה בביהכ"נ זוכה שה' שומע תפילתו ומצילו מיד האויב שלא יעשה בו כליה" (כמוש"כ הרד"ק עה"פ ביחזקאל י"א ט"ז).** ובסו"ד הביא ד"מי שנוהר שלא לדבר בביהכ"נ שיחה בטלה בחיים חיותו יראה זרע ויארץ ימים וחפץ ד' בידו יצליח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו... וכי לאחר מותו תנוח נפשו בקבר... לבטח, ואינה לרקבים גופו ועצמותיו... כי אף בשרו ישכון לבטח שלא ירקב בקבר ואפי' במיתותו קרוי חי והריהו בחיים" עכ"ל.

והוה שובדא ביהודי שנתגלתה אצלו מחלה קשה ל"ע ובצר לו פנה אל רבו הגא"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל ובא להתחנן על נפשו שיתפלל עליו שיושע. שאלו הרב האם הוא מתפלל בביהכ"נ אשר שם משוחחים בעת התפילה? והשיבו לו כן. אמר לו הרב, אם כן אין לי תקנה למחלתך, מאחר ומבואר בזוהר ובספרים הקדושים שבביהכ"נ אשר מדברים בו בשעת התפילה, התפילה נשארת כאן ואינה עולה למעלה, וא"כ כל התפילות שלך אינן עולות למעלה. התלמיד העתיק את תפילתו לביהכ"נ אחר אשר לא משוחחים בו בעת התפילה ונתרפא (חשוקי חמד חנוכה ע' ער"). - ובאחד מבתי הכנסיות של חניכי הישיבות היה יהודי שנחלה במחלה קשה ר"ל, ומצבו היה מסוכן מאוד, והרופאים אמרו נואש לחייו, נכנסו להגרא"ל שטינמן זצ"ל ושאלוהו מה ניתן לעשות בכדי שהחולה יבריא ויארץ ימים, ענה להם שכל המתפללים באותו ביהכ"נ יקבלו על עצמם שלא לדבר מתחילת התפילה ועד סופה. וכן עשו ומה רבו מעשיך ה' רופא כל בשר ריפא את החולה (קונטרס 'תנו כבוד לה'). וכן כתב הגרא"ל זצ"ל במכתבו בתו"ד (משנת התש"ז הובא בגליון כאיל תערוג 229) **"לכ' עדת ישראל אשר ב... ד' עליכם יהי', שמעתי על האסונות שפקדו במקומכם ה"ל, ואתם חושבים לנכון שיש בודאי צורך להתחזק יותר ביראת שמים, כמובן אין אתנו ידיע עד מה, ועלינו להתחזק בכל הענינים, אבל מה שיש להניח מאוד לזיזר בדברים שבין אדם לחבירו שזה מאוד חמור ... ומאוד להזהר מלדבר דברי חול בבהכנ"ס ובפרט בשבת" -** וכע"ז אירע באחד מבתי הכנסת בבני ברק, אדם צעיר בריא וחסון קיבל דום לב רח"ל ל"ע ואיבד את ההכרה, לאחר ג' ימים ששכב ללא הכרה וסכנת חיים גדולה נשקפה לחייו, וכבר הנהלת בית החולים ביקשה מהמשפחה לתרום את אבריו רח"ל, נכנס אחד מהמתפללים להגר"ש דבליצקי זצ"ל ושאלו מה ניתן לעשות כדי להציל חייו של יהודי זה, וענה לו, שכל באי בית הכנסת יקבלו על עצמם שלא לדבר בתוך בית הכנסת דברים בטלים מתחילת התפילה ועד סופה, ויחתמו על כך בדף, ויתלוהו בבית הכנסת למען יזכרו וישמרו, ועי' כך מובטח שיהודי זה יצא מאפילה לאור גדול, וכך הוה, החתימו את באי בית הכנסת ותלו זאת על דלת בית הכנסת, ולאחר זמן קצר התעורר החולה ושב להכרתו ויצא מאפילה לאורה. - וכע"ז כתב בעל השומרי אמונים (ח"ב ע' ר"ה, הובא בקונטרס קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות) **וגדולה מדה טובה פי חמש מאות ככמות ואיכות וממהרת לבוא, ולכן כל יחיד ויחיד, ביהכנ"ס וביהמ"ד וקהילה, שמקבלים לא להשיח בביהכנ"ס וביהמ"ד, זוכים לישועות נוראות ברוחניות וגשמיות, להם לבניהם**

ערב שבת חנוכה

רלה. הנוסע מביתו ל"שבת חנוכה" דין הדלקתו בערב שבת ובמוצ"ש נתבאר לעיל דינים ע"ו ע"ז.

◊ הזרזים מכינים מערב שבת השמן והפתילות בנרות להדלקה של מוצאי שבת (לוח ארץ ישראל).

הדלקת נרות חנוכה בער"ש

רלו. אם מדליק הרבה זמן קודם שקיעת החמה, נכון לכתחילה כשאפשר לו שיתפלל מנחה תחילה ורק אח"כ ידליק הנרות ^(שלה) (משנ"ב תרע"ט סק"ב ושעה"צ סק"ז). וי"א דאם אין לו מנין קודם ההדלקה, לא יתפלל ביחידות בשביל כך, אלא יתפלל מנחה בציבור לאחר ההדלקה (כף החיים תרע"א סקע"ט בשם קיצור השל"ה וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'חישוקי חמד' חנוכה הנדמ"ח ע' קל"ה. - ולכאור' כ"ה משמעות לשון המשנ"ב דכתב "לכתחילה כשאפשר לו").

רלו. צריך ליתן שמן בנר כדי שיעור שידלק חצי שעה אחר צאה"כ (משנ"ב תרע"ט סק"ב).

רלה. גם בער"ש אין להדליק נר חנוכה אלא אחר זמן פלג המנחה (משנ"ב תרע"ט סק"ב) ^(שלו) (ובמשנ"ב סי' רס"ג סק"ט הביא כמה פוסקים (לבוש והגר"א) דפלג המנחה הוא שעה ורביע לפני השקיעה וכך נקטו להלכה הערוך השלחן (רס"א סי') ואגר"מ (ח"ד סי' ס"ב ד"ה אף). [וזהו זמן פלג המנחה המפורסם בלוחות]. ^(שלו)

רלט. הנוהג לקבל שבת מוקדם (לאחר פלג המנחה), יכול לקבל שבת מוקדם גם בער"ש חנוכה ולהדליק בשעה זו נרות חנוכה (אגר"מ או"ח ח"ד סי' ס"ב ד"ה ואף יעו"ש. וכ"ש שאין צורך לאחר את קבלת שבת יותר משבוע רגיל. וכן נהגו רבים מגדולי ישראל, יעו"ש ספר 'מועדים וזמנים' ח"ח ע' ל"ז שהגרי"ז זצ"ל נהג להדליק נר שבת 40 דקות לפני השקיעה, ובשעה זו ג"כ הדליק נר חנוכה. וכתב שם שכך ראה אצל הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל. - והגר"ש דבליצקי זצ"ל נהג להדליק נרות שבת כל שבוע שלשת רבעי השעה קודם השקיעה, וכן נוהג בשבת זו, ונרות חנוכה מדליק כשעה לפני השקיעה בזמן 'פלג המנחה'). וי"א דבער"ש ק חנוכה יאחר מעט וידליק כ-35 דק' לפני השקיעה ^(שלה) (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' קנ"ג).

רמ. מדליקים נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת ^(שלו) (שו"ע תרע"ט א').

רמא. איש שהדליק נר שבת ולא קיבל שבת במחשבתו יכול להדליק אח"כ נר חנוכה ^(שם). אבל אשה שהדליקה נר שבת שוב לא תדליק נר חנוכה (משום דהמנהג הוא דהאשה מקבלת שבת בהדלקתה) אלא תאמר לאחר להדליק, והוא יברך "להדליק נר חנוכה" בשבילה, אבל ברכת שעשה נסים ושהחיינו (ביום הראשון) יכולה בעצמה לברך (דלא גרעא מרואה נרות אצל אחרים, משנ"ב תרע"ט סק"א ושעה"צ שם אות ג').

רמב. לכתחילה תדליק האשה נרות שבת אחר שגמר הבעל להדליק כל הנרות של חנוכה (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ^(שםא)) אמנם אם זה בליל ז' או ח' שיש הרבה נרות והאשה רוצה למהר מחמת הזמן, יכולה להדליק אחר שהדליק הבעל נר אחד בלבד (בן איש חי פרשת וישב אות כ').

רמג. אם כבו הנרות ועדין לא נכנסה שבת, אם המדליק עדין לא קיבל שבת ראוי להחמיר לחזור ולהדליקם בלא ברכה (משנ"ב תרע"ג סק"ז) - ואם כבר קיבל שבת ועדין לא נכנסה שבת, מותר לומר לחברו שידליקם (משנ"ב שם).

◊ בלקט יושר (ע' 153) הביא שרבו התרומות הדשן בהדלקת ער"ש (לא שר' מעוז צור' לאחר אמירת הנרות הללו כמנהגו כל יום אלא) "אמר הזמר 'מעוז צור ישועתי בליל שבת על השלחן עם שאר מזמורים". עכ"ל.

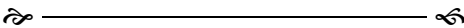
שבת חנוכה

רמד. דעת שו"ע (ע"ב ב') דאין אומרים פרק 'במה מדליקין' בשבת חנוכה (מפני שנזכר בה פסול שמנים שהם אסורים בשבת ולא בחנוכה - משנ"ב סק"ד) ודעת רמ"א (שם) דאומרים.

◊ בסעודת שבת של חנוכה (וכ"ש אם חל בו ר"ח) ירבה בסעודה יותר מבשאר שבתות השנה משום פרסומי ניסא (בן איש חי שנה א' פ' וישב אות כ"ח).

רמה. אסור לשחק בשבת בסביבון באופן שע"י שיפול הסביבון בצד מסוים, יזכו המשחקים בחפץ כל שהוא (כמבואר ברמ"א סי' שכ"ב סעי' ו', שאסור להפיל גורלות בשבת), ואעפ"כ אין הסביבון נחשב ל'מוקצה' משום 'כלי שמלאכתו לאיסור' (מכיון שהרגילות היא בדרך כלל לשחק בו סתם, נמצא שרוב תשמישו הוא צורך היתר) (הגר"נ קרלין שליט"א ע"י הגרי"א דינר שליט"א - 'זהגית' ע' 226).

רמו. בשבת קדש שמוציאין שני ספרי תורה, ומחזיק אחד מהאנשים ס"ת ע"י הבימה עד שיגיע זמן קריאת המפטיר, יזהר האוחז את הספר להתרחק קצת מן הצד כדי שלא יחזיק את הספר אחורי הקוראים בתורה (משנ"ב קמ"ז סקכ"ט).

ולבני משפחתם ובני קהילתם, בתמידות ובציפיות לאורך ימים ושנים רבות, עכ"ד.

ובספר חרדים (פ"ט אות י"ט) מנה מצוה זו דמקדשי תיראו בכלל מצוות עשה מדאורייתא התלויות בלב, ומיניה ילפינן דעיקר חיוב מצות עשה זו היא על הלב, שאדם ירגיש בליבו פחד ומורא השכינה בשעה שנמצא בבית הכנסת ובבית המדרש, ומתוך כך יזהר בכל הדינים הנוהגים בבית המדרש - וכו"ה בשל"ה הק' (שער האותיות אות ק' קדושה ע' רס"ז) שכ' כמה מצוות התלויות במח ובלב, ואחד מהם מורא מקדש, זל"ש "ועתה בעוונותינו שאין ביהמ"ק, יחזק בלבו מורא ביהכ"נ ולא ידבר שום שיחה בביהכ"נ אפילו שלא בשעת פסוקי דזמרה וקריאת שמע וברכותיה והתפלה" עכ"ל. וכל הבא ליטור מסייעין בידו.

(שלה) אלא לאו הכי נראה קצת כתרתי דסותר, דהא מכיון שמדליק בעוד היום גדול על כרחך סומך על הקולא דמפלג ולמעלה נוכל להשוותו כמו לילה, וא"כ איך יתפלל אח"כ מנחה (שעה"צ שם ד' מפרימ"ג).

(שלו) ונחלקו הפוסקים אם הוא שעה ורביע זמנית קודם השקיעה, או קודם צאה"כ. והמחמירים כעדה דהוא שעה ורביע זמנית קודם צאת הכוכבים (משנ"ב תרע"ב סק"ג ותרע"ט סק"ב, וכו"ה במשנ"ב רס"ג סק"ט בדעת המחבר) זמן זה יוצא בארץ ישראל בין 35 ל-40 דקות קודם זמן השקיעה [דלחז"א וכף החיים (סימן רס"א ססק"א) דצאת הכוכבים הוא כ-40 דקות לאחר השקיעה, לפי"ז למחמירים דהוא שעה ורביע קודם צאה"כ, פלג המנחה בא"י הוא 35 דקות לפני השקיעה, ואין להדליק קודם לכן אפי' בע"ש. - אמנם בשם החזו"א אמרו שלפעמים הקל בשעת הצורך להחשיב צאת הכוכבים 35 דקות אחרי השקיעה (אפי' בדאורייתא וכ"ש בחנוכה דרבנן) ולפי"ז פלג המנחה הוא 40 דקות קודם השקיעה, והוא זמן הדלקת נרות למנהג ירושלים, ואז אפשר להדליק נר חנוכה].

(שלו) ובטעם הדבר שבערב שבת אפשר להקדים ולהדליק ולברך 'וצונונו' על נרות החנוכה לכתחילה מפלג המנחה, יעו"ש חתם סופר (ח"ו סי' ז'), דכתב דהוא משום דחנוכה הלא אי אפשר בלא שבת, וא"כ חשמונאים שתיקנו הדלקת נר חנוכה, מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו בער"ש קודם לילה, ושפיר שייך לברך וציונו, שהרי המתקנים כך ציוו מעיקרא, ע"כ. וכך מבואר באגר"מ או"ח ח"ד סי' ס"ב ד"ה ואף יעו"ש.

(שלה) לנוהגים להדליק בכל ער"ש 40 דקות קודם השקיעה.

(שלוט) כדי לצאת דעת היש אומרים דסבירא להו דאי ידליק של שבת תחילה, קיבל שבת ואיתסר להו במלאכה - משנ"ב שם סק"א. ובבן איש חי פ' וישב סעי' כ' כתב שיש בדבר זה טעם ע"פ הסוד וכו"ה בכף החיים תרע"ה סק"ב.

(שמ) דרוב הפוסקים סוברים דלא תליא קבלת שבת בהדלקת הנר (משנ"ב סק"א).

(שוא) 'שמענתא דמשה', שמעות משה ע' תע"ה מ'מועדי ישורון' פ"א הערה 122.

רמז. "במוצאי שבת חנוכה מזדרזין מאוד להתפלל מעריב במוקדם האפשרי כדי שלא יעבור זמן ההדלקה" (מעשה רב אות רל"ז. ולדעת הרמב"ם לאחר חצי שעה אינו מדליק כלל, ודעת הגר"א במעשה רב אות רל"ו דאם עבר חצי שעה מזמן כלות רגל מן השוק שוב אינו יכול לברך, ואע"ג דאנן קיי"ל דאף לאחר חצי שעה מדליק ומברך, מ"מ לכתחילה יש להזדרז בזה, ויעוי' עוד משנ"ב תרע"ב ססק"א). (ובלוח ארץ ישראל כתב דמתפללים 23 דקות לאחר השקיעה ^(שמ"ב)), אכן הנהוגים כדעה א' המובאת להלן בדין הסמוך אין מקדימים את זמן תפילת ערבית מכל שאר מוצ"ש ^(שמג).

רמח. מי שנוהג בכל מוצ"ש שלא לעשות מלאכה עד זמן ר"ת, אף במוצ"ש זו לא ישנה ממנהגו, וידליק נרות חנוכה רק לאחר זמן ר"ת ^(שמ"ד) (כן נהגו הגר"ח מברסקי זצ"ל ובנו הגרי"ז זצ"ל, אע"פ שהגרי"ז זצ"ל הקפיד מאוד על הדלקה בתחילת השקיעה ^(שמ"ה) - תשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב אות ו' ^(שמ"ו) וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קל"ה והגר"מ פיינשטיין זצ"ל דראוי לכל בן תורה וירא שמים שלא להדליק נרות חנוכה לפני 72 דקות לאחר השקיעה ^(שמ"ז) וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - שומע ומוסיף התשע"ז בסוף הספר הערה 35 ^(שמ"ח). וכ"ד הגר"נ קרליץ - 'חוט שני' חנוכה עמ' שי"ח. ובספר 'אורות חיים' [להגאון רבי חיים דרוק זצ"ל] הביא יותר משלשים ראשונים, והרבה אחרונים דס"ל כר"ת, ולכן מסיק להחמיר בספיקא דאורייתא - 'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קנ"ה). וי"א דהנהוגים בכל מוצש"ק להחמיר שלא להבדיל ולא לעשות מלאכה עד זמן צאת השבת לר"ת בתורת חומרא ולא מעיקר הדין, במוצש"ק חנוכה מדקדקין להדליק הנרות קודם זמן זה (הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל, והיה רגיל לספר עד כמה נזדרזו גדולי ירושלם להדליק נר חנוכה מיד במוצ"ש - 'הליכות שלמה' ע' שי"א ושם הערה 69, וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' ע"ה וב'פניני חנוכה' ע' קנ"ה, ויבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א - ספר 'חנוכה הלכות ומנהגים' ע' קכ"א, וכן מטו משמיה דהבית הלוי דנהג כן ^(שמ"ט) ^(ש"י). ועכ"פ יש ליזהר שלא להקדים ההדלקה קודם זמן צאה"כ (ביאה"ל סי' רצ"ג ד"ה ג' כוכבים).

רמט. כיון שבארץ ישראל במציאות נראים הכוכבים כ-30 דק' לאחר השקיעה (אע"פ שלענין מלאכה אין להקל בזמן זה) על כן [לדעה השניה בדין הקודם], י"א דיש להקפיד להדליק לפני שיעבור חצי שעה מצאה"כ, שהוא כשעה לאחר השקיעה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' ע"ד - ובספר 'נברשת' ח"ב דף מ"ג ע"ב כתב דידליקו לערך 53 דקות לאחר השקיעה, ובלוח ארץ ישראל' כתב דמדליקין 35 דקות אחרי השקיעה ^(שנ"א)). ואף הנהוגים להדליק לאחר זמן צאת השבת לר"ת מ"מ יש להם להזדרז למהר להדליק בהקדם בהגיע זמן צאת השבת לר"ת (הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל - 'אור לציון' ח"ד עמ' רס"ו).

רנ. אם אין לו בסביבתו מנין מוקדם במוצ"ש כדי שיוכל להספיק להדליק בתוך חצי שעה לצאה"כ לא יפסיד בשביל כך תפילה בציבור אם לאחר שיתפלל יהיו עדין עוברים ושבים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וטעמו דעל כרחק צ"ל שמתחילה קבעו חז"ל שבמוצש"ק זמן ההדלקה מאוחר יותר מבימות החול, דהא לדעה שההדלקה היא בתחילת השקיעה לא יתכן להדליק במוצ"ש באותה שעה, ומ"מ כיון דאין דבר זה ברור לכתחילה אף במוצש"ק ידליק בתוך השעה שלאחר השקיעה, אכן עכ"פ לא יפסיד בשביל כך תפילה בציבור) ('פניני חנוכה' ע' קנ"ה).

רנא. מי שיודע שלא יהיה בביתו במוצש"ק בתוך חצי שעה שלאחר צאה"כ וכשיגיע לביתו עדין יהיו מצויים עוברים ושבים (וכגון שנסע לשבת חנוכה לעיר אחרת ונוהג כהפוסקים הנ"ל דההדלקה במוצ"ש תהא בביתו) י"א שימתין להדליק בעצמו עד שיבוא לביתו ולא ימנה את בני ביתו או שליח להדליק בביתו בזמן (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ולא כבשאר ימות חנוכה דיש לו למנות שליח להדליק בזמן ולא לדחות ההדלקה לאחר חצי שעה אחרי צאה"כ - 'באר ישראל' עמ' ע"ה - וטעמו יעוי' בדין הסמוך לעיל, וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א).

רנב. מן הנכון שיכינו הנרות קודם השבת כדי שיהי' מוכן תכף אחר התפילה במוצש"ק להדליק (יעוי' משנ"ב תרע"ב ססק"א).

רנג. י"א שקודם מדליק הנרות ואח"כ מבדיל ^(שנ"ג) ^(שנ"ג) וי"א שקודם מבדיל ואח"כ מדליק ^(שנ"ד) ^(שנ"ה) (ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד (יעוי' שו"ע ורמ"א תרפ"א ב' ומשנ"ב סק"ג ובאוה"ל ד"ה מדליקין וכו') והגרי"ח זוננפלד זצ"ל ביקש תדיר מהרבנית ע"ה שתכין לו את המנורה בחוץ טרם בואו מביהכ"נ, כדי לצאת מפלוגתת הפוסקים הנ"ל, דע"י שיפגע במנורה תחילה לכו"ע נר חנוכה קודם משום דאין מעבירין על המצוות (ספר 'תורת חיים' ח"ב הנהגות ופסקים להרי"ח זוננפלד זצ"ל הוצאת הרב וינר שליט"א עמ' 113).

(שמב) והגרי"ש אלישיב זצ"ל נהג להתפלל 22 דקות לאחר השקיעה (הגרא"צ ישראלזון שליט"א).	
(שמג) ואין להדליק נרות חנוכה לפני מעריב, דתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם (הגרי"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' שפ"ז). אכן כשהזמן התאחר יעוי' מעשה רב (אות רל"ז), וכן בתוספת מעשה רב (אות ס"ז) ש"ש "שמעתי מהרב מוהר"א בעהמ"ח ספר חיי אדם שפעם אחת אירע שאיחר החסיד ר' זלמן במוצאי שבת ובא אחר ת"ע וצוה אדמו"ר שידליק נר חנוכה ואח"כ יתפלל ערבית".	
(שמד) שאין להקל ח"ו בשבת קדש דחנוכה משאר שבתות, ובפרט ד"א דלא כלה רגל מן השוק בזמנינו עד שעה מאוחרת טפי מבזמן הש"ס, ושכר שמירת שבת בידו (מועדים וזמנים ח"ב סי' קנ"ה).	
(שמה) ב"עובדות והנהגות לבית בריסק" ח"ד (ע' ק"ג) הביא בשם הג"ר מאיר הלוי זצ"ל (בן הגרי"ז זצ"ל) "וכשרצה מאן דהוא לזרז את הש"ץ, אמר מרן הגרי"ז שאין למהר כי במוצ"ש מאחר שבין כך אי אפשר להדליק בזמן הרגיל עם תחילת השקיעה תו ליכא קפיידא למהר בהדלקה". ובח"ב (ע' ק) הביא מהגרמ"צ ברלין שליט"א ששמע שאמר מרן הגרי"ז "במוצ"ש זמן הדלקת הנרות הוא בשעה שאצל האדם צאת השבת ... אצל אותם האנשים שאצלם יוצאת השבת בזמן הרגיל אזי זמן הדלקת הנרות הוא באותו הזמן, ואצל אותם שאצלם יוצאת השבת בזמן רבינו תם אזי אצלם הזמן הוא אז, ואצל מי שאצלו יוצאת השבת ב'אחטעל' או ב'זעקסטיל' אזי זמן הדלקת נרות חנוכה הוא אז...".	
(שמו) ויעוי"ש דהביא דשמע מהגרי"ז זצ"ל שאביו הגר"ח זצ"ל החמיר מאוד כשיטת ר"ת ובמוצש"ק חנוכה זירז מאוד שיספיקו להדליק תוך חצי שעה מזמן ר"ת (וכ"נ הגר"ש דבליצקי זצ"ל, אכן הגרי"ז עצמו איחר גם יותר מחצי שעה לזמן ר"ת (תשובות והנהגות שם).	
(שמוז) 'שמעתתא דמשה' ע' שע"ה.	
(שמה) ויכולים לסמוך על דעת הריטב"א שבת כא: הנדפמ"ח דכתב דזמן של 'תכלה רגל מן השוק' הוא בכל מקום כפי מה שהוא (הגר"ש זצ"ל שם) ויעוי' עוד לעיל הערה קע"ב.	
(שמט) וכן אמר הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל שהבית הלוי אע"פ שבכל השנה היה מקפיד לחכות, במוצאי שבת חנוכה לא חיכה (שמחת המועדים' ע' רס"ט).	
(שנ) יעוי' ארחות רבינו (ח"א ע' קכ"ז) שהחזו"א זצ"ל לא החמיר כשיטת ר"ת ואפי' במלאכות דאורייתא, ואמר לא' ממשפחתו שלהגר"א ז"ל היה ראיות ברורות דלא כר"ת, לכן אינו מחמיר כשיעור ר"ת (אכן דקדק מאוד להמתין 40 דק' לאחר השקיעה - יעוי' מועדים וזמנים ח"ב סי' קנ"ה).	
(שנא) הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל היה משתדל להדליק כעבור 40-35 דקות משקיעת החמה ועכ"פ לא יאוחר מ-50 דקות לאחר השקיעה ('הליכות שלמה' ע' שי"ב הערה 69) והגרי"ש אלישיב זצ"ל הדליק 50 דק' לאחר השקיעה, ובשנים האחרונות 55 דקות לאחר השקיעה ('פניני חנוכה' ע' קנ"ה. ושם הביא משמיה דהגר"ש זצ"ל דמ-40 דק' לאחר השקיעה יכולים בני הבית להתחיל להכנת השמן והנרות להדלקה).	
(שנב) תרומת הדשן, ומהרי"ל ואגור וכלבו ומאירי, וכ"פ שו"ע ורמ"א (תרפ"א ב') וכ"ד מג"א וא"ר והגר"א ובית מאיר ושאלת יעב"ץ.	
(שנג) וכ"ה ב'לוח א'", וכך ה' מורה לנהוג הגר"ש אלישיב זצ"ל בשיעורו (איש על העדה, ח"ב עמ' רס"ג בהערה).	
(שנד) ספר האשכול, ט"ז, מהר"ל מפראג, תוי"ט, פרי חדש, ודרך החיים.	
(שנה) וכך נהג החזו"א זצ"ל ('הלכות חג בחג' ע' ס"ט בהערה). וכן נהגו הגרא"מ שך זצ"ל והקה"י זצ"ל והגרי"צ הלוי דינר זצ"ל ('מנהגי מהרי"צ הלוי' עמ' ת"א ת"ג) וכן הורה הגר"נ קרליץ שליט"א (אא"כ הנרות מוכנים בפתח ביתו דאי ידליק קודם דאין מעבירין על המצוות) (גליין 'נשיח בחוקיך').	

זאת חנוכה

רנ"ד. שיירי הנרות [הפתילות ^(שנ"ד)] והשמן (שבמנורה או בכוסיות ההדלקה) שנשארו לאחר ליל שמיני של חנוכה אסורים בהנאה ^(שנ"ה), ועושה מדורה ושורפם בפני עצמם כדי שלא יבואו להשתמש בהם לשימושים אחרים (ש"ע תרע"ז ד' ומשנ"ב סק"ט). וכמו"כ אסור להשאירם לשנה הבאה להדליק בהם נר חנוכה, מחשש שבמשך השנה ישכח וישתמש בהם (משנ"ב שם סק"ט).

רנ"ה. כל הנ"ל היינו דוקא שמן ופתילה שנשארו מנר שכבה לפני סוף זמן השיעור של חצי שעה מצאה"כ דרך אז הוקצה למצותו ואסור להנות ממנו, אבל אם נתן הרבה שמן, ונותר ממנו לאחר זמן שיעור חיוב ההדלקה, והיינו לאחר חצי שעה מצאה"כ, מותר לכתחילה להשתמש בו, ויש סוברים דאם לא התנה שיאסר רק כשיעור חיוב ההדלקה, הוקצה כל השמן למצותו ואסור בהנאה (משנ"ב תרע"ז סק"ח ותע"ב סק"ז). והמחמירים להדליק נרותיהם עד שעה מאוחרת שתכלה רגל מן השוק ממש בזמננו (יעו"ר לעיל דין ק"ו והערה קע"ב), אפילו כבה הנר לאחר חצי שעה, בודאי כל השמן והפתילות אסורים בהנאה (הגר"מ קארפ שליט"א 'הלכות חג בחג' ע' כ"ג הערה 43).

רנ"ו. י"א דכיון שמצינו בראשונים שדימו נרות חנוכה לשמן המנורה בביהמ"ק (שהוא בגדר קדש ויש דין לבערו דוקא בשריפה ולא בדרך אחרת), על כן לכתחילה יש לבער את הנותר מהשמן והפתילות של חנוכה דוקא בשריפה (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ע"י יבלחט"א הג"ר יו"ט זנגר שליט"א וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל - פניני חנוכה' ע' קמ"ח קמ"ט וכ"ד הגרי"ש גשטטר זצ"ל שצריכים מאוד להקפיד בזה דוקא לשורפן - 'שמחת המועדים' ע' ר"פ). ואם אי אפשר, מותר לקבור השמן והפתילות (הגר"ש ואזנר זצ"ל שם והגרי"ש אלישיב זצ"ל שם), או לשפוך השמן במקום שבני אדם לא ידרכו עליו [שלא יהיה ביוזי מצוה - יעו"ר משנ"ב תרל"ח סק"ד] (הגרי"ש אלישיב זצ"ל שם). וי"א דאפשר לעטוף הפתילות בשקית ולזורקן לאשפה (הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

רנ"ז. השמן הנשאר בבקבוק לאחר שהשתמשו בו כדי צורכו להדלקת נרות חנוכה, אי"צ לשורפו ומותר בהנאה ללא שום תנאי אע"פ שקנאו מיוחד לשם הדלקת נרות חנוכה (דהזמנה לאו מילתא היא) (יעו"ר ביאה"ל תרע"ז - ד' ד"ה הצריך ומשנ"ב תרע"ג סק"א ושעה"צ שם אות כ"א).

✧ בספר טעמי המנהגים (סעי' תת"מ בהגה"ה) הביא מספר 'בני בנימין' שכתב בשם הגה"ק ר' דוד מדינוב זצ"ל (בעל ה'צמח דוד') ששמע מאביו הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זצ"ל (בעל ה'בני יששכר') שאמר בשם צדיקים "אשר מר"ח אלול עד חנוכה מאיר ברקיע כעין תבנית יד הפשוטה לקבל אותם בעלי תשובה אשר מאיזה סיבה נדחו מלשוב בעשיית ומתקבלת תשובתם עד חנוכה" וסיים שם הגה"ק רבי דוד זצ"ל "לדעתי אין היר עוברת עד 'זאת חנוכה'" (וכתב בספר 'בני בנימין' הנז'ל, רמז לזה מהכתוב (ישעיה כ"ב) 'בזאת יסופר עון יעקב' - היינו ב'זאת חנוכה' שאנו קוראים 'זאת חנוכה המובה' עד אז הוא גמר כפרת עון יעקב עכ"ד) וכן הביא בן שם מועד ספח"ק. - ע"כ מס' 'טעמי המנהגים' שם. (ויעו"ר כעיו"ר אלף המגן' על ה'צמח אפרים' רס"י תקפ"א בהגה).

✧ איתא בסידור האר"ז"ל דבימי חנוכה מאירין י"ג מידות הרהמים, ומונה שם כל יום מידה אחת עד יום השמיני "זאת חנוכה", וביום זאת חנוכה מאירין יחדיו המידות ממידה שמינית "נוצר חסד" עד מידה י"ג שהוא "ונקה". (הובא בספר 'שם משמאל' חנוכה תרע"ג בעניני זאת חנוכה).

רנ"ח. יש נוהגים לעשות סעודת משתה ביום 'זאת חנוכה' לכבוד גמרה של מצוה (מצות הדלקת נרות חנוכה) (יעו"ר מג"א תקנ"א סק"ג ומשנ"ב תרס"ט סק"ו מהאליה רבה דהביאו בשם רבינו אליהו בן חיים דעושים סעודה לגומרה של מצוה) (ליקוטי מהרי"ח).

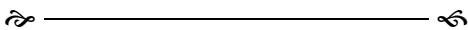
✧ בספר 'בני יששכר' כתב "מרגלא בפומיהו דרבנן רבותינו כת הקודמים, אשר בחנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקריות כעין ראש השנה, ולדעתי עיקר הסגולה ביום האחרון הנקרא כפי כל 'זאת חנוכה'... ואעפ"כ יש לרמוז על כל ימי חנוכה כי מתתיהו בגימטריה ראש השנה" (הובא בס' 'טעמי המנהגים' סעי' תת"מ).

הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת ובית המדרש

רנ"ט. נוהגים להדליק נרות בבית הכנסת או בבית המדרש ^(שנ"ה) משום פרסומי ניסא ^(שנ"ו) (ש"ע ורמ"א תרע"א - ז', ומשנ"ב סק"ט ט"ל).

מנין אנשים בשעת הברכה וההדלקה בבית הכנסת

רס. אם נקל להשיג מנין, טוב שיהיה מנין אנשים בשעת הברכה על ההדלקה, ואם אין לו מנין בשעת הברכה, המדליק בברכה יש לו על מי לסמוך (כ"ה הכרעת הביאה"ל תרע"א ז' ד"ה ויש נוהגין ^(שנ"ז)), וי"א דאין לברך על ההדלקה בבית הכנסת אם אין מנין אנשים בבית הכנסת בשעת ההדלקה, ואם השעה דחוקה ואין עשרה בשעת ההדלקה, ידליק בלא ברכה (ביאה"ל בשם מור וקציעה, וכ"ד המחזיק ברכה אות ז', מועד לכל חי סי' כ"ז - ל"ג, וכף החיים תרע"א ע"ב, וכ"ד הגר"ח מבריסק זללה"ה הובא בתשובות והנהגות ח"א סי' שצ"ח וח"ב סי' ש"ל וכן הורו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ^(שנ"א) והגר"ש דבליצקי זצ"ל), ויעו"ר הערה ^(שנ"ב).

(שנ"ו) הטור תרע"ז הזכיר גם "פתילות" וכ"ה בבית יוסף בשם הר"ן בתו"ד, וכ"ה ברשב"א שבת כא: ד"ה אי נמי, ובלבוש סוס"י תרע"ז, ובחיי אדם קנ"ד ל"א, וקיצשו"ע קל"ט - כ'. אכן השו"ע ומשנ"ב לא הזכירו פתילות.

(שנ"ז) ואף שיירי השמן והפתילות מהדלקת קטן ג"כ הוקצו למצוות ואסורים בהנאה, כדיעו"ר תוס' סוכה מ"ה. סוד"ה 'מיד' שכתבו דאתרוג של קטן הוקצה למצוותו. ומבואר דגם מעשה מצוה של קטן חשיב שפיר 'מעשה מצוה' עד כדי להחשיב אתרוג 'הוקצה למצותו'. וה"ה בשיירי השמן והפתילות בחנוכה (שו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ר"ד).

(שנ"ח) ובסתמיות לשון המשנ"ב שם דמדליקין בבית המדרש משמע אע"פ שאין מתפללים שם כלל, ויל"ע. אמנם יעו"ר להלן דין רע"ה. ויעו"ר עוד לעיל הערה רע"א.

(שנ"ט) ובכל בו (הובא בבית יוסף שם) כתב טעם ההדלקה בבית הכנסת "שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, לפי שיש בזה פרסום גדול לד' יתברך, וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות" ושם כתב טעם נוסף "שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, כמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא". ובר"ב"ש כתב (ה"ד בב"י שם) "המנהג הזה להדליק בביהכ"נ מנהג ותיקין היא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקנה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד העובדי גילולים תקיפה".

(ש"ס) דבמג"א תרע"א סק"י פסק דמברך על ההדלקה בבית הכנסת אע"פ שאין מנין בשעת ההדלקה, וטעמו דכיון דע"י הדלקה זו יתפרסם הנס כשיבואו אח"כ כל הקהל לבית הכנסת ויראו את נרות המנורה דולקין, שפיר אפשר לברך עליה, והביא שם דכ"ה במהרי"ל שהדליק שמש העיר בער"ש קודם שבאו הקהל לביהכנ"ס, ובביאור הלכה הביא דכ"מ באבזרהם, כל בו ומנהר"ל ושכן פסק החיי אדם. וכן במשנ"ב ס"ק מ"ז פסק כמג"א דמדליק בברכה [ואף שהמג"א איירי בהדלקה בער"ש, כתב השעה"צ אות נ"ד דה"ה בהדלקה בחול], ובביאור הלכה כתב דהמדליק בברכה יש לו על מי לסמוך, ואם בנקל לו להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב.

(ש"סא) יעו"ר להלן הערה שס"ה.

(ש"סב) בספר הלכות חג בחג (ע' קכ"ג) כתב דנראה דלכו"ע עיקר התקנה היא לברך בציבור דוקא כמפורש בלשון הבית יוסף סי' תרע"א בשם הכל בו "כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם לפי שיש בזה פרסום גדול לד' יתברך, וקדוש שמו כשמברכים אותו במקהלות" (ויעו"ר עוד מש"כ להוכיח כן) ואף המג"א אינו חולק ע"ז, וכל הנידון הוא רק בדיעבד כשרואה שלא יהיה לו מנין, האם יבטל את ההדלקה בברכה, ועל כן המג"א כתב דין זה רק בהדלקה בער"ש כשחושש שיתקדש היום, וה"ה ביום חול כשרואה שאין יכול להשיג מנין כדיעו"ר שעה"צ אות נ"ד, דע"ז כ' המג"א דכיון דאף בזה מתקיים אח"כ פרסומי ניסא על כן אף זה בכלל התקנה ומברכין. אכן לכו"ע לכתחילה עיקר התקנה היא במנין עכ"ד.

רסא. אבל (תוך י"ב חודש על אביו או אמו, ותוך שלושים על שאר קרובים) אין כדאי שידליק הנרות בלילה הראשון בביהכנ"ס (משום שמברכין אז 'שהחיינו' וניכר שהוא עת שמחה לציבור) ^(שס) (אמנם בביתו יכול לברך שהחיינו) (משנ"ב תרע"א סקמ"ד).

זמן ההדלקה בבית הכנסת

רסב. מדליקים בין מנחה למעריב ^(שסד) בשעה שהעולם מקובצים (רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק מ"ו).
רסג. כשמתפללים מנחה לאחר פלג המנחה נוהגים להדליק לאחר מנחה קודם אמירת "עלינו לשבח" (לוח ארץ ישראל). וי"א בדמקום שמיד לאחר תפילת מנחה, הציבור יוצא מבית הכנסת (אפילו אם מתפללים מנחה בסמוך לשקיעה) ידליקו בסמוך לפני תפילת מעריב (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' רצ"ב). כמו"כ אם מתפללים מעריב בשעה מאוחרת, מדליקין הנרות לפני תפילת מעריב (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' צ"ד, והגר"ש ואונר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קל"ג) וי"א דגם בביה"כ שמתפללים מעריב מאוחר או שעדין לא התאספו הציבור ^(שסה), מ"מ ידליקו את נרות חנוכה בזמן, ויקפידו להכין נרות עם הרבה שמן כדי שידלקו עד שיתאספו הציבור לתפילת מעריב (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - "שלמי מועד" ע' רל"ז ^(שסז), ו'הליכות שלמה' ע' שי"ד).
רסד. זמן ההדלקה בער"ש יעוי' להלן בדיני הדלקה בבית הכנסת בערב שבת.
רסה. במוצש"ק מדליקים בבית הכנסת אחרי מעריב קודם עלינו (לוח ארץ ישראל). ^(שסו)
רסו. ביהכ"נ שלא הדליקו בשעת התפילה ולאחר מכן כשכולם התאספו שוב כדי ללמוד נזכרו ששכחו להדליק, אינם יכולים להדליק בברכה (כי התקנה היתה על שעת התפילה ולא על הלימוד, וכמו ציבור שמתאספים רק ללימוד שאין מדליקים נר חנוכה בברכה) (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'חשוקי חמד' חנוכה ע' ר"ט).

שיעור זמן שצריכים הנרות לדלוק בבית הכנסת

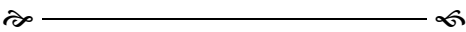
רסז. אף בנרות בית הכנסת יש ליתן בהם נרות או שמן שיספיקו לדלוק לכה"פ חצי שעה (כ"מ במשנ"ב תרע"ג סק"ג, ותרע"ה סק"ו, וכ"פ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - "שלמי מועד" ע' רל"ו ויעוי' הערה ^(שסח)).
רסח. אין לכבות הנרות בתוך זמן של שיעור חצי שעה מההדלקה אפילו אם כל הציבור יוצא מבית הכנסת (שבט הלוי ח"ח סי' קנ"ו אות א' ^(שסט), וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל - "פניני חנוכה" ע' קכ"ח), אכן אם יש חשש גניבה או דליקה יש להקל (שבט הלוי שם).
רסט. בשעת הדחק, כגון מי שמכבדים אותו בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת שאין הנרות דולקים חצי שעה, רשאי לברך ולהדליק למרות שיודע שאין הנרות דולקים חצי שעה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - שלמי מועד ע' רל"ו).

בית הכנסת שיש שם כמה מניינים

רע. בית הכנסת שיש שם כמה מניינים למעריב, ראוי להדליק נרות שידלקו שם עד סוף המנין האחרון (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' צ"ו, ויבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' רצ"ג). אמנם אם כבו הנרות אי"צ לחזור ולהדליקם (הגר"ש אלישיב - "באר ישראל' שם), ואם מתפללי המניינים המאוחרים יותר רוצים להדליק שוב, ידליקו בלי ברכה דאין לברך פעמיים בבית הכנסת אחד (באותו לילה) (שבט הלוי ח"ט סוס"י קמ"ג בתשובתו להגר"א דינר שליט"א ובס' 'מבית לוי' ע' קל"ג וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל דבשאר מנינים אין לברך על ההדלקה - 'חשוקי חמד' חנוכה ע' ר"ו). וי"א דיכולים להדליק בכל מנין ומנין בברכה ^(שס) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' רצ"ג).

מדיני הנרות בבית הכנסת

רעא. אף בהדלקה בבית הכנסת מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית (כף החיים תרע"ג י"ג), ויש הנוהגים להדליק בביהכנ"ס בנרות רגילים משעוה (יעוי' מור וקציעה סי' תרע"ה דמבואר מדבריו שכן היה המנהג בזמנו ^(שסא) - קובץ מבית לוי ע' כ' ^(שסב). וכן נוהגים במנינו של הגר"ש דבליצקי זצ"ל).
רעב. גם בנרות חנוכה שמדליקין בבית הכנסת נכון להזהר לכתחילה שלא לטלטלן ממקומם עד שיעור חצי שעה (משנ"ב תרע"ה סק"ו מהמג"א ^(שסג)).

(שסג) ועל כן אם האבל ש"ץ בלי א' של חנוכה, ידליק אדם אחר את הנרות (משנ"ב תרע"א סקמ"ד).
(שסד) בלבוש (תרע"א ח') כ' דטעם הדבר משום "שהוא תחילת הכנסת היום הבא, שתפילת ערבית היא מן היום הבא" ויעוי' 'שבט הלוי' (ח"ד סי' ס"ה) שכתב טעם הדבר לעשות דמיון להדלקת מנורת המקדש שהודלקה לאחר תמיד של בין הערבים קודם הקטרת האימורים כל הלילה כדאיתא בפסחים נ"ט ע"א.
(שסה) היינו שעדין לא נתאספו כל ציבור המתפללים, אבל מנין אנשים אכן היה, דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל למעשה היה מורה שצריך שיהיו נוכחים מנין עשרה בשביל להדליק נרות חנוכה בביה"כ בברכה, ואם אין מנין נוכחים בשעת ההדלקה הורה שידליקו בלא ברכה ('שלמי מועד' ע' רל"ה).
(שסו) ושם הובא (מרשימותיו של הגר"י שוב שליט"א) דכע"ז היה המנהג בישיבתו של הגרש"ז זצ"ל "קול תורה": היו מתפללים מנחה גדולה והמשיכו בלימודים עד זמן הדלקת נר חנוכה, וכמה דקות קודם השקיעה הדליקו נרות בהיכל הישיבה, ובחורי הישיבה הלכו להדליק נרותיהם, וכשעה לאחר מכן חזרו ללימודים, ורק מאוחר יותר בסוף הסדר נעמדו הבחורים לתפילת ערבית, ובכל משך זמן זה דלקו הנרות.
(שסז) יעוי' בתשובות והנהגות ח"ב סי' של"ו שבבריסק נהגו לדקדק להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת במוצ"ש לפני קדיש תתקבל, וביאר זאת הגר"ח זללה"ה דמצות ההדלקה בבית הכנסת הוא דוקא בציבור שכן תקנו ועד גמר התפילה באמירת קדיש תתקבל אכתי שם 'ציבור דתפילה' עליהו, וביאר שם הגר"מ שטרנבוך שליט"א דנראה דכוונת הגר"ח דכמו דתקנו "על הנסים" בתפילה, כן תקנו הדלקת נ"ח בביהכנ"ס שמתפללים, ועל כן עדיף שתהא ברכות הדלקת נ"ח וההדלקה באמצע התפילה, והיינו לפני קדיש תתקבל.
(שסח) אכן יעוי' דרכי משה (תרע"ב א') דהמנהג הוא לעשות נרות בית הכנסת גדולות שדולקים עד חצי הלילה, ובטעם הדבר יעוי' ש דכיון דאיכא מצוה להדליק נרות כל יום בביהכנ"ס על כן בעי "היכר" שנרות אלו הם נרות חנוכה לפרסומי ניסא, ואינם כשאר הנרות שמדליקים כל השנה בבית הכנסת, ובמה שנרות אלו ידלקו בבית הכנסת עד חצות הוי היכרא דהו נרות חנוכה ולפרסומי ניסא. - וכ"ה במג"א (תער"ד סק"ב) בשם סדור מעגלי צדק שנרות בית הכנסת דולקות עד חצות, ובלבושי שרד שם כתב שכן "היה דרכן לעשות נרות חנוכה בבית הכנסת שידלקו עד חצות", ובבאר היטב (תער"ד סק"ב) ובשערי תשובה (תרע"א סק"ב). ויתכן דכל זה במקום שהדליקו בחנוכה באותה מנורה שהדליקו כל השנה, וכמש"כ השע"ת שם.
(שסט) וכתב שם דלפי מה שהובא בבית יוסף הטעם בהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת משום האורחים שאין להם בית, שמוציאים אותם בהדלקה זו, א"כ נרות חנוכה אלו הם נרות חנוכה שלהם ופשיטא דאין לכבות אותם לכתחילה לפני הזמן כמו שאר נר חנוכה שבבתים, אכן גם לטעם השני שהובא שם בבית יוסף דהוא זכר למקדש שהיה מדליקין בו מנורה, ג"כ אין סיבה לכבות כשהולכים משם, דמ"מ המנורה דולקת כמצותה במקדש מעט, ולפי הטעם השלישי שהובא בב"ד דההדלקה בבית הכנסת היא כדי לפרסם הנס לרבים, יתכן דטעם זה שייך רק בשעת ההדלקה וכשהציבור נמצא - מ"מ למעשה אין כדאי לכבות אם לא משום חשש גניבה או דליקה. עכ"ד.
(שע) ואם הניח שמן עבור כל המניינים וככתה אין זקוק לה. ובמקרה זה, אם מדליקים שוב במניינים המאוחרים יותר, ידליקו בלא ברכה (דומיא דהשו"ע תרע"ג - ב', ומשנ"ב ס"ק כ"ז ושע"ה אות ל"ב)
אבל אם הניח שמן רק כדי מנין אחד וככתה זקוק לה (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שם).
(שעא) ויעוי' ש שהוא התקין להדליק בשמן.
(שעב) וכ"ה בחת"ס אור"ח סי' קפ"ו (ד"ה והנה) דכתב בתו"ד "ורובם מדליקים בבית הכנסת בנרות שעוה" (הובא בספר 'נר חנוכה' על ק"ג הערה ל"ו).
(שעג) דהמג"א שם סק"ב הביא ד' הבית יוסף דכתב ד"א שבנרות בית הכנסת מותר להדליקם במקום זה ולהניחם במקום אחר, ומסיים המג"א "ומ"מ יש לזהר לכתחילה".

רעג. אף בנרות בית הכנסת כל זמן שלא דלקו חצי שעה אסור להשתמש לאורן (אפי' תשמישי קדושה, כגון להתפלל מעריב אצלם) (משנ"ב סי' תרע"ג סק"ג). ואסור להדליק נר חול מנרות בית הכנסת אפילו מהשמש (דבנרות בית הכנסת אין חילוק בין השמש לשאר הנרות, שכל הנרות בתוכה קרויים נר מצוה) (מהרש"ל הו"ד במשנ"ב תרע"ד סק"ז).

הדלקה בבית הכנסת שיש בו שני חדרים

רעד. בית הכנסת שיש בו שני חדרים ומתפללים בקביעות בשניהם, ויש לכל אחד מהם ס"ת בעצמו, מדליקים נרות חנוכה בברכה בכל אחד מהם (הגר"ח קניבסקי שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א - ספר 'נר חנוכה' ע' צ"ט), אבל במקום שיש בית הכנסת גדול שמצורפים אליו עוד שטיבלאך למניינים נוספים, ולוקחים ס"ת מהגדול לקריאת התורה, מדליקין נרות חנוכה רק בגדול (הגר"ח קניבסקי שליט"א - ספר 'נר חנוכה' ע' צ"ט (שע"י)).

בית הכנסת שאין מתפללים שם מנחה וערבית

רעה. בית הכנסת ובית המדרש שאין מתפללים שם מנחה וערבית, אע"פ שמתקבצים שם ללימוד בשעה מאוחרת, לא ידליקו שם (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שט"ו ובהערה 10 שם (שע"י) וכעני"ן יעו"י דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל לעיל דין רס"ו אכן יעו"י לעיל הערה רע"א). רעו. מקום שאין מתפללים כי אם בשבת קודש, יעו"י לקמן דיני הדלקה בערב שבת.

מקום ההדלקה בבית הכנסת

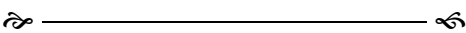
רעז. מדליקים את הנרות בכותל הדרומי או על שולחן העומד אצל הכותל הדרומי (בבתי כנסיות שמתפללים בכיוון מזרח, הכותל הימיני הוא כותל דרום) (שע"י) זכר למנורה שמקומה במקדש היה בדרום (שו"ע ורמ"א תרע"א סעי' ד' ומשנ"ב ס"ק מ'). רעה. מעמידים המנורה במרחק מסוים מהכותל (הדרומי) כדי שהמדליק יוכל להכנס בשעת ההדלקה בין הכותל למנורה, ויעמוד להדליק כשאחוריו לדרום ופניו לצפון (יעו"י להלן דין רפ"ג). רעט. מסדרים את הנרות בין מזרח למערב (כעין המנורה שבבית המקדש שהנרות היו מסודרין בה בין מזרח למערב) (רמ"א תרע"א ד' ומשנ"ב ס"ק מ"ב (שע"י)). רפ. המנהג שבביהכנ"ס מדליקים הנרות במקום גבוה (ודלא כהדלקה בבית דצריך להניחם פחות מעשרה) (פמ"ג תרע"ה א"א סק"ב והו"ד במשנ"ב סי' תרע"א ס"ק כ"ז (שע"י)).

ברכה על הדלקה שבביהכ"נ

רפא. אע"פ שההדלקה בביהכ"נ או בביהמ"ד הוי רק מנהג, מ"מ מברכים על הדלקה זו (שו"ע תרע"א ד' ומשנ"ב ס"ק מ"ד, והוא מהריב"ש (שע"י) כמו שמברך המדליק על ההדלקה בביתו (בליל ראשון ג' ברכות, ובשאר לילות ב' ברכות). רפב. כשמדליקים בבית הכנסת המנהג הוא שאין אומרים "הנרות הללו וכו'" (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'שומע ומוסיף' התשע"ז סוף הספר אות ט').

סדר ההדלקה בבית הכנסת

רפג. המדליק עומד באופן שאחוריו לדרום ופניו לצפון, (דבאופן עמידה זו הנר הפונה לארון הקודש שנמצא בצד המזרחי, יהא דלוק בכל שמונת הימים). וביום הראשון יתן את הנר על הקנה הסמוך ביותר לצד מזרח (שם) ובלילה השני מניח על שני הקנים הסמוכים ביותר לצד מזרח, וכן מוסיף והולך בשאר הלילות. וידליק תחילה את הנר שבקנה השמאלי וממשיך להדליק הנר הימיני (שו"ת חתם סופר או"ח קפ"ו ד"ה והנה, והו"ד במשנ"ב תרע"א ס"ק מ"ג (שפ"א)), וי"א שמניחים המנורה בסמוך ממש לכותל הדרומי, והמדליק עומד כנגד המנורה כשפניו לדרום ואחוריו לצפון, ומדליק ביום הראשון בקנה הימיני של המנורה וביום השני בשני הקנים הימיניים של המנורה, ומתחיל משמאל לימין (היינו מהנר המזרחי וממשיך להמערבי) (כף החיים תרע"א - ס"ט, וכתב שכן מנהג הספרדים, וכן המנהג בכמה מקהילות האשכנזים - "לוח ארץ ישראל" (שפ"ב)).

(שעד) וכעני"ן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שאם החדר שמתפללים בו מעריב הוא טפל לביהכנ"ס כגון עזרת נשים או בית שני אין מדליקין שם, אמנם אם כל חדר עומד בפנ"ע ואינו קשור לביהכנ"ס הגדול, יש להדליק בכל חדר וחדר (תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' ר"צ מכתבי הגר"י שוב שליט"א).

(שעה) וכעני"ן דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א דאין מדליקין אלא בבית הכנסת שמתפללין בו מעריב, אבל אם מתפללים בו רק שחרית ומנחה בלא מעריב אין להדליק בו אפי' אם לומדים שם בערב (תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' ר"צ).

(שעו) ויש להניחה סמוך לכותל מזרח (ששם ארון הקודש) (משליש הבית ולפנים) כדי שתהא גם בזה דומיא דמקדש, שאף בבית המקדש מקום המנורה היה (בדרום) משליש הבית ולפנים לצד הפרוכת ('בצל החכמה' סי' נ' אות ג').

(שעז) וכתבו המג"א (שם ס"ק ט') והמשנ"ב (שם) דלדעת הרמב"ם וסמ"ג והריב"ש (סי' ת"י) שהיו מסדרים את נרות המנורה בבית המקדש מצפון לדרום, על כן גם את נרות חנוכה שבבית הכנסת ובית המדרש יש לסדר מצפון לדרום. **ויש מקומות שנהגו כן ואין למחות בהם דיש להם על מה לסמוך** (משנ"ב שם).

(שעה) ובספר הלכות חג בחג ע' קכ"ד כתב דנראה הטעם בזה כמו שכ' הפוסקים שההדלקה בביהכנ"ס הוא דומיא דמנורה דמקדש (ומשו"ה מעמידים אותה בין מזרח למערב) ועל כן ג"כ מעמידים אותה במקום גבוה.

(שעט) הנה בבי" כתב בשם הריב"ש דהטעם דמברכים על הדלקה בבית הכנסת אע"פ דהוי רק מנהג, משום דדמיא להלל בר"ח שמברכים על קריאתו אע"פ שאינו אלא ממנהג (והו"ד במשנ"ב ס"ק מ"ד), ויעו"י שו"ת חכם צבי סי' פ"ח (הובא בבה"ט תרע"א ס"ק י' ושע"ת שם ס"ק י') דתמה דהא השו"ע גופיה פסק בסי' תכ"ב ב' דאין מברכים על הלל דר"ח וכדעת הרמב"ם דעל דבר שהוא משום מנהג אינו יכול לומר 'וציונו'. - וביאר בזה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ('הליכות שלמה' ע' ש"ד ב'דבר הלכה' אות ד') דלא נחלקו הפוסקים אם מברכים על המנהג אלא במקום שכל עיקר המצוה היא רק ממנהג, וכמו הלל בר"ח או ברכה על קריאת מגילת רות וקהלת שכל ענין קריאתם הוא מצד המנהג, משא"כ בנר חנוכה, שהרי כל אדם מחוייב בהדלקת נר חנוכה בביתו בשמונה ימים אלו ולברך עליו, אלא שהנהיגו להדליק גם בביהכ"נ משום פרסומי ניסא, וכאילו הרחיבו את חובת פרסום הנס דהבית גם לבית הכנסת, ובכח"ג לכו"ע מברכים - וכעני"ן כתב הגר"ש ואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"א סי' קפ"ה אות א') דפרסומי ניסא הוא ענין שאין לו שיעור וגבול למעלה, כי כל מה שמוסיפין במצוה זו שעיקרה פרסומי ניסא - בכלל תקנת חכמים הוא, אלא שלא חייבו אלא בדבר מוגבל, על כן מצינו כאן ענין מהדרין ומהדרין מן המהדרין וכו' לפיכך אם מוסיפים להדליק בבית הכנסת ברוב עם, שאין לך פרסומי ניסא גדול מזה, אי"ז מנהג חדש אלא שהוסיפו בפרסום הנס, וכל עיקר רצונם בתקנת הנס היה פרסומי ניסא, ושפיר מברך על הדלקת נרות בביהכ"נ, דכל פרסום שאפשר - בכלל תקנתם הוא. עכ"ד. (- אכן החת"ס זיע"א מנע את עצמו מלברך על נר חנוכה בביהכ"נ - שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שע"ד).

(שפ) ובמקום העמידה של המדליק (שאחוריו לדרום ופניו לצפון) קנה זה הוא הקנה הימיני של המנורה.

(שפא) וכ"כ בשו"ת מהר"י ברונא סי' ל"ט הובא בכף החיים תרע"א ס"ק ס"ט, ובשעה"צ תרע"ו אות כ"א כתב דכ"ה דעת השו"ע. ובספר 'נר חנוכה' (להגר"ד ספטמוס שליט"א) (ע' ק"ב בהערה) הביא שהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לו שבישק בביהכ"נ אצלו שישדרו מקום שיוכל המדליק לעמוד בין הכותל הדרומי לנרות חנוכה.

(שפב) ובשו"ת 'בצל החכמה' (ח"ב סי' נ' אות ה') העיר דמדברי הבית יוסף והשו"ע מוכח כן, דהא הבית יוסף (סי' תרע"א) כתב לענין מנורת בית הכנסת "והמנהג הפשוט **לקובעם בכותל דרום** ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב". - וכמו"ז בשו"ע (שם ס"ז) כתב "ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום", וכיון שקובעם או מניחם בכותל דרום אי אפשר שהמדליק יעמוד בין הכותל להמנורה, שהרי המנורה קבועה בכותל ממש, ועל כרחק המדליק פניו לדרום ואחוריו לצפון, וכיון דמבואר בשו"ע (תרי"ו ה') דיתחיל להדליק ביום הראשון בנר היותר ימיני (כדי שבשאר הימים יוכל להתחיל להדליק בנר הנוסף ולהדליק משמאל לימין לקיים הדין דכל פניות שאתה פונה יהיו לימין) וא"כ על כרחק מדליק הנר שבצד מערב בתחילה והוא הרוחק ביותר מארון הקודש.

לדעת הגר"א זיע"א: ^(שפ) (מסדר המנורה בין מזרח למערב, ויכול להניח המנורה סמוך ממש לכותל הדרומי ו)המדליק צריך לעמוד אחוריו לצפון ופניו לדרום, וביום הראשון יניח את הנר בקנה השמאלי של המנורה, וביום השני יניח את הנרות בשני הקנים השמאליים ומדליק משמאל לימין (משנ"ב תרע"ו ס"ק י"א ושע"צ שם אות כ"א). וי"א דאף לשיטת הגר"א זיע"א בהדלקה בבית הכנסת (שאין מדליקין אצל הפתח) מתחיל להדליק בנר הנוסף (כדעה הראשונה הנ"ל) ^(שפד).

דעת הט"ז (תרע"ו ס"ק ו'): (מסדר את הנרות שיעמדו בין צד מזרח לצד מערב, ויכול להניח המנורה סמוך ממש לכותל הדרומי ו)המדליק צריך לעמוד אחוריו לצפון ופניו לדרום ובלילה הראשון יתן את הנר בצד היותר סמוך לצד מזרח, ובלילה השני יתן הנרות על שני הקנים של המנורה הסמוכים ביותר לצד מזרח ומתחיל להדליק בנר הנוסף מימין לשמאל, וכן בשאר הימים יעשה כסדר הנ"ל. ולהלכה: **עביד כמר עביד ודעביד כמר עביד** (משנ"ב שם סק"ט).
כל השיטות הנ"ל הם רק לענין לכתחילה, באיזה מקום נכון יותר להתחיל להדליק ממנו, אכן בדיעבד בכל גווני יוצא לכו"ע (ביאור הלכה תרע"ו ה' סוד"ה כד').

הדלקה בבית הכנסת בשחרית

רפד. נוהגים להדליק נרות בבית הכנסת ובבית המדרש גם בתפילת שחרית ^(שפ) ^(שפד). אכן אין לברך עליהם ^(שפד). וי"א דראוי להדר שכהן ידליק הנרות בבוקר (דמאחר דכל טעם מנהג הדלקה זו הוא משום "דומיא דבית המקדש", ראוי שהמדליק יהיה כהן כמו בהדלקה בבית המקדש ^(שפח) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

הדלקה בבית הכנסת בערב שבת

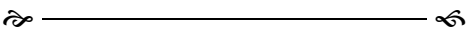
רפה. בערב שבת יש נוהגים להדליק בבית הכנסת קודם מנחה (רמ"א תרע"א ז' ומהרש"ל הובא במשנ"ב ס"ק מ"ז), אכן יש נוהגים שגם בער"ש מדליקים בבית הכנסת בין מנחה למעריב בשעה שהעולם מתחילים להתקבץ ואיכא פרסומי ניסא (דרכי משה הו"ד במשנ"ב שם). אכן אם העולם מתאחרים לבוא וטרם שיבוא מנין לביהכנ"ס יתקדש היום, לא ימתין כלל אלא יברך וידליק מיד אפילו קודם מנחה אע"פ שאין מנין בבית הכנסת (דמ"מ איכא פרסומי ניסא כשבאים אח"כ לבית הכנסת ורואים הנרות) (מג"א תרע"א ס"ק י' וכתב שכ"ד המהרי"ל, ומשנ"ב ס"ק מ"ז וכ"ד החיי אדם ^(שפס), ואע"פ שיש חולקין שאין לברך בלי מנין מ"מ המדליק בברכה יש לו על מי לסמוך, ואם בנקל לו להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב - הכרעת הביאה"ל שם), וי"א דאין לברך על ההדלקה בבית הכנסת אם אין מנין אנשים בבית הכנסת בשעת ההדלקה, ואם השעה דחוקה ואין עשרה בשעת הברכה ידליק בלא ברכה (מור וקציעה הובא בשע"ת תרע"א סקי"ב ובביאה"ל שם, וכ"ד המחזיק ברכה תרע"א אות ז', מועד לכל חי סי' כ"ז - ל"ג, וכף החיים תרע"א ע"ב, וכ"ד הגר"ח מבריסק זללה"ה הובא בתשובות והנהגות ח"א סי' שצ"ח וח"ב סי' של"ו) (ויעזר' עוד בהערה לעיל על דין מנין אנשים בשעת הברכה וההדלקה בבית הכנסת).
רפו. בית הכנסת שמתפללים בו בשבת בלבד יכולים להדליק בו בברכה בער"ש ומוצ"ש (הגר"ח קניבסקי שליט"א - תורת המועדים ע' ר"צ).

המדליק בבית הכנסת ואח"כ מדליק בביתו

רפז. המדליק בבית הכנסת אינו יוצא ידי חובתו בהדלקה זו, אלא צריך לחזור ולהדליק בביתו (רמ"א תרע"א ז'). (אכן אם אורח מדליק יש שמצדד דאפשר שאין צריך לחזור ולהדליק באכסניא ^(שפ)) (שעה"צ תרע"א נ"ב).
רפח. מי שהדליק בבית הכנסת ובירך שם הברכות, צריך לחזור ולברך שוב את הברכות בשעה שמדליק בביתו, מלבד ברכת "שהחיינו" שאינו חוזר לברכה בביתו. אכן אם בהדלקה בביתו מוציא את אשתו ובני ביתו מברך שוב ג"כ ברכת שהחיינו (שו"ת זרע אמת סי' צ"ו הובא במחזיק ברכה סי' תרע"א סק"ח ובשערי תשובה שם ס"ק י"א, והו"ד להלכה במשנ"ב שם ס"ק מ"ה ^(שצא)).

המדליק בביתו ואח"כ מדליק בבית הכנסת

רפט. המדליק בביתו ואח"כ בא להדליק בבית הכנסת י"א דיברך שהחיינו בהדלקת בית הכנסת ^(שצב) (שו"ת זרע אמת סי' צ"ו הובא במחזיק ברכה סי' תרע"א סק"ח ובשע"ת שם ס"ק י"א), וי"א דלא יברך שהחיינו (אם כבר כל הקהל שכבית הכנסת הדליקו וביכרו שהחיינו) (בן איש חי פ' וישב אות י"א, וכף החיים תרע"א - ע"ה, וכ"פ הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני חנוכה' ע' קכ"ז ^(שצג) ר'באר ישראל' ע' צ"ג).

(שפג) דס"ל גבי הדלקה בבית דלעולם מתחיל להדליק את הנר העיקרי (יעזר' לעיל הלכות צורת ההדלקה), ה"ה בבית הכנסת.
(שפד) עיין בדברי שלמה (להגאון רבי שלמה כהן זצ"ל מו"צ דוילנא בעמח"ס 'חשק שלמה'. הובא ב'מעשה רב השלם') דכתב ששמע בשם הגאון רבי יששכר בער זצ"ל (מסדר המעשה רב) שהגר"א לא הקפיד רק בנר חנוכה שמדליק בביתו שמצותו בטפח הסמוך לפתח, אבל בבית הכנסת ובבית המדרש שאין מדליקין אצל הפתח, אדרבה טפי עדיף לברך על הנוסף כמו שמבואר בשו"ע. אלא שצ"ע דהלא טעם הגר"א הוא גם משום דצריך להדליק הנר העיקרי דאין יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות (ויעזר' 'הלכות חג בחג' - ע' ק"כ הע' 42).
(שפה) פמ"ג (סי' עתר"ב בא"א ס"ק ב'), ובמקור חיים (סי' תרע"ב) - שם כתב "מנהג ישובין מכבים בערב אחר בה"כ וחוזרים ומדליקין בבוקר", וכ"ה בשו"ת בנין שלמה (סי' נ"ג הובא ב"שדי חמד" אסיפת דינים מע' חנוכה אות כ"ד), וכן יעזר' מור וקציעה (סי' תרע"ה) דכתב דאותם המדליקים בבית הכנסת נרות חנוכה בנרות שעוה וחוזרים ומדליקים בבית הכנסת בבוקר עם שיורי הנרות שכבו מאתמול "לא ישר בעיני כלל, כי א"כ במה יודע איפה שהוא נר חנוכה, מאחר שאין עכשיו שעת מצוותו ... וליכא פרסומי ניסא" אכן כתב שם ד"אם היו מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת בשמן, נכון הדבר לנהוג כן במותר השמן לחזור ולהדליק בשחרית, והיה בזה גם משום פרסומי ניסא טפי, אע"פ שלא זכרוהו חז"ל מחמת שאינו חובה להוסיף בשיעור השמן כדי שישאר ממנו למחר, מ"מ קרוב לשכר מצוה הוא ורחוק מהפסד, כי לא יזיק זה ואין מקום לחשש הנ"ל כי זיכרון הן נרות חנוכה באופן זה לעצמן לפי שאין רגילין בכך כל השנה להדליק שם בשמן" עכ"ל. - ואח"כ כתב שם שתיקן בבית התפילה שידליקו בחנוכה בשמן יעזר'ש.
(שפו) ובליקוטי מהרי"ח (ח"ג ע' תש"ז - סדר דיני ופנהג חנוכה) הביא בשם שו"ת בנין שלמה דטעם מנהג זה הוא לצאת דעת הרמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין ה"ב) דס"ל דבהטבת הנרות של שחרית בבית המקדש אם מצאו ששכבו הנרות היה מדליקם.
(שפז) ליקוטי מהרי"ח ח"ג ע' תש"ז.
(שפח) ואע"פ שהרמב"ם (פ"ט מביאת המקדש ה"ז) פסק דהדלקת נרות כשירה בזרים, מ"מ השיג עליו הראב"ד שם דרך בדיעבד אם הדליק זר כשירות, אבל לכתחילה צריך שכהן ידליקם.
(שפט) דצריך להדליק בברכה בבית הכנסת גם כשאין עשרה בשעת ההדלקה, ובביאור הלכה (ס"ז ד"ה ויש"ח) הביא דכן משמע באבודרהם, כל בו, ומהרש"ל.
(שצ) והוא מהגהות ר' ברוך פרענקיל זיע"א (תרע"א סעי' ז) וטעמו, דבריב"ש מבואר דהא דאין יוצאים יד"ח בנרות ביהכנ"ס הוא משום דמצות חנוכה נר איש וביתו. ולפי"ז יש לכאורה לומר דאם אורח מדליק אי"צ לחזור ולהדליק באכסניא, דגופי נפטר במה שהדליק בעצמו בביהכנ"ס, ובביתו מדליקין עליו. עכ"ד שם.
(שצא) והנה בשו"ת זרע אמת משמע דברכת שעשה ניסים יברך שוב בביתו (אף כשאינו מוציא אחרים יד"ח) וכ"מ מהמשנ"ב (ס"ק מ"ה), ובספר הלכות חג בחג (ע' קי"ז) הביא לתמוה דלפי מש"כ הביאה"ל בס' תרצ"ב א' ד"ה 'ושהחיינו' לצדד דאף ברכת 'שעשה ניסים' קאי אעיצומו של יום, והביא שם הביאה"ל שכ"ה במאירי בשבת שכתב ד"מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, י"א שמברך לעצמו 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו' בלילה הראשון, ו'שעשה ניסים' בכל הלילות והדברים נראים" עכ"ל, מבואר דאף ברכת 'שעשה ניסים' היא על עיצומו של יום, לפי"ז הכא במדליק בבית הכנסת שבירך שם הברכות, לא יוכל לשוב ולברך בביתו אף לא ברכת 'שעשה ניסים' [ד"כ"מ בלשון השאלות (פ' וישלח שאלתא כ"ו) דכ' "דמחייבין [ד]בית ישראל לאודיי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמיתריחיש להו ניסא ... וכד מטי יומא דאיתריחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מייחב לברוכי ברוך אשר עשה ניסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא ... ומאן דמדליק מייחב לברוכי, ומאן דחזי מייחב לברוכי" הרי דמבואר דברכת שעשה ניסים נתקנה להודות ולשבח בזמן שנעשה נס, ורק דהסמיכוהו על נר (או כשרואוהו או כשמדליקו), ועל כן כשמברכים על נרות בית הכנסת אע"פ דהוי מחמת מנהג מ"מ כיון דעיקר חובתן הוא עצם הברכה להודות בחנוכה ורק שתקנו להסמיכה על נר, וכיון דתיקנו שגם על נר דבית הכנסת ממסיכים אותה א"כ שפיר קיים חובתן], וכ"פ בשו"ת 'התעוררות תשובה' (להג"ר שמעון סופר זצ"ל בן הכתב סופר זיע"א - ח"א סי' ק"א) דפשיטא דהש"ך שבירך בהדלקת נרות ביהכנ"ס, אינו חוזר ומברך שעשה ניסים ושהחיינו בביתו אא"כ מוציא בני ביתו. עכ"ד. אכן יעזר' אגר"מ או"ח ח"א סי' ק"צ.

זכרונות וניצוצות היוצאים מתחת הפטיש רבינו הגאון הגדול רבי שריה דבליצקי זללה"ה

מאת נכדו הג"ר חיים מרדכי דבליצקי שליט"א

מו"צ בבית ההוראה של הגרש"א שטרן שליט"א

בשורות הבאות יובאו מילי מילי מדרכיו, וממכלול הדברים נוכל לצייר קיום כלליים לדמותו. דעת לנבון כי מאמר זה אינו מתיימר להקיף את הדמות כולה, על כל חלקיה ופרטיה. שמנו לעצמינו עיקר להביא ולהאיר על אותם דברים יחודיים וכן אותם אלו הפחות נודעים.

'חסידי רבי שריה הסופר', יצאה בת קול עליו שלא הניח כלום מתורת משה לשמרה'

א. איש האשכולות - שהכל בו

שר צבא עבדי ה'

כמעט בלתי אפשרי לתאר את דמותו המיוחדת הרבגונית והפלאית של רבינו זצ"ל, וכפה"נ זו היא עיקר המיוחדות שהייתה בו ששילב וחרז כפנינים את כל חלקי התורה המעשיים – כולל כאלו שאין יד הכל ממשמשת בהן, יחד עם כל חלקי העבודה, והכל הוציא מהכח אל הפועל לקיים באופן מעשי. גדלותו לא הייתה רק בקיבוץ כל ענפי התורה וסוגי העבודות, אלא בשילוב המפליא שלהם באופן שאין מלכות נוגעת בחברתה, הכל היה מחושב לפרטי פרטים, עד שאדרבה נעשו הן משלימות אחת את השנייה עד שהפכה דמותו לדמות של עבד ה' בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו המשמש את אדונו בצורה הטובה ביותר בכל סוגי העבודות. וזה היה בסיס אישיותו, וכבר עמד ע"כ בהספדו הגר"מ שטרנבוך שליט"א באמרו 'איך אקרא לו, גאון, חסיד, צדיק, אקרא לו עבד ה'.

רבותיו הרוחניים

תחילת גידולו של רבינו היתה בין אנשי בית המדרש של אדונו הגר"א, וכפה"נ משם ינק ומשם קיבל את הצורך להשתלם וללמוד להלכה ולמעשה את התורה לענפיה הרבים, נגלה ונסתר, דקדוק ומסורה, נוסחאות, זמני היום ועוד. וכדרך זו להשתלם בחלקי התורה והעבודה השונים, אף סינף לעצמו דרכי לימוד והנהגה מעוד בתי מדרש מפורסמים, כביהמ"ד של חסידי אשכנז הקדמונים, האר"י וגוריו וחכמי וצדיקי הספרדים.

ב. ידיעת התורה

מיוחד היה רבינו בתורתו, שהיה בקי ומעיין ברבים מאד מחלקי התורה גם כאלו שאין יד הכל ממשמשת בהן, ותורתו - עשרות חיבוריו בכל מקצועות התורה - היא מכרזת עליו, ולא באו הדברים שלהלן אלא לזכרון דברים למען שלמות המאמר, וכן להדגשת כמה נקודות מיוחדות.

בירורי הלכות

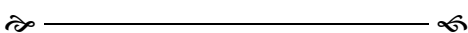
ראשית יש להתחיל מד' אמות של הלכה שהן היו משוש חייו של רבינו; אף בחלק זה של לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא שרבים הילכו ומהלכים בזה, היה מיוחד במינו. שהיה מלבן כל ההלכות ממקורותיהן ממש, לא סמך על שום מוסכמה שהתקבלה ולא על שום העתקה בספרים, הכל בדק ובירר בעצמו משרשי הדברים. ועיקר עבודתו בבירור היתה עד שיהיה ברור לו כשמלה האופן המעשי המדויק לקיומן של ההלכות, ולצורך כך היה גם מברר בעצמו המציאות בכל מקום שנצרך לכך. וכן היה מברר כל שיטות הפוסקים לעדותיהם, עד שהיה יכול להורות למעשה לכל כלל ישראל מכל חוג ועדה כיצד עליו לנהוג למעשה.

והיה עושה כן בכל הענינים, מהסוגיות הסבוכות ביותר, כסוגיות בהלכות זרעים למשל, ועד הסוגיות שרוב הלומדים אינם מבררים אותם כלל, כגון האם על החזן האומר 'שמע ישראל' בשעת הוצאת ס"ת לעמוד עם הפנים לקהל או לארון הקודש, וכן הלאה ע"ז הדרך רבו מאין מספר. עוד זאת היתה בו שהיה מלבן ומברר בכל נושא שלמד את כל המקרים האפשריים גם הנדירים ביותר, עד שהיה יכול לענות ולהורות למעשה בכל שאלה ובכל מקרה ויהיה זה הנדיר והסבך ביותר.

ומפני כל זה עלה בידו דבר נוסף שהיה מחדש ומוציא פנינים והידורים, ראיות מתוקות מש"ס ופוסקים, איש לא שערם, העולים ממשמוש הדברים ומחישוב השיטות וסיבתם. וכמה היה שש ושמח כשעלה לו איזה דין או דקדוק חדש היוצא מחישוב השיטות, ומחמת החביבות הגדולה לדברים היה יכול לחזור על חידוש זה בפני כל מי שהיה נכנס אצלו פעם אחר פעם.

תורה שלמה

גם לא הניח ידו מסוגיות שלא רבים הלכו בהם; כמנהגי העדות למוצאיהן, חכמת הדקדוק, המסורה, הנוסחאות, תורת הגר"א לענפיה, זמני היום ושיעורי המצוות. וכמובן תורת הקבלה, שכפי הנשמע היה בזה חד בדרא הן בלימודה העיוני והן בהשתלמותו בתורה זו על כל ענפיה, הן בקבלה המכונה 'הספרדית' והן בקבלה המכונה 'אשכנזית' [והיה מתמרמר על שיצא שם על הקבלה הנקראת 'ספרדית' שכביכול היא גירסא בעלמא ללא שום הבנה, ולא היא אלא הרי היא כלימוד הנגלה, ואפשר ללומדה לימוד עיוני עם קושיות ות' וכו', ושהיא יסוד לכל דברי הקבלה, והנכנס בקבלת הגר"א מבלי לימוד קודם של הקבלה הספרדית לא יצלח בלימודו], ועל כולנה עבודתו הכבירה בחיבורו 'פתח עינים החדש' על י"ד חלקיו, להאיר עיני ישראל הנכנסים לפרד"ס הרש"ש בסידור הנורא.

(שצב) בשביל הציבור דומיא דמי שבירך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה דחזור ומברך כמ"ש בס' קל"ט ס"ח.

(שצג) ועי"ש שהביא בשם הגר"ש אלישיב, דמהא דהמשנ"ב בס"ק מ"ה העתיק רק החצי השני של הזרע אמת המובאים בשע"ת דהמדליק ומברך שהחיינו בבית הכנסת לא יחזור לברך בביתו, ואת החצי הראשון לא הביא, אלמא לא ס"ל כן.

ומן הענין לציין כאן את כאבו על התולים כל מיני בוקי סריקי בדברי הקבלה, וכה כתב באיזה מקום (כת"י): "וכאן המקום המתאים להשיע ברבים, נתקבל הדבר לרבים כאילו קיים שק גדול שעל השק הגדול הזה רשום באותיות מאירות עינים 'קבלה והאריז"ל', וכל מיני עיוותים בהלכה, סתם דברים תמוהים, ניחושים וגורלות, כולל דברים הנקראים בלשון אשכנז אבערגלויבען, הכל נזרק לתוך השק הגדול הזה שעליו הכתובת 'קבלה והאריז"ל'.

התפקיד והיעוד האמיתי של לימוד הקבלה הקדושה מוגדר בדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ד' הל"ב, שנכתבו אמנם על ידו לדברים שהם מעשה בראשית לשיטתו הקדושה, אך ממנו ניקח לדין והכל אחת, וז"ל הזהב: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו כמה בשור לאהוב המקום ברוך הוא ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים וימצא עמו שהוא ככלי מלא בוש וכלימה ריק וחסר, עכ"ד. ודי בהערה זאת והאמת והשלום אהבו, שפת אמת תיכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר".

רחבה מני ים

ומלבד כל זאת היה לו זמן דבר יום ביומו שבו היה לומד ושונה התורה כולה, וסדר לימוד זה כלל תורה, נ"ך, משניות, ש"ס, טוב"י, שו"ע ונו"כ, משנה ברורה וחפץ חיים, הכל כסדר פעם אחר פעם. ועכ"ז לא הניח ידו מסדר הלימוד המכונה 'חק לישראל' ע"פ אזהרת הרב האריז"ל.

כמו"כ במהלך השנים למד בשלמות ספרים בכל חלקי התורה והעבודה, ש"ס עם ראשונים, מדרשים וזוהר, ספרי מוסר מחשבה וחסידות, ואף ממסכתות קטנות לא הניח ידו, וכפי שיראה כל רואה בספריו שמביא סימוכין ציצים ופרחים להרבה מן ההלכות מספרים אלו. וד"ז הוא מהמלאכות הקשות להשתלם בכ"כ הרבה נושאים בו זמנית. והיה קובע לו על פנקס את סדרי לימודו בצורה מסודרת, משעה זו עד זו הקביעות, ומזו עד זו נגלה בנושא פלוני, ומשעה זו עד זו כתיבה [וכל מי שכותב דברי תורה ובפרט המחבר ספרים יודע איך שמלאכה זו עלולה לתפוס את כל זמנו וכוחו של האדם עד שאין לו פנאי לשום דבר אחר, לא כן רבינו שהיה מסוגל בכח שליטתו העצמית וכח ריכוזו הגדול לעסוק תו"כ כתיבת ספריו בעוד אינספור נושאים אחרים], ומשעה זו עד זו נסתר, ומשעה זו עד זו מוסר וכו'.

ומחמת כל זה עלתה לו לרבינו שכמעט בכל פעולה ופעולה שעושה האיש הישראלי דבר יום ביומו ושנה בשנה, היה יכול ליתן הוראה למעשה כיצד להתנהג. וכן עלה בידו לחבר חיבורים מושלמים בכל פרטיהם ופרטי פרטיהם. כדרך משל תורתו של רבינו על מועד מן המועדים, תכלול אצלו הוראות ובירורים בכל פעולות היום לכל ענפיהם; הן ההלכות הנצרכות למועד זה, הן את נוסחאות התפילה המבוררות ליום זה, הן כללי דקדוק למילים מסוימות שנאמרות ביום זה בתפילות וכו', הן בירורים ע"פ סוד [בספרי הקיצורים בעיקר בדברים שבאו בדברי הפוסקים כהלכה פסוקה, ובמקומות אחרים סדר הכוונות למעשה לאותו יום ומצוותיו], הן כל המנהגים לעדותיהן, הן זמני המצוות המיוחדות למועד זה והן את שיעוריהן של המצוות ועוד.

ג. שקידת התורה עמלה וחדוותה

כל היום היא שיחתי

היה שוקד על התורה יום ולילה וסדר יומו היה ארוך במיוחד, משעה שלוש או שלוש וחצי לפנות בוקר ועד אחר סדר הלימוד שאחר תיקון חצות [וראה להלן 'סדר יומו'], וכבר אמרו האומרים שאצל כל אדם אכילת פת שחרית היא התחלת היום, אבל אצל ר' שריה היא כבר סוף היום, כי היה אוכלה לערך בשעה עשר וחצי, אחר שבע שעות רצופות של עבודה בהם הספיק כבר להטהר ולחלות פני בוראו בתפילתו הזכה וללמוד ולשנן חלקים מכל ענפי התורה הנז"ל.

שבתי בבית ה' כל ימי חיי

כל היום היה ספון בחדר לימודו המוקף בספרים מכל צדדיו, ועל שולחנו ספרים רבים. והכל בקדושה ובטהרה, אחר טבילת מקווה בבוקר וכשהוא עטור בתפילין, כמעט לא יצא מחדר לימודו, שמלבד לימודו ברוב שעות היממה, הרי גם הרבה מהזמנים היה שרוי בתענית, ובעשרות השנים האחרונות גם היה ישן בחדר זה על איזה מיטה פשוטה שהיתה לו שם. וע"כ כמעט לא נצרך לצאת מבית המדרש שיצר לעצמו הלא הוא חדר לימודו, וקיים כפשוטו 'שבתי בבית ה' כל ימי חיי'.

גם כי יזקין לא יסור ממנה

כח שקידתו ניכר אף לעת זקנותו בפרט בחודשיים האחרונים לחייו שלפעמים היה מגיע למצב של תשישות עד שאפי' לדבר היה קשה לו, ומיד כשהיה מרגיש מעט מאושש תיכף כבר ראינו ספר בידו וכולו מרוכז באותיות הקד'. וכשבוע לפני פטירתו הלך לבית החולים לצורך בדיקה ולקח עמו ספר קטן ללמוד בשעה שימתין לתורו.

בתקופה האחרונה היה מגיע אל רבינו איש רפואה פעמיים ביום, וכשבא יום אחד בבוקר היה מצבו של רבינו כ"כ קשה עד שנזקקו להזמין אמבולנס, והסבא הרגיש ואמר שכעת יציאת נשמה, בס"ד התייצב מצבו ונשאר בבית. אחר הצהריים הגיע שוב אותו מטפל וראה את רבינו שקוע בתלמודו ולא יכל לעצור התרגשותו ואמר לבני הבית: אני רואה כאן תחיית המתים, בבוקר כשהרב אמר שכעת יציאת נשמה הוא צדק! והנה כעת הוא יושב ולומד.

היה פעמים שהיה תשוש באופן מיוחד, ופעם כשהיה תשוש והיה יושב בחדר לימודו בדד ודומם תינה צערו בפני אחד מתלמידיו שאינו יכול לעשות כלום, לא להתפלל ולא ללמוד, רק לחשוב. שאלו אותו תלמיד ועל מה חושב הרב, אמר לו הס"ק 'ירושלמי סוכה' [ירושלמי סוכה, היה סדר לימוד חדש שקבע לעצמו בחדשיו האחרונים כנראה כדי להתרענן ולהתחדש ...].

ומעשה היה כשהיה מאושפז בטיפול נמרץ מעט זמן לפני פטירתו, והיה תשוש עד כדי שלא יכל להשלים קריאת שמו"ת של פרשת פנחס הארוכה, (אחרי שקרא בעצמו אחד מקרא ואחד תרגום!) וביקש מא' מנכדיו שיקרא ויוציאו כשהוא יושב על כיסא [ובכלל, לא רצה לשכב על המיטה בביה"ח מאחר שהיה קשה שלא לשכב עליה פרקדן, ולכן ישב על הכיסא כל הזמן], ובכדי לא להפריע את מנוחת שכניו לחדר, רכן הנכד לאזנו של רבינו, והוא לעומתו התכופף כנגדו להטות אוזן בכדי לא להפסיד אות אחת, ולפתע נכנסו בריצה שלושה אנשי צוות מהטיפול נמרץ ובלא אומר ודברים תפסו את רבינו והשכיבוהו על המיטה באמרם שראו במכשירים שירד לו הדופק עד שהגיע לסכנה ממש, והרי זה משום שכפף כל גופו במאמץ לשמוע כל מילה, ולא חלי ולא מרגיש שפעמיים ליבו הולכות ופוחותות, תא חזי חשקתו הכבירה לקיום מצוות חז"ל ולשמיעת מילות התורה.

הידור תפילה ועיונה

מפורסם היה כעמוד צלותהון דישראל, ולהלן ננסה לתאר ולהעלות כמה נקודות מעבודתו זו; תפילותיו היו נאות ומהודרות, בכל התפילות בירר וליבן הנוסח המדויק שלהם, והיה מוציא התיבות מפיו מילה במילה בחיתוך ההברות ולפי כל כללי הדקדוק, כפי שבירר וליבן בעצמו. היה אצלו ה'כמונה מעות' פשוטו כמשמעו ממש, א"א לתאר את המתקוות של אמירת כל ברכה ותפילה, היה מוציא המילים מפיו לאט תוך כדי תנועות של חיבה שהיה עושה בראשו אנה ואנה, והיה נראה ממש כממשמש את המילות בעונג.

וכשהיה מגיע לשמות הק' היו פניו מתמלאות רצינות והיה מגביה קולו ברגש ובכוונה ומושך בהם כל צורך כוונתו. וכשהיה מגיע לשמע ישראל ולשמונה עשרה ראו עליו ריכוז כל כוחו במחשבה ובמעשה לקיים המצוה כדינה ולעמוד לפני המלך כדת של תורה.

חסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת וכו'

היו אצלו התפילות 'עסק' כמו לימוד התורה, והיה קובע להם כעין סדרים כמו ללימוד התורה. ידע ורשם לעצמו כמה זמן לוקחת כל תפילה, כמה זמן קרבנות וכמה זמן פסוד"ז, כמה זמן מיוצר עד שמונ"ע וכמה זמן הסליחות וכו' ואז היה קובע לו הזמנים לכל תפילה ותפילה. והיו הזמנים קבועים חוק ולא יעבור, למשל מברכו ועד שמונ"ע היו תמיד עשרים ושתיים דקות וכן ע"ז הדרך.

אף פעם לא התפלל או בירך בחטף, אף בחודשיים האחרונים לחייו שהיה תשוש מאד עד שרחוק היה להניח שיש בכוחו לכוון בברכות באותה דרגת כוונה שכוון תמיד, מ"מ לא מיהר בהם כמלא נימא הכל לאט ובמתניות. כי ד"ז של קביעות זמן לכל דבר היה אצלו מסדר העבודה לקבוע באופן קבוע צורה של כל תפילה וברכה, ואז יהיו אצלו הדברים יתד שלא תימוט, וממילא תמיד כשיוכל יהיה לו האפשרות לכוון בהם כפי הצורך. ולא כמנהג בנ"א שבשעת חולי ל"ע מתפללים במהירות יותר, ופעמים שעי"כ קשה אח"כ לחזור לאותו מדרגה שאחזו בה מקודם וכידוע.

היה מרבה בתפילות ומאריך בהם וכן היה מתפלל תפילות שאין הכל מתפללים, כתיקון חצות, ובימי בין המצרים גם בחצות היום. בערבי ר"ח ובתעניות שובבי"ם ובכל תעניות צדיקים היה מקיים מניין עם קריאת 'ויחל', וכמו"כ היה מתפלל עוד כל מני תפילות שליקט מספרים קדושים לזמנים שונים מזמני השנה, והיה לו לצורך כך מדף שלם בחדר לימודו מלא בסידורים ישנים גם חדשים ושאר ספרי תפילות שונים, ובכל תאריך מתאים היה מוציא משם הספר המתאים ומתפלל התפילה המתאימה.

וכן כשהיו צרות בכלל ישראל היה זועק ומריע כפשוטו כדברי הרמב"ם שזו היא מצוות עשה, והיה מכנס אנשים בביה"כ תפארת ציון או נוסע למקומות מסוגלים, והיה ניגש לעמוד ומעתיך בבכיות ממש על צרת הכלל, והיה מושך אחריו כל הקהל שרבים מהם הלכו ילך ובכה יחד אתו.

היה מתכוון לתפילה, ועל אף שקידתו העצומה, היה פוסק מלימודו זמן מה קודם התפילה והיה לובש מלבושו העליון ומסדר שאר דברים הנצרכים קודם התפילה, ואז היה יושב ומחכה כמה דקות ומסתכל בשעונו מתי צריך כבר לרדת לביה"כ, אח"כ היה יורד ויושב בביה"כ כמה דקות לפני התפילה, וכך נכנס לתפילה בכובד ראש וביישוב הדעת.

ניגוני התפילה

וכאן המקום לציין החשיבות שראה רבינו לניגוני התפילות, והיה רגיל להזכיר מש"כ רמ"א סי' תרי"ט בשם מהרי"ל, שלא ישנה אדם ממנהג העיר אפי' בניגונים, ועי' במהרי"ל בפנים דברים נוראים.

ובאמת לא היה בזה רק דקדוק ושמירה על מנהג ישראל, אלא כל זה היה נמשך מצורת תפילתו ברוממות ובמתקנות, ומשל למה הדבר דומה: מסיבת חתונה, ובעוד יוצא החתן מחדרו, על כתפי משמחיו המרקדים בכל עוז, תתחיל התזמורת לנגן ניגוני עצב, ובסוף החתונה כשרגילים לשבת ולשיר שירים ברגש ובהתעוררות, תתחיל התזמורת לנגן ניגונים מרקדים וכו', הרי כולם רגוז ירגזו ויחרו אפם בקרבם, וירוצו למנהל התזמורת להעמידו על טעותו וכו'. הנה כי כן, מי שחשובה אצלו התפילה והיא מאורע גדול וחשוב עבורו, מתכנן גם אותה לפרטי פרטים כולל סדר ניגונים ונעימותיה.

ומלבד זאת ע"י שינוי הניגונים וצורת האמירה, פעמים שמשנים בזה אופי התפילה וצורת עבודת היום, וכגון בימים שאנו אומרים הלל, שהם ימי הלל ושמחה, אומרים בתוך ההלל 'אנא ה' הושיעה נא' וברבים מהמקומות אומרים זה בניגון וצורה של בכי וצעקה, ועורר ע"ז רבינו וכי יתכן לבכות ולהריע בימי הלל ושמחה. [ואכן אצלו היו מנגנים תפילה זו בניגון רגש נאה].

ודוגמא נוספת מר"ה, שהוא יום שמתקיים בו חרדת הדין עם שמחה של יו"ט [מבלי להכנס אם יש בזה דיני וחיובי שמחת יו"ט כברגלים], ומרגלא בפומיה דאינשי שצריך שיהיה בבחינת 'וגילו ברעדה'. אך לא רבים יודעים כיצד לקיים דבר זה, אלה לקחו רק ענין ה'גיל' ואלה רק ענין ה'רעדה'. אכן רבינו היה מקיים שניהם מחד היה חרד ובוכה בדמעות שליש ב'ונתנה תוקף' באמרו בניגון של בכי, ומאידך היה מלא רגשות שמחה באמירת 'הללוהו בתוף ומחול' בניגון של שמחה, ומצד שלישי דומע דמעות רגש וכמיהה ב'ובכן צדיקים' וכו' באמרו בניגון של כיסופים וגעגועים למלכות ד'.
ואף התפילות ה'רגילות' - שמונ"ע של חול, היה אומר בנעימה של תחנונים כמנהג אנשי ירושלים, וכמה העידו שכל הטעם שיש להם בתפילה הרי הוא משמיעת חזרת הש"ץ בנעימת רגש ותחנונים זו במניינו של רבינו.

הרגשות רק ע"פ התורה

וכן ע"ז הדרך יש להתעורר על מה שבכמה מקומות נאמרים ההושענות בצורה של בכי וצעקה, עד שע"ד מליצה אפשר לומר שכבר א"א להבין על בוריה הלכה אחת בשו"ע, והיא מש"כ הרמ"א בסי' תר"ס שאבל לא יקיף בהושענות וביאר שם המ"ב בשם הגר"א שאז הוא הזמן של 'ושמחתם', ואילו בסי' תקנ"ט כתוב בשו"ע שאבל אפי' בתוך שבעה יוצא מביתו לקניות, והלא כיום בכמה מקומות יותר יש בכי וצעקה בהושענות מאשר בקניות.

ובכמה מקומות עורר ע"ז רבינו שהרגשות צריכות להיות ע"פ התורה, וכתב באיזה מקום שקרוב לומר שהחרדה שהיה לאדם בימי הדין נמדדת ביו"ט, אם שמח אז, אות היא שחרדתו היתה מפחד ה' וכעת שמצוה לשמוח שמח, אבל אם אינו שמח ביו"ט, אות היא שהוא איש מר נפש ומצא בימים הנוראים כסות למרדתו.

עמוד צלותהון דישראל

אולי מחמת עבודתו העצומה בענייני תפילה, קצכו ליה משמאי שבעניין זה זיכה את הרבים למאד, שעל ידו יש לנו פי' חדש ב'עמוד צלותהון דישראל', היינו שלא רק שבתפילותיו הפרטיות היה עמוד צלותהון, אלא שהרבה מעבודת התפילה שיש כיום בכלל ישראל הוא זה שהעמידה. ידוע שמחמתו כיום

ברוב ככל מנייני הותיקין מתפללים כפי הנך הנראה, ואין לשער גודל זכותו שרבות רבבות יהודים מתפללים התפילה בזמנה ולא בזמן שהוא חשש דיעבד של תפילה לפני זמנה.

כמו גם תפילת יום כיפור קטן שהוא היה מהמפרסמים והמפיצים הגדולים שלה כידוע וכמפורסם, עד שכיום רבבות רבבות אנשים מתפללים תפילה זו.

כמו"כ סידר והפיץ קונטרסים של תיקון חצות בהם הדפיס רק הדברים הנאמרים לפי האריז"ל ללא כל ההוספות שבאו אח"כ מפי קדושים, כדי שיקל על האנשים לומר הסדר, וכן עורר ע"ז רבות, ורבים רבים התחילו לומר תיקון חצות בזכותו. ופעם כשבא הגר"ח קניבסקי שליט"א לבקר את רבינו סיפר אף הוא בגודלו לרבינו שהוא אומר תיקון חצות מתוך הקונ' שלו.

ה. סדר יומו

כידוע היה רבינו ממצט בדיבור ועאכו"כ שכמעט ולא סיפר מהנהגותיו שלו, ולפיכך כל דברינו הבאים להלן הם ממה שראו עינינו ושמעו אוזנינו, ולא באו הדברים בשלימות.

יתגבר כארי לעבודת בוראו... שיהא הוא מעורר השחר

היה קם בשעה שלוש או שלוש וחצי לפנות בוקר. וכפי הנשמע, כל השנים היה מתעורר מעצמו ללא שיעון, וגם דבר זה מראה על היותו דרוך כל הזמן לעבודת בוראו גם תוך כדי שינה [וראה בזה להלן ב'שוית'].

ופעם היה בבית חולים אחר ניתוח ופחד שלא יתעורר בשעה שלוש וחצי כהרגלו וביקש מנכדו שיעירנו, וכנראה חשש שנכדו 'ידאג' לו ולא יעירנו וביקש גם מאיזה אח בבי"ח שיעירנו, ואיך שהגיע השעה שלוש וחצי והיה טרם יקראו הנכד והאח ורבינו כבר עומד על משמרתו. וכן היה כשאושפז בבי"ח חודש וחצי לפני פטירתו, והגיע לשם מותש מאד, ואחר יום א' של התאוששות והוא על משמרתו בתוך חדר הטיפול נמרץ; אומר תיקון חצות, ישן, וקם לפנות בוקר לעבודתו. [נעמוד רגע ונתבונן, יושב ישיש בן תשעים ושתים חולה ותשוש בתוך חדר טיפול נמרץ כשמכשיר חמצן באפו, ומקונן בחצות ליל על חורבן בית אלוקינו, אח"כ קם לפנות בוקר לחלות פני אלוקיו הרי הדברים מרטיטים כל נימי הנפש, מי יוכל לדעת ומי יוכל לשער איזו השפעה נעשתה מחמת כן בכל העולמות].

[ופעם אחת נרדם רבינו על הכיסא אחר סעודתו טרם בירך ברכת המזון, ופתאום התעורר ואמר בחיוך: 'החפץ חיים היה פה להזכיר לי שלא בירכתי, ואמר לי יותר אל תטריח'].

וזמן קצר לפני פטירתו, הלך רבינו לנוח על מיטתו קודם חצות, ואותו מקורב שהיה אמור להעירו דאג לשלומו ובריאותו ולא העיר אותו, ואכן רבינו לא התעורר לחצות אלא לפנות בוקר כהרגלו, ולא אמר למקורב כלום אלא ניהל את סדר יומו כרגיל. רק אח"כ במהלך היום שאל רבינו לאותו מקורב, 'הרב פלוני למה לא הערתם אותי, והלה התחמק בכל מני תירוצים. בלילה הבא שוב הלך רבינו לנוח קודם חצות אך כבר לא סמך אלא על עצמו, וטרם הלך לנוח קירב למיטתו את הטלפון וסידר לו שרות יקיצה וקם לתיקון חצות.

זה היום גדול ורחב ידיים

כאמור יומו היה ארוך במיוחד והחל בשעה שלוש או שלוש וחצי לפנות בוקר. ומשעה זו עד שעה עשר - עשר וחצי, היה טובל במקוה, מתפלל שחרית וגומר רוב חוק לימודיו הקבועים שנזכרו לעיל [חלק ידיעת התורה], ולא נודע סדר הדברים, וכפה"נ פעמים היה מתחיל הלימוד קודם התפילה ופעמים רק אחר התפילה ואולי היה תלוי בשיעון קיץ וחורף.

אח"כ בימים שלא צם בהם, אכל 'פת' שחרית שכללה איזה דבר מתיקה וקפה [בכמה מפנקסי קבלותיו נמצא לא לאכול ארוחת בוקר עד גמר חוק לימודי הבוקר]. ואח"כ היה חוזר לתלמודו עד מנחה גדולה בשעה אחת וחצי.

[ובימי השבעה ספרו בני הגאון רבי שאול קוסובסקי זצ"ל (מתלמידי החזו"א, בעמ"ס 'דבר שאול'), שבימים ראשונים התקבצו סביב ביהמ"ד תפארת ציון קבוצת ת"ח מופלגים, ומהם: אביהם, רבינו, הגר"ח והגר"ש גריינמן זכר צדיקים לברכה, וחזיון נאדר היה לראותם מתקבצים יחד בשעת העלות המנחה במו"מ של הלכה בקולות וברקים.

אח"כ שנת צהרים לערך שעה וחצי או שעתיים [אולי תלוי בשיעון חורף או קיץ שאז נחסר לו שעת שינה בלילה ראה להלן] וכן ניהול ענייני החולין כחשבונות, וסעידת לבו בימים שלא היה צם וכו'. ומכעך שעה ארבע היה לומד עד מעריב [שעפ"ר התפלל בחורף בשעה שבע וחצי ובקיץ בשעה שמונה וחצי]. אח"כ היה סועד לבו, ואחריה חוזר לתלמודו עד נקודת חצות הלילה, אז היה אומר תיקון חצות, ולאחריו מתפלל מעט על צרות הכלל והפרט, לומד מעט זוהר ומוסר, קורא קרי"ש [פעם שניה, ואכמ"ל בזה] ועולה על יצועו.

לכל זמן ועת

לא היה מסוג המתמידים שמסופר עליהם שהיו לומדים ללא שעות מסודרות אלא עד כלות הכוחות ונופלים למיטה וכו', אלא מסוג המתמידים ששיערו מראש כוחותיהם וסידרו כל זמנם לפ"ז ע"מ לנצלו באופן המרבי עד למיצוי. והיה אצלו הדבר מוקפד וחשוב מאד מאד, וראה בסדר נכון את סוד ההצלחה בלימוד ובעבודת ה' על כל חלקיה, ע' בזה בספרו לנפש תדרשנו פרשת 'נשא'.

וכפה"נ דבר זה עמד לו גם לגבי הא שיקל להשתלם בכ"כ הרבה מחלקי התורה וגם להוציא ספרים ולכתוב תשובות ומאמרים למאות ואלפים, כי לכל זמן ועת, ובכל זמן שהקדיש לנושא מסוים היה עסוק רק בו. והיה הדבר מפליא פלאות איך שכשהיה נגמר זמן לימוד מסוים ועבר ללימוד אחר היה מיד צולל כולו ללימוד החדש. ואותם שהיה להם קביעות לימוד איתו, היו משתוממים, איך מיד כשסיים לימודו עם פלוני והתחיל עם משנהו בענין אחר, תיכף ומיד צלל לנבכי אותו ענין, במו"מ של תורה כהמשך ללימוד של אמש.

אחד הדברים הכי נקלים אצלו היה אותם הקמים כל יום בשעה אחרת או אותם הקמים מאוחר, ופעם עורר על ענין הנך ואמר שצריך קביעות בזה, לא יום א' לקום נך ויום א' לקום בתשע! דבר זה היה אצלו מופרך ומשולל לגמרי.

וסיפר אחד הנכדים: הנה כמעט אף פעם לא זכורני שהיה מעיר לנו הס"ק [בכלל לא היה כ"כ מעיר באופן אישי לאנשים אלא הכל היה כדרך לימוד או כדרך דרשות לרבים או כתיבת דברי התעוררות וכו'], ופעם אחת זכורני שישנתי אצלו משך תקופה כבחור ישיבה ולא קמתי עמו לנך, והוא היה חוזר מביתה"כ בשעה מאוחרת יחסית אחר הלימוד שהיה לומד בחבורה עם אנשי המניין, ואני הייתי קם בשעתי הקבועה. יום אחד אתרע מזלי ולא התעוררתי עד שחזר לביתו בשעה תשע, ולפתע אני שומע ורואה את הס"ק דופק באגרופו על הארון בחדר שבו ישנתי וזועק בקול מר כשופר ראובן ת-ש-ע, ראובן

ת-ש-ע', והיה זה קול שיש בו זעזוע [על אף שמסתמא היה זה בשעון קיץ ולפני זמן קרי"ש], והמתוק ביותר הוא שכל הגערה שלו הסתכמה במילה אחת
'ת-ש-ע' כי אצלו זה כבר אמר הכל...

אירע ובזמן שהכין עצמו לשינה, דפק בדלתו גבאי של רב גדול א' ואמר שרבו יושב למטה ברכב ורוצה לעלות לרבינו, אמר רבינו 'עכשיו כבר מאוחר
אני הולך לישון' ולא עזרו הפצרות האיש שמסתמא לא נתקל מעולם בסירוב כזה, ורבינו בשלו. כך היה מקפיד ומשמר זמניו.

ו. שויתי ה' לנגדי תמיד

בבואנו לתאר עניין ה'שויתי' אצל רבינו רעדה אחזתנו, ולא נאמין למראה עינינו ולמשמע אוזנינו בצלו של מי חסינו. רבינו חיבר קונ' הנקרא 'שריד
מעיר' [נדפס בסוף הספר 'צבי לצדיק' שבהוצאתו], וניכר שם שהוא מרשימותיו לעצמו, ושם תראה רוב תוקפו ודרגות הגבוהות אליהן הגיע. ואין יכולת
להרחיב בכל דבר ודבר, רק נעמוד על דבר אחד מרכזי שמברר שם רבינו, כיצד לקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד' [כדרכו הנפלאה לברר וללכך כל דבר ודבר
שהובא להלכה בשו"ע].

וכתב שם שהמבוקש מישראל עבד ה' הוא שלא יזוזו ממחשבתו שני דברים, א' מחשבת שויתי וכו' ושהוא מתהלך תדיר לפני ה' וכו'. ב' מחשבה
להיות מקושר בעול תורה תמיד, והיותו בבחינת לומד תמיד, גם בזמנים שעוסק בעסקיו או בשעת אכילה וכו'. ומאריך שם ששתי המחשבות ביחד באופן
תדיר כמעט א"א שתהיינה באדם אחד, אולי ביחידי סגולה אחד מני אלף. ועי"ש שם עוד שהאריך ומסיק: ולכן צריך לבכר מחשבה השניה דהיינו מחשבת
התורה להיות קשור ומאוחד בה בלי רפיון ובלי ניתוק המחשבה אף שלא יוכל לקיים בתדירות גם מחשבת השויתי, ועל ידי היותו מאוחד במחשבת התורה
יקיים את השויתי ע"י התורה כי קב"ה ואורייתא חד הוא וכו', עי"ש ותמצא שם עוד דברים גבוה מעל גבוה.

ודבר זה עינינו ראו ולא זר ואלמלא ראינו לא האמנו, יעידו כל המסתובבים בהיכלו בשנים האחרונות [ואם היה כן בשנים קדמוניות לא אדע] איך שהיה
ממלמל כסדר תוך כדי שינה, ולא היו אלו מלמולים כאדם החולם, אלא מלמולים רציפים כסדר, כאדם המתפלל או החוזר על משנתו. ולצערנו לא הצלחנו
לשמוע דבריו, רק שמעתי מיד ימינו הרה"ג רבי חזקיהו פרצוביץ שליט"א ששמע כמה וכמה פעמים והיו אלו פסוקים ותפילות. עוד שמעתי ממנו שכמה
פעמים שמע שהיה מתפלל כל מיני תפילות תו"כ השינה וכשהיה מגיע לשם של איזה ברכה היה נעצר! ומהבה"ח יעקב שיטרית נ"י שמעתי שפעם אחת
הטה אוזן לשמוע מה שמרחשים שפתי, והיו דבריו: עשה למען אמתך עשה למען ברייתך וכו'.

משך תקופה ארוכה היתה לי קביעות עמו זמן מסוים במוצ"ש לשואלו שאלות בהלכה, ופעמים רבות היה נשכב על מיטתו ומנמנם והיה ממשיך לענות
תוך כדי שהוא מנמנם בעיניים עצומות. כך היו מחשבותיו ועשתונותיו עסוקים וטרודים בדברי תורה בכל עת עד שבמקומות שאסור להגות בד"ת היה
מחזיק ספרי חולין, ובהזדמנות אחת נימק לחד מבני ביתו שעושה כן על מנת שלא יתרוצצו מחשבותיו לדברי תורה.

והרוצה לראות עוד רוב גודלו של רבינו בענין השויתי יקרא שני הקונטרסים הנ"ל, 'שריד מעיר' ו'תנאים טובים'. ובזה האחרון אף שאינו עוסק באופן
ישיר בענין זה, מ"מ נוכל לראות שם איך אפשר לקיים למעשה שויתי בכל פעולה ופעולה מפעולות היום.

ז. צדקה וגמילות חסדים

מתן בסתר

מטבע הדברים אחר שנפטר אדם ומגלים כל כתביו ומתקבצים כל הסיפורים, מתוודעים לדברים אשר לא היו ידועים. אמנם אפשר לומר ששום דבר
לא הפתיע את מכריו של רבינו שידעו רום גדלותו, מלבד דבר אחד והוא מעשי החסד והצדקה, שהיו בהסתר גדול עד שהמקורבים אליו ביותר לא ידעו
מזה כמעט כלום.

רבינו היה מנהל בעצמו חשבונותיו וע"כ לא היה אפשר לדעת כל מעשי צדקותיו. אמנם ידענו שמלבד הצדקות שנותן מכספו, הוא מנהל גם קופת
צדקה לעניים מתרומות של אנשים, אך מחמת שעשה הכל לבד וחילק בעצמו הכספים וניהל לבד הרשימות, לא ידענו עד היכן הדברים מגיעים. ומספר מי
שמונה לנסות להמשיך את קופת הצדקה שלו, שלפי הרשימות שבידו היה רבינו מחלק בכל ערב חג תמיכה קבועה לכמאה ועשרים משפחות! והכל עשה
לבד בשקט ובהסתר.

[ואצ"ל שלא היו לזה מודעות פרסומות הבטחות וכו', רק היה תולה דף קטן לפני החגים במניינו והיה כתוב שם 'החל איסוף מעות קמחא לחגים' וכדו',
ופעמים שהיה משתמש במליצות לשון החביבים אצלו כגון: 'עזריה מן האדומים' או במודעה לפסח היה רושם שאוסף לאלו ש'נלאו מלמצוא הפסח'].

ומעשה שאמרו בני ביתו לרבינו על איזה אשה מהאזור שנודע להם שחסר לה כל חודש כסף וכך היא צוברת חובות ההולכים וטופחים, ורבינו שאל
כמתעניין במצבה כמה חסר לה כל חודש, אך לא רמז מאום על כוונתו להכנס לענין זה בפועל, והיה היום ונסתלק רבינו לבית עולמו ואז סיפרה אותה אשה,
כי הרב היה נותן לה כך וכך, והיה זה בדיוק אותו סכום שנקבו בו לרבינו.

לא לבייש את מי שאין לו

עוד סיפרה אותה אשה שכשהיה נותן לה הכסף היה אומר לה 'מישהו השאיר בשבילך', וכך היתה לה תחושה טובה שאין היא נתמכת מכספי צדקה,
אלא איזה מישהו, קרוב או גואל, השאיר לה, במיוחד בשבילה, כסף למחייתה. והכל היה עושה כדי שלא לבייש את מי שאין לו ולא לפרסם את מי שיש לו.

וסיפר הגרש"מ עמאר שליט"א בהספדו על רבינו: כשהייתי נער עולה ממרוקו ללא מכר וגואל למשפחתי, למדתי בישיבת תפארת ציון והייתי מתפלל
עם רבינו. יום אחד נקרעו נעלי והייתי מהלך בנעלים קרועות, קרא לי רבינו ואמר לי תבוא אלי בהפסקה, מישהו השאיר אצלי חבילה בשבילך. תמהתי מי
יכול להשאיר חבילה אצל הרב בשבילי הרי אין לי מכר או גואל, ורבינו בשלו 'לא יודע מי זה אבל מישהו השאיר'. עליתי בהפסקה לבית רבינו והוא יושב
בחדרו על תלמודו ורק סימן לי באצבעו לאיזה מקום ואמר שם החבילה וחזר לצלול בתלמודו, לקחתי החבילה לשיביה ופתחתיה והנה בפנים זוג נעליים
חדשות. וימים רבים הוגעתי את מוחי מי יכול להשאיר אצל ר' שריה זוג נעליים בשבילי.

לימים סיפרתי הדברים לחברותא שלי הגר"צ בוארון שליט"א, שגם הוא למד בצעירותו בישיבת תפארת ציון, נענה הגר"צ, גם לי היה אותו סיפור בדיוק
רק עם מעיל...

וסיפורים כאלו שמענו רבות. וכך היה הסבא מחלק כספים ובגדים וכו' והיה 'משנה בדיבור' שמישהו השאיר, והיה אומר את זה כ"כ בתמימות וגם היה
ידוע כמי ששומר על לשונו מכל משמר עד שהמקבלים האמינו שמישהו השאיר בשבילם, וכך גם היתה להם הרגשה טובה.

עוד מעשה היה שבאיזה תקופה הוצאתי איזה קונטרס והיו לי קצת הוצאות מזה, יום אחד קרא לי הס"ק כשבדיו סכום כסף בשטרות מקופלים בתוך ידו, לחץ את ידי והעביר אליה הכסף תוך כדי שהוא אומר לי 'מישהו השאיר בשבילך', גם אני האמנתי, חשבתי בתמימותי שבטח איזה אחד ממקורביו ראה שנכד הרב הוציא קונטרס ורוצה לעזור בזה וגם לשמח את הרב אז העביר דרכו הכסף...

גמ"ח בגופו

גם בזה יש הרבה להאריך, ונביא רק שניים שלושה סיפורים נחמדים. באיזה יום מן הימים נכנסתי לחנות כלשהי וכשהמוכר שמע שם משפחתי אמר לי 'אני למדתי חברותא עם סבא שלך', ולא נתן לי זמן להתפלל על חברותא בלתי ידועה זו וכה סיפר: התייתמתי בגיל צעיר יחד עם עוד כמה אחים, ויהי היום נכנסה אמי לתנות צערה בפני ר' שריה שלילדים שלה אין אבא ואין מי שילמד אתם, אמר לה ר' שריה 'אני יהיה האבא שלהם ואני אלמד אתם' וכך היה לומד עמנו כל שבת.

אחרי פורים היה דואג שיקבצו את הממתקים ממשלוחי מהנות שקיבל ויתנו אותם לילדים מסוימים שראה צורך לשמחם.

ומעשה אירע בשנים האחרונות שמחת חולשתו כבר כמעט לא יצא מביתו אפילו בתוך העיר מלבד לביה"כ, ויהי היום ויקרא לנכדו שיש לו רכב, ויאמר לו שפלוני לעת זקנותו עבר מביתו שבב"ב לגור עם אשתו בעיר אחרת בסמיכות לבנם שהוא רב בעיר ההיא, וכעת הוא שמע שנפטרה אשתו של אותו פלוני, והרי הכאב הגדול ביותר מהפטירה הוא לאלמן, והוא יושב כעת בעיר אחרת שבנו רב שם, ובטח רוב ככל המנחמים באים בשביל הבן, והאלמן הכאוב ישב שם בצד לבד, ע"כ ניסע לשם לנחמו, וכך הוה נסעו לשם ונחמוהו. וכמה לב מרגיש יש בסיפור זה.

חסד של אמת

עוד נקודה בגמ"ח שלו היה חסדו עם המתים, ויש כמה דברים להאריך בזה ונביא רק שני דברים; סיפר לי אדם אחד שפעם הסיע את רבינו לצפון כדי להתפלל על קברות הצדיקים על איזה צרה גדולה שהיתה אז בישראל, וכשהיו בצפת הלך רבינו לקבר של איזה אשה אחת שהכיר כדי להתפלל על קברה [או לומר תהילים. אמנם רבינו לא היה מתפלל וכו' ליד קברים ממש אלא רק בריחוק ד"א]. אשה זו כמדומה שכל משפחתה לא היו שומרי תורה ומצוות, ומי יודע מתי בפעם האחרונה עשה מישהו משהו לע"ה, וכמה זמן חיכתה נשמתה לעילוי זה.

כמו"כ בזכרוננו העצום היה זוכר תאריכי פטירות של אנשים שכמעט איש לא זכרם, וכן את שמותיהם ושמות אבותיהם, והיה מתפלל עליהם בתאריך פטירתם תפילת א'-ל מלא רחמים' וכו'.

[וכיון שהזכרנו את זכרוננו, מן הענין לעמוד ע"כ שכח זכרוננו היה גדול מאד, ורבים מדברי תורתו כתב בע"פ, ויעידו ע"כ כתביו שבהרבה מקומות היה מביא שיטות וכו' מספרים שונים והיה משאיר מקום פנוי למלא את הסעיף המדויק שבו מופיע הדבר שהביא מזה הספר, וזה אות הוא שלא היו הספרים מונחים לפניו בשעת כתיבה זו.]

כח זכרוננו היה ניכר גם במילי דעלמא, ומעשים שבכל יום שהיו באים אליו אבות עם ילדיהם לברכה, והיה האב אומר הרב היה סנדק לבני זה, ורבינו היה אומר, כן כן בשנה זו וזו בתאריך זה וזה שחל בשבת].

ה. רב פעלים

עבודה

בכל עת ובכל שעה היה נראה רבינו עובד ועמל כפשוטו בתורה ומצוותיה, וכה כתב בחיבורו 'שריד מעיר' [והדברים הם מרשימותיו לעצמו ומעליהם כתב ב'נ"י]: צריך לדעת דמי שרוצה מעכשיו להיות עבד ה' ולעבוד אותו במדרגות גבוהות כדוגמת קדושי עליון וצדיקי יסוד עולם וכו' ולהיות כל המצת לעת במדרגות גבוהות של דבקות בה' ית"ש ובתורה"ק, הדבר הוא אפשרי בהחלט, אבל הדבר הזה דורש עבודה מאומצת של עשרים וארבע שעות ביממה לבלי הרפות רגע, וצריך לעמוד כל המעל"ע כמו שאדם חופר בקרקע קשה בעשר אצבעותיו מבלי שום כלים וכו'.

איש מעש

כמו"כ היה איש נמרץ מאד ואיש מעשי מאד. ובאמת המתבונן בכל מפעלותיו עומד משתומם מההספקים האדירים שהספיק ומגודל מעשיו. ההספקים בלימוד ועבודת התפילה. עבודת כתיבת ספרים והוצאתם לאור וכן כתיבת תשובות, כמעט בגדר השבעת קולמוס - למעלה משבעים וחמש חיבורים שיצאו לאור ועוד רבים בכת"י ומאות ואלפי תשובות ומאמרים בכת"י, א"א להאמין. עבודת הצדקה והחסד, קיום מנהגים שונים כזכר לשמחת בית השואבה שהיה נוהג כל יום מימי חוה"מ ומניינים עם קריאת ויחל בשובבי"ם. עבודתו לברר המציאות לגבי כמה וכמה הלכות כזמני היום, שיעורים, מיקומם של מקומות שונים לגבי זמן הפורים ועוד ועוד.

מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות

וכבר קרא עליו הגר"מ גרינמן שליט"א בהספדו את דברי הרבינו יונה בפ' עמ"ס אבות (פ"ד מ"ה) עמש"כ שם 'והלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות', וז"ל הרבינו יונה: ר"ל שדעתו לפלפל בלימוד כדי לדעת אמתת הדברים, ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו ע"פ האמת, הרי זה לומד ע"מ לעשות, שכל עיקר מחשבתו אין כי אם אל המעשה להיות אמת. ולפיכך מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות שהכל בכלל המעשה. ע"כ. וכאילו נכתבו הדברים על רבינו.

ט. מצפה לישועה

מהיותו נער צעיר החל לומר סדר תיקון חצות, בספרותו נמצא סדר תקון חצות מהיותו בגיל חמש עשרה, וזהו גם הספר הראשון שהו"ל; סדר תיקון חצות כפי האריז"ל עם הלכותיו. לא עבר עליו לילה שלא היה ער בנקודת חצות לקונן על החורבן [מלבד פעמים בודדות ממש בחודשים האחרונים לחייו]. היה יושב על הארץ [עד שהזקין], ופעמים רבות היה בוכה ממש באמרו התיקון. בימי בין המצרים היה אומר גם בחצות היום.

כל באי מעמד הזכר לשמחת בית השואבה שהיה עושה בסוכות זכור יזכרו את המעמד נורא ההוד שכשהיו מתחילים לשיר 'זאל שוין זיין די גאולה' היה קם הסבא מלא קומתו [אף בשנה האחרונה שהיה חלש מאד] מוחה כף אל כף ורוקד בכמהיה והתרגשות. אשרי מי שראה מעמד בלתי נשכח זה.

י. תעניות

היה מתענה תעניות רבות, וכפי הנראה אלו היו תעניותיו: כל יום שישי, ערבי ר"ח [ובערב ר"ח טבת היה מתענה בשני או החמישי שקודם חנוכה], ארבעים יום קודם יו"כ, כל השבועיים [היינו כל הימים ולא רק שני וחמישי] ובשנה מעוברת שובבי"ם ת"ת, התעניות הנזכרות בשו"ע ונו"כ בסי' תק"פ, תעניות בה"ב, וכפה"נ גם חלק מימי השני והחמישי של שאר השנה, וכן כשהיה שומע על פטירת אח' מגדולי ישראל, בשנים עברו היה צם כל שלושת השבועות של ימי בין המצרים. כמו"כ בתקופות שחשבן לשעת השמד היה מתענה התענ"צ מהלילה עם החמישה עיניים [ע"פ הרמב"ן וכהסכמת הגר"א בסי' תק"נ].

ומה מאד מתאימים עליו דברי הגר"א קוק זצ"ל בהסכמתו לספר 'צבי לצדיק', וז"ל: אף שמסופקים אנו מאד אם ימצא לנו בדורנו, החלש בגופו ובנפשו, אנשים רבים אפי' בין הנחשבים ליחידים הסגולה אשר יוכלו לבור להם את דרך הקודש של אותו צדיק ז"ל [א.ה. היינו הגה"ק ר' הירש מיכל שפירא]. שעיך דרך הפרשות והסיגוף הנלווה עמה לפי מדתה היא משובחת רק כפי אותה המדה של האורה העליונה של עונג ה', של זיו החכמה העליונה ושפע האהבה בתענוגים הנמשכת ובאה עם יראת ה' האמתית, יראת הרוממות הרצויה הבאה ביחד עם החכמה והענוה ע"י העסק בתורה לשמה, בצירוף שמירת דרכי קנין תורה שסידרו לנו חז"ל הק' בפרק קנין תורה. שאור הזה העליון הממלא את הנשמה הפנימית עז וכת, זיו חיים וחדוות אמת, הוא דוחה באורו הגדול את כל הדאגות והטרדות, ואת כל התביעות של חיי החומר השפלים, שלב בנ"א מלא מהם, וכו' עיי"ש עוד בדבריו הנפלאים.

יא. דרכי עלייתו

בשבילי נברא העולם

בענין חשוב ויסודי זה של דרכי עלייתו כבר ציין אאמו"ר הגאון שליט"א אשר ליווהו ושמשו בתורה, שעיך עלייתו היתה שחשב והחזיר בעצמו כפשוטו ממש מאמר חז"ל בשבילי נברא העולם, והיה מחשב תמיד בשבילי נתנה תורה, בשבילי נתנו כל חלקי התורה, בשבילי נתנו כל חלקי העבודה, בשבילי נתנו כל הדקדוקים וכו'. ובדברים אלה לא אמר לעצמו קטונתי משום דבר ושם ענין. והרצוה לראות הדברים בהרחבה יעיין בהספדו לתשלוש שלושים בקובץ זה על הלכות ר"ה. [רק יש להוסיף שבכמה וכמה מקומות כתב לעצמו על דפים או בכריכות ספרים דברים אלו, למען יעמדו לפניו ויחדרו אל נימי נפשו].

הקטנים עם הגדולים

ועל כל זה יש להוסיף, שלצד השגותיו הגדולות, לא הניח את הקטנות, וכך היה דרכו בעת שהיה דורש לפני הקהל, גדולים עם הקטנים, עם שהיה מדבר לעיתים דברים שבחלקם גבוהים מאד, תומ"י היה מוסיף במתק לשונו 'כל אחד כפי ערכו', כאומר אמנם יש אנשים שלא יכולים בבת אחת להגיע לדרגות גבוהות כאלו, אך אל לו לאדם להתיימשך מחמת כך ממידה זו לגמרי אלא כל אחד יתפוס כל מידה בדרגתו הוא, ואח"כ יעלה ממנה עוד הלאה והלאה עד הגיעו לרום מעלת כל הדרגות. וכתב ע"ז בכמה וכמה מקומות שכל אחד, כל אחד ממש, יכול להגיע לדרגות הכי גבוהות ואל ישמע לעצת יצרו כביכול אין הוא ראוי לדרגה זו או אחרת כי כל אחד ראוי להכל ממש.

ודוגמא לדבר, אדם אומר לעצמו אינני יכול להיות מתמיד כאחד מן הגדולים, ואינני יכול להניח תפילין כל היום, ואין לי פנאי להלהיב את נפשי ע"י למוד בסה"ק, ואינני יכול להגיע לדרגת שויתי, ואינני יכול לצום ולא לשמור פי מדיבורים אסורים וכו' וכו', ובפרט אינני יכול לקיים הכל יחד, ומיד מתיימשך מהכל, והבור ריק אין בו מים ח"ו. לא כן חינוך רבינו, הנך יכול לעשות הכל, והגם שיש דברים שאינך יכול בבת אחת כמובן, אבל לתפוס מעט מכל מידה ומידה כל אחד יכול.

למשל בענין ההתמדה, זמן קצוב מסויים כ"א יכול ללמוד ללא הפסק. ובענין התפילין אפשר ללכת ולחזור מביה"כ עם תפילין או להניח כמה דקות נוספות בצהריים וכו'. ובענין המוסר אפשר כמה דקות, ובענין השויתי ג"כ להתחיל מזמן מסויים ביום שאין לומדים בו לחשוב בלימוד. ובענין התענית אפשר בתענית הראב"ד, וכן הלאה ע"ז הדרך לתפוס מכל המידות קמצא קמצא ואחר זמן לעלות הלאה 'כל אחד כפי ערכו' רק אל תאמר 'קטונתי' לגמרי.

קובץ על יד ירבה

ולדברים אלו ניתן להוסיף גם בענין קביעות הלימוד שלו, שהיו דברים שקבע לעצמו ללומדם על יד על יד, כגון מדרשי אגדה שהיה לומד בשנה זו בפרשת בראשית במדרש זה עד איזה מקום מסוים, ורושם על כריכת הספר בשנה זו וזו הגעתי עד מקום פלוני, ולשנה הבאה בפרשת בראשית היה מתחיל מהיכן שסיים עד מקום פלוני ושוב רושם כנ"ל וכן הלאה, ומשסיים מדרש אחד קבע לימודו במדרש אחר. ויש קביעות שנמשכו כך שנים רבות עד סיום כל החלק ההוא מחלקי התורה.

עוד יש להוסיף לזה מש"כ בהרבה מקומות שהרצוה להתעלות יחשוב לעצמו כאין אין לו אלא יום זה לעבודת ה' או אפי' אין לו אלא חלק מסויים מהיום, ואז יעבוד בכל כוחו, גם מחמת שרק זה היום נשאר לו ועליו להספיק, וגם מחמת שלעבוד רק יום אחד או לילה אחד, אין הדבר קשה. ואחר עבור היום הזה יחליט שוב פעם שנשאר לו רק יום אחד וכו'.

ועוד נקודה בענין זה, שרואים בפנקסי קבלותיו שלצד קבלות גבוהות מאד ישנן גם קבלות פשוטות ממש, דהיינו כאלו המתאימות לכל אדם. כמו"כ ישנן שם קבלות מסוימות שהיה חוזר עליהם מדי שנה בשנה לחזק אצלו שוב הדברים האלו.

ולא הלכתי... בנפלאות ממני

ועוד יש להוסיף בזה לאידך גיסא, שהיה שוקל במאזני פלס איזו הנהגה לאמץ ואיזו אע"פ שראויה היא לו מ"מ תפריע לו ביתר עבודתו ולכן נמנע מלאמצה. וכמה פעמים התאונן רבינו שבספרי הנהגות של גדולים כתוב 'לא היה נוהג כך ולא היה נוהג כך', ואמר שצריך להביא מה שהיה נוהג ולא מה שלא היה נוהג. ולכאור' הדברים תמוהים, הרי אם לא היה נוהג אותו גדול כך מסתמא הוא מפני שלא ראה כל חשיבות לנהוג בהנהגה זו, וא"כ למה לא לציין זאת.

ופי' דבריו נראה כנ"ל שכל אדם צריך לשקול איזה הנהגה יוכל לאמץ ואיזה הנהגה לא יאמץ אע"פ שראוי לו שיאמצה, וזה מחמת שהיא תפריע לעבודתו הכללית או תבוא על חשבון דברים חשובים יותר או דברים המחויבים מן הדין, ולכן יש להמנע ממנה. אך זה הוראה פרטית לכל אחד לפי מצבו ותכונותיו הוא, ולא הוראה כללית, וע"כ דעתו הייתה שאין לפרסמה כביכול אין בכך שום חשיבות לאף אחד. וכמה דברים ראינו כך אצל רבינו.

והסיכום של כל חלק זה במשנתו של רבינו, שהשיאפה צריכה להיות לגדלות הכי גבוהה, אך הדרך עוברת בין הדברים הקטנים והמושגים, שלב אחר שלב, עד העלייה לפסגת הר ה'.

עבד ה'

עוד נקודה שכפה"נ היתה מפתח לדמותו היא מה שהגדיר לעצמו וקנה בנפשו שהוא 'עבד השם', וכיון שהוא עבד כפשוטו, הלא עבד אינו יכול לברור לו איזה עבודה יעשה ואיזה לא, גם אינו יכול לעשות הדברים שלא בצורה הכי טובה למלא ולהשביע רצון אדונו, וא"כ עליו להשתלם בכל חלקי התורה ובכל חלקי העבודה כולם כדי לעשות רצון קונו בכל הדברים ובצורה הטובה ביותר.

העיקר הוא המעשה

בכמה מקומות עורר רבינו, וכן ראינו אצלו, שהעיקר הוא המעשה, וכמו שהאריך בזה בנפש החיים. ולדוגמא אל יאמר אדם מה לי לבא לתפילה מוקדם או לומר המילות במתינות, אם בכו"כ אין אני מתפלל כראוי. או מה לי לומר תיקון חצות אחר שאיני מסוגל להוריד דמעה אחת על חורבן בית אלוקינו. לא זו הדרך ולא זו העיר אלא קיים המעשים הנצרכים כולם וכבר בזה תבוא על שכרך.

ועוד שמסתמא אח"כ תגיע גם לעבודת הלב שבהם, וכגון מה שעורר בכמה מקומות לומר לפני השינה והאכילה הריני הולך לישון כדי שתהא דעתי מיושבת עלי וצלולה לעבודת בוראי וכו', והרי לומר כך ולחשוב כך לפני השינה אין הוא דבר קשה כלל, ואח"כ כבר יגיע לידי כך שיקנה הדברים בקנין לנפשו.

סדר המערכה

עוד היה מעורר רבות על ענין הקביעות והסדר שהוא המפתח לעבודת ה' על כל חלקיה. שיקבע לו האדם בצורה ברורה, חק ולא יעבור, כל עיתותיו וזמניו, לתורה לתפילה ולמוסר, לאכילה לשינה ולדברי חולין, ומה יעשה בכל זמן וזמן. וכך היה רבינו נוהג בעצמו, ולא חשב שמחמת גדלותו והיותו שקוע יומם וליל בתורה ועבודה אין הוא נצרך לזה, והיה רושם לו כל תקופה על פנקס מסודר כל סדר היום שלו. ופעמים היה כעין קונס עצמו, למשל אם אעבור על כך וכך אתן סכום פלוני לצדקה וכו'.

החזק במוסר אל תרף

היה לומד בקביעות מספרי מוסר וספרים המעוררים את הלבבות לעבודת ה' יתברך, והיה קובע לזה זמנים קבועים [בד"כ בבוקר כחצי שעה, וגם אחר תיקון חצות היה לומד מעט, ולפני הימים הנוראים היה לומד כמה פעמים ביום], ואף היה לומד לימוד זה עם חברותא או בכמעין שיעור. ובענין חשוב זה יש ללמוד ממנו כמה נקודות בפרט בזמנינו ובפרט בין עמלי התורה שאין זמנם פנוי.

האחת שלמד וחיפש בהרבה ספרי מוסר עד שמצא לו הספרים המסוימים שהם המדברים על ליבו ומעוררים אותו לעבודת ה' [מלבד כמובן ספרי יסוד בעניינים אלו]. והדבר פשוט שאם אמרו אין אדם למד אלא ממקום שליבו חפץ, כ"ש הוא בלימוד זה שתכליתו לדבר אל ליבו ונפשו של כל אדם לפי תכונותיו המסוימות.

השנייה, שלא ראה בלימוד המוסר ערך עצמי אלא כלימוד המביא לידי מעשה, ולכן היה לומד בעיקר בספרים המעשיים שיש בהם הוראה מעשית וסדר הנהגה, וכן בספרים המעוררים התרגשות הלבבות והתלהבות הנפשות לעבוד ה' באהבה ויראה ובשמחה. וע"כ גם היה לומד בפרוס כל חג ומועד בספרים המדברים בענייני החג ההוא.

והיה רבינו מוכן ע"ז לקיים כל דין וכל מצוה ובפרט לקיים המועדות ומצוותיהן בהכנה רבה מאד, והיה מקיים ההלכות והמצוות בחשק ובהתלהבות ובהתרגשות הלב, ובהרגשה המתאימה לכל מצוה ומצוה ולכל דין ודין. יעידו כל באי היכלו ששום דבר לא נעשה כבדרך אגב, אלא הכל עם שיעבוד כל כוחות הנפש, ובשמחה רבה, לצורך המצוות והלכותיהן.

והרוצה לעמוד ע"ד זה יקרא קונו' 'תנאים טובים' לרבינו מתחילתו ועד סופו ושם יראה כמה הרגשות הלבבות היה מכניס בכל מצוה ומצוה ובכל פעולה ופעולה, וכן בהרבה מספריו משלב דברים אלו.

ונציין ספר אחד שהיה חביב עליו במיוחד, ראש וראשון ספר הק' 'חמדת ימים' שעמו היה מתכוון לכל המועדות כל השנים. ופעם כשהתאונן בפניו איזה תלמיד לפני הימים הנוראים שאינו מרגיש כלום, אמר לו רבינו, בלי ללמוד בחמדת ימים איך תרגיש.

השלישית, שהיה שקוד על הספרים יום אחר יום לגומרם מתחילה ועד סוף, ולא היה רץ מספר לספר. הרביעית, כשהיה רואה באיזה ספר דבר שהלהיב את נפשו, תיכף היה רושם לעצמו מע"ג דף או פנקס דבר זה, או שהיה רושם בעמ' הראשון של הספר ציון למקום ההוא, והיה מעיין בזה תדיר ומלהיב נפשו. וכמה דפים כאלו ראינו שהיה כותב שם ציטוטים מלהיבים מספרים קדושים, ופעמים שהיה רושם בראש הדף 'לקרוא כל יום'.

מחדש בטובו בכל יום תמיד

היה מתחדש בכל זמן ותקופה לעלות עוד ועוד מהיכן שכבר הגיע. ובאיזה מקום כתב שאדם יקבל ע"ע קבלות פעמיים בשנה, פ"א לימים הנוראים ופעם שנייה ביום לידתו. ויחזיק בהם בכל הכוח עד שיהיו אצלו הרגל, ואח"כ יוסיף עוד בימים הנוראים הבעל"ט וביום הולדתו הבא. ונאה דורש נאה מקיים שהיה רושם לעצמו כל תקופה קבלות וכדומה מע"ג פנקסים מסודרים, ואף כשהיה זקן ממש היה רושם דברים חדשים בכל תקופה.

ובענין זה יש להוסיף מש"כ באיזה מקום שעל הקבלות להיות מעשיות, למשל הרוצה להתחזק בתפילה לא יקבל ע"ע באופן כללי להתחזק בתפילה כי דבר כזה שאינו משהו מעשי אינו מחזיק מעמד, אלא יקבל ע"ע למשל להתפלל כל התפילה עם טלית על ראשו. ודבר מעשי הוא דבר שאפשר להחזיק בו מבלי להפסיק והוא יביאו לידי התחזקות כללית באותו ענין.

עת רקוד ועת ספוד

ונקודה נוספת שהיה מעורר עליה שלכל זמן ועת, ובכל זמן וזמן יש להתמקד בדברים הראויים לאותו זמן, ובמידת האפשר רק בהם, וכמו שהיה מעורר שמלבד האתרוג [כנראה כי צריך זמן רב לבחירתו] לא יתעסק עם הד' מינים לפני יו"כ, כי עכשיו זמן תשובה. ופעם אף אמר לאחד שראהו מתעסק עם לולב בערב יו"כ שיכוון ע"ז בוידי ב'על חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב'... [אמנם יש לחקור אם הדברים אמורים לכל אדם, ולמשל מי שיש לו הרבה ילדים וצריך לקנות לכולם ד' מינים וכו', והכל יש לשקול רווח מול הפסד, ולא באו הדברים אלא לסמנא מלתא, ולדעת הכיוון הרצוי].

מהעבודות הגדולות והמרכזיות של רבינו היה מנוחת הנפש שלא להגיע לשום מצב של לחץ ובהלה, ולא לתת לשום מקרה ממקרי הזמן לטרף את דעתו, וכבר נז"ל איך שהיה מסדר ומתכנן סדר יומו מראש. וכן כל דבר שהיה צריך לעשות היה מפנה לו זמן ולא היה עושה שום דבר ברגע האחרון. ופעמים לא רצה לצאת מהבית למשל שלוש שעות קודם מנחה לדבר שלוקח שעותיים לעשותו, וכשהיו מחשבים בפניו השעות ואומרים לו הרי יש עוד שלוש שעות וזה לוקח שעותיים, היה אומר 'לחץ'. וכך היה עושה הכל במתינות ואפי' כשהיה סועד ליבו היה עושה זאת במתינות בלא בהלה. וכך כל מהלך וסדר יומו היה באופן כזה. (וכמה פעמים אחר אמירת הושענות אמר דרך הלצי, כרם שאכלה בו התולעת, ארבה שחיסלו הלקש, וזית שנשל, לכל אלה יש תמורה, אפשר להביא ענבים משם וזיתים ממקום אחר, אבל רבוש"ע אם נתת בהלה בנפש, נפש מבהלה, מי יעמוד! וכשהנפש מבהלת אזי א"א ללמוד כמו שצריך וא"א להתפלל כמו שצריך).

ופעמים הרבה היה כותב לכל מני אנשים שחששו שעברו על איזה דין והיו בצער מזה וכו', והיה רואה רבינו שהם דברים שאין בהם ממש ע"פ ההלכה, שכל סערת רגשותיהם הכל היא עצת היצר לבלבל אותם מעבודתם ושעליהם להיות רגועים ושלווים לעבודתו ית'.

וכן ראיתי שכתב באיזה מקום דברים חריפים לאחד ששלח לו מכתב להתייעץ עמו ע"כ שחושש שמא עבודת ה' פלונית שלו היא מחמת סיבות שאינם לשם שמים אלא מחמת איזה סיבה, ועבודה פלונית מחמת סיבה אחרת. וכתב לו רבינו שהכל 'הלקאה עצמית' ועצת היצר לדכא האדם ולמונעו מהתורה והעבודה, ושימשיך בעבודתו [הדברים נכתבו מהזכרון ולא בלשון רבינו].

והדבר מפליא איך שלמרות שעבודת ה' שלו היתה עבודה מורכבת מאד וקשה מאד, מ"מ לא היה בלחץ בדברים אלו.

אל יבוש מפני המלעיגים עליו

היה עושה מה שחשב לנכון לעשות אחר שיקול הדעת ואז בעקשנות לא היה זז מזה כמלא נימא. וראוי לכתוב כאן דברים פשוטים, רבינו התחיל את עבודתו מגיל צעיר, הרבה לפני שהיה ידוע בגדולתו, והרבה פעמים היו חלק מהדברים שעשה שלא נשאו חן בעיני איזה אנשים, ומהם שהיו מלעיגים מדרכיו, והוא בשלו ממשיך בדרכי עבודתו, לא יסור ממנה. ואף בשנים מאוחרות יותר, כשאמרו לו מבני ביתו על הנהגה אחת שאולי כדאי לוותר עליה משום לעג השאננים, אמר: שילעגו, ובזה פטר וחתם הענין. ואל יטעה הקורא וידמה שמא בגדולתו לא נגעו הדברים אליו, ההיפך הוא הנכון, בכמה הזדמנויות היה ניכר בין ריסי עיניו שאותו לעג ואותם דברים שאונאהו, נשאם על ליבו, והסבו לו עוגמת נפש, ועכ"ז חזק עצמו שלא לוותר על שום הנהגה טובה שגמר בדעתו שכך נכון וכך ראוי לנהוג.

ואפשר להוסיף בזה גם דברים שחקרם רבינו לראשונה וכל מני חידושים שהציע וחלקם היה בגיל צעיר, ומזה נלמד שאל לו לאדם לומר מי אני וכי בשבילי חיכו אלפיים שנה שאחדש דין זה, הלא אעשה עצמי לחוכא ואטלולא. לא זו הדרך, אלא מה שחושב לנכון יעשה ויאמר מבלי לתת לבושה להשפיע עליו.

תורת חיים

נזכר כמה פעמים בזה המאמר שעיקר עמלו בלימוד היה עד שיהיה ברור לו האופן המעשי לקיומן של הדברים. וזו אינה רק תכונה בדרכי הלימוד, כי אם גם בדרכי עלייתו, כי את מיטב כוחותיו השקיע בללמוד ולקיים וממילא כל הזמן עסק איך עובדים את ה' במצוה הזו המבוארת בסוגיא זו, ואיך בדין הזה המבואר בסוגיא זו. ולא יפלא שכשהגיעו הדברים לקיומם המעשי היה כ"כ נלהב לקיימם בכל הידוריהם. וקשה לדעת מה קדם למה הרגשת חיובו לקיים כל המעשים או עבודת ליבונו כיצד לעשותם, ומ"מ הדברים הזינו וחיזקו זה את זה.

ופעם אמר לאיזה אברך שלמד בכולל קדשים שמ"מ ילמד הדברים להלכה למעשה. כך התורה הייתה אצלו תורת חיים כפשוטו, וגם מפני זה זכה שהחיים שלו היו חיים של תורה.

וזכורני שפ"א דיבר בלימוד עם אאמו"ר הגאון שליט"א באיזה ענין בהלכות ברכות ותו"כ הדו"ד חשב רבינו שאין לפסוק כמו שנהג עד היום בענין זה. ומיד לבשו פניו דאגה ואמר 'רגע, אז איך אני עושה מכאן והלאה'. דהיינו אין הדברים לפלפולא בעלמא אלא מיד אחר שנתברר שיש לשנות הפסק תיכף ומיד צריך ללכת ולסדר ההנהגה המעשית בזה מכאן והלאה.

ויתר דרכי עלייתו נוכל לראות בספריו 'שריד מעיר' ואני לדודי' הניכר מהם שכתבם לעצמו, ויותר מזה, כתב שם את עצמו.

ומתאים לסיים חלק זה בדברי הגר"י מאלצן זצ"ל בסו"ס פעולת צדיק לחיים תולדות מרן ר' חיים אריה ליב זצלה"ה מסטאויסק [העתיקו רבינו בפתיחה לספר 'צבי לצדיק'], אשר נראים הדברים כא' נכתבו על רבינו, וז"ל:.... אמרתי אני עם לבי אין אני בוכה חלילה בגלל שנפש הצדיק הזה נאצלה מן הבורא ית' בכוחות גדולות ונפלאות ונפשי בכוחות חלושות ודלות, כי החקירה הזאת היא חוץ לגבול בית אדם כו', לא ע"ז תלונתי חלילה, אכן אני בוכה על ראותי הצדיק הזה רץ כאחד הצבאים אל מערכת השלמות, ובכל עת ובכל רגע הוא מרחיב כוחות ותכונות נפשו עד הקצה, ואני שוכב בתרדמת העצלות וכו'. ועל כזה אז"ל חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, שאין הכוונה להגיע למעלת חכמתם שזה אי אפשר. אך בשקידת התורה, בשמירת פיו, במענה רך, בתיקון המידות בשימת עין על דרכיו, בחריצות לעיין בכל דין המזדמן עד מקום שידו מגעת ולהיות מתון בהוראה וכיו"ב, בכ"ז יוכל כל איש להגיע למדרגה היותר גבוהה, ואחר כ"ז ועוד יגיע למעלת הקדושה שהיא מתנה מן השמים וכו'. ע"כ.

יב. מכבד את המועדות

ענין המועדות ומצוותיהן היה אצלו אחת העבודות הגדולות והחשובות, ויעידו המסתופפים בצילו שהיה נעשה כמעט כאדם חדש במועדות, ובימי זקנותו היה נראה כאילו נהיה צעיר בכמה שנים עם הכנס החג. ובשנתיים האחרונות כשהיה מצבים שגברה חולשתו ולא ידעו, ואף הוא עצמו היה ירא, כיצד יוכל לעשות כל רובי עבודתו בימים אלו, תיכף משהיה נכנס החג היה כא' מבריא ועובד ה' בכל עוז.

שואלין ודורשין בהלכות החג קודם החג

היה מכין עצמו קודם לכל מועד ומצוותיו ע"י שהיה חוזר ולומד הלכות המועד ההוא, ממשמש בדברים מחשבים ומסדרים ומוציא פנינים חדשים [ובכלל זו אחת מתכונותיו שהיה מתחדש כל הזמן, ומלבד תוספת הידורים והנהגות, היה יכול אחר שחזר על הדברים ואחר שהתגלו לו סברות או שיטות חדשות לשנות דברים שהיה נוהג בהם עשרות שנים]. כמו"כ היה לומד לפני כן בספרים קדושים המעוררים על זה המועד ומצוותיו.

היה חווה כל מועד ומועד לפי צבינו ממש, לכל מועד הצביון המיוחד המתאים לו בלבד, ובבואי לנסות לתאר דבר זה ראיתי שכמעט בלתי אפשרי לעשות כן כי דבר זה הקיף כל מעשיו וכל ישותו באותם ימים, ממש היה מזגו משתנה לפי העת והזמן.

ובס"ד זכינו שרבינו עצמו, כבדרך אגב ובכעין פליטת הקולמוס, כבר תיאר וביאר הדבר בשני מקומות (בכת"י). האחד במאמר שכתב על שמחת יו"ט [בהזכירו את הגאון רבי יצחק מפטרבורג שסופר על גודל עבודתו ויראתו בימים הנוראים ומאידך על שמחתו בחג הסוכות] וז"ל רבינו: וזה מראה על כנות מצביו הנפשיים שאין לו מדיליה כלום אלא הכל מודרך ע"י אור האלקי הנשפע בכל זמן ומועד מזמני הקודש כפי תכונת הזמן ומתקבל ע"י עבדיו ית"ש הדבקים באור אלקי זה, ואז תכונת נפשם נעשית מותאמת לאור ההוא אם לשבת ואם לחסד.

והשני בתוך דבריו באיזה תשובה בהלכה, וז"ל: ...אבל בליל פסח הקדוש שבו מאירים מאורות עליונים בעצמה רבה בדרך נס, כל אחד ואחד מהמשתוקקים להרגיש, מרגיש זה בנשמתו, וזה ממריץ אותו לרצון עז לקיים אז כל דבר ודבר בלכתחילה גמור. ע"כ.

ודבר שפתיים אך למחסור.

אחר המעשים נמשכים הלבבות

וכיון שלימדנו רבינו שכל אחד יכול להגיע לכל מעלה יש חשיבות לציין דברים שגם הם העלוהו למדרגה זו [מלבד מה שכל עצם מדרגתו הכללית גרמה לזה. ולעיל כבר הוזכר ההכנות שלו קודם החג. ועוד כתב רבינו באותו מאמר שיש להתפלל לפני הו"ט שיזכה לקיים מצות שמחת יו"ט. ולהלן תתואר עוד עבודה בימי המועדות שגם היא משפיעה על הלבבות].

מהדר היה רבינו במיוחד לקיים את כל הדברים המעשיים היוצרים את צבינו המיוחד של אותו מועד ואותו זמן. למשל עורר בכמה מקומות על כך שאנשים אינם נזהרים בדינים מפורשים של שמחת יו"ט כבגדים מיוחדים ליו"ט ומתנות לאשתו והילדים, ועכ"כ הפליג בזה שכתב באיזה מקום שכיון שדין שמחת יו"ט הוא דאורייתא כל שבעה משא"כ ד' מינים, ע"כ מי שאין כספו מצוי, יקנה ד' מינים כשרים כדין ובשאר יקנה בשר ויין ומתנות לאשתו וילידים.

והנה כמה מילי מילי קטני מדברים אלו,

בת"ב היה ישן כשאבן תחת מראשותיו, והיה לובש כובע מרופט המיוחד לת"ב. אחר גמר התפילה שבלא"ה היתה לוקחת אצלו זמן רב, היה ממשיך לקונן לבד על חורבן בית אלקינו.

בסוכות היה עושה זכר לשמחת בית השואבה כל יום [מלבד ליל הושענה רבא אז היה יורד לסוכת ביה"כ ואומר שם התיקון] והיו מתקבצים תלמידיו ומקורביו והיו אומרים פרקי תהילים ושרים בין פרק לפרק וכו'.

במשך שנים הרבה היה מספר בליל פסח במדרשים מיציאת מצרים כל הלילה בביה"כ ירחי כלה. ובליל שביעי של פסח היה לומד המכילתא מעניני קריעת הים (ויש לו על גליון המכילתא סימן שעשה בכל שנה ושנה עד היכן מגיע כחמישים שנה!) ואח"כ היו אומרים שירת הים בצוותא.

מכניסת חודש אדר היה שותה כוסית יין כל יום, לקיים מה שנאמר משנכנס אדר מרבין בשמחה.

מערב ר"ח סיון ועד אחר אסרו חג היה מכוון באופן מיוחד בתפילה בכל מקום שמדובר בו אודות לימוד התורה והיתה לו רשימה של עשרים ושתיים מקומות כאלו על סדר התפילה [ע"פ ספר חמדת ימים פ"א משבועות, ומה שהיה זה עד אחר אסרו חג הוא למ"ד בז' נתנה תורה].

יום לפני ערב יו"כ היה קורא כל הקרבנות שבתורה, ונשלמה פרים שפתינו. וכן הלאה עשרות ומאות דברים 'קטנים' שהיו יוצרים צביון מיוחד לכל יום ויום. וכידוע שהקדיש חיבור מיוחד לעניין זה ונקרא אוצר נחמד, עיין עליו.

התנאה לפני במצוות

כבר נכתב הרבה על דקדוקי והידורי המצוות של רבינו ולכן אין מן הצורך לכתוב מזה. רק בעניין דומה לזה והוא שכל המצוות היו אצלו עסק שלם. וכדי לשכך את האוזן אפשר למשול בזה משל; ההבדל בין אדם רגיל המקיים את המצוות לרבינו הוא כהבדל בין אדם הנכנס למכולת שכונתית לקנות כמה מוצרי מזון, לאדם שהולך לקנייה חודשית בסופר הגדול. לכא' שניהם קונים מצרכי מזון, אלא שיש הבדל גדול. הראשון נכנס למכולת כבדרך אגב, קונה כמה מצרכים בצמצום שווה שם זמן קצר ובקושי זוכר שהיה שם. השני בא לסופר כדי למלא ביתו לכל החודש, הוא מפנה לו זמן לקנייה הגדולה, מכין מקודם רשימת קניות ארוכה, לוקח עגלות בכניסה ושווה שם זמן רב וממלא את עגלותיו מכל טוב הארץ.

כן היה רבינו בעסק המצוות, הכל היה בתכנון מוקדם עם זמן פנוי. ובעיקר עם 'עגלות', הכל היה בשפע ברחבות ובגדלות, היה לוקח כמה אתרוגים מזנים שונים והיה מדליק שתי חנוכיות בפתח הבית ובפתח החצר, היה מתכונן לימים הנוראים כבר מט"ו באב ותקיעות השופר בר"ה היו מעמד גדול של חזרות בלי סוף תוקע ומריע ותוקע ומריע, בפסח היה מכוון לפני כל אכילת מצה שאם יש מצוה כל שבעה הרי הוא רוצה לקיים המצוה, ובסוכות לא יצא מהסוכה כ"א רק לדברים הכרחיים. וכן הוא גם במצוות היומיומיות כגון מה שהיה מניח שש זוגות תפילין ומעוטר בהם כל היום, ובפתחים שא"א היה להכריע באיזה צד לשים המזוזה היה שם שתי מזוזות [לאחרים לא היה מורה כן ואכמ"ל בזה] ועוד דברים רבים א"א להאריך.

ובעיקר היה מגיע עם 'רשימות', רשימות של תילי תילים של הלכות ורשימות של הידורים ודקדוקים, והיה מעמיס הכל על עגלת המצוות שלו שהיתה מתמלאת על גדותיה מכל טוב הארץ.

ופעם בערוב ימיו כשהיה חלש הציעו בפניו כמה ממקורביו שישמע קריאת התורה באיזה מנין רגיל [היינו שלא במנין שלו, אך לא היה זה מנין מזולזל ח"ו, אלא מנין ישיבתי], ואמר להם הס"ק 'מי שרגיל לאכול בהילטון - לא יכול לאכול בבית התבשיל' - היינו הרגיל לשמוע קריאה"ת במנין שלו שיש שם קריאה מיוחדת ומדוקדקת בתכלית הדקדוק - ה"הילטון" של עובד ה', אינו יכול לשמוע קריאה בדקדוק רגיל.

ג. ר' שריה מחייב את כל הדור כולו

כמאמר הגמ' (יומא לה) הלל מחייב את העניים ור"א בן חרסום את העשירים ויוסף את הרשעים, ניתן לומר ר' שריה מחייב את הדור שלנו.

כבר עמד ע"ז אאמו"ר הגאון שליט"א בהספדו בעת מסע הלוויה, שרבינו עשה הכל לבד בעצמו ובעשר אצבעותיו, ועל מצבתו ניתן לכתוב 'הילד מרחוב הירקון שהפך לגדול הדור'. רבינו גדל בבית פשוט מבחינה תורנית, אמנם היו בעלי צדקה גדולים והחזיקו תורה ולומדיה, אבל מ"מ מושגים היו מצומצמים, ולא זו אף זו שגדל בבית תפנוקים, ולא ייסרו אביו לעשות שום דבר בעצמו, שהכל נעשה ע"י אנשי הבית הממונים לכל דבר, ולא זו אף זו

שגדל בתקופה שמחוץ תשכל חרב החילונית ומחדרים אימת המחטורות. רבים רבים סרו מהר מן הדרך, ואחרי כל זה, כמה גדולים מעשיו שעלה ונתעלה והגיע להיכן שכיום כולם מכירים אותו 'רבי שריה'.

ואם תאמר הניחא הצעירים אבל הזקנים כיצד יוכלו להתחיל מעתה, ראה מש"כ בחיבורו 'שריד מעיר' [נדפס בסוף ספר 'צבי לצדיק' שבהוצאת רבינו] בענין זה, שאדרבא האדם הבא בימים ודאי צריך לסדר ימיו באופן של עבודה תמידית יום וליל לא ישבותו שהרי קרב היום שבו יצטרך ליתן דין וחשבון.

סולם מוצב ארצה

בל ישגה הקורא בדמיונו שאם אלה הן הנהגותיו הנפרטות לעיל, מן הסתם היה רבינו אדם מנותק ושפתיו חתומות כדי שלא יוציא דיבורים אסורים ולא יכנסו מאכלים לגופו, לא כך הוא, כל הסובבים אותו יעידו שהיה נראה ומתנהג כאדם רגיל לחלוטין, היה אדם מאיר פנים [מקורביו היו שהגדירו אותו אדם 'מתוק'], ידע את כל אשר נעשה, בכה בדמעות על צרת השני ושמח בשמחת השני, וידע נסיונות הדור וצרותיו. היה מנהל בעצמו את חשבונות הבית וכו'. לא נשא משרה תורנית כל שהיא ולא היה לבוש בבגדי רבנים, לא היתה לו 'חצר' ורוב ימיו לא היו לו שמשים [עד שהזקין].

רבינו חי את מציאות החיים הרגילה של ימינו, ובתוך המציאות הרגילה הזאת גדל למעלות נשגבות 'ראשו מגיע השמימה' וזכה לקדש כל פעולותיו כולל פעולות החולין שאדם נזקק להם בעולם הזה, ממש 'בכל דרכיך דעה'. וע"כ כל מי שראה אותו יכול היה לראות בחוש מה שרבינו היה מעורר תמידים כסדרם; שכל אחד, בכל מצב, יכול להגיע לדרגות של גדולי וקדושי עליון מדורות עברו, וכמש"כ הרמב"ם שכ"א יכול להגיע לדרגת משה רבינו.

וראוי להרחיב בענין בכמה דוגמאות, ראש וראשון לגבי שמירת הלשון שלו שכידוע היה בזה חד בדרא [ראה להלן פרק 'שמירת הלשון'], זאת למודעי שלא היה רבינו אדם מסוגר ושתקן, אלא היה מעורב עם הבריות, והיו זמנים של שיחת חולין של ת"ח וכו', אלא הכל עשה בחכמה ובתבונה כדי לא להכשל; היו שגורים על לשונו סיפורים מעניינים מגדולים מדורות עברו, מדרשים ונושאים מעניינים בהלכה ובאגדה וכו' ובהם היה מקיים שיחותיו. וכמו שכתב באיזה מקום שהעצה לשמירת הלשון היא לא לשתוק אלא אדרבה לדבר כל הזמן בדברי תורה וכו'.

ועי' גם בחיבורו 'שריד מעיר' שכתב שם שצריך לעבוד את השם בכל ענפי התורה והעבודה, וא' מהדברים שמונה שם הוא לחקור בתכונות אנשים ומעשיהם כדי לדעת איזה דברים לרחק ואיזה לקרב [והוסיף שם שזה צריך לבא בשילוב עם לימוד זכות, עיי"ש שכהרגלו משלב וחורז כל המידות כולם, גם הנראות כהפכים, לידי יצירה אחת נאה ומתוקנת], ואכן היה לו חוש ביקורת, לפעמים אף חריף מאד, וידע מה לרחק ומה לקרב, אלא שלא נתן לזה ביטוי חיצוני.

עוד יעידו כל מקורביו איך שידע הכל ממש כפשוטו, ואף שהיו אנשים נזהרים מאד מלדבר לידו דיבורים אסורים, מ"מ ממה שהיו מתייעצים עמו וממה ששמע איזה ידיעה כאן ואיזה שם הוציא דבר מתוך דבר וידע מכל אשר נעשה, כולל דברים שא"א להאמין שידע.

ופעם אחת אירע בציבור היראים איזה מעשה נורא שהשתיקה יפה לו, ובאותו זמן תו"כ שדיבר רבינו עם כמה מתלמידיו על איזה נושא, הליט לפתע פניו בידו בזעזוע ואמר היה צריך לגזור תעניות ציבור על מה שאירע, ועמדו תלמידיו משתוממים מהיכן ידע רבינו ע"כ, עד שא' אמר ע"ז שרבינו הוא 'בעל החלומות' [מיד אח"כ הסביר רבינו למה לא היה לשון הרע במה שאמר].

ובענין התעניות יש לציין שא"א היה לראות על רבינו אדם מסוגף באופן כללי כלל וכלל, אלא מלבד רובי צומותיו היה מתנהג כאדם רגיל לגמרי, ובפרט בשבת היה מרבה באכילה, כגון שהיה עושה קידוש בבוקר על מזונות ואח"כ היה עושה הפסקה ואוכל סעודת שחרית של שבת, ואחת מסיבותיו הייתה משום עונג שבת. ועד שהזקין היה הולך בעצמו ביום שישי לקונדיטוריה וקונה עוגות לשבת, וכמובן שלא איש כמוהו יוותר על דברי רמ"א בס' רמ"ב שיש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליינת בשבת, והיה מקיימו באכילת מאכל הנקרא בורקס.

ובענין שקידת התורה יש לציין, דאע"פ שהיה מנהל כל ענייני המניין שלו, הוא עצמו היה הגבאי ומנהל הכספים וכו', והיה מנהל קופת צדקה לעניים ועוד דברים, מ"מ היה לומד יום ולילה לא ישבותו.

ומה נאים עליו דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ה הי"א) וז"ל: וכן אם דקדק החכם החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם, ומקבלם בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להם ואפי' למקילין לו, ונושא ונותן באמונה וכו' ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין, ועושה כל מעשיו לפנים משורת הדין, **והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם**, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו, הר"ז קידש את ה' ועליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ע"כ

והוא אשר נכתב מתחילה רבי שריה מחייב הדור שלנו כולו. ותכתב זאת לדור אחרון שאנו ראינו בעינינו אדם שכל הליכותיו כביכול רגילות לגמרי כאחד מאתנו ממש, וזכה להגיע לדרגות של קדושי עליון מדורות שלפני פנינו, וממנו יראו כולם וכן יעשו.

וראוי עוד לכתוב כאן שהיה מייקר מאד את המושג 'אברך' גם הכביכול 'פשוט' שאין לו משרות וכדו', ובהסכמותיו נמצא הרבה 'אברך' כתואר כבוד ויקר. ומעשה היה שנכנס אחד לרבינו ושאלו רבינו למעשיו וענה הלה 'סתם אברך', נזדעק רבינו מיד בקיצור לשון כדרכו: סתם ?? אברך!!!

יד. שמירת הלשון

לשון הרע ומחלוקת

ידוע שהיה חד בדרא בשמירת הלשון על כל ענפיה. והיה כלול בזה זהירות מלשון הרע, וכפי שהעיד ע"ע שבשנת תש"ד קנה ספר חפץ חיים ולמדו, ומשנת תש"ה! לא דיבר לשון הרע. היה זהיר מאד מדיבורי רכילות והיה בורח כמו מאש מכל עניני מחלוקת.

ובענין זה יש להוסיף שדברי רבו הרוחני הגה"ק ר' הירש מיכל שפירא זצ"ל שהמבוקש מיראי ה' לקבץ כל הדברים הטובים מכל החוגים שבכלל ישראל, היו נר לרגליו. לא שייך את עצמו לשום חוג או מפלגה רק למפלגת עובדי ה', וכל המדד שלו לבחון אנשים לא היה לפי שיוכם או מלבושם אלא רק לפי מידת היראת שמים וקיום ההלכות.

דעת תורה והלכה צרופה ללא תערובת

מכל חוג ועדה לקח הדברים הטובים וזרק הדברים הרעים, וכמו שכתב בהקדמתו לספר צבי לצדיק שבהוצאתו, שדברי הגרצ"מ שפירא זצ"ל לקבל מכל חוג ועדה דרכי עבודת ה', הם 'כמובן אחרי עבור בכור הבחינה אם הם עונים לגדרי ההלכה, הקבלה האמיתית, וגדר מידת חסידות'. ומחמת כל זה עלתה בידו שגם דעותיו היו מורכבות והיה מחזיק בענין זה כחוג זה ובענין זה כחוג זה, וכל דעותיו היו שקולות רק לפי דעת התורה ללא שום תערובת של שיוך החוגים, ודלא כרובא דאינשי המשייכים עצמם לאיזה חוג ואז מאמצים כל הנהגותיו ודעותיו הטובים עם הרעים.

ודוגמאות לדבר; בדרך 'דין האמת' בשם ומלכות על גזירת הגיוס, ומצד שני היה עושה 'מי שברך' לחיילים בזמני מלחמה. כמו"כ היה אומר תחנון ב'יום העצמאות' אפי' כשיש ברית, ומצד שני הרעיש בתפילות ותחנונים לביטול הגזירה של הגירוש מגוש קטיף. וכן ע"ז הדרך רבו מספור. וכפה"ג גם מחמת זה היה בקי ומעיין בכל ספרי הפוסקים מכל החוגים והעדות, כפי שיראה כל רואה בספריו. ואף זאת שאף פעם לא היה 'משוחד' בפסיקת ההלכה מחמת שמו או חוגו של הפוסק.

תל שכל פיות פונים אליו

עוד נקודה יש להוסיף בענין זה, שזכה להיות רב של כלל ישראל, הן בלימוד ופסקי ההלכות שכאמור היה פוסק לכל עדה ועדה כפסקיה, הן במנהגים, והן בדרכי העלייה שהיה מקבץ הדברים הטובים מכל סוגי הספרים מכל העדות בעניינים אלו, והיו מסתופפים בצילו ושתו מימיו וקיבלו פסקיו כל הפלגים של השומרי תו"מ, מנטורי קרתא ועד דתיים, ובכל עדה ועדה כל הפלגים של אותה עדה.

ואחת ההשתקפויות היפות והנהדרות לדבר זה, הוא מניין התפילה שלו בימות החול בשבתות במועדים ובימים נוראים, שהיו מתקבצים שם אנשים מכל החוגים והעדות. ואנשים שבחיי היום יום יש להם מחלוקות עצומות ונוראות אחד עם השני מחמת שייכות החוגים הפלגים והעדות, עבדו שם את ה' כאיש אחד בלב אחד.

ומחמת כל זה זכה שגם בפטירתו 'ויבכו אותו כל בית ישראל'.

קדושת הדיבור

היה מקפיד שלא לדבר דברים בטלים כלל, ואף לעת זקנותו שמטבע הדברים נזקק לדבר יותר בכל מני עניינים היה נזהר מזה בכל מאודו. ובתקופתו האחרונה שהיה חולה היה מגיע לעיתים חד מתלמידיו והיה משוחח עמו על כל מני שיטות נדירות ומנהגים נדירים ומעשי גדולים וכו' כדי לשמחו, וקרה שהרגיש רבינו שהלה חרג מדיבורי תועלת ותיכף הפסיקו: 'דברים בטלים'!

ובפרט היתה מגונה אצלו מאד מידת אנשים שפיהם פתוח לרווחה לדבר ולדבר בלי הפסק [אפי' שאין בדברים דברים האסורים], והיה תמה אין 'מדברים ומדברים בלי אתנחתא ובלי סוף פסוק'.

ובאיזה מקום בכת"י כתב רבינו כמה מעשים מגדולי ירושת"ו, וכתב שם על הגרי"מ טיקוצ'נסקי זצ"ל שפעם בא איזה רב לדבר עמו באיזה עניין, ואמר לו הגרי"מ שמאחר שהגיע לגיל שבעים הרי הוא סופר ומונה כל רגעיו לעבודת ה' וללימוד תורה ולכן לא יוכל לדבר עמו סתם דיבורים. והוסיף שם רבינו 'ואשרי האדם שמנהיג עצמו במידה זו גם בהיות בגיל שלשים וארבעים כי ימינו כצל עובר וכחלום יעוף. ואין לנו שום דבר עומד לעד כי הכל הבל חוץ מתורה ועבודת ה'".

כמו"כ בשבת קודש לא היה מדבר דברי חולין כלל וכלל, ובני ביתו ידעו כבר את כל רמיזותיו ותנועותיו והבינו מה רצונו מבלי שהיה מדבר. וכך בסעודות השבת מלבד הקידוש והזמירות ופרקי המשניות שהיה לומד בסעודה היה שותק כל הזמן, וניכר שהיה שקוע במחשבות, ומדי פעם היה אומר איזה פירוש על פרשת השבוע או חידוש וכו' שחישב במחשבתו.

וכמו"כ כמה שעות לפני פטירתו בליל שבת קודש מטו"מ ביקש שיביאו רופא לביתו, והרופא אמר שיבא עוד זמן מסוים, וסבא רצה לומר למקורב שהיה לידו כי הוא מרגיש שכעת מצבו קריטי ויש להביא הרופא מיד, אבל כ"כ היה מורגל שלא לדבר כלום בשבת אז סימן הכל עם תנועות ידיים, וסימן למקורב עם ידיו שאם הרופא לא בא אז שייקחו אותו אל הרופא.

מוות וחיים ביד הלשון

ראה בשמירת הלשון לכל ענפיה מפתח לעלייה בכל התחומים, וכל פעם שהיו שואלים אותו מה אדם יקבל ע"ע או במה יתחזק היה אומר 'שמירת הלשון'. ואמר שאם אין שמירת הלשון אין כלום. גם בפנקסי קבלותיו, כשהיו קבלות בעניין ביטול תורה, היה כותב תו"כ הדברים קבלות לזהירות מדברים בטלים. גם כתב בכמה מקומות שזהירות מזה מועלת גם לענייני קדושה.

כמו"כ היה מדבר הרבה עם קיצורי מילים תנועות ידיים ורמזים וכו' כדי להמנע מלהגרר לדיבורים אסורים, והיה עושה הכל בחכמה שהיה נראה כאי' מדבר ממש ולא שמו לב כלל למיעוט דיבורו. ודבר זה נוכחתי מזמן מסוים שבו החילתי לתמלל ולעלות ע"ג הכתב את הדברים ששמעתי ממנו, ונוכחתי לראות ששיחות שלימות התקיימו כמעט ללא מילים. וכפה"ג לא באו אצלו הדברים בקלות, ופנקסי קבלותיו יעידו, ששם אפשר לראות איך שהיה מקבל ע"ע קבלות בעניין שמירת הלשון שנה אחר שנה, גם עשרות שנים אחר שכבר לא נכשל בלשה"ר!.

טו. אין מלכות נוגעת בחברתה

אחת העבודות הגדולות של רבינו היה השילוב של כל חלקי התורה והעבודה מבלי שא' יבא על חשבון השני, לא היתה באה עבודת התפילה על חשבון עבודת שקידת התורה ולהפך, לא לימוד המוסר ע"ח התורה ולא דקדוק המצוות ע"ח בן אדם לחברו, וכן הלאה ע"ז הדרך ולא אוכל לפרטם כי רבים מאד המה, ורק כמה ניצוצות בעניין זה.

הנה שורה אחת נפלאה מאד מתוך דברים שכתב רבינו לגבי ליל הסדר [מתוך הגדת 'מחשבת בצלאל' מתורתו של רבינו, העתידה לראות אור אי"ה לקראת פסח הבעל"ט], 'אף שבכל השנה יקבע האדם לעצמו מידה שלא לבקש מאחרים כלום רק יעשה הכל בעצמו מ"מ בלילה זו יעשה [עורך הסדר] להיפך, יבקש הכל מאחרים, אך יזהר שלא יכשל בשימוש בכהן ובת"ח, ובפרט שלא יכשל בלאו של לא תרדה בו בפרך לדעת רבינו יונה'. ע"כ דבריו. ואין מן הצורך להוסיף עליהם כלום כי משפט קצר זה משקף היטב את אישיותו המיוחדת של רבינו בעניין זה, הן במיזוג ההלכות והן במיזוג שבין ב"א למקום לב"א לחבירו.

וזכורני מעשה שאירע זמן קצר לפני פטירתו; מאז פטירת הרבנית ע"ה היו בנותיו מכינות לו המאכלים, ואחת מהן הכינה לו איזה מאכל שהיה לו בו ספק ברכות ולכן אכלו רק בתוך סעודת פת. ואיזה פעם הגשתי לו מאכל זה שלא תוכ"ד סעודת פת, ואמר לי שאינו אוכלו אלא בסעודת פת, ואז הוסיף: מחר אני יאכל סעודת פת ואז אני יאכל מזה ותאכל גם אתה מזה כדי שהבת שהכינה לא תעלב אם ישאר. אשרי עין ראתה אותו בהיותו זקן ותשוש כח שלא מניח מקומו ולצד שחישב כדרכו כל ההלכות, לא הסיח דעת גם מהלכות ב"א לחבירו ודאג לבתו, שלא תצטער.

טז. מזכה הרבים

הרבה מעבודת חייו של רבינו היתה זיכוי הרבים, וכמדומה שכל מטרת חיבור ספריו בהלכה בקבלה ובהתעוררות וכו' היה משום זה, הכל עשה לעורר לב כלל ישראל לתורה ויראה ולמען ידעו את הדרך ילכו בה. וממש ביזה עצמו על דברים אלו בכמה וכמה דברים. והיה מעורר הרבה על הלכות שאדם דש בעקביו ונמנעים מלקיימם או שלא מקיימם אותם כהלכתם. וראו עליו שמחה גדולה כשהיו אומרים לו שהתחזקו מספרו פלוני, או שאיזה איש או שבאיזה מקום התחילו לדקדק באיזה הלכה מחמתו. ובצעירותו היה מפרסם מודעות ודפים על כל מני עניינים בעילום שמו.

כמו"כ עיתים שהיה מפיץ דפים עם הלכות מצויות והנהגות לאותו זמן, בערב יו"כ הכילו הדפים סדר התרת נדרים לנשים, בשנה מעוברת הלכות בדיקת מזוזה [כפי המנהג לקיים דין בדיקת מזוזות פעמיים בשבע שנים, בכל שנה מעוברת], בערב פסח שיעורי היום ובשובבי"ם רשימה של דברים הצריכים חיזוק בימים אלו.

אחד מספריו, 'ובכן צדיקים' יקרא, חלקו הגדול מכיל אסופה מהנהגות גדולים וצדיקים בימים הנוראים וההכנות אליהם. יהיו שיראו באסופה כזו משום פחיתות ערך, אך לא כן רבינו שבא לעורר כלל ישראל כולו ללא הבדלי חוג או עדה, וע"כ אסף בכל מכל כל, וכך כל אדם מכל חוג, כל אחד לפי שורש נשמתו ודאי יתחזק מאיזה משהו בספר הזה ויסגל לעצמו איזה הנהגה טובה ממנו. ועובדת היותו של הספר הזה מבוקש מאד היא תוכיח שהשיג את מטרתו, ואכן זכה רבינו לחזק ולרומם אנשים לאלפים מכל העדות והחוגים.

כמו"כ כשרצה לעורר להניח תפילין כל היום כולו, וכמו שכתב הגר"ח מואלוז'ין בשם הגר"א שאילו היה בכוחו היה מסובב בכל קהילות ישראל להחזיר עטרה ליושנה שיניחו תפילין כל היום, וחיבר רבינו ספר עם כל ההלכות המצויות למניחים תפילין כל היום, הכניס שם פרק שלם שבו אסף מקורות ממקומות שונים על חכמים שהניחו תפילין כל היום, כדי לחזק העניין ולהראות שיש כזו תופעה נפוצה של אנשים שמניחים תפילין כל היום.

יז. גילויים

לפני בואנו לדבר מעניין זה חשוב מאד להדגיש שככלל לא הילך רבינו בנסתרות ובמופתים וכדו', לא היה מגלה עתידות ולא היה מבטיח הבטחות, מלבד כמה דברים שידענו שראה בהם כעין גילוי שמימי. וראוי להביא בזה רק קטע אחד מתוך ספרו לנפש תדרשנו [פרשת שופטים] וז"ל: נביא מקרבך וגו' ככל אשר שאלת וגו' לא אוסף וגו' נביא אקים וגו'. מבואר בפסוקים אלו כי ענין הנביא שניתן לישראל להשמיע דבר ה' הוא רק אחר שאמרו ביום הקהל לא אוסף לשמוע וגו', ואם לא היו מפחדים ממעמד רם ונשא זה שבאמת היה בכוחותם לסבלו וכו' אז היתה נשאת ההנהגה באופן תמידי כדוגמת הגילוי שהיה במעמד הר סיני והיה דבר ה' בא בגילוי בכל עת לעמו בהתגלות כבודו כדוגמת יום המעמד וכו'. ויוצא לנו מזה מוסר השכל דאין לאדם לפחד כלל וכלל מלעלות למדרגות גבוהות ונישאות בעבודת ה' באמרו שעדיין הוא אינו ראוי ושאר הבלים כאלו הבאים לו מטענת היצר וכו', ואדרבה אם יתקרב הוא לבורא ית"ש, יתקרב הבורא אליו, כמים הפנים לפנים בגילויים גדולים ונפלאים כפי מצב ובחינת המתקרב וכו'. ע"כ. וידוע לכל תלמידיו ומכריו שמה שכתב רבינו בספריו לא לעצמו כתב אלא את עצמו כתב.

ואנחנו לא נדע למה זכה רבינו 'כפי מצב בחינתו' ומי יעמוד בסוד קדושים, אמנם בכל המאמר הזה שזורים דברים שהרי הם כמראות אלוקים ממש [ראה גם לעיל פרק יב בחלק 'אור אלוקי']. עוד ידוע מה שאמר לכמה מתלמידיו שאמנם אין דרכו בנסתרות אבל חוש אחד יש לו, שאם בא משהו לפניו הוא יכול לראות אם הלה התפלל היום אם לאו [וכמדומה שאמר להם 'לא צריך להיות טיפש', ואולי אמר שיכול לדעת באופן כללי מצבם הרוחני. וכמובן שאף פעם לא אמר למישהו איזה דבר ע"פ זה].

יח. צדיק בדרכיו, חסיד במעשיו

עניין דקדוק המעשים ההלכה והמצוות היה אצל רבינו בדרגות גבוהות בלתי מצויות ובלתי נתפסות והיו בזה כמה חלקים.

נר לרגלי דבריו

החלק הראשון שהיה מקיים כל דברי השו"ע שבכל מקום, מהגדולים ביותר עד הקטנים ביותר שאדם דש בעקביו, מבלי שום עיקולי ופישורי, וכמו שהיה מעורר על הלכות רבות שנשתכחו משום מה אפי' מבין בני התורה, כהשתחויה בכניסה לביה"כ (שהובא בשו"ע כבדרך אגב בס' קנ"ס"ה) וביציאתו (רמ"א סוס"י קל"ב) ונתינת צדקה קודם התפילה, הלכות בית המרחץ כגון מי קודם בכניסה ויציאה שם ואיזה מנעל ובגד פושטים ומלבישים קודם [ואף בימיו האחרונים כשהיו עוזרים לו להתלבש או לפשוט בגדיו או מנעליו, היה עומד על המשמר שקודם להלביש ולנעול צד ימין, ובפשיטה קודם שמאל]. ועוד רבות ולא אוכל לפרטם כי רבים המה. והיה מלבן סוגיות אלו ממקורותיהן כהסוגיות החמורות שבש"ס, ומוציא ומחשב תילי תילים של הלכות למעשה בכל דבר ודבר.

חסיד במעשיו

החלק השני שהיה מהדר לעצמו לצאת כפי כל השיטות וכל החשבונות שעולים מהם [אמנם היה מקרים שהיה מכריע אף לעצמו כאיזה שיטה, ולא אדע הכלל בזה. עוד חשוב להדגיש שהיה נוהג כן לעצמו אבל לאחרים היה מורה כפי עיקר ההלכה], וכבר הובא זכרון חלק מהדברים בכמה מקומות במאמר זה.

צדיק בדרכיו

החלק השלישי שהיו כל מעשיו מכוונים ומחושבים לקיים רצון הבורא ית'. באיזה מקום כתב רבינו שהרוצה להתנהג כפי המחויב בכל רגע, יחשוב כאילו יש סביבו אנשים הרושמים כל הנהגה וכל דבר שעושה ואח"כ יציאו מזה ספר ויכתבו כל הנהגותיו ויכתבו 'היה נוהג לדבר לשון הרע' וכו' [ע"ד דברי הגר"ח מואלוז'ין].

ונאה דורש נאה מקיים שהיה אפשר לרשום כל מעשה שלו ולראות בזה הלכות והנהגות וכו' וידוע היה בין תלמידיו רבינו לרשום כל דבר ודבר שרואים, כי כל דבר הוא הלכה, וגם אם אין מבינים כרגע או לא שמים לב, אח"כ יתבררו הדברים כהנהגה מכוונת.

ודוגמאות לדברים הנראים כהתנהגות רגילה אך היו מכוונים בדוקא, היה הולך לישון אחרי חצות כדי להיות ער בנקודת חצות כפי שהפליגו בזה המקובלים, ולומר תיקון חצות. והיה קם בשלוש וחצי לפנות בוקר שיהא הוא מעורר השחר. היה מקפיד לישון בליל שבת, ע"פ הרמ"א שהרגיל בשנת הצהריים בשבת אל יבטלנו א"כ כ"ש הוא בשנת הלילה. או שהיה עושה קידוש ביום השבת על עוגות ואח"כ עושה הפסקה ואז אוכל סעודת שבת, וזה כדי

להרבות בברכות בשבת כבסי' ר"ץ וכן לעונג שבת. וכך כל דבר ודבר היה מכון אצלו עד שאפשר לומר שכמעט לא היתה אצלו פעולה שנעשית שלא לצורך.

כל מעשיך בספר נכתבים

ולחביבות הדברים ולהמחשתם יובאו כאן מקופיא ומבלי מקורות כמה עשרות הלכות, הנהגות, נוסחאות ודקדוק, בנגלה ובנסתר וכו' היה אפשר להוציא למשל מסעודת פת שלו [הסתייעתי בדברים מחיבור 'דרך ישרה' הנהגות רבינו זצ"ל]:

הנהגות קודם הסעודה וצורת הנטילה; א. מקפיד ליפנות קודם סעודה. ב. אם אינו יודע שידי מחויבות בנטילה מקפיד לטמא אותם קודם שנוטל. ג. קודם הנטילה היה אומר 'הריני נוטל לשם אכילת פת'. ד. נזהר שיהיו ידיו יבשות בשעת הנטילה. ה. נוטל של ימין תחילה, והנטילה ג"פ רצופות על כל יד. ו. מקפיד ליטול בשפע של מים ומשאיר הברז פתוח בשעת הנטילה כדי לחזור ולמלא עוד מים בספל בין נטילה לנטילה. ז. אחר הנטילה משפשף ידיו ומגביהם עד כנגד הפנים ומברך ענט"י, ונזהר מלנגב עד גמר הברכה. ח. אם הנטילה בחדר א' והאכילה בחדר א', נוהג לברך ענט"י בחדר שיאכל, ולכן מיד אחר הנטילה הולך לחדר שיאכל שם, ואזי מגביה ידיו ומברך. ט. אם נפנה מקודם לצרכיו היה מברך ברכת 'אשר יצר' קודם 'המוציא'. י. אם נצרך ליפנות באמצע הסעודה, גם לגדולים, נוטל אח"כ בלא ברכה, ומקפיד לאכול תיכף אחר הנטילה מעט פת. יא. בברכת ענט"י תיבת 'במצותי' ה'ב' רפה.

הנהגות הברכה והבציעה; יב. תיבת 'המוציא' מלעיל. יג. נזהר שלא לבצוע הפת קודם סיום הברכה לגמרי. יד. אחר הברכה קודם האכילה מטביל הפת במלח ג"פ ונוטל גם מעט מלח בידו ומניח על הפת. טו. נזהר שלא לדבר עד אכילת כזית מהפת.

הנהגות הסעודה; טז. היה מקפיד שלא לשתות בתוך הסעודה בלא לפטור ממקום אחר. יז. היה מקפיד ללמוד איזה הלכה או שאר דברי תורה בכל סעודה [היה לו שו"ע קטן על שלחנו ובד"כ משם היה קורא איזה סעיפים]. ואם אירע ששכח וכבר נטל מים אחרונים היה סומך על ברכת המזון דחשיב כד"ת.

מים אחרונים וזימון; יח. הקפיד ליטול מים אחרונים מרביעית ומספל. יט. היה מברך על הכוס גם ביחיד, אלא שאינו מגביה הכוס בשעת הברכה ועומדת לפניו על השלחן. כ. היה מיקל לענין זה להחשיב קפה או קולה כחומר מדינה. כא. בדרך כלל גם כשהיה מזמן בשלושה היה מיקל לברך על חמר מדינה וממילא גם אז לא היה מגביה הכוס. כב. עפ"ר לא היה שותה הכוס של ברכה רק היה טועם ממנה משהו. כג. היה מקפיד למלא הכוס קודם נטילת מים אחרונים. כד. היה ממלא הכוס עד סמוך לשפתה ולא עד בכלל.

ברכת המזון; כה. נזהר לכסות הסכינים או להסירם בשעת ברכת המזון, זולת בשו"ט. כו. בברכת הזן היה אומר 'פותח את ידיך וכו'. כז. בברכת נודה לך 'בפי כל חי' הכף רפה כפי חוק יהו"א. כח. בברכת ירושלים 'רחם ה' בלא תיבת 'נא'. כט. בחתימה 'בונה ירושלים' ללא תיבת ברחמיו. ל. תיבת אמן על ברכת עצמו היה עונה בלחש גם כשמברך עם אחרים. לא. בברכת הטוב והמטיב היה אומר: 'הוא היטיב לנו', 'הוא מטיב לנו', 'הוא יטיב לנו'. לב. היה מקפיד לברך ברכה"מ במלבוש עליון. ויש עוד דברים הנוגעים לסעודות של ר"ח שבת ויו"ט ואכמ"ל יותר.

וכך בכל דבר ודבר וכל תנועה הכל היה איזה הלכה או הנהגה שבייר בעצמו ממקורות נאמנים בנגלה ובנסתר, כל תנועותיו קודש לה'.

ויבא שלם

השתקפות יפה של שלימות עבודתו הייתה בקיום המצוות, כשמצד אחד בירר וקיים כל ענייניה ע"פ הנגלה בדקדוק רב, ומצד שני כוון בה את כוונותיה ע"פ סוד.

ולפני הבאת דוגמאות לדבר יש להדגיש שהיה לרבינו כל מיני כללים מתי לכוון כוונות ע"פ סוד ומתי לא, ולא עמדנו על מכלול שיטתו בזה, שבילוי במים רבים ועקבותיו לא נודעו. ודוגמא לדבר היה יושב בליל הסדר ואוכל הכזיתים כאשר מצדו האחד שעון כדי שלא יעבור באכילתו את זמן אכילת פרס, ומצדו שני דפי כוונות ע"פ הנסתר שהיה מעיין בהם בשעת האכילה. או במצוות ד' מינים שהיה נוטל כמה אתרוגים מכמה זנים והיה מנענע פ"א כפי האר"י ומכוון הכוונות, ופ"א כפי השו"ע. וכן במצות תקיעת שופר שהיה מדקדק בהם מאד, והיה יוצא ידי הרבה שיטות, ומצד שני היה מכון הכוונות בין סדר לסדר.

[ומידי דברי בזה נזכרתי במעשה ששמעתי; רבינו היה מכון בשמונ"ע של מעריב של ר"ה, וע"כ היה מאריך בו הרבה. פעם אחד האריך מאד בשמונ"ע של ליל יו"כ, ושאלו איזה תלמיד האם זה בגלל הכוונות, ענה לו רבינו, לא, זה בגלל העוונות...].

יט. שפל ברך

הולך בצדי דרכים

כל מהותו היתה 'שפלות ברך', כבר תואר שהיה נראה והיה מתנהג כאדם רגיל לגמרי, לבוש בבגדים פשוטים חליפה קצרה כובע קצר שוליים [שהיה לו בזה גם עניין הלכתי שלא יהיה רחב טפח משום חשש אוהל בשבת], וזקן קצון [ואין איש היודע למה קיצץ בזקנו, ואין זה מטעמי קבלה וכמו שכפי הנשמע גער כמה פעמים באנשים שהעלו בפניו השערה כזו, ואמר להם שזה נגד דברי האר"י. ואולי א' מטעמיו היה כדי להראות אדם פשוט] ולא נשא בשום משרה.

ורבים מספרים שבאו למניין המפורסם של 'ר' שריה' כדי לראות הנהגות וכו' והיו מתאכזבים בחשבם שר' שריה לא הגיע היום משום מה, או שהיו מגיעים מוקדם וראו רק איש אחד עם זקן קצון יושב שם ומתפלל והיו שואלים אותו אם כאן זה המניין של ר' שריה...

מכל מלמדי השכלתי

לא היה בוש ללבו ולברר הלכות עם כל אדם שחשב שיוכל להיות לו תועלת ממנו, וזכורני שפעם אחד התחבט באיזה שאלה בהלכות ברכות ולא מצא מענה, ונתגלגל לידי עולן בהלכות ברכות עם מספר טלפון של המו"ל והתקשר למספר המופיע שם ושאל את ההוא את שאלתו אולי ימצא תשובה.

וכן כשהיה מוציא ספריו, אחר העיון בסוגיא היה מעיין בספרי מחברים צעירים אולי יש סברות או מקרים וכו' שלא נתן דעתו עליהם, וכשראה שם דברים שדעתו מסכמת עליהם ובפרט כשהיה רואה באיזה ספר מהנ"ל איסוף כל השיטות בצורה שהסכים עמה, היה יכול לכתוב בספרו הדין, וכמקור היה מציין רק למחבר ההוא, ולא היה אכפת לו שיחשבו עליו אלו שאינם מכירים אותו שהוא איזה מלקט פשוט.

וסיפר צעיר אחד מהמנחמים בשבעה: שמעתי שמעו של ר' שריה ורציתי לראות הנהגותיו, באתי לב"ב ובקשתי לאכול על שלחנו בשב"ק והסכים הרב. היתה לי השגה על הנהגה אחת שראיתי אצלו, ואחר שאמרתי לו השגתי וטעמה, אמר לי ר' שריה אתה צודק, מעתה אני משנה הנהגה זו.

תמיד היה מדבר לאנשים בכבוד ובנימוס, כשהיה פונה לאנשים [אף צעירים ממנו בעשרות שנים] היתה פנייתו 'הרב פלוני... אתם'... וכך היה גם בדברו אל משמשיו. וכמדומה שאף היה מעיר לסובביו אם שמע שקראו לאיזה מישהו סתם כך בשמו.

כ. הכנות ליום המיתה

למעשה כל חייו של רבינו היו כהכנה ליום המוות, וראה מש"כ בכמה מקומות צורת עבודת ה' שיחשוב האדם בליבו שיום זה הוא היום האחרון ולילה זה הוא הלילה האחרון ואז יעבוד בכל כוחו את בוראו. גם קיום השוית בכל המצבים כנזכר לעיל שאפי' תוך כדי שינה זכה לקיים ד"ז, הרי היא הכנה רבא ליום המיתה, למות תוך כדי דיבוק בו יתברך.

'חטאתי' לנגדי תמיד

אבל בשנתיים האחרונות כשהלכו כוחותיו ועזבוהו, הלך והתחזק בעבודתו זו ביתר שאת וביתר עוז, על אף שהמדדים הרפואיים כלל לא הראו שהגיע זמנו, מ"מ הוא חשש שבא המוות בחלוניו.

ומדי כותבי זאת נזכרתי באיזה מעשה שאולי יש בו כדי ללמד על התנהגות רבינו בשנתיים האחרונות לחייו; באיזה מחברת כתב רבינו הנהגות מגדולי ירושלים, והביא שם מעשה מהגאון המקובל רא"ש מהרי"ל זצ"ל, שביום פטירתו חזר מביה"כ ואמר לאשתו שתכין ארוחת בוקר ואחר שיאכלו תלך לקרוא לראש החברה קדישא ולשאר אנשי ח"ק שיבאו, כי הוא מרגיש שאיננו רצוי כבר לפנינו ית"ש מכיון שהוצרך הבוקר בתפילה לפשוט התפילין כמה פעמים ללכת לעשות צרכיו באמצע התפילה, ומזה הבין כי הוא לא רצוי יותר לפנינו ית"ש, כי עד הנה לא הסכין לזה אף פעם, וכך היה שבאותו יום באו אנשי הח"ק ויצאה נשמתו טהורה לחי העוה"ב. ע"כ. ואמנם אין למדים הלכה ממעשה, וגם ודאי שאין הדברים אמורים לכל אדם, אבל אולי נוכל ללמוד מזה שיש איזה אנשים שתפקידם בזה העולם לעבוד את ה' בצורה הכי נעלית והכי גבוהה מנערוותם ועד זיבולא בתרייתא, יום ולילה לא ישבותו. ואולי כן הרגיש רבינו בעצמו, וע"כ משהחלה זקנותו להשפיע על עבודתו המעשית חש שהגיע זמנו.

ובהקשר זה מן הענין לספר שהיתה איזה תקופה שסבל על רגליו ונאלץ להיות הרבה במיטה, וכמדומה שלא יכל לרדת לביה"כ להתפלל ושאר הפרעות לעבודתו, ודבר זה העציב את רוחו. ובאו לבקרו כמה ממקורביו והחלו לשיר לפניו 'כי אורך ימים ושנות חיים' וכו', אמר להם הס"ק, איזה חיים אלו, אני יהודי שעושה הכל 'לכתחילה'. כביכול כאומר כאלו חיים, שאין באפשרותי לעשות בהם הכל לכתחילה, אין בהם חפץ.

עכ"פ כאמור רבינו חש שהגיע עתו, וכל פעם שהיה נחלש באופן מיוחד, לא איבד עשתנותיו ומיד כשהיה מתאושש קמעה היה מתוודה ומתחטא לפי קונו. ועשרות פעמים ראו בני ביתו מעמד זה איך שהיה מתחיל סדר תפילות וידיים על 'חטאיו הרבים' והיה אומר הכל כהרגלו במתיקות מילה במילה כמונה מעות, 'יה"ר מלפניך וכו' שתשלח לי רפואה שלימה, ואם אמות תהיה מיתתי כפרתי. אנה ה' או"א אבותינו תבוא לפניך' וכו' ואז היה מכה באגרופו על ליבו במתון מילה במילה: א-ש-מ-נ-ו ב-ג-ד-ו ו-ג-ל-נ-ו וכו'.

חטוף ואכול

כמה פעמים כשהיה חושש שתיכף מגיע עתו היה 'חוטף' מצוות. פעם אחת כשהיה חלש תיכף כשהגיע זמן מנחה אמר רבינו 'צריך לחטוף' וביקש שייבאו לו את התפילין כשיטת השימושא רבא שאותם היה מניח בשעת מנחה ומיד החל להתפלל. וכן היה בשבוע האחרון לחייו שכבר ביום שני התאמץ לגמור את קריאת השניים מקרא של פרשת מטות מסעי, וביום שישי שהיה יומו האחרון החל את תפילת שחרית מוקדם יותר מהרגלו, ותיכף אחר התפילה ביקש להניח את כל סוגי זוגות התפילין שבד"כ היה מניחם לאורך כל היום.

פחד ה' והדר גאונו

פעם אחת שמענו מכיוון חדרו שנותן קולו בבכייה גדולה, מיד החשנו פעמינו לשם וראינו ושמענו שיושב לבדו בחדרו ובוכה בקול גדול ובדמעות שליש תוך כדי שאומר בע"פ את מאמר הגמ' (ברכות כח ע"ב) בפטירת ריב"ז 'אילו לפני מלך בשר ודם וכו' ועכשיו שמולכים אותי לפני מ"ה הקב"ה וכו' ולא עוד אלא אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזה דרך מולכים אותי ולא אבכה'. והמשיך, ואם כך בריב"ז מה אני יאמר, והמשיך לבכות בסערת רגשות, ועמדנו משתוממים מהמחזה הנורא הזה.

על זאת יתפלל כל חסיד

וכן היה מתפלל הרבה שכשתגיע שעתו להסתלק מן העולם יהיה זה בביתו, ויהיה זה בפתע פתאום בלא יסורים. וגם מזה נוכל ללמוד על היותו חסיד במעשיו ועל מוכנותו ליום זה, שמחמת שכל ימיו היו בדקדוק וכל ימיו היה בתשובה וידיים היה מוכן ליום המוות, והיה יכול לבקש למות בפתע.

וכל זה עמד לו למות מות קדושים וטהורים, בליל שבת קודש שייקר אותה בכל מיני יקור וקדושה, והוא יושב על כיסא ממלכתו בתוך בית המקדש מעט שבנה בעשר אצבעותיו – הלא הוא חדר לימודו ותפילתו, החדר שבו הפיץ תורה לאלפים, ופיו ממלל קטעי שבח ותפילה לקוב"ה, תוך כדי שנשמתו עולה בסערה השמימה. וזכה שנתקיימה בו התפילה שאנו מתפללים בתפילה זכה 'ולא תטרף עלינו את השעה עד שנשוב אילך בלב שלם. ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים עד סוף רגע האחרון אשר יהיה לרצון לפניך לאסוף את נשמותינו אילך, אז יהיו כל מחשבותינו דבוקים בך, ואז תצא נשמתנו בקדושה ובטהרה'. [ותיאור מרטיט של הלילה האחרון לחייו, תוכל למצוא מע"ג קובץ זה על הל' ראש השנה, מאת אחי הג"ר בצלאל שליט"א, שהיה לצידו באשכבתיה דרבי].

כא. וימת רבי שריה זקן ושבע ימים

והנה לא בא זה המאמר להספידו אלא לתאר מקצת דרכיו, ולכן מן הראוי לסיים בחסדי ה' יתברך על רבינו ולהבחל"ח עלינו – כל כלל ישראל.

הנה יש להתבונן במה שקבעו בתוך תפילתנו הכתוב בתהילים (ע"א ט) 'אל תשליכני לעת זקנה ככלות כוחי אל תעזבני'. משמע לכאן ממה שאנו מתפללים כן, שלא ימלט אדם ממצאות הזקנה ומכלות כוחו [אא"כ מת צעיר ר"ל ל"ע] רק מבקשים אנו שלא יעזבנו אז ה'. ויש להתבונן עוד הכפילות ב'לעת זקנה' ו'ככלות כוחנו', וכן ב'אל תשליכנו' ואל תעזבנו'.

ואולי י"ל ש'אל תשליכנו לעת זקנה' קאי שלא ישליכנו מלפניו ברוחניות והיינו שנוכל לעבדו גם לעת הזקנה, וכמאמר חז"ל בברכות (ה ע"ב) לגבי יסורין של אהבה שפליגי בה ר"י בר אידי ור"א בר חנינא, חד אמר שיסורין של אהבה הם כל שאין בהם ביטול תורה וחד אמר כל שאין בהם ביטול תפילה.

וע"ז אנו מבקשים שגם לעת היסורין של הזקנה שיהיו אלו יסורין של אהבה שנוכל להמשיך לעבדו, שאל"כ אין לך השלכה גדולה מזו ר"ל. וככלות כוחנו אל תעזבנו קאי על הגשמיות שגם בעת שכוחנו כלה ותש לא יעזבנו ויתמוך בנו להחזיקנו ולמעט יסורינו.

אל תשליכני לעת זקנה

ואכן זכה רבינו לכל הנ"ל, שהאריך ימים ושנים, וכל ימיו שוים היו לטובה לעבודת ה', ואף שלא נמלט ממציאות הזקנה, מ"מ לא השליכו ה' וזכה לעובדו עד הרגע האחרון ממש [נפעם אחת בסוף ימיו הרגיש לא טוב ואמר בפניי שכנראה היום הוא יומו האחרון, ואנוכי נרעשתי ונפחדתי, אמר לי רבינו בזה"ל 'הייתי פה, היה טוב, עכשיו זהו'. אשרי ילוד אישה שיכול להעיד ע"ע ש'היה טוב'..]. ויצא נשמתו במיתת נשיקה על כיסא מלכותו שבחדר לימודו.

ככלות כוחי אל תעזבני

וכן בתוך הימים האלו שכלו כוחותיו ראו כי לא עזבו ה', שהיה צלול לגמרי, ובפרט שבאופן יחסי היו יסורי הזקנה שלו מועטים, וכמה פעמים הזכיר לטובה שעל אף חולשתו וכו' לפחות כאבים אין לו, והלא אין לשער גודל החסד למות מזקנה וללא כאבים וללא טיפולים בבתי חולים וכו' [ובסוף ימיו היה זמן מסויים שהיו לו כאבים, ובצילום שנעשה לו ראו שיש לו שברים בצלעות, ואמרו הרופאים שבגילו אין למכה זו רפואה, וע"פ דרך הטבע היה אמור לסבול כאבים עד סוף ימיו, אך ראו זה פלא שתוך זמן קצר נעלמו מכאוביו כלא היו].

כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים

וחשוב מאד לספר דברים אלו, וכן את חסדי ה' עליו שמילדותו ועד אחרית ימיו לא סבל רבינו משום מחלה או בעיה רפואית משמעותית בניגוד לרוב הזקנים [מלבד מחלתו הקצרה האחרונה אשר בה יצאה נשמתו, שגם היא היתה ללא כאבים], למען ידעו מקצה העולם ועד קצהו שהתקיימו בו כפשוטו הברכות המובטחות לנו מפי התורה"ק וחז"ל לגבי כמה וכמה מצוות שהמקיימן זוכה לאריכות ימים ושנים, ורבינו היה מיוחד בהן מאד; לימוד התורה [עי' שבת ס"ג ע"א ורש"י שם ד"ה למיימינין, וקיימם רבינו כפשוטו], שמירת הלשון, קיום מצוות תפילין, הארכה וכוונה בתכלית הדקדוק ב'אחד' [עי' קונטרס 'והוא באחד' שלו הנדפס במוריה תשע"ט] וכיבוד אב ואם. וכאמור זכה לאריכות ימים ושנים בכמות ובאיכות, 'כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים'.

פירותיך מתוקים

זכה להשאיר אחריו ברכה עשרות חיבורים בכל חלקי התורה. להעמיד זרעו לתפארה ומאות ואלפי תלמידים, ואלפים רבים שהתחזקו מחמתו בהרבה עניינים. ואין לך יום שאין תורתו ומעשיו עושים פירות ופירי פירות.

וצלך נאה

ואף אנו זכינו שהוריד ה' בדורנו המך, אדם גדול עצום ורב שכזה, וכמו שאמר החזו"א לגר"ע ינובסקי זצ"ל חותנו של רבינו [כשבא לברר אצלו אדותיו עבור בתו הרבנית ע"ה], 'שריה הוא נשמה גבוהה שהתגלגלה אלינו מדורות קודמים', וזיכנו ה' לחסות בצילו ולהינות מאורו והודו בכל חלקי התורה והעבודה. וע"כ עלינו להשתדל שלא לכפור בטובתו של מקום, ולאמץ מדרכיו, וכפי שהיה אומר רבינו 'כל אחד כפי ערכו'.

במהרה יבוא משיח צדקנו ויבנה בית מקדשנו ויקומו לתחייה מתינו אנס"ו

מהדורה זו נתרמה לזיכוי הרבים

אשת חיל מי ימצא

על נשמת

המנוחה הצדקת המדוכאת ביסורים,

מסרה ליבה ונפשה לכל אחד ואחד,

רודפת צדקה וחסד

מרת פריחה בת מרים טורג'מן ע"ה

נלב"ע ביום השישי ט"ו באב ה'תשע"ו

תנצב"ה

לעילוי נשמת

רבי אפרים ב"ר טובים

זצ"ל

תנצב"ה

לעילוי נשמת

הרה"ג רבי יצחק בן שמעון

ראובן זצ"ל

לע"נ דוד

בן ווליה

ז"ל

לרפואת

שמעון בן מיסה

בתוך שאר חולי ישראל

לעילוי נשמת

הרה"ג רבי בן ציון יהודה ב"ר יצחק

זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

על נשמת

המנוחה לאה ב"ר שלמה דוד ע"ה פייג

נלב"ע כ"ו כסלו ה'תשס"ב

תנצב"ה

לע"נ האשה הצדקנית

אילנה ב"ר אפרים ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

לרפואת

מרדכי יוסף בן יעל

בתושח"י

לרפואת הצלחת

וישועת ראב"ע

בתושח"י

לע"נ שמחה אליעזר בן אלתר ז"ל

תנצב"ה

אם ברצונך לתרום מהדורה נוספת או למועדי ישראל הבעל"ט

התקשר לטל: 052-7167685 תא קולי